

Sociálna inklúzia Rómov náboženskou cestou

BOH - -

MEDZI BARIÉRAMI

Tatiana Podolinská

Tomáš Hrustič

*Tatiana Podolinská
Tomáš Hrustič*

BOH MEDZI BARIÉRAMI

Sociálna inklúzia Rómov náboženskou cestou

December 2010
FSR, Bratislava
ÚEt SAV, Bratislava

Fond sociálneho rozvoja

2010
Európsky rok
boja proti
chudobe a
sociálnemu vylúčeniu

Publikácia je výstupom z projektu (PP2/ER2010-FSR) Výskum sociálnej inklúzie Rómov náboženskou cestou (SIRONA 2010). Projekt bol podporený v rámci Európskeho roka boja proti chudobe a sociálnemu vylúčeniu (2010) a realizoval sa zo zdrojov EÚ a štátneho rozpočtu SR. www.protichudobe.sk

Publikácia vyšla aj s finančným príspevom grantu VEGA (2/0014/11) „Rómovia v majoritnej spoločnosti: výskum modelov vzájomného spolužitia“.

Autori ďakujú Nadácii Friedricha Eberta (Friedrich Ebert Stiftung) za pomoc pri organizácii záverečného workshopu k projektu, ako i za sprostredkovanie anglickej mutácie správy z tejto publikácie.

Autori ďakujú Ústavu etnológie SAV za inštitucionálnu podporu pri realizácii výskumu, ako i pri diseminácii výsledkov výskumu.

Tento dokument bol vypracovaný s finančnou podporou Európskej únie. Názory v ňom vyjadrené nemôžu byť za žiadnych okolností považované za postoj Európskej únie.

Recenzenti publikácie: Alexander Mušinka, Arne B. Mann

Jazyková redakcia:

slovenský text: Zora Vanovičová

anglický text: David Ollerton

Autor prekladu anglického resumé: Bill Baker

COPYRIGHTY:

Vydavateľ: ÚEt SAV 2010

Tlač: Coreta, Bytča

Fotografie:

© Tatiana Podolinská (s. 25, s. 99)

© Tomáš Hrustič (s. 8, s. 15, s. 51, s. 95, s. 114 – 115, s. 119)

© Andrej Fukas (s. 127)

© Romani Archa (s. 158 – 159)

Grafická úprava:

© Samuel Čarnoký, www.carnoky.com

ISBN: 978-80-89027-34-7

PodĎakovanie	6
Predhovor	8
Zhrnutie	10
1 Úvod	15
1.1 Rómovia a religiozita v Slovenskej republike	16
1.2 Legislatívny rámec – registrované a neregistrované cirkvi	21
1.3 Ciele výskumu	22
1.4 Štruktúra publikácie	22
1.5 Sumár dát zhromaždených v rámci výskumu SIRONA 2010	23
2 Zmapovanie situácie	25
2.1 Metodológia mapovacej fázy výskumu	26
2.2 Pôsobenie cirkví a náboženských spoločností v rómskych komunitách na Slovensku.	27
2.2.1 Apoštolská cirkev	29
2.2.2 Bahájske spoločenstvo v Slovenskej republike	30
2.2.3 Bratská jednota baptistov	31
2.2.4 Cirkev adventistov siedmeho dňa.	32
2.2.5 Cirkev bratská	32
2.2.6 Cirkev Ježiša Krista Svätých neskorších dní	33
2.2.7 Evanjelická cirkev augburského vyznania	33
2.2.8 Evanjelická cirkev metodistická	35
2.2.9 Gréckokatolícka cirkev	36
2.2.10 Náboženská spoločnosť Jehovovi svedkovia v Slovenskej republike.	37
2.2.11 Pravoslávna cirkev	38
2.2.12 Reformovaná kresťanská cirkev	38
2.2.13 Rímskokatolícka cirkev	39
2.2.14 Starokatolícka cirkev	41
2.2.15 Devleskero Kher – Boží dom	41
2.2.16 Kresťanské spoločenstvá Dom viery a Romani Archa	42
2.2.17 Kresťanská misia Maranata	42
2.2.18 Slovo života	43
2.2.19 Kresťanské spoločenstvo Radostné srdce	45
2.3 Odhady počtu Rómov, ktorých sa jednotlivé misie týkajú	45
2.4 Motivácie pastoračných aktivít v rómskych komunitách.	46
2.5 Misijné stratégie zamerané na pastoračiu Rómov	47
2.6 Cirkevné komisie a orgány pre pastoračiu Rómov	48
2.7 „Úspech“ / „neúspech“ a zánik rómskych misií	48
2.8 Príprava duchovných na prácu s Rómami	49
2.9 Rómski duchovní	50

3 Úspešné misie: kvalitatívny výskum a prípadové štúdie	51
3.1. Metodika kvalitatívnej časti výskumu	52
3.1.1 Výber výskumných lokalít	52
3.1.2 Cieľové skupiny respondentov	52
3.1.3 Metodika výskumu a zberu dát	53
3.1.4 Zásady kontaktu s respondentmi a etika výskumu	53
3.1.5 Výber vzorky respondentov a jednotky analýzy	54
3.1.6 Dĺžka rozhovoru a okruh otázok pre pološtruktúrovaný rozhovor	54
3.1.7 Metodologická reflexia	55
3.1.8. Výskumná správa – obsahové a formálne náležitosti	55
3.2 Predstavenie jednotlivých výskumných lokalít a náboženských spoločností (v abecednom poradí)	57
3.2.1 Zdôvodnenie výberu výskumných lokalít	57
3.3 Predstavenie výskumných lokalít	60
3.3.1 Sabinov – Apoštolská cirkev	60
3.3.2 Cinobaňa – Bratská jednota baptistov	61
3.3.3 Kežmarok a Žiar nad Hronom – Cirkev adventistov siedmeho dňa	62
3.3.4 Hlinné – Cirkev bratská	64
3.3.5 Rankovce – Evanjelická cirkev augsburského vyznania.....	66
3.3.6 Slavkovce – Evanjelická cirkev metodistická	70
3.3.7 Čičava – Gréckokatolícka cirkev	73
3.3.8 Ulič – Náboženská spoločnosť Jehovovi svedkovia	75
3.3.9 Slovinky – Pravoslávna cirkev	78
3.3.10 Hanušovce nad Topľou – Rímskokatolícka cirkev	79
3.3.11 Poštárka v Bardejove – Saleziáni dona Bosca	82
3.3.12 Kecerovce – Devleskero Kher	85
3.3.13 Krížová Ves – Kresťanské spoločenstvo Romani Archa.....	88
3.3.14 Rudňany – Kresťanská misia Maranata.....	91
3.3.15 Plavecký Štvrtok – Slovo života	92
4 Vplyv pôsobenia cirkví na sociálnu inklúziu Rómov	95
4.1 Sociálna inklúzia a sociálna zmena – stručná definícia pojmov.	96
4.2 Indikátory sociálnej inklúzie náboženskou cestou a ich úspešnosť.....	96
5 Vybrané tematické okruhy	99
5.1 Pastoračný diskurz	100
5.2 Nebezpečenstvo polarizácie a dôraz na inkluzívny diskurz	101
5.3 Náboženské misie a sociálne siete	103
5.4 Sociálne aktérstvo a sociálne líderstvo	107
5.5 Od úžerníka k náboženskému lídrovi	108
5.6 Sociálny kapitál	111
6 Závery a odporúčania	115
6.1 Odporúčania pre cirkvi, náboženské hnutia a občianske združenia s náboženskými aktivitami	116
6.2 Odporúčania pre štátnu správu	117
6.3 Odporúčania pre lokálne samosprávy	118
6.4 Odporúčania pre mimovládne organizácie	118
Prílohy	119
Príloha A: Dotazníky	120
A.1 Dotazník A pre mapovací predvýskum projektu SIRONA 2010.....	120
A.2 Dotazník B1 kvalitatívnej časti – náboženský lídri	122
A.3 Dotazník B2 kvalitatívnej časti – rómski konvertiti	124
A.4 Dotazník B3 kvalitatívnej časti – vonkajší pozorovatelia	125
Príloha B: Príspevky cirkví prezentované na záverečnom workshope SIRONA 2010	128
B.1 Ján Lacho: Rómska misia Apoštolskej cirkvi na Slovensku	129
B.2 Stanislav Bielik: Cirkev adventistov siedmeho dňa	131
B.3 Róbert Zachar: Misijná práca Evanjelickej cirkvi metodistickej v Slavkovciach	132
B.4 Vojtech Sirkovský: Misijná práca Evanjelickej cirkvi metodistickej v Gerlachove	134
B.5 Peter Horváth: Misijná činnosť medzi Rómami v Košickej gréckokatolíckej eparchii .	135
B.6 Alexander Cap: Práca s rómskym etnikom v niektorých cirkevných obciach v Prešovskej pravoslávnej eparchii.....	137
B.7 István Batta: Reformovaná kresťanská cirkev na Slovensku	139
B.8 Peter Bešenyei: Pastoračné pôsobenie Rímskokatolíckej cirkvi medzi Rómami na Slovensku v rokoch 1990 – 2010.....	140
B.9 Martin Majda: Cirkev medzi Rómami v Lomničke – Katolícka cirkev chce pomôcť ...	142
B.10 Ján Repka: Pôsobenie Kresťanského spoločenstva Romani Archa	146
English summary	149
Slovník základných termínov a pojmov	160
Bibliografia	164
Index	170

Pod'akovanie

Prácu na tomto projekte koordinovali Mgr. Tatiana Podolinská, PhD. a Mgr. Tomáš Hrustič, PhD.; obaja z Ústavu etnológie Slovenskej akadémie vied v Bratislave. Koordinátori sú tiež autormi publikácie z výskumu a autormi záverečných odporúčaní.

Koordinátori projektu i autori publikácie chcú týmto vyjadriť svoje pod'akovanie Fondu sociálneho rozvoja v Bratislave za podporu a financovanie projektu SIRONA 2010 v rámci Národného programu SR k Európskemu roku boja proti chudobe a sociálnemu vylúčeniu 2010 a za pomoc pri propagácii výskumu, ako i diseminácii záverečnej správy. Rovnaké pod'akovanie patrí ÚEt SAV za mimoriadnu podporu projektu na domácom vedeckom pracovisku. Autori tiež ďakujú Úradu splnomocnenca SR pre rómske komunity za záštitu nad záverečným workshopom k projektu SIRONA 2010, ktorý sa uskutočnil v októbri 2010 v Bratislave, a za sprostredkovanie doplnkovej podpory tohto workshopu. Naše pod'akovanie tiež patrí nadácii Friedrich Ebert Stiftung za doplnkovú podporu záverečného workshopu a sprostredkovanie anglickej mutácie výstupov projektu SIRONA 2010. V neposlednom rade chceme pod'akovať recenzentom správy Mgr. Alexandrovi Mušinkovi, PhD. a PhDr. Arnemu B. Mannovi, CSc. za mnohé cenné podnety a pripomienky, tiež obom jazykovým redaktorom PhDr. Zore Vanovičovej a Davidovi Ollertovi za pozorné korigovanie slovenského a anglického textu. Taktiež ďakujeme Billovi Bakerovi za anglický preklad resumé a mnohé cenné rady a komentáre, ktoré nám pomohli pri písaní tejto publikácie. Naša vďaka patrí aj Mgr. Ľudmile Hrustičovej za pozorné prečítanie rukopisu a pripomienky k nemu.

Nasleduje abecedný zoznam odborných pracovníkov, ktorí pracovali na zbere dát k výskumu o sociálnej inklúzii Rómov v cieľových lokalitách na Slovensku: Miroslava Bobáková, Anna Čonková, Matúš Demeter, Danijela Djurišičová, Andrej Fukas, Tomáš Hrustič, Ľudmila Hrustičová, Katarína Pániková, Tatiana Podolinská, Ondřej Poduška, Juraj Štofej, Lenka Vavreková. Do doplnkového výskumu sa zapojili študenti z Katedry porovnávacej religionistiky FiF UK v Bratislave, menovite: Martina Černáková, Zdenka Faragulová, Alexandra Grand, Helena Renczesová, Michaela Šimonová, Martin Štefanec, Marek Varga. Koordinátori výskumného projektu tiež ďakujú Adamovi Kováčikovi za jeho prácu na mapovacej fáze výskumu.

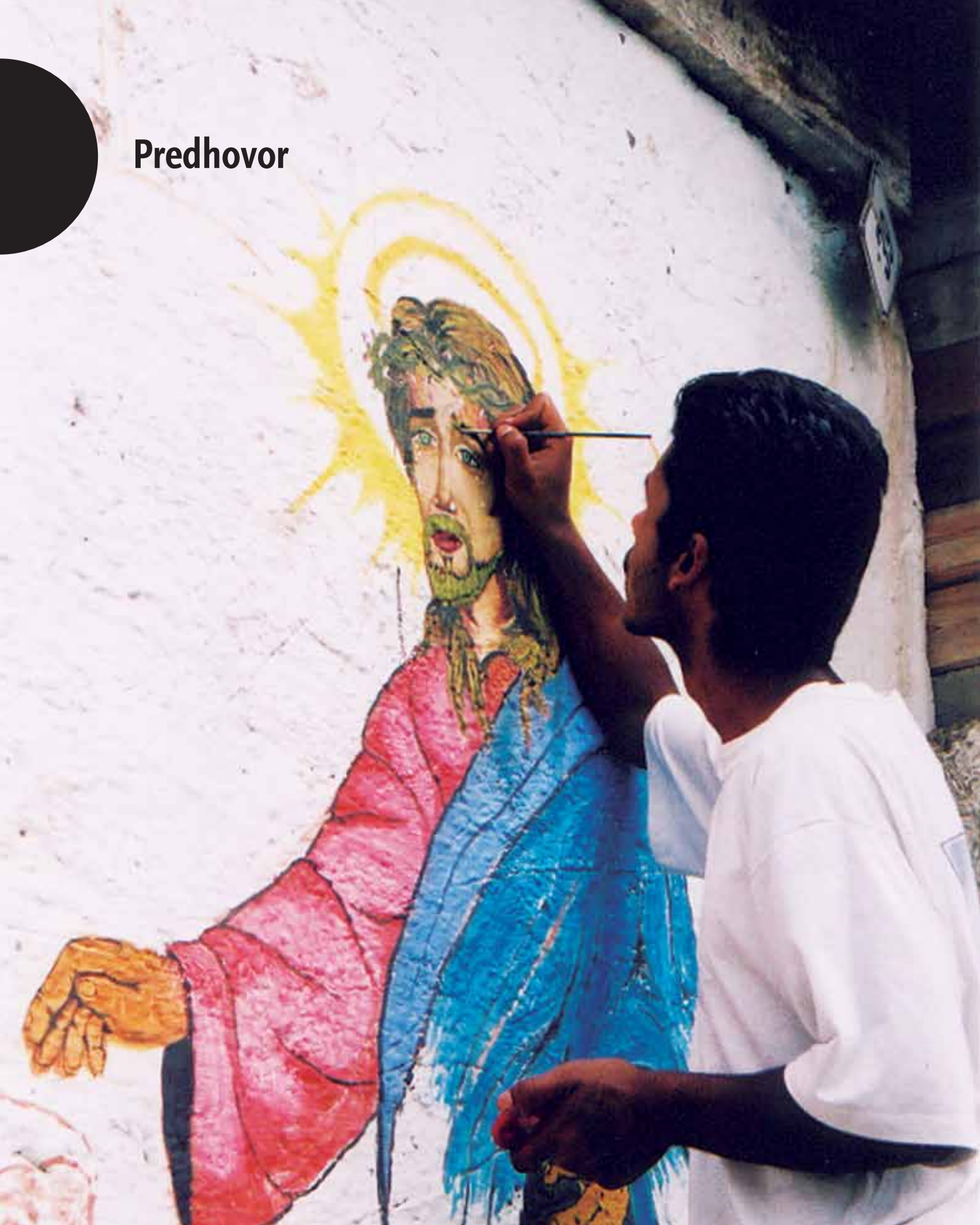
Nasleduje abecedný zoznam lokalít, v ktorých sa výskum SIRONA 2010 uskutočnil: Bardejov-Poštárka, Cinobaňa, Čičava, Hanušovce nad Topľou, Hlinné, Kecerovce, Kežmarok, Krížová Ves, Plavecký Štvrtok, Rankovce, Rudňany, Slovinky, Sabinov, Slavkovce, Ulič. Doplnkový výskum sa uskutočnil v lokalitách: Zlaté klasy, Žiar nad Hronom, Slavošovce, Hranovnica, Galanta, Blatné Remety a Medzilaborce.

Okrem uvedených osôb naša vďaka patrí všetkým, ktorí boli v rámci terénneho výskumu účastníkmi rozhovorov, dotazníkov a fokusových skupín: čelným predstaviteľom oslovených cirkví a denominácií pôsobiacich medzi Rómami na Slovensku, lokálnym lídrom konkrétnych náboženských zoskupení, občianskych združení a cirkví pracujúcich s Rómami, rómskym členom týchto cirkví a občianskych združení, lokálnym predstaviteľom miestnych samospráv, terénnym sociálnym pracovníkom, a tiež nerómskym spoluobčanom za ich ochotu zúčastniť sa na výskume a cenné vyjadrenia, ktoré tvoria jadro našej publikácie.

Záverom si dovoľujeme vyjadriť nádej, že naše zistenia a záverečné odporúčania budú prospešné nielen pri tvorbe vládnych politík týkajúcich sa stratégií sociálnej inklúzie Rómov, ale predovšetkým všetkým stranám zúčastneným na výskume.

*Tatiana Podolinská a Tomáš Hrustič,
Bratislava, december 2010*

Predhovor

Predkladaná publikácia prvýkrát poskytuje podrobný obraz o práci veľkých, malých, registrovaných a neregistrovaných cirkví a náboženských hnutí medzi Rómami na Slovensku. Poukazuje tiež na ich možnosti, resp. efektivitu pri sociálnej inklúzii Rómov. V reakciách na projekt SIRONA 2010 sme sa stretli aj s názormi, že cirkvi a náboženské spoločenstvá len manipulujú so segregovanými Rómami, zneužívajú ich zlú situáciu a pridávajú sa tak k ďalším subjektom, ktoré potláčajú autonómiu a tradície Rómov. Predovšetkým je potrebné povedať, že výskum SIRONA 2010 sa týka len istej časti tzv. „obrátených Rómov“. Pastорácia medzi Rómami nemôže v globálnom meradle suplovať štátne programy na inklúziu Rómov a za nijakých okolností nehovoríme, že štát by mal túto pastорáciu zastrešiť a plošne používať ako hlavný nástroj na začleňovanie vylúčených rómskych komunití. Náš výskum však ukázal, že na rozdiel od mnohých iných štátnych programov zameraných na sociálnu inklúziu sociálne vylúčených Rómov môže byť tento nástroj veľmi efektívny: aj v lokalitách, kde nefunguje trh práce a kde nejestvujú nijaké sociálne siete (ani pre majoritné obyvateľstvo). Navyše, v mnohých prípadoch je účinný už v relatívne krátkej časovej perspektíve, a preto si myslíme, že by bolo škoda, ak by ho štát aspoň v rámci svojich možností a na základe jasných pravidiel do istej miery nepodporoval. Ďalšia veľmi dôležitá otázka je skôr vecou diskurzu. Na Slovensku už tradične prepadáme akejsi sociálnej hystérii, keď Rómov stále považujeme za trpné objekty našej / štátnej stratégie. Trpíme tiež silným „syndrómom“ sociálnej manipulácie, až „sociálneho inžinierstva“. Rómovia – ani tí v osadách – nie sú nesvojprávne bytosti. Ako ukázal aj výskum SIRONA 2010, výber členstva v niektorej cirkvi je ich slobodnou voľbou, ktorá podľa nich samých výrazne mení

kvalitu ich života k lepšiemu. V tých lokalitách, kde pôsobia úspešné misie, je takisto veľké množstvo Rómov, ktorí nekonvertovali a konvertovať z rôznych dôvodov neplánujú. Radi by sme však zdôraznili, že pokiaľ tu nie je štát so svojou ponukou funkčných nástrojov sociálnej inklúzie (a ani vo výhľadovom horizonte nebude), potom je možno z mnohých aspektov zmysluplné náboženskú voľbu týchto Rómov podporiť, alebo jej aspoň neráňiť. Domnievame sa, že situácia ako ju opisujeme na základe výskumu SIRONA 2010 na Slovensku, je relevantná aj v širšom kontexte. Predkladaná štúdia môže byť preto vodidlom pre decíznu sféru vo všetkých krajinách Európy v hodnotení dopadov, efektivity vlastných opatrení a praktík v sociálnej inklúzii Rómov do majoritnej spoločnosti.

*Tatiana Podolinská a Tomáš Hrustič
koordinátori projektu SIRONA 2010*

Zhrnutie

V roku 2010 Ústav etnológie SAV realizoval výskumný projekt zameraný na mapovanie vplyvu pôsobenia náboženských misií na sociálnu inklúziu Rómov na Slovensku – projekt Sociálna inklúzia Rómov náboženskou cestou (SIRONA 2010). Realizáciu projektu podporil Fond sociálneho rozvoja v rámci Národného programu Slovenskej republiky k Európskemu roku boja proti chudobe a sociálnemu vylúčeniu 2010. Projekt realizoval tím 20 riešiteľov pod vedením Tatiany Podolinskej, PhD. a Tomáša Hrustiča, PhD. z ÚEt SAV.¹

Ciele

Táto publikácia je zhrnutím dvoch samostatných výskumov, ktoré prebehli v rámci projektu SIRONA 2010 v Slovenskej republike v roku 2010, konkrétne a) mapovací predvýskum; b) kvalitatívny výskum. Cieľom mapovacieho predvýskumu (a) bolo zmapovať pôsobenie všetkých aktuálne pôsobiacich misií medzi Rómami na Slovensku (či už oficiálne registrovaných cirkví, alebo neoficiálne pôsobiacich cirkví, denominácií, náboženských hnutí a občianskych združení s náboženskými aktivitami). Cieľom kvalitatívneho výskumu (b) bolo zmapovať formy a podoby sociálnej zmeny v rómskych komunitách, ktoré prešli výraznejšou náboženskou zmenou a zistiť, či táto zmena vedie k sociálnej inklúzii.

Takýto výskum doposiaľ na Slovensku neprebehol. Mapovací predvýskum bol založený na dotazníkovej akcii, ktorá zmapovala motivácie, lokality a skúsenosti s aktuálnou pastoráciou medzi Rómami v Slovenskej republike. Kvalitatívny výskum v teréne bol založený na viacerých „paralelných“ vzorčkách, t.j. cieľové skupiny pozostávali nielen zo samotných čelných predstaviteľov cirkví, náboženských aktivistov a rómskych členov jednotlivých náboženských skupín, ale tiež z členov lokálnych samospráv, riaditeľov

a riaditeľiek základných škôl, terénnych sociálnych pracovníkov, úradníkov a úradníčok z miestnych Úradov práce, sociálnych vecí a rodiny, a tiež „bežných“ obyvateľov skúmaných obcí. Naším cieľom nebolo zistiť „objektívnu mieru“ sociálnej inklúzie meranej „tvrdými indikátormi“ (miera zamestnanosti, resp. miera uplatnenia na lokálnom trhu práce).² Naším zámerom bolo identifikovať „subjektívnu mieru“ sociálnej inklúzie, t.j. mieru sociálnej zmeny, tak ako ju vnímajú nielen samotní aktéri, ale aj „svedkovia“ tejto sociálnej zmeny, priamo podmienenej náboženskou zmenou. Inými slovami, hľadali sme odpovede na otázky: čo všetko sa mení v živote Rómov, ktorí podstúpia náboženskú zmenu? Má táto „náboženská zmena“ dopad aj na ich sociálny život a správanie? Ako tieto zmeny vníma majoritné obyvateľstvo, ktoré žije v ich tesnej blízkosti? Vplyva náboženská zmena Rómov na ich sociálnu inklúziu?

Základná hypotéza projektu tak stála na predpoklade, že práve „subjektívna miera“ (percepčná miera) vnímania sociálnej zmeny samotnými rómskymi aktérmi, ale i nerómskymi spoluobčanmi je základným predpokladom, ktorý umožňuje „objektifikáciu“ sociálnej zmeny i jej reálny „prevod“ do podoby „sociálnej inklúzie“ Rómov do majoritnej spoločnosti na Slovensku. Keďže najčastejšími dôvodmi sociálnej exklúzie Rómov na Slovensku sú práve obojstranné stereotypy stojace na „subjektívnych základoch“, výskum zmeny v subjektívnom vnímaní na oboch stranách bol pre nás kľúčový.

Koncepcia

Projekt bol koncipovaný na zmapovaní v súčasnosti aktívnych misií pôsobiacich medzi Rómami na Slovensku (a to ako registrovaných cirkví, tak i neregistrovaných cirkví). Na základe zistení v tejto fáze výskumu sme vytipovali 15 denominácií, ktoré sú momentálne najaktívnejšie v pastorácii Rómov na Slovensku a 15 konkrétnych lokalít,³ ktoré dané denominácie označili za svoje najúspešnejšie misie.

Metodika

Tento konkrétny kľúč nám umožnil testovať, nakoľko pri úspešnej pastorácii dochádza aj k sociálnej inklúzii Rómov, respektíve nakoľko pri náboženskej zmene dochádza aj k sociálnej zmene (definovanej ako zmena sociálnych návykov a správania). Výskum zaznamenal cca 130 lokalít, kde medzi Rómami pôsobia pastori rôznych denominácií. Z kapacitných dôvodov mohlo byť v následnom kvalitatívnom výskume skúmaných len 15 (respektíve 22 lokalít).

A. Kľúčové zistenia

- 1) Výskum zistil, že pri náboženskej zmene⁴ dochádza aj k sociálnej zmene: t.j. k širokospektrálnej zmene sociálnych návykov a správania sa jednotlivcov, respektíve určitej skupiny.
- 2) Náboženská zmena má vysoký potenciál produkovať stabilnú sociálnu zmenu v sociálne vylúčených lokalitách, ktorú všetci zainteresovaní aktéri vnímajú ako pozitívnu.

1 Elektronická verzia záverečnej správy projektu SIRONA 2010 viď.: http://www.uet.sav.sk/download/socialna_inkluzia_Romov_nabozenskou_cestou.pdf.
2 Hoci vo výskume aj v správe často hovoríme o sociálnej inklúzii, domnievame sa, že presnejšie pomenovanie tohto fenoménu by mohlo byť „sociálna zmena“. (Viď slovník.) Sociálna inklúzia môže, ale aj nemusí byť výsledným efektom tejto zmeny, ktorá je všetkými zainteresovanými aktérmi vnímaná ako pozitívna.
3 Okrem pätnástich fažiskových lokalít sa realizoval aj doplnkový výskum v siedmich ďalších lokalitách vymenovaných v poďakovaní (s. 7). Doplnkový výskum realizovali identickou metodológiou študenti Katedry porovnávacej religionistiky FiF UK v Bratislave.
4 Pojem „náboženská zmena“ vnímame v širšom význame. Môže ísť o konverziu ku konkrétnej náboženskej konfesii alebo aj o zintenzívnenie náboženského presvedčenia a výraznú aktivizáciu / participáciu v súčasnej konfesii. Náboženská zmena je tak definovaná „subjektívne“, či už očami priamych aktérov tejto zmeny, alebo očami svedkov tejto zmeny. (Viď slovník.)

- 3) Pozitívne vnímaná sociálna zmena má vysoký potenciál sociálnej inklúzie (za podmienok relatívne nízkych počiatočných finančných a personálnych vstupov).
- 4) Túto zmenu reflektovali všetci aktéri (pastori, Rómovia, samospráva, nerómski spoluobčania...) a hodnotili ju ako pozitívnu. Táto zmena má vysoký potenciál sociálnej inklúzie, nakoľko u rómskych konvertitov dochádza k nárastu pozitívnych sociálnych zručností a kompetencií za súčasného poklesu takých módov sociálneho správania, ktoré majoritná spoločnosť vníma ako negatívne.
- 5) Nadobudnuté sociálne zručnosti a kompetencie majú trvalý charakter. Aktéri ich nestrácajú ani po svojom eventuálnom vystúpení či pasivite v rámci náboženského zoskupenia.
- 6) Vstupom Rómov do lokálnych náboženských skupín sa mení povaha ich sociálnych sietí i kvalita ich sociálneho kapitálu. Oba tieto faktory sú mimoriadne dôležité najmä v situácii nedostatku ekonomického kapitálu (finančné zdroje, možnosť zamestnať sa a pod.), s akou sa bežne stretávame práve v sociálne vylúčených rómskych komunitách.
- 7) Výskum SIRONA 2010 tiež ukázal, že z hľadiska stability tejto zmeny je ideálne, ak prebieha na komunitnej / kolektívnej úrovni.

B. Indikátory

V projekte sme nastavili vlastné indikátory sociálnej inklúzie. Vychádzali sme pri tom z tzv. „tvrdých“ indikátorov sociálnej inklúzie, tak ako sú nastavené v národných indikátoroch sociálnej inklúzie,⁵ a tiež z tzv. „mäkkých“ indikátorov sociálnej inklúzie, tak ako boli

identifikované „zdola“ samotnými aktérmi, respektíve svedkami sociálnej zmeny podmienenej náboženskou zmenou. Indikátory sociálnej inklúzie, tak ako boli testované v troch typoch dotazníkov v rámci kvalitatívneho výskumu, vznikli teda ako prienik „tvrdých“ („objektívnych“) a „mäkkých“ („subjektívnych“) indikátorov sociálnej zmeny na základe dotazníkov z mapovacieho predvýskumu. Do pevného setu indikátorov sociálnej inklúzie v dotazníkoch sme napokon včlenili aj indikátory, ktoré sledovali čisto vedecké ciele nášho výskumu.

Výskum potvrdil minimálne 80% úspešnosť v pevne stanovenom sete indikátorov, t.j. najmenej úspešné indikátory (po zohľadnení všetkých troch typov dotazníkov) sa pohybovali na úrovni 80% úspešnosti. V praxi to znamená, že ak sa spriemerovali hlasy náboženských lídrov, náboženských aktérov a nenáboženských svedkov náboženskej zmeny (subjektívne merané), došlo k výraznej sociálnej zmene zúčastnených aktérov.⁶

C. Odporúčania

Vzhľadom na súčasnú situáciu a vyjadrený záväzok slovenskej vlády riešiť problémy sociálnej inklúzie Rómov, nižšie uvedené opatrenia sme rozdelili do troch skupín podľa troch zainteresovaných strán. Dodali sme aj štvrtý súbor odporúčaní pre mimovládne organizácie. Ich dôsledným uplatnením v praxi by pri minimálnych počiatočných finančných a personálnych vstupoch mohlo dôjsť v mnohých lokalitách k relatívne rýchlemu odstráneniu náboženskej diskriminácie Rómov na Slovensku.

V odporúčaníach nasmerovaným pre cirkev a náboženské hnutia sme v rámci projektu vypracovali model tzv. „komplexného

pastoračného balíčka“, ktorý má najvýraznejší potenciál sociálnej inklúzie Rómov. Tento model sa tiež viacerým pastormi osvedčil ako najúspešnejší model pastoračie medzi Rómami. V prvom rade je dôležité, aby bol pastoračný diskurz komplexný a zameraný na všetky vekové skupiny. Ukazuje sa však, že je veľmi efektívne s rôznymi vekovými a genderovými skupinami pracovať aj samostatne, v rámci rôznych diskusných skupín a pod. Ďalej, úspešná misia by mala stáť na intenzívnej a dlhodobej práci v komunite. Je tiež dôležité umožniť participáciu v štruktúre náboženskej skupiny pre čo najväčší počet rómskych členov a klásť dôraz na výchovu rómskych lídrov. Zbor by mal mať aktivity lokálneho charakteru, no zároveň by sa mal snažiť vytvárať aj aktivity v širšom okolí, ktoré umožňujú nadviazať kontakty s ďalšími členmi z iných lokalít, či už s Rómami, alebo členmi majority. Náboženský diskurz by sa mal vyhýbať striktnému exkluzívnemu pastoračnému modelu⁷ a skôr zdôrazňovať inkluzivitu.⁸ V praxi ide skôr o vzájomnú toleranciu a rešpekt odlišných teologických tradícií a akcentov, ktoré významne pomáhajú predchádzať konfliktom. Misie by mali byť aspoň v rámci možností otvorené k spolupráci s inými denomináciami, lokálnou samosprávou, ako i médiami (šírenie osvetu a pozitívnych informácií). Dá sa tak aspoň trochu predísť vzniku nálepky „sektár“, a to najmä v prípade malých neregistrovaných denominácií. Takéto cirkvi a náboženské hnutia potom členom participujúcim v ich sociálnej sieti dokážu ponúknuť dôstojný sociálny status, čo je dôležité nielen z hľadiska sociálnej inklúzie, ale i z hľadiska dlhodobej

stratégie a zabezpečenia stabilnej členskej základne náboženských skupín. Vo viacerých prípadoch sa ukázalo, že dávať členom dary a stavať misiu na obdarovávaní svojich členov je vysoko neefektívne. Skôr naopak, mnohé náboženské misie, ktoré vyžadujú od svojich členov aspoň symbolickú finančnú spoluúčasť, sú efektívnejšie a ich členská základňa je oveľa stabilnejšia. Samotní pastori ako jeden z kľúčových dôvodov uvádzali, že členovia takéhoto zboru potom zbor považujú za *svoj vlastný* a s väčším oduševnením participujú na jeho spoluvytváraní. Úspešná náboženská misia, ktorá chce byť efektívna v prostredí sociálne vylúčenej rómskej komunity, by mala rátať s dlhodobým stacionárnym pôsobením v tejto lokalite. Z tohto hľadiska je dôležité, aby mala aj podporu svojej materskej cirkvi alebo organizácie.

Na základe výsledkov výskumu sme zostavili aj niekoľko odporúčaní pre štátnu správu. Štátna správa a tvorcovia politiky by mali vnímať pastoračnú misiu Rómov ako efektívny sociálny nástroj. Domnievame sa, že v tomto smere by bolo vhodné vytvoriť transparentné modely na podporu účinného fungovania tohto nástroja v praxi. Štátna správa by sa mala tiež snažiť o používanie inkluzívneho modelu⁹ v štátnej praxi. Preferovanie registrovaných cirkví a striktné pravidlá na registráciu cirkví v SR sú jednoznačne prejavom exkluzívneho modelu, keď štát podporuje a preferuje len niektoré – „svoje“ cirkvi. Bolo by tiež vhodné nájsť spôsob, ako motivovať samosprávy i cirkvi, aby upustili od uplatňovania exkluzívneho modelu v praxi, nakoľko je pre dané lokality kontraproduktívny. Štátna správa by mala ďalej motivovať / vytvárať

5 Národné indikátory sociálnej inklúzie, viď *Národná správa o stratégiách sociálnej ochrany a sociálnej inklúzie na roky 2008 – 2010*.

6 Hovoríme stále o *perceptii* sociálnej zmeny podmienenej náboženskou zmenou.

7 „Exkluzívny pastoračný diskurz“ je taký, ktorý kladie dôraz na výnimočnosť a jedinečnosť náboženských práv hlásaných v rámci skupiny. (Viď slovník.)

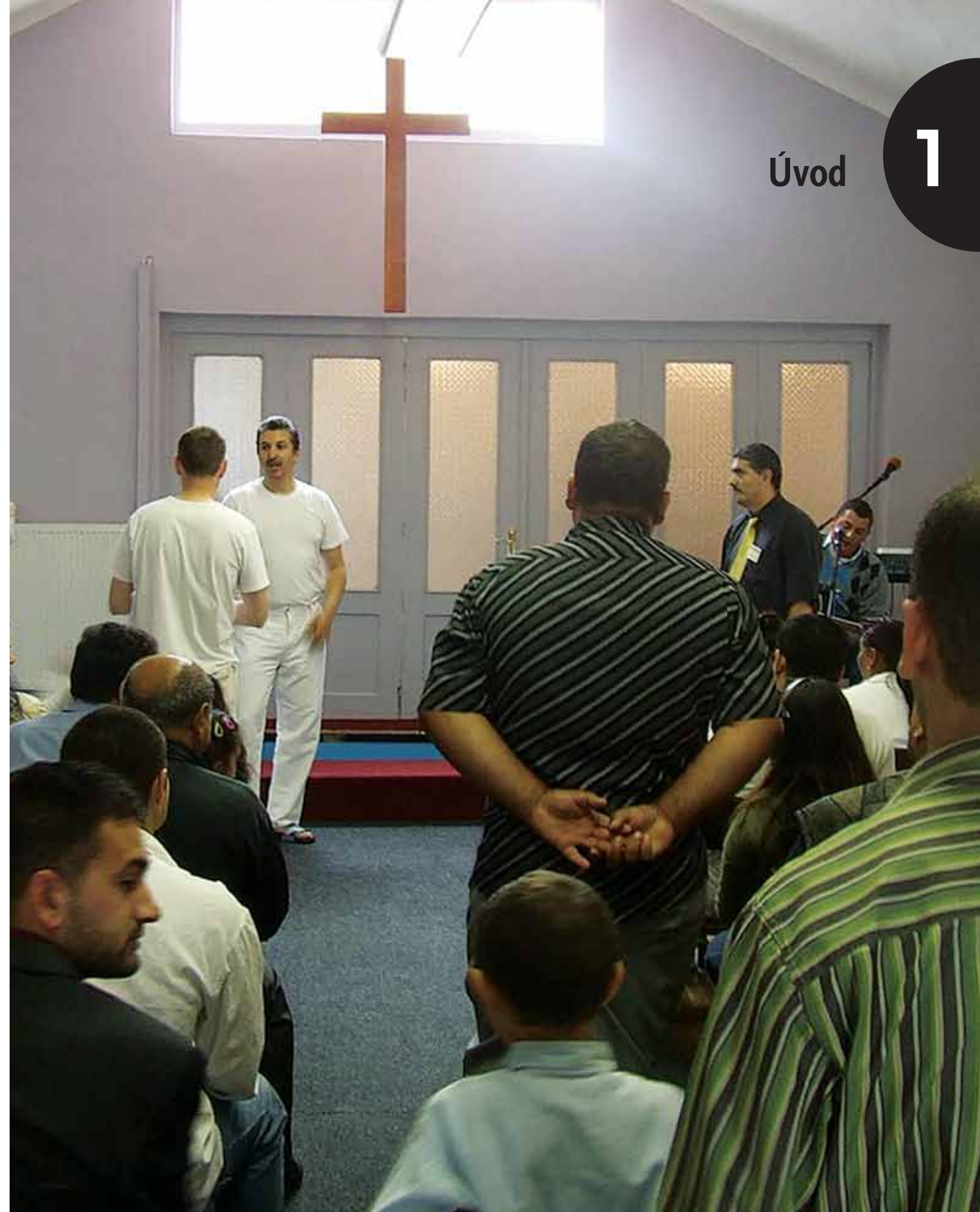
8 „Inkluzívny pastoračný diskurz“ je taký, ktorý rešpektuje mnohosť náboženských práv a ciest k Bohu. (Viď slovník.)

9 „Inkluzívny“ alebo „začleňujúci model“ je model otvorený spolupráci rôznych strán a subjektov; pri spolupráci je dôležitý cieľ, nie formálna afilácia zúčastnených subjektov a strán.

tlak na registrované cirkvi a náboženské spoločnosti, aby sa adekvátne svojej infraštruktúre, personálnemu vybaveniu a štátnej podpore venovali pastoračii Rómov. Zároveň by bolo vhodné podporovať osvetu a šírenie informácií o pozitívnych príkladoch sociálnej zmeny. Je zrejmé, že viaceré neregistrované cirkvi dosahujú relatívne dobré výsledky v sociálnej inklúzii Rómov. Tieto spoločnosti však majú v SR stigmatizujúci status neregistrovaných „siekt“. Jednou z možností by bolo prehodnotenie kontraproduktívnych kritérií na registrovanie cirkví v SR.

Podobné odporúčania by sa dali adresovať aj miestnym samosprávam. Samosprávy by mali v praxi realizovať inkluzívny model spolupráce aj s neregistrovanými náboženskými spoločnosťami. Samosprávy by sa nemali vyhýbať podpore lokálnych pastoračných iniciatív medzi Rómami (finančnej i morálnej), napríklad prenajímaním obecných priestorov na zhromaždenia a podobne. Obec by sa mala snažiť o podporu osvetu a o šírenie informácií smerom k majorite. Obec by mala detekovať potenciálne konflikty a mala by sa snažiť o mediáciu pri ich eliminácii. Na báze neformálnych aj formálnych vzťahov by predstavitelia miestnej samosprávy mali lokálnu denomináciu vystríhať pred striktno exkluzívnym pastoračným diskurzom. V rámci možností by obec mohla zohrať relatívne dôležitú úlohu v podpore pri vypracovávaní grantov a hľadaní financií, prípadne apelovať na štátnu správu, aby adresne podporila dobré lokálne projekty.

Keďže v lokalitách s výraznou pastoračnou činnosťou dochádza k nárastu komunikačných a sociálnych zručností, mení sa konzumné správanie i spotrebné návyky a existujú tu komunitní lídri s lokálnou autoritou, domnievame sa, že toto prostredie je mimoriadne priaznivé pre následné sociálne a iné podporné komunitné programy. Preto tieto lokality odporúčame ako cieľové pre rôzne druhy mimovládnych projektov, ktoré momentálne prebiehajú alebo budú prebiehať na Slovensku. Ako mimoriadne efektívna sa tiež javí spolupráca s lokálnymi pastormi a lokálnymi náboženskými rómskymi lídrami, resp. členmi náboženskej komunity.

Na Slovensku sa čoraz častejšie hovorí o aktívnej misijnej činnosti rôznych cirkví a náboženských hnutí v rómskych komunitách. Predbežné informácie z terénu alebo z čiastkových výskumov¹⁰ naznačovali, že mnohé tieto misie majú / mali vplyv na zmenu spôsobu života Rómov žijúcich v sociálne vylúčených komunitách. Doposiaľ však pôsobenie cirkví a náboženských hnutí medzi Rómami na Slovensku nebolo zmapované. Nebolo známe, koľko a ktorých misií aktuálne medzi Rómami na Slovensku prebieha. Ako „vedľajší“ efekt náboženskej konverzie sa predbežne počítalo aj s efektom „pozitívnej“¹¹ sociálnej zmeny, ktorá umožňuje sociálnu inklúziu. Tento efekt však doposiaľ nebol komplexne a vedecky skúmaný. Cieľom projektu „Sociálna inklúzia Rómov náboženskou cestou“ (SIRONA 2010) bolo preto jednak plošne zmapovať pôsobenie všetkých cirkví, náboženských spoločností a hnutí, ktoré pôsobia medzi Rómami v SR, a následne skúmať mieru vplyvu náboženskej zmeny na proces sociálnej inklúzie Rómov na Slovensku.

Hneď v úvode je nevyhnutné zdôrazniť, že postoj tejto štúdie je nekonfesionálny, nijaká cirkev ani náboženské hnutie tu nie je nadradované nad iné a závery tejto štúdie sú odporúčaniami pre všetky cirkvi a náboženské zoskupenia rovnako. Autori hlboko vyzdvihujú úprimnú a obetavú prácu všetkých kňazov a pastoračov bez rozdielu vierovyznania, ktorí v komplikovanom prostredí rómskych komunit pristupujú k Rómom bez predsudkov a nediskriminujú ich v prejavocho viery.

1.1 RÓMOVIA A RELIGIOZITA V SLOVENSKEJ REPUBLIKE

Skôr ako pristúpime k analýze výsledkov výskumu SIRONA 2010, sa najprv pokúsime veľmi stručne načrtnúť doterajší stav bádania o náboženskom živote Rómov na Slovensku. Predstavy o náboženstve a niektoré zvyky zaraďované do „duchovného života“ Rómov na Slovensku sú zdokumentované najmä v etnografickej literatúre; spomeňme najmä niektoré práce Emílie Horváthovej¹² či Arne B. Manna.¹³ Avšak o vzťahu Rómov k náboženstvu ako takému je ešte stále nedostatok odbornej literatúry. Prvý odborný výskum rómskej religiozity bol zrealizovaný až v roku 2003 tímom sociálnych vedcov, vedených Milanom Kováčom z Katedry porovnávej religionistiky FiF UK a Arne B. Mannom z Ústavu etnológie SAV.¹⁴ Na tento výskum v súčasnosti nadväzujú aj autori tejto správy.¹⁵ Tu v podstate výpočet odbornej literatúry venujúcej sa problematike rómskej duchovnosti na Slovensku a v Čechách, ak neberieme do úvahy niekoľko interných dokumentov cirkví a náboženských hnutí či články kňazov a misionárov vykonávajúcich misiu v rómskych komunitách, končí.¹⁶

Slovenská republika je multietnickou krajinou,¹⁷ v ktorej menšiny tvoria približne 20% obyvateľstva. Aj keď sú legislatívne podmienky pre všetky etnické menšiny stanovené rovnako, pravdou zostáva, že majoritná spoločnosť vníma ako najodlišnejšiu etnickú skupinu práve Rómov. Spoločenské

vnímanie „odlišnosti Rómov“ dosahuje takú vysokú úroveň, že sa dnes bežne hovorí o „rómskom probléme“.¹⁸

Ako ukazuje viacero sociálnych výskumov, protirómske nálady v slovenskej spoločnosti stúpajú,¹⁹ k čomu nepochybne prispieva aj prevažne negatívny obraz, ktorý o Rómoch poskytujú slovenské médiá. Viaceré terénne výskumy²⁰ tiež potvrdili, že majoritná spoločnosť má len málo informácií o reálnom živote Rómov, má tendenciu pracovať so skupinovú nálepkou „lenivých“ a „neprispôsobivých“ Rómov, ktorí žijú na úkor majoritnej spoločnosti.

Nedostatok informácií sa prejavuje aj pri formulovaní názorov o „religiozite Rómov“. Majoritná populácia má tendenciu „merať“ akúkoľvek religiozitu podľa vlastných kritérií, ktoré považuje za všeobecné.

Keďže prevládajúcim – tradičným náboženstvom na Slovensku je katolicizmus,²¹ spoločnosť vedome či nevedome vníma kritériá „správnej religiozity“ práve podľa kritérií religiozity zaužívaných v tejto konfesii.

Podobne ako majoritné obyvateľstvo, aj prevažná časť Rómov na Slovensku²² sa hlási ku katolicizmu. Hoci takmer všetci Rómovia sa považujú za veriacich, kostoly navštevujú len zriedkavo.²³ V skutočnosti značná časť rómskej komunity²⁴ nežije aktívnym náboženským životom,²⁵ respektíve sa takmer nezúčastňuje kolektívnych náboženských obradov. Tieto javy sa niekedy zvyknú vnímať ako dobrovoľné prejavy špecifických črt rómskej religiozity („religiozita bez kostola“). Majorita má preto časté sklony interpretovať rómsku religiozitu ako formálnu.²⁶

Najčastejšie majoritné stereotypy o viere Rómov

1. Rómovia sú vo viere nestabilní, rýchlo pre vieru vzplanú a rýchlo v nej zase opadnú.
2. Rómovia dobrovoľne uprednostňujú domácu a privátnu zbožnosť, t.j. individualizované prejavy religiozity pred kolektívnymi.
3. Rómovia sa iba formálne hlásia k prevládajúcemu náboženstvu.
4. Rómovia sa hlásia k náboženstvu prevažne zo zisťných resp. vypočítavých dôvodov.
5. Rómovia nedodržiavajú Božie prikázania.

Výsledky výskumu SIRONA 2010

1. V skúmaných lokalitách na Slovensku rôzne náboženské skupiny vykazujú vysokú stabilitu členskej základne medzi Rómami. ►

10 Kováč – Jurík 2002; Kováč – Mann (eds.) 2003; Plachá 2007; Podolinská 2003 a, b; 2009 a, b; Grešková (ed.) 2009.

11 Pozitívne reflektovanej zmeny sociálnych návykov a správania (či už aktérmi alebo nestrannými pozorovateľmi) tejto zmeny. (Viď slovník.)

12 Horváthová 1964.

13 Mann 1988, 1995, 2003 a iné.

14 Výsledky tohto priekopníckeho výskumu sú zhrnuté v publikácii: *Boh všetko vidí – Duchovný svet Rómov na Slovensku* (Kováč – Mann [eds.] 2003).

15 Podolinská 2003 a, b; 2004, 2007, 2009 a, b; 2010; Hrustič 2004, 2009, 2010 a, b, c. Zatiaľ bolo publikovaných len niekoľko odborných štúdií v periodikách a zborníkoch, ktoré sú uvedené v zozname literatúry.

16 Pozri zoznam literatúry na konci tohto dokumentu.

17 Podľa *Sčítania obyvateľov, domov a bytov z roku 2001* sa k rómskej národnosti prihlásilo 89 920 osôb. Viď: <http://portal.statistics.sk>.

18 Ide o všeobecne, najmä mediálne rozšírený termín. Viď napríklad: *Domino fórum* č. 33 zo 16. 8. 2001, rozhovor s Michalom Vašečkom a Arne B. Mannom, alebo *Romano nevo ĩil* z 29. 3. 2004 (Braňo Oláh).

19 Výnimkou sú zistenia z Európskeho výskumu hodnôt (European Values Study) 1999, viď: <http://sasd.sav.sk/sk>.

20 SIRONA 2010, Kováč – Mann (eds.) 2003, Podolinská 2003 a, b atď.

21 Podľa *Sčítania obyvateľov, domov a bytov z roku 2001* sa k rímskokatolíckemu vierovyznaniu prihlásilo spolu 1 760 553 osôb. Zdroj: <http://portal.statistics.sk> tab. 159.

22 Podľa *Sčítania obyvateľov, domov a bytov z roku 2001* sa 68,9% slovenskej populácie prihlásilo k rímskokatolíckemu vierovyznaniu. Rovnakú tendenciu možno sledovať v rómskej populácii. Z 89 920 osôb, ktoré sa prihlásili k rómskej národnosti, až 76% deklarovalo, že sú členmi rímskokatolíckej cirkvi (zdroj: www.rokovania.sk/appl/material/nsf).

23 Viď autormi tejto správy realizované terénne výskumy (Podolinská 2003 a, b; 2007, 2009 a, b; Hrustič 2004, 2006, 2009 a iné).

24 Hovoríme tu o tzv. „osadových Rómoch“.

25 Máme na mysli pravidelnú účasť na nedeľných bohoslužbách, prijímanie sviatostí a pod.

26 Viď terénne výskumy autorov tejto publikácie (poznámka 23).

2. *V skúmaných lokalitách na Slovensku dochádza k hromadnej účasti Rómov na kolektívnych aktivitách jednotlivých cirkví (bohoslužbách, púťach atď.). Tento záujem je priamo-úmerný „otváraniu“ sa kostolov a cirkví aj pre Rómov.*
3. *Formálna (matriková) religiozita Rómov je často podmienená ich „náboženskou vylúčenosťou“, ktorá kopíruje ich sociálnu a spoločenskú vylúčenosť. Aj „mimo kostola“ Rómovia vedú intenzívny duchovný život (privátna viera).*
4. *Na základe skúseností z praktickej pastorácie mnohé cirkevné spoločenstvá potvrdili, že Rómovia sú schopní nezištnej dobrovoľníckej práce pre „svoju cirkev“. Podobne sú ochotní participovať na aktivitách svojej cirkvi a finančne prispievať na jej chod (napriek svojej zlej sociálnej situácii).*
5. *Komunity, ktoré neprešli intenzívnejšou pastoráciou, sa riadia komunitným morálnym kódexom, ktorý prísne sankcionuje neveru, krádež a klamstvo vo vnútri komunity. Komunitný morálny kódex stojí na zložitom systéme prísah, ktorých hlavným garantom je Boh.²⁷*

Kľúčové zistenia výskumu SIRONA 2010:

1. Mnohé zo „špecifik“ rómskej religiozity vyplývajú z ich neúčasti na majoritnom kulte. Ich neúčasť je však priamo podmienená ich statusom – sociálnym a spoločenským. Z ich segregácie okrem iného vyplýva aj situačne podmienená náboženská vylúčenosť. V niektorých lokalitách môžeme dokonca hovoriť o priamej či nepriamej náboženskej diskriminácii Rómov zo strany majority / majoritných cirkví.
2. Mnohé zo „špecifik“ rómskej religiozity vyplývajú z nedostatku výmeny informácií a zdieľania hodnôt s majoritnou spoločnosťou. Sociálne vylúčené rómske komunity produkujú osobitý systém nepísaných pravidiel, ktoré do veľkej miery odrážajú sociálny status týchto skupín v lokálnych spoločenstvách.
3. V tomto kontexte môžeme hovoriť o troch základných zložkách modernej religiozity (ako majoritnej, tak rómskej): 1. členstvo; 2. účasť (participácia na aktivitách cirkvi); 3. viera. Výsledná po-

doba religiozity (či už kolektívnej alebo individuálnej) do veľkej miery odráža vzájomný pomer a formu dôrazu, ktorý sa na jednotlivé zložky kladie. Niektoré netradičné prúdy religiozity (aj v rámci tradičných konfesíí) napríklad kladú väčší dôraz na privátnu vieru, participácia na aktivitách v cirkvi je skôr dobrovoľná ako povinná a členstvo je najmenej podstatná zložka religiozity – niekedy sa ani presne neevduje. Z dôvodov, ktoré boli menované vyššie (1., 2.), no často však ako priamy dôsledok „náboženského vylúčenia“, sa Rómovia stávajú členmi lokálne prevládajúceho náboženstva, ich ďalšia účasť na aktivitách cirkvi je však minimálna – obmedzuje sa skôr na „prechodové“ sviatosti krstu, manželstva a pohrebu.²⁸ Z výskumu SIRONA 2010 vyplynulo, že tento stav je v mnohých lokalitách spôsobený aj nezaujmom lokálne dominantných cirkví pracovať s Rómami a aktívnejšie ich začleniť do lokálneho náboženského života. Hoci sa to tak často vníma, nie je správne hovo-

riť, že u Rómov nedochádza k vnútornej identifikácii s majoritným náboženstvom, skôr u nich nedochádza k vnútornej identifikácii s prevládajúcim modelom praktizovania tohto náboženstva, ktorý vnímajú ako exkluzívne vyhradený pre majoritu.

„Tým, že trochu som sa zaoberal tým, tak v podstate Rómovia v Rudňanoch sa cítili vlastne len formálne členmi katolíckej cirkvi a necítili žiadny bezprostredný vzťah k tejto cirkvi. Akurát vedeli, že jednoducho je zaužívané, že dieťa je treba pokrstiť, je zaužívané, že treba pochovať cirkevným obradom, ale nič iné, sobáš, alebo sväté prijímanie alebo nebudaj birmovka... to nie. O mnohých veciach buď neboli poučení, alebo mali pocit, že je to len pre bielych“
(SIRONA 2010, dotazník B2, Rudňany).

Ak sa pokúsime (na pozadí vyššie uvedeníh poznámok) definovať súčasnú religiozitu v sociálne vylúčených rómskych komunitách, musíme si byť vedomí niekoľkých významných faktorov, ktoré takéto pokusy relativizujú. Ako sme už spomínali, neexistuje komplexný výskum duchovného života Rómov na Slovensku a ani spoločná metodika takéhoto výskumu. Z tých niekoľkých prípadových štúdií by bolo zatiaľ veľmi problematické vyvodzovať všeobecné závery. Navyše je zrejmé, že niečo ako spoločná a jednotná rómska religiozita neexistuje. Mnohé aspekty tejto rómskej religiozity sa zdajú byť definovateľné najmä v súvislosti s náboženstvom majority; tiež sú tu veľmi silné väzby na ľudovú vieru (mimocirkevnú, tzv. „žitú vieru“ a ľudové praktiky a zvyky). Ak sa predsa len pokúsime definovať „typické prvky“ rómskej religiozity práve v lokálnom kontexte rómskych osád, predbežne môžeme hovoriť o týchto základných črtách:²⁹ a) veľmi flexibil-

ná forma uctievania „posvätna“ (s Bohom sa dá rozprávať hocikde a hocikedy; Boh nie je viazaný iba na oficiálne miesto kultu určené cirkvami); b) vzťahy s Bohom majú charakter konkrétnych a pragmatických kontraktov (obojstranne záväzných); c) odlišné vnímanie funkcie kostola s dôrazom na domácu (privát-

nu) zbožnosť; d) osobité vnímanie funkcie a osobnosti kňaza; e) akcent na individuálne a osobné prežívanie viery v Boha (osobný až familiárny vzťah k Bohu); f) dôraz na náboženské sankcionovanie a definovanie komunitného morálneho kódexu; g) špecifický vzťah k základným teologickým dogmám a kresťanským sviatostiam (krst, manželstvo, pohreb); h) výnimočný význam mariánskeho kultu;³⁰ i) dôraz na prítomného a aktívneho Boha, ktorý priamo za života človeka trestá a odmeňuje; j) konkrétnosť predstáv o posmrtnom živote; k) konkrétnosť predstáv o Bohu, (antropomorfizmus); l) silná viera v nový symbolizmus; m) živá viera v reventantizmus;³¹ n) predstavy o možnosti manipulovať s posvätnom (napríklad prostredníctvom mágie, slovnej alebo kontaktnej).³²

Z tohto uhla pohľadu by sa rómska religiozita dala charakterizovať v štyroch základných líniách. Všetky štyri línie sú si navzájom rovnocenné.

²⁷ Viď terénne výskumy autorov tejto správy.

²⁸ Viď terénne výskumy autorov tejto správy (napríklad Podolinská 2007 atď.).

²⁹ Bližšie viď Podolinská 2007.

³⁰ Tamže.

³¹ Viera v schopnosť mŕtvych vracáť sa na tento svet a zasahovať do vzťahov medzi živými. Viac pozri napríklad Schmitt 2002.

³² Viac v Podolinská 2007, 2009 a, b.

1. *Konfesionálna príslušnosť k majoritným náboženstvám.* Konfesionálnosť³³ mnohých Rómov na Slovensku charakterizuje príslušnosť k náboženstvám majority, alebo inak povedané, Rómovia sú väčšinou členmi rovnakých lokálnych náboženských zoskupení ako majoritné obyvateľstvo. Ich aktívne zapojenie do lokálnych náboženských zoskupení však nemusí kopírovať ich oficiálnu konfesionálnu (matrikovú) príslušnosť.
2. *Prvky „majoritnej“ ľudovej religiozity.* Pre rómsky duchovný svet³⁴ sú charakteristické prvky magických predstáv a praktík a mnohé poverové predstavy. Je tu napríklad mimoriadny dôraz na predstavy o vracaní sa mŕtveho či prepracovaný systém religiózne podfarbených prísah a kľatob, alebo viera v ochrannú silu sakrálnych malieb a sošiek v domácnostiach. Mnohé prvky sú prevzaté z „ľudovej viery“ a z majoritných náboženských predstáv, ako to dokazuje bohatá etnografická literatúra. Celý rad magických praktík z radu ľúbostnej mágie, záškodnej mágie, ochrannej mágie je v rómskom prostredí podobný ako u majoritného obyvateľstva na Slovensku (či už v minulosti, alebo v mnohých lokalitách aj v súčasnosti).
3. Prirodzenou líniou v kontexte dvoch predchádzajúcich línií je ich vzájomné prelínanie. Takéto *zmiešavanie* nekresťanských³⁵ prvkov s kresťanskými je pre religiozitu prirodzené a vyskytuje sa vo všetkých kultúrach, kde sa stretávajú rôzne náboženské koncepcie, v konečnom dôsledku aj v slovenskej tradícii. V kontexte rímskej duchovnosti môže byť tento jav zaujímavý pri uplatňovaní si nároku jednej náboženskej koncepcie nad druhou a v praxi môže vyvolávať nevôľu kňazov alebo pastorov, ktorí sa stretávajú s týmto javom v teréne. Na druhej strane môže vyvolávať aj neporozumenie či nepochopenie zo strany mnohých veriacich, ktorí sa cítia byť vytrhnutí zo svojho pôvodného „rómskeho kontextu“.
4. *Náboženská adaptabilita.* Rómovia sa dokážu pružne prispôbiť novým náboženským fenoménom.³⁶ Konzervativizmus, konformizmus a identifikácia s vlastnou (matrikovou) konfesiou je u majoritného obyvateľstva, najmä na vidieku, výrazne vyššia ako u rómskeho obyvateľstva.

„Práve preto v súčasnej zložitej sociálnej situácii, v ktorej sa súčasná generácia Rómov ocitla, nachádzajú početné misijné skupiny rôznych konfesií pevnú pôdu pod nohami aj v zdanlivo doteraz katolíckych komunitách. Veľký úspech týchto misií v rómskych lokalitách však pravdepodobne nesúvisí až tak veľmi s typom novej konfesie, ktorá do rómskej osady prišla, ale so záujmom a starostlivosťou, ktorú misionári Rómom venujú“

(Kováč – Jurík 2002: 128).

33 V zmysle náboženskej príslušnosti – členstva.

34 Pred konverziou k niektorej z cirkví.

35 Resp. cirkvou neuznávaných praktík.

36 Kováč – Mann (eds.) 2003: 11.

1.2 LEGISLATÍVNY RÁMEC – REGISTROVANÉ A NEREGISTROVANÉ CIRKVI

V tejto časti považujeme za dôležité priblížiť legislatívny rámec oficiálneho a neoficiálneho pôsobenia cirkví a náboženských spoločností v Slovenskej republike. Ako ukázal aj samotný výskum, status registrovanej, prípadne neregistrovanej cirkvi má priamy vplyv na formu konkrétnych náboženských misií a tým priamo súvisí s možnosťou sociálnej inklúzie Rómov.

Pôsobenie cirkví a náboženských spoločností v Slovenskej republike legislatívne vymedzuje zákon č. 308 z roku 1991, ktorý bol neskôr dvakrát novelizovaný: jednak zákonom č. 394/2000 Z.z. a zákonom č. 201/2007 Z.z. V roku 1991 bolo oficiálne registrovaných 14 cirkví a náboženských spoločností, ktoré boli uznané ešte pred schválením tohto zákona.³⁷ Do roku 2007 na Slovensku boli oficiálne zaregistrované ešte štyri cirkvi a náboženské spoločnosti.³⁸

Podľa tohto zákona je u nás zaručená náboženská sloboda a slobodné šírenie náboženskej viery a je definované právo slobodne

zmeniť náboženstvo, alebo byť bez vyznania. Je stanovené rovnaké postavenie registrovaných cirkví a náboženských spoločností pred zákonom (§4, odsek 2), štát môže s cirkvami uzatvárať zmluvy o vzájomnej spolupráci (§4, odsek 5). Podľa odseku č. 4 toho istého paragrafu však štát uznáva len tie cirkvi a náboženské spoločnosti, ktoré sú registrované. Registrácia cirkví a náboženských spoločností je podľa najnovšej novelizácie zákona z roku 2007 mimoriadne problematická, pretože stanovuje povinnosť získať subjektom snažiacim sa o registráciu súhlasné stanovisko najmenej od 20 000 osôb, ktoré sú členmi danej cirkvi či náboženskej spoločnosti. Toto kritérium je jedno z najprísnejších v rámci štátov Európskej únie a v čase svojho vstupu do platnosti vyvolalo viacero odborných aj verejných diskusií.³⁹ Takýto veľký počet členov predstavuje pri registrovaní cirkví neprekonateľnú prekážku, keďže aj väčšina už registrovaných cirkví a náboženských spoločností na Slovensku toto kritérium nespĺňa.⁴⁰ Na základe toho môžeme hovoriť, že na Slovensku máme limitovaný náboženský pluralizmus, ktorý privileguje veľké tradičné cirkvi. Registrované cirkvi majú viaceré uznané práva,

37 Zoznam vtedy registrovaných cirkví v abecednom poradí: Apoštolská cirkev, Bratská jednota baptistov, Cirkev adventistov siedmeho dňa, Cirkev bratská, Cirkev československá husitská, Evanjelická cirkev augsburského vyznania, Evanjelická cirkev metodistická, Gréckokatolícka cirkev, Kresťanské zbory, Pravoslávna cirkev, Reformovaná kresťanská cirkev, Rímskokatolícka cirkev, Starokatolícka cirkev, Ústredný zväz židovských náboženských obcí. Zdroj: <http://www.civil.gov.sk/archiv/casopis/2002/1312zc.htm>.

38 Podľa oficiálnej webovej stránky Ministerstva kultúry SR (<http://www.culture.gov.sk/cirkev-a-nabozenske-spolocnosti/registerovane-cirkvi>) v chronologickom poradí ich registrácie: Náboženská spoločnosť Jehovovi svedkovia v Slovenskej republike (registrovaná v marci 1993), Cirkev Ježiša Krista Svätých neskorších dní v Slovenskej republike (registrovaná v októbri 2006), Bahájske spoločenstvo v Slovenskej republike (registrované v apríli 2007). V septembri 2001 bola uznaná aj Novoapoštolská cirkev na Slovensku na základe recipovanej registrácie, v rámci ktorej predložili žiadatelia dôkazy, že Sekretariát vlády SSR pre veci cirkevné zo dňa 6. júna 1989 súhlasí s rozšírením pôsobnosti Novoapoštolskej cirkvi na území hlavného mesta SSR Bratislavy. Na základe tohto rozhodnutia mala byť Novoapoštolská cirkev v Slovenskej republike uznaná spolu s ostatnými cirkvami už v roku 1991 (zdroj: Ministerstvo vnútra SR: <http://www.civil.gov.sk/archiv/casopis/2002/1312zc.htm>).

39 Dvadsaťtisíc členov ako podmienku registrácie kritizovala aj expertná skupina právnikov EÚ, ktorí ho označili za diskriminačné (http://www.eheca.sk/aktualne/2006_05_22_europski_pravnici_kritizuju_slovensky_zakon_o_registracii_cirkvi.html); novela zákona 201/2007 skončila ako podanie na Ústavnom súde SR, ktorý vo februári 2010 rozhodol, že toto kritérium nie je protiústavné (<http://www.sme.sk/c/5223176/prisnejsia-registracia-cirkvi-nie-je-protiustavna.html>). Pre mediálnu diskusiu pozri napríklad (<http://www.sme.sk/c/5605331/zakon-hodil-moslimov-dovreca-so-sektami.html>).

40 Podľa informácií zo Štatistického úradu SR (na základe *Sčítania obyvateľov, domov a bytov z roku 2001*) sa viac ako 20 000 ľudí starších ako 15 rokov hlási len k piatim veľkým cirkvám: Rímskokatolícka cirkev – 2 993 036, Evanjelická cirkev augsburského vyznania – 321 455, Gréckokatolícka cirkev – 176 845, Reformovaná kresťanská cirkev – 92 049 a Pravoslávna cirkev – 40 648. K splneniu tohto kvantitatívneho kritéria sa bližšie už len Náboženská spoločnosť Jehovovi svedkovia, ku ktorej sa v roku 2001 hlásilo 16 975 osôb starších ako 15 rokov. Zvyšok registrovaných cirkví nemá viac ako 5000 členov. Zdroj: http://portal.statistics.sk/files/Sekcie/sek_600/Demografia/SODB/Tabulky/tab13.pdf.

z ktorých sú aj z hľadiska nášho výskumu najzaujímavejšie: vyučovať náboženstvo, poskytovať duchovné a hmotné služby, organizovať bez oznámenia svoje zhromaždenia, zriaďovať a prevádzkovať vlastné zariadenia zdravotníckych a sociálnych služieb (§6, 201/2007 Z.z.), a tiež sobášiť manželské páry, pričom takto uzavreté manželstvo má rovnaké právne postavenie ako manželstvo uzavreté občianskou formou. Ďalšie práva a povinnosti sú špecifikované vo viacerých dokumentoch, napríklad v Zmluve medzi Slovenskou republikou a registrovanými cirkvami a náboženskými spoločnosťami z roku 2002,⁴¹ alebo v Dohode medzi Slovenskou republikou a registrovanými cirkvami a náboženskými spoločnosťami o náboženskej výchove a vzdelávaní z roku 2004.⁴² Jedným z najdiskutovanejších bodov, ktoré vo vzťahu cirkví a náboženských spoločností upravuje slovenská legislatíva,⁴³ je právo registrovaných cirkví a náboženských spoločností čerpať finančné prostriedky zo štátneho rozpočtu SR na platy pre svojich duchovných, a tiež na rozličné vecné náklady.⁴⁴

Náboženské hnutia, ktoré nespĺňajú kritériá na registráciu, fungujú ako občianske združenia alebo v rámci iných subjektov. Podľa toho však nemajú tie isté práva ako registrované cirkvi a náboženské spoločnosti.

1.3 CIELE VÝSKUMU

Základným cieľom výskumu SIRONA 2010 bolo zmapovanie faktorov sociálnej inklúzie Rómov náboženskou cestou. Projekt SIRONA 2010 na národnej úrovni mapoval mieru vplyvu zvýšenia dôstojného života a aktívneho zapájania sa do spoločnosti u tých Rómov, ktorí prešli náboženskou konverziou, resp. náboženskou zmenou, t.j. mieru vplyvu náboženskej konverzie sociálne vylúčených Rómov na posilnenie ich základného práva na dôstojný a aktívny život v spoločnosti.

Projekt SIRONA 2010 prebehol v dvoch na seba nadväzujúcich fázach: 1. mapovací predvýskum; 2. kvalitatívny výskum, pričom každá fáza sledovala špecifické čiastkové ciele.

1.4 ŠTRUKTÚRA PUBLIKÁCIE

Kapitola 2. prináša zhrnutie základných výsledkov mapovacieho výskumu. Kapitola 3. približuje jednotlivé lokality výskumu a na výskume zúčastnené náboženské subjekty s aktívnou rómskou misiou. Kapitola 4. prináša zhrnutie základných výsledkov kvalitatívneho výskumu a vyhodnocuje úspešnosť jednotlivých indikátorov sociálnej inklúzie náboženskou cestou.

Ciele výskumu SIRONA 2010

Mapovací predvýskum (dotazníková akcia)

- zistiť, ktoré z jestvujúcich cirkví / denominácií / hnutí / obč. združení sa aktívne venujú pastorácii Rómov na Slovensku
- históriu, lokalitu, motivácie na začatie misie, súčasne aktívne misie, zaniknuté misie, misijné stratégie, aktivity, počet členov

Kvalitatívny výskum (pološtruktúrované interview, zúčastnené pozorovanie)

- výskum sociálnej inklúzie náboženskou cestou pomocou sociálnych indikátorov

Kapitola 5. má skôr povahu vybraných tematických okruhov, s ktorými sme sa stretli pri analýze dát z oboch výskumov v rámci projektu SIRONA 2010. V záverečnej, 6. kapitole napokon prinášame odporúčania adresované kľúčovým aktérom zainteresovaným do procesu sociálnej inklúzie Rómov na Slovensku. Na viacerých miestach tiež uvádzame ukážky najzaujímavejších konverzných naratívov, ktoré sme zhromaždili počas kvalitatívneho výskumu v jednotlivých lokalitách na Slovensku. V prílohách uvádzame tiež vyhlásenia jednotlivých náboženských subjektov, ktoré sa aktívne podieľali na výskume a ktoré nám poslali svoje prezentácie na záverečný workshop v rámci projektu. Do príloh sme tiež zaradili dotazníky z oboch výskumov (podľa cieľových skupín).

1.5 SUMÁR DÁT ZHROMAŽDENÝCH V RÁMCI VÝSKUMU SIRONA 2010

V rámci projektu SIRONA 2010 vedecký tím mapovacieho predvýskumu, pozostávajúci z troch vedeckých riešiteľov zistil,⁴⁵ že momentálne na Slovensku medzi Rómami aktívne pôsobí 14 registrovaných a 5 neregistrovaných náboženských hnutí, pričom ich misia

súhrnne prebieha približne v 130 lokalitách a oslovuje približne 10 000 Rómov (máme na mysli aktívne participujúcich členov).

Riešiteľský interdisciplinárny kolektív v rámci kvalitatívneho výskumu (bližšie viď časť 3.2.1) pozostával z 15 vedeckých a 4 študentských výskumníkov (viď s. 7). Kvalitatívny výskum sa uskutočnil v 15 ťažiskových a 4 komparačných / doplnkových lokalitách (viď s. 7), pričom v každej lokalite sa uskutočnilo súhrnne 15 interview s tromi typmi dotazníka. Súhrnom sa v tejto časti výskumu zhromaždilo 225 (285) rozhovorov,⁴⁶ 15 (19) prepisov zúčastnených pozorovaní z náboženského obradu, 15 (19) záverečných výskumných správ.

41 Zdroj: Ministerstvo kultúry SR (<http://www.culture.gov.sk/cirkev-nabozenske-spolocnosti/legislatva/zkony/zmluva-medzi-slovenskou-republikou-a-registrovanymi-cirkvami-a-nabozenskymi-spolocnostami>).

42 Zdroj: Ministerstvo kultúry SR (<http://www.culture.gov.sk/cirkev-nabozenske-spolocnosti/legislatva/zkony/dohoda-medzi-slovenskou-republikou-a-registrovanymi-cirkvami-a-nabozenskymi>).

43 Finančný rámec tejto legislatívy je zadefinovaný v zákone č. 218 ešte z roku 1949, ktorý bol však viackrát novelizovaný, najnovšie jeho znenie upravuje zákon č. 467/2005 Z.z. s účinnosťou od 1. 1. 2006. Zdroj: Ministerstvo kultúry SR, (<http://www.culture.gov.sk/cirkev-nabozenske-spolocnosti/legislatva/zkony/218/1949>).

44 „Nie všetky registrované cirkvi a náboženské spoločnosti na Slovensku žiadajú peniaze zo štátneho rozpočtu. Z osemnástich registrovaných cirkví odmieta štátnu dotáciu päť cirkví. Nárok na príspevok zo štátneho rozpočtu na platy duchovných a prevádzku ústredia si neuplatňujú z prevažne vieroučných dôvodov Náboženská spoločnosť Jehovovi svedkovia v Slovenskej republike, Kresťanské zbory na Slovensku, Novoapoštolská cirkev v Slovenskej republike, Cirkev Ježiša Krista Svätých neskorších dní v Slovenskej republike a Bahájske spoločenstvo v Slovenskej republike. Novoapoštolská cirkev však už chce na budúci rok získať peniaze zo štátneho rozpočtu na prevádzku ústredia. Na chod cirkevného ústredia dostáva peniaze aj Cirkev adventistov siedmeho dňa – Slovenské združenie. V tejto cirkvi zvažujú, že požiadajú peniaze aj na platy duchovných.“ Citované z tlačovej správy agentúry SITA, 21. augusta 2010. Zdroj: <http://www.webnoviny.sk/slovensko/peniaze-od-statu-nechce-5-registrovan/204472-clanok.html>.

45 V abecednom poradi: Tomáš Hrustič, Ľudmila Hrustičová, Adam Kováčik.

46 Číslo v zátvorkách predstavuje sumár vrátane rozhovorov, pozorovaní a záverečných správ, ktoré v rámci výskumu zhromaždili študenti.

Sumár dát výskumu SIRONA 2010

Mapovací predvýskum

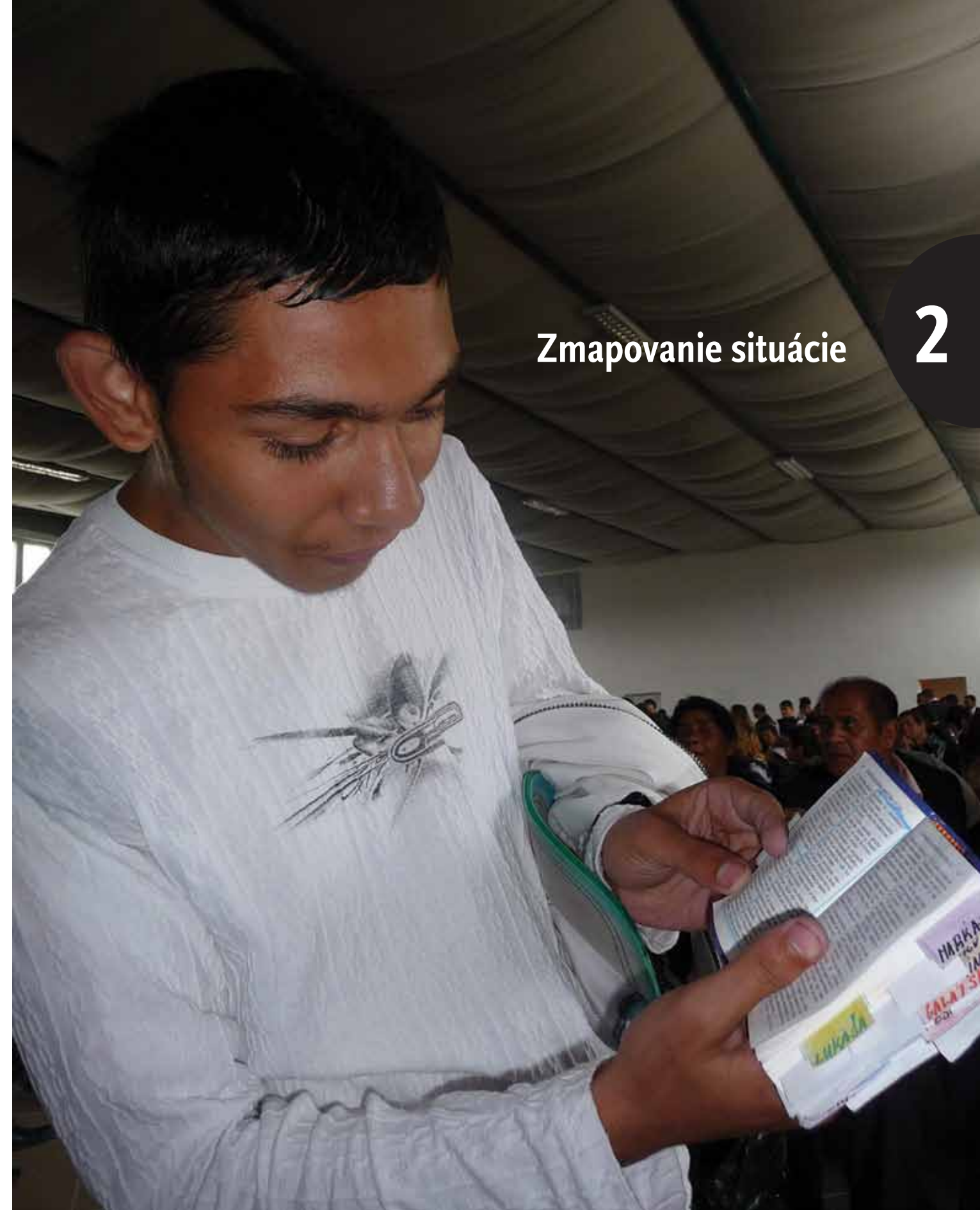
- medzi Rómami na Slovensku aktívne pôsobí 14 registrovaných cirkví a 5 neregistrovaných náboženských hnutí
- aktívne misie medzi Rómami prebiehajú v cca 130 (150) lokalitách a týkajú sa cca 8 000 (10 000) Rómov

Kvalitatívny výskum

- výskumný tím pozostával z 15 vedeckých riešiteľov (+ 4 študenti)
- prebehol v 15 (+4) vybraných lokalitách v každej lokalite sa uskutočnilo 15 kvalitatívnych interview + 1 zúčastnené pozorovanie
- sumárne sa zhromaždilo:
 - ~ 225 (285) rozhovorov, približne 170 hodín nahrávok
 - ~ 15 (19) zúčastnených pozorovaní
 - ~ 15 (19) záverečných správ
 - ~ približne 300 fotografií

Zmapovanie situácie

2

Doposiaľ existovalo len niekoľko čiastkových výskumov⁴⁷ a parciálnych informácií z niektorých cirkví. Okrem predbežného interného vyhlásenia jednotlivých cirkví a denominácií o ich aktívnej misijnej práci s Rómami celkový komplexný a aktuálny rozsah pastoračnej činnosti medzi Rómami na Slovensku nebol známy. Ak chcel náš výskumný projekt zistiť efektivitu sociálneho začlenenia Rómov v závislosti od konkrétnych misií, bolo najskôr nevyhnutné poznať reálny stav tejto pastoračnej práce a jej potenciál pre sociálnu inklúziu Rómov. Práve o tieto ciele sme sa pokúsili v úvodnej mapovacej časti projektu.

2.1 METODOLÓGIA MAPOVACEJ FÁZY VÝSKUMU

Cieľom mapovacej časti bolo čo najpresnejšie zistiť, ktoré z jestvujúcich registrovaných cirkví a náboženských spoločností, a tiež z neregistrovaných denominácií a náboženských hnutí sa aktívne venujú pastoračii Rómov na Slovensku. V rámci mapovacieho predvýskumu sme oslovili 30 cirkví a subjektov s potenciálnymi náboženskými aktivitami v rómskych komunitách na Slovensku, pričom sme zistili, že momentálne z nich aktívne medzi Rómami pôsobí 19.⁴⁸ Naším cieľom však nebolo zistiť len aktuálny stav a lokality, kde tieto misie pôsobia, ale chceli sme sa zamerať aj na niektoré ďalšie dôležité oblasti, ktoré sa týkali histórie týchto misií. Rovnako nás teda zaujímali súčasné lokality, v ktorých cirkev či hnutie pôsobí, ako aj zaniknuté misie a dôvody zániku týchto misií. V rámci tejto deskriptívnej časti

sme sa snažili zistiť, aké konkrétne aktivity zamerané na Rómov sa v jednotlivých misiách realizujú. Zisťovali sme aj kvantifikačné údaje o počte Rómov, ktorí sú týmito misijnými aktivitami dotknutí. Zodpovední reprezentanti jednotlivých misií sa mali pokúsiť odhadnúť počet tých Rómov, ktorých považujú za svojich „riadnych“ členov, ale tiež počet ľudí, ktorých tieto misie nejakým spôsobom ovplyvňujú a dotýkajú sa ich. Samozrejme, že pre takto koncipovaný výskum sme sa museli uspokojiť len s kvalifikovaným odhadom, pretože na presné zmapovanie situácie jednak nebol priestor a rovnako by si to vyžadovalo veľmi zložitý výskumný proces so zapojením veľkého množstva anketárov. Aj preto je dôležité na tieto kvantitatívne údaje o počte rómskych členov nazerať s istou rezervou a nepovažovať ich za presné dáta. Na druhej strane však môžu slúžiť ako pomerne hodnoverný odhad na vytvorenie si vstupnej predstavy o význame konkrétnych cirkví a náboženských hnutí pre Rómov, a z tohto hľadiska tieto informácie rozhodne prinášajú nový pohľad a rozmer. Zisťovali sme aj nastavenie na rómske misie jednotlivých cirkví do budúcnosti a ich plány rozšíriť svoje pastoračné aktivity v lokalitách s rómskymi komunitami. Tiež sme skúmali, či v rámci existujúcich cirkevných štruktúr pôsobia nejakí rómski duchovní a či Rómovia zastávajú pozície v organizačnej hierarchii týchto hnutí, respektíve či existujú v rámci cirkví a hnutí samostatné rómske zbory.

Okrem kvantitatívnych dát nás zaujímali aj všeobecnejšie informácie, ktoré tiež veľa napovedali o prístupe jednotlivých cirkví a hnutí k pastoračii Rómov na Slovensku. Chceli sme

zistiť, aké boli motivácie na začatie jednotlivých rómskych misií, či majú v rámci cirkví a náboženských spoločností vypracované špecifické misijné stratégie zamerané na Rómov, či v rámci cirkví fungujú špecifické riadiace orgány, ktoré by mali za úlohu viesť a koordinovať pastoračiu Rómov, či tieto cirkvi a hnutia pripravujú svojich budúcich duchovných zvlášť na prácu v rómskych komunitách, a takisto do akej miery spolupracujú alebo nespôlpracujú s inými cirkvami a denomináciami (a s akými) pri pastoračii Rómov.

Kľúčovou súčasťou tejto mapovacej fázy bola aj hodnotiacia časť, keď sa cirkevní predstavitelia mali sami pokúsiť zhodnotiť rómske misie v ich vlastnej cirkvi či náboženskej spoločnosti. Chceli sme, aby popísali a zhodnotili misie svojej cirkvi medzi Rómami, do akej miery tieto misie sami považujú za úspešné či neúspešné. Takisto sme už v tejto fáze žiadali, aby predstavitelia cirkví podľa vlastných skúseností odhadli, či má náboženská konverzia alebo intenzívna náboženská viera Rómov dopad na zmenu kvality ich života. Zároveň sme predstaviteľov cirkví a náboženských spoločností požiadali, aby v prípade, že k zmene pod vplyvom viery dochádza, vymenovali najvýraznejšie príklady týchto zmien. Z takýchto príkladov sme potom neskôr mohli stanoviť indikátory sociálnej inklúzie, na ktoré sme sa sústredili v druhej fáze výskumu.

Na základe týchto okruhov tém sme vypracovali dotazník A,⁴⁹ ktorý sme spolu so žiadosťou o spoluprácu pri realizácii výskumu rozposlali všetkým registrovaným cirkvám a náboženským spoločnostiam v Slovenskej republike. Väčšinu cirkví a náboženských spoločností sme s odstupom istého času po zaslaní dotazníka kontaktovali, buď telefonicky alebo aj osobne, čo nám umožnilo realizovať s kompetentnými zástupcami jednotlivých

cirkví a náboženských hnutí pološtruktúrované interview podľa dotazníka. V prípade kontaktovania neregistrovaných cirkví a náboženských hnutí sme boli postavení pred zložitejšiu situáciu, pretože neexistoval presný zoznam týchto náboženských hnutí. Aj napriek tomu sme však vyselekovali tie hnutia, ktoré by mohli v rámci svojich misií pôsobiť v rómskych komunitách a ktoré prevažne vychádzali z kresťanstva. Najdôležitejším zdrojom informácií o neregistrovaných hnutiach pôsobiacich v rómskych komunitách boli kontakty členov výskumného tímu na sieť aktivistov, terénnych sociálnych pracovníkov a ďalších ľudí, ktorí sa pohybujú v teréne a majú každodenné napojenie na rómske komunity. Na základe týchto informácií sme mali pomerne presnú predstavu, aké cirkvi a náboženské hnutia pôsobia v konkrétnych lokalitách. Prevažne išlo o evanjelikálne hnutia vychádzajúce z tradícií letničných cirkví. Z týchto hnutí sa nám podarilo osloviť všetky významné neregistrované cirkvi a spoločnosti pôsobiace v rómskych komunitách, a zároveň si ich získať pre spoluprácu na výskume. S predstaviteľmi týchto hnutí náš výskumný tím realizoval osobné rozhovory podľa jednotného dotazníka.

Úvodná mapovacia fáza bola zavŕšená analýzou dát získaných z dotazníkov a určením konkrétnych lokalít pre ďalšiu fázu výskumu, ktorá pozostávala z kvalitatívneho stacionárneho výskumu.

2.2 PÔSOBENIE CIRKÍ A NÁBOŽENSKÝCH SPOLOČNOSTÍ V RÓMSKÝCH KOMUNITÁCH NA SLOVENSKU

Na Slovensku momentálne medzi Rómami pôsobí 14 registrovaných náboženských sub-

47 Ide najmä o výskumný projekt a záverečnú publikáciu editovanú Milanom Kováčom a Arne B. Mannom: *Boh všetko vidí. (O Del sa dikhel). Duchovný svet Rómov na Slovensku* (Kováč – Mann [eds.] 2003) a zborník vydaný Ústavom pre vzťahy štátu a cirkví: *Pastorácia Rómov na Slovensku* (Grešková [ed.] 2009). Okrem týchto výskumov sa religiozite Rómov venovalo niekoľko ďalších autorov, ktorých práce sú uvedené v záverečnom zozname literatúry.

48 Z kapacitných dôvodov nebolo možné kvalitatívnym výskumom pokryť všetkých 19 náboženských subjektov, ktoré realizujú misie v rómskych komunitách na Slovensku. Niektoré náboženské subjekty, ktoré sa zúčastnili mapovacej časti, nedali povolenie na uskutočnenie kvalitatívnej časti výskumu.

49 Dotazník je pripojený v Prílohe A.1, s. 120-2.

Registrované cirkvi a náboženské spoločnosti pôsobiace medzi Rómami v SR

1	Apoštolská cirkev na Slovensku	AC
2	Bahájske spoločenstvo v Slovenskej republike	B
3	Bratská jednota baptistov	BJB
4	Cirkev adventistov siedmeho dňa	CASD
5	Cirkev bratská v Slovenskej republike	CB
6	Cirkev Ježiša Krista Svätých neskorších dní	CJKSND
7	Evanjelická cirkev augsburského vyznania	ECAV
8	Evanjelická cirkev metodistická	ECM
9	Gréckokatolícka cirkev	GKC
10	Náboženská spoločnosť Jehovovi svedkovia	NSJS
11	Pravoslávna cirkev	PC
12	Reformovaná kresťanská cirkev	RC
13	Rímskokatolícka cirkev	RKC
	— v rámci cirkvi ešte špeciálne: Saleziáni dona Bosca	SDB
14	Starokatolícka cirkev na Slovensku	SKC

(Názov a v texte používaná skratka, SIRONA 2010.)

jektov. V minulosti sa v rómskych komunitách ešte pokúšali pracovať Kresťanské zbory na Slovensku (KZ), v súčasnosti sa však rómskej misii vôbec nevenujú. Z ďalších registrovaných cirkví nemajú nijaké pastoračné aktivity v rómskych komunitách Cirkev československá husitská (CČSH), No-

voapoštolská cirkev v Slovenskej republike (NAC) a Ústredný zväz židovských náboženských obcí.

Z neregistrovaných cirkví⁵⁰ a náboženských hnutí pôsobia medzi Rómami nasledovné hnutia, ktoré väčšinou vychádzajú z evanjelikálnych tradícií:

Neregistrované cirkvi a náboženské spoločnosti pôsobiace medzi Rómami v SR

Devleskero Kher (Boží dom)	DK
Kresťanské spoločenstvo Romani Archa	RA
Kresťanská misia Maranata	M
Slovo života	SŽ
Kresťanské spoločenstvo Radostné srdce	RS

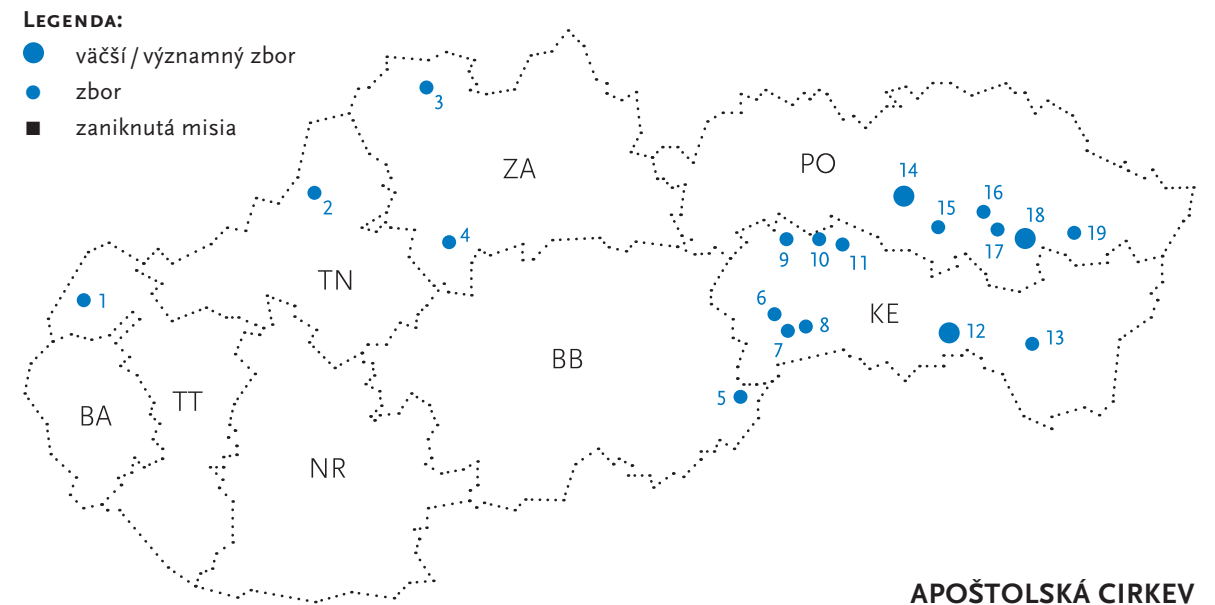
(Názov a v texte používaná skratka, SIRONA 2010.)

50 V prípade názvov neregistrovaných cirkví a náboženských hnutí použijeme názvy, ktoré si uvádzajú na svojich oficiálnych internetových stránkach a ktoré používajú vo svojich dokumentoch.

2.2.1 Apoštolská cirkev

Apoštolská cirkev, ktorá sa hlási k letničným tradíciám, začala v rómskych komunitách pôsobiť začiatkom 90. rokov dvadsiateho storočia v Plaveckom Štvrtku na západnom Slovensku. Túto misiu v tejto obci rozbiehal pastor Milan Juríček, ktorý v tom čase ešte spolupracoval s Apoštolskou cirkvou, no neskôr začal pôsobiť v Slove života a jeho ďalšie aktivity sa spájajú už s týmto hnutím. Neskôr sa pridala misia v Košiciach na Luníku IX. Následne sa v rámci tejto cirkvi naplno rozvinuli viaceré stabilné misie v rómskych komunitách vo viacerých regiónoch na Slovensku. Apoštolská cirkev má na Slovensku 30 zborov a 20 kazateľských staníc, z toho fungujú dva samostatné rómske zbory v Sabinove a na Luníku IX v Košiciach.

Na Luníku IX je aktívnych niekoľko sto Rómov, ktorí najskôr pravidelne navštevovali spoločné zhromaždenia v Košiciach, no neskôr sa osamostatnili a teraz majú zhromaždenia priamo na Luníku IX. Tento zbor vedie rómsky pastor Apoštolskej cirkvi Ladislav Duna. Zbor v Sabinove je tiež veľmi aktívny a významný v rámci tejto cirkvi. Na vznik tohto zboru sa výrazne podpísala aj pracovná migrácia sabinovských Rómov do Švajčiarska, keďže začal aktívne fungovať na impulz Rómov, ktorí sa vrátili zo Švajčiarska a mali záujem založiť zbor vo vlastnej lokalite. Len nedávno dokončila Apoštolská cirkev výstavbu novej modlitebne v Sabinove. S mestom má cirkev veľmi dobrú spoluprácu a postupne expanduje aj do iných obcí v okolí Sabinova. Z ďalších významných lokalít z po-

● **TT kraj:** Kuklov 1; **TN kraj:** Ilava 2; **ZA kraj:** Čadca 3, Turčianske Teplice 4; **BB kraj:** Tornaľa 5; **KE kraj:** Slavošovce 6, Rožňava 7, Krásna Hôrka 8, Bystrany 9, Žehra 10, Krompachy 11, Luník IX 12, Trebišov 13; **PO kraj:** Sabinov 14, Prešov 15, Hlinné 16, Sol' 17, Vranov n./T. 18, Humenné 19

hľadu rómskej misie pôsobí Apoštolská cirkev vo Vranove nad Topľou, v Humennom, samostatný rómsky zbor začína pravidelne fungovať v Krompachoch, kde ho vedie rómsky pastor Pavol Šándor. Rožňavský zbor Apoštolskej cirkvi začína viesť misiu v rómskych osadách v Slavošovciach a v Krásnej Hôrke a aktívnych je viacero rómskych rodín aj priamo z Rožňavy. Apoštolská cirkev pracuje s Rómami aj v Trebišove a Tornali.⁵¹ Na strednom Slovensku je to v Turčianskych Tepliciach, kde sa ich práca zameriava najmä na sociálne slabé rodiny, ktoré sú však prevažne rómske, ďalej v okolí Púchova a v Čadci. Na západnom Slovensku v Kuklove v okrese Senica.

2.2.2 Bahájske spoločenstvo v Slovenskej republike

Bahájske spoločenstvo na Slovensku sa v minulosti v niektorých lokalitách orientovalo aj na misiu v rómskych komunitách, najmä pod vedením Jerryho a Patty Bosclaircov, ktorí aktívne pôsobili začiatkom deväťdesiatych rokov 20. storočia v Medzeve, ako aj v okolí Trenčína, Nového Mesta nad Váhom a Banskej Bystrice. V súčasnosti funguje len misia v Banskej Bystrici pod vedením miestnej Duchovnej rady Bahájov, ktorá sa zameriava najmä na vzdelávacie aktivity pre matky s deťmi. Podľa Anny Polokovej, zástupkyne Bahájskeho spoločenstva na Slovensku, je šírenie ba-

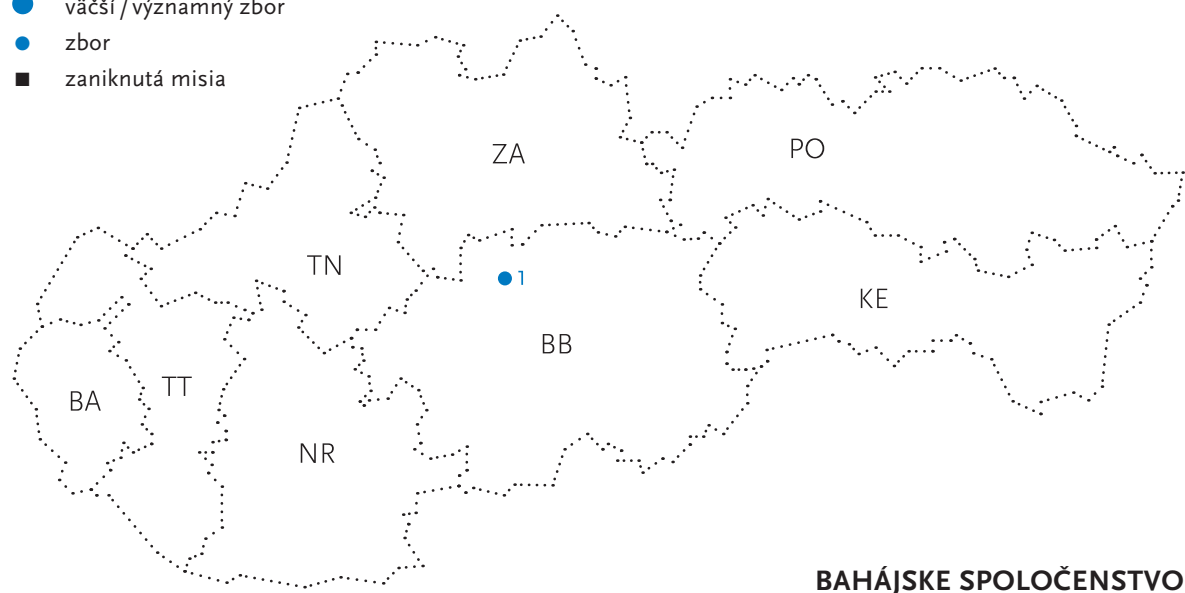
hájskej viery medzi Rómami len v začiatkoch a nie je zatiaľ systematické.⁵² Preto nie je ani stabilné, ani efektívne. Táto misia má aj svoje špecifiká vzhľadom na niektoré náboženské predstavy Rómov, na potrebu poskytovania vzdelania a zlepšovania sociálneho stavu Rómov. Náboženská zmena, ktorú Rómovia podstúpili, podľa predstaviteľov spoločenstva jednoznačne pôsobí na zmenu ich života, ktorá však prichádza len postupne. Dlhodobú, neprerušovanú a intenzívnu snahu a skutočné prijatie náboženstva považujú za najlepší nástroj a motiváciu na uskutočnenie zmeny. Sociálnu inklúziu Rómov považujú za mimoriadne dôležitú aj vzhľadom na kľúčové myšlienky bahájskej viery.

2.2.3 Bratská jednota baptistov

V Bratskej jednote baptistov na Slovensku sa začali venovať pastorácii Rómov v polovici deväťdesiatych rokov v lokalitách okolo Banskej Bystrice (manželia Nátherovci) a Košíc (M. Lapčáková). V súčasnosti je najaktívnejšia misia na strednom Slovensku v okolí Lučenca, presnejšie v Cinobani, kde túto službu vedie pastor Pavol Šinko. Tiež však pracujú v pastorácii Rómov aj v iných lokalitách, napríklad v rámci misijnej stanice v Závadke nad Hronom, v Košiciach na Luníku IX a v Jelšave, kde v zbore Revúcka Lehota organizujú pravidelné kluby pre deti. Manželia Nátherovci pokračujú vo svojej práci v Banskej Bystrici, kde sa v rámci lokálneho občian-

LEGENDA:

- väčší / významný zbor
- zbor
- zaniknutá misia

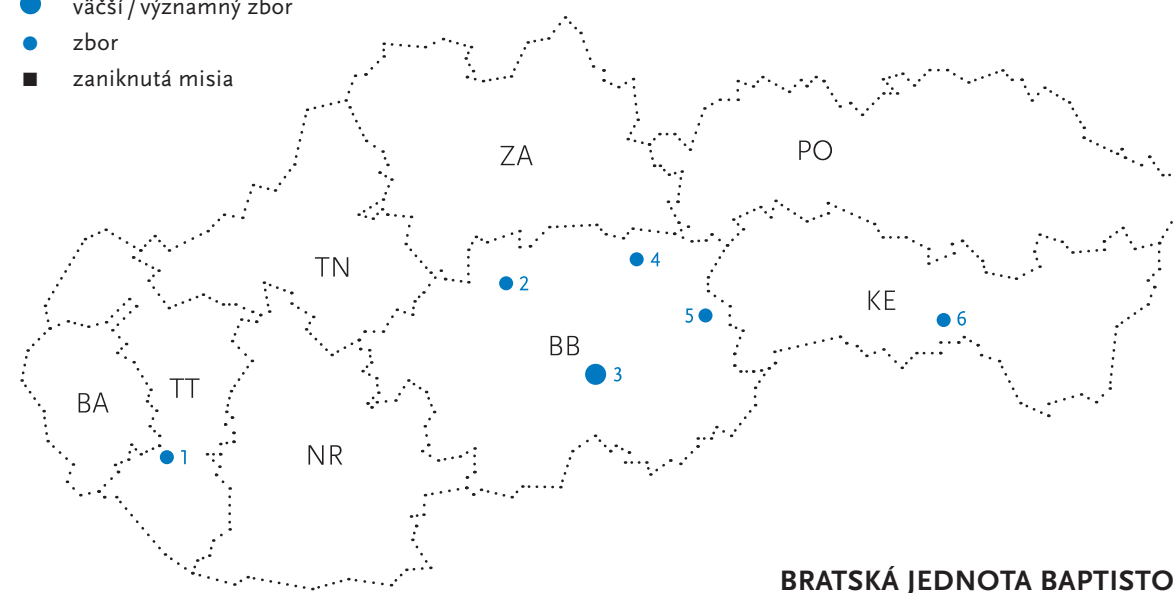
BAHÁJSKE SPOLOČENSTVO

- BB kraj: Banská Bystrica 1

51 V Tornali nastala špecifická situácia, pretože ide prevažne o maďarsky hovoriacich Rómov. Apoštolská cirkev tu bola v minulosti pomerne aktívna, no časom prenechala iniciatívu partnerskej cirkvi z Maďarska, ktorá istú dobu v Tornali s Rómami aktívne pracovala, no neskôr misiu zanechala. Teraz sa však chce Apoštolská cirkev do Tornale vrátiť a začínajú tu opäť pracovať.

LEGENDA:

- väčší / významný zbor
- zbor
- zaniknutá misia

BRATSKÁ JEDNOTA BAPTISTOV

- TT kraj: Jelka 1; BB kraj: Banská Bystrica 2, Cinobaňa 3, Závadka nad Hronom 4, Jelšava 5; KE kraj: Košice 6

52 Podľa archívov výskumu SIRONA 2010, z dotazníka A mapovacej fázy.

skeho združenia zameriavajú na resocializáciu a prácu nielen s rómskou mládežou, ale aj s celými rodinami. Najnovšie práve rozbiehajú prácu na západnom Slovensku v Jelke, kde prostredníctvom pastoračov z bratislavského zboru oslovujú tamojších Rómov.

2.2.4 Cirkev adventistov siedmeho dňa

Cirkev adventistov siedmeho dňa začala systematicky pôsobiť v niektorých rómskych komunitách v roku 1991. Sústredili sa najmä na štyri lokality, v ktorých pôsobia dodnes: Žiar nad Hronom, Kežmarok, Rankovce (okres Košice – okolie) a Červenica (okres Prešov). Zameriavajú sa rovnako na prácu s deťmi (spev, hudba, divadelné aktivity, biblické vzdelávanie), ako na prácu s celými rodinami,

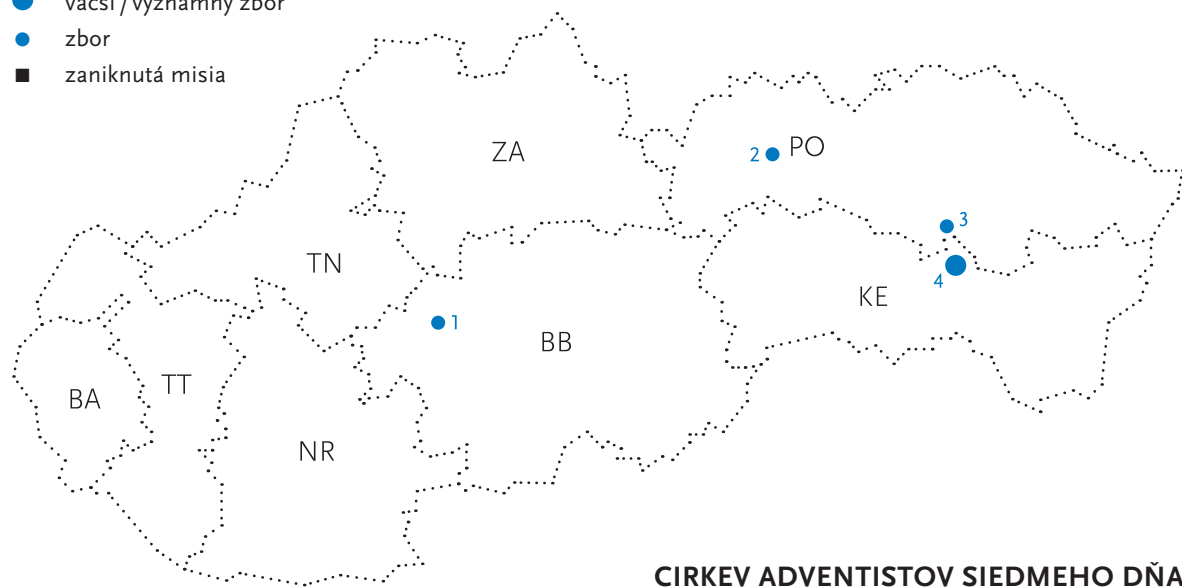
najmä prostredníctvom biblického vyučovania a pastorálneho poradenstva. Svojich členov sa snažia zapájať do príprav bohoslužieb a do cirkevného života, hlavným nástrojom pastorácie je systematické biblické vzdelávanie so zameraním na rozličné aspekty praktického života. Tento akcent na praktický život je podľa Stanislava Bielika, tajomníka Cirkvi adventistov siedmeho dňa, pre adventistov typický. „Kladíme dôraz na zdravie, na zdravotnú misiu a snažíme sa ľuďom v tejto oblasti pomáhať. Vedíme ľudí k nefajčeniu a k zdravému životnému štýlu.“⁵³

2.2.5 Cirkev bratská

Cirkev bratská sa misijnej práci s Rómami začala venovať v roku 2005 v Hlinnom

LEGENDA:

- väčší / významný zbor
- zbor
- zaniknutá misia

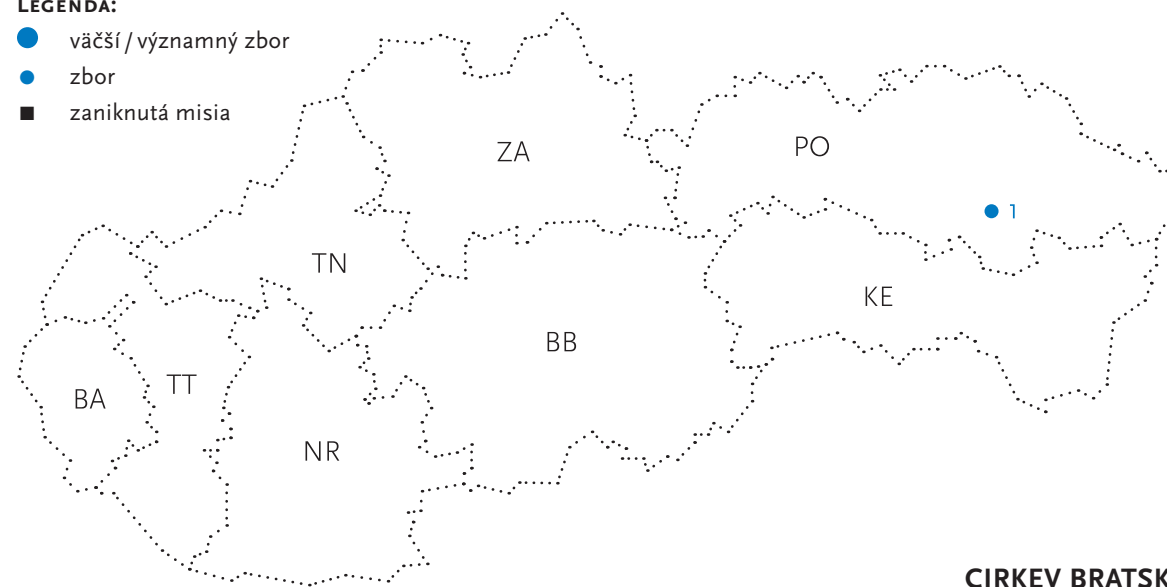
CIRKEV ADVENTISTOV SIEDMEHO DŇA

- BB kraj: Žiar nad Hronom 1; PO kraj: Kežmarok 2, Červenica 3; KE kraj: Rankovce 4

53 Podľa archívov výskumu SIRONA 2010, z dotazníka A mapovacej fázy.

LEGENDA:

- väčší / významný zbor
- zbor
- zaniknutá misia

CIRKEV BRATSKÁ

- PO kraj: Hlinné 1

v okrese Vranov nad Topľou. Oslovil ich juhoafrický misionár Pierre van Vuuren s tým, či by cirkev nemohla zastrešiť jeho prácu s Rómami a prijať niektorých Rómov do zboru Cirkvi bratskej. Pierre van Vuuren spočiatku pôsobil pri Apoštolskej cirkvi a vykonával misijnú prácu medzi Rómami, no po uzavretí manželstva s členkou Cirkvi bratskej sa začal venovať práci s Rómami prostredníctvom tejto cirkvi. Cirkev bratská má pastoračné práce zamerané na Rómov iba v Hlinnom, po formálnej stránke majú v Hlinnom misijnú stanicu, ktorá patrí pod zbor v Hermanovciach nad Topľou. Táto práca spočíva najmä v evanjelizácii, ktorá je spojená s kázaním evanjelia a svedectvami. Až potom nasleduje individuálna práca s jednotlivcami a rodinami, ktoré sú ochotné pokračovať v stretávaní sa a v organizovaní pravidelných zhromaždení v konkrétnej obci. To všetko môže viesť k vzniku misijnej stanice. Evanjelizácia prebieha najmä formou

spevu a svedectiev. Ak niekto prejaví záujem, cirkev sa ho ujme a s jeho súhlasom ďalej rozvíjajú vzájomný vzťah.

2.2.6 Cirkev Ježiša Krista Svätých neskorších dní

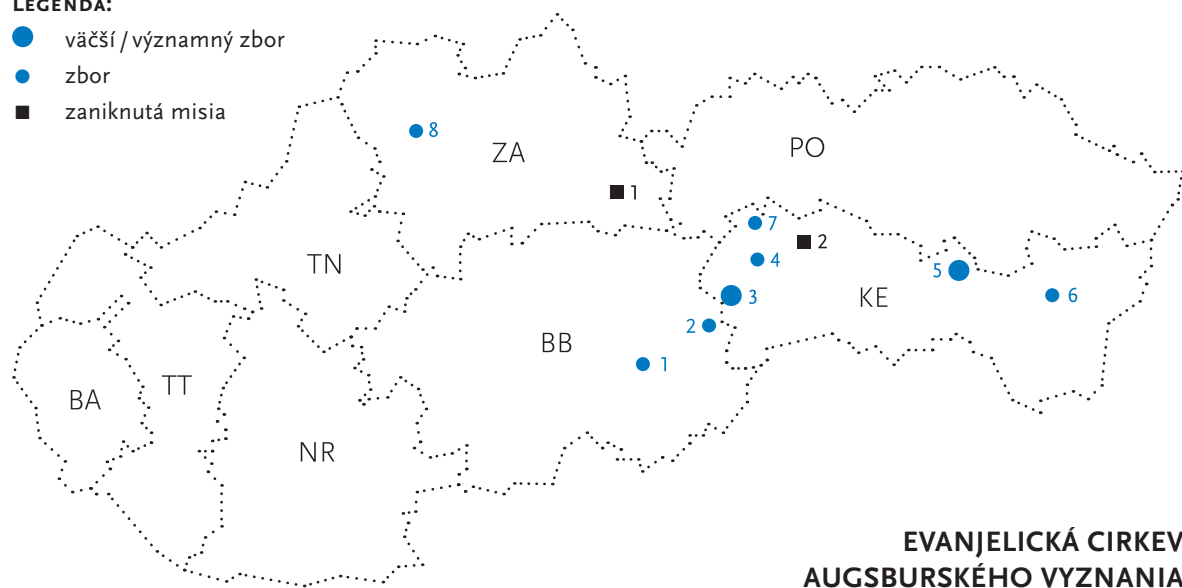
Cirkev Ježiša Krista Svätých neskorších dní nemá špeciálnu misiu zameranú na rómske komunity, avšak na Slovensku pracovali s Rómami najmä z humanitárnych a sociálnych dôvodov. V rámci tejto pomoci poskytovali pomoc tým ľuďom, ktorí si nemohli dovoliť kúpiť lieky, v niektorých lokalitách poskytli vybavenie škôl alebo niektoré zdravotnícke pomôcky.

2.2.7 Evanjelická cirkev augsburského vyznania

V rámci Evanjelickej cirkvi augsburského vyznania začali systematickejšie pracovať v rómskom prostredí začiatkom deväťdesiatych rokov v niektorých konkrétnych lokali-

LEGENDA:

- väčší / významný zbor
- zbor
- zaniknutá misia

EVANJELICKÁ CIRKEV AUGSBURSKÉHO VYZNANIA

- **BB kraj:** Teplý Vrch 1, Jelšava 2; **KE kraj:** Slavošovce 3, Dobšiná 4, Rankovce 5, Pozdišovce 6, Letanovce 7;
ZA kraj: Žilina 8
- **ZA kraj:** Liptovský Peter 1; **KE kraj:** Rudňany 2

tách. Túto prácu začal v Slavošovciach ešte v osemdesiatych rokoch farár Miroslav Hvoždara. Neskôr sa vo viacerých lokalitách misijnej práci medzi Rómami venoval nemecký misionár Hans Martin Dern. Popri tejto cirkvi v súčasnosti funguje občianske združenie ROMA, čo je akronym pre rómsku organizáciu misijných aktivít. Takisto funguje Misijný výbor pri Generálnom biskupskom úrade, ktorý má tiež na starosti niektoré aspekty pastorácie Rómov. V súčasnosti je asi najintenzívnejšia rómska misia v Rankovciach v okrese Košice – okolie, kde ju vedie farársky manželský pár Beňovcov. Tiež pokračuje aktívna práca s rómskou komunitou v Slavošovciach pod vedením farárky Lýdie Naďovej.

Intenzívnejšie sa venujú rómskej misii aj duchovní v obciach Teplý Vrch (okres Rimavská Sobota), Dobšiná, Žilina, Jelšava, Letanovce (okr. Spišská Nová Ves) či Pozdišovce (okres Michalovce). V týchto činnostiach ide najmä o prácu s deťmi a dorastom, biblické hodiny s dospelými, organizovanie spevokolov, pastoračné návštevy, evanjelizácie. Prostredníctvom občianskych združení⁵⁴ sa venujú napríklad aj sociálnej práci, doučovaniu detí, príprave rómskych lídrov, organizovaniu zdravotníckych kurzov a podobne. Rovnako sú dôležité aj integračné aktivity s majoritou, napríklad prostredníctvom letných táborov pre mládež, cez rozličné hudobné skupiny, spoločné bohoslužby či futbalové zápasy.

54 Napríklad v Rankovciach veľmi úspešne takto funguje OZ Pre lepší život.

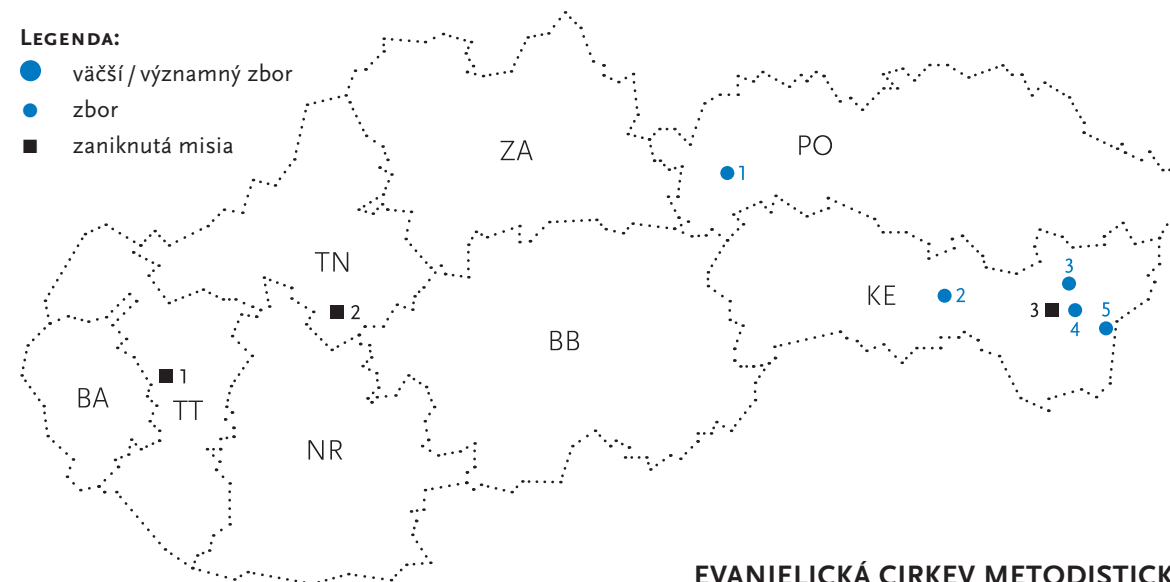
2.2.8 Evanjelická cirkev metodistická

Metodisti začali so systematickou misiou v niektorých rómskych komunitách po zmene režimu v roku 1989. Najviac takýchto rómskych pastoračných aktivít mali na východnom Slovensku v Michalovciach a v Slavkovciach pod vedením pastora Pavla Koceva, ale aj vo Veľkých Kapušanoch a v Košiciach. V súčas-

nosti tieto misie pokračujú, no sú sústredené na dlhodobú prácu s rodinami. Najnovšia misia evanjelickej cirkvi metodistickej bola rozbehnutá v Gerlachove v okrese Poprad, kde ju vedie kazateľ V. Sirkovský. V minulosti pracovali metodisti s rómskymi veriacimi aj v Partizánskom, no väčšina ľudí neskôr prešla pod aktivity Kresťanského spoločenstva Radostné srdce.

LEGENDA:

- väčší / významný zbor
- zbor
- zaniknutá misia

EVANJELICKÁ CIRKEV METODISTICKÁ

- **PO kraj:** Gerlachov 1; **KE kraj:** Košice 2, Michalovce 3, Slavkovce 4, Veľké Kapušany 5
- **TT kraj:** Trnava 1; **TN kraj:** Partizánske 2; **KE kraj:** Lastomír 3

Samostatné rómske cirkevné zbory alebo spoločenstvá na Slovensku

AC: Luník IX, Sabinov, Krompachy

BJB: Cinobaňa

CASD: Rankovce, Žiar nad Hronom

CB: Hlinné, (ešte to nie je zbor, len kazateľská stanica; patrí pod Hermanovce nad Topľou)

GKC: okolie Vranova nad Topľou (Čičava, Hlinné, Sol', Vranov) – Spoločenstvo Apoštola Pavla

ECM: Slavkovce

DK: všetky zbory sú prevažne rómske

RA: Romani Archa Spišská Belá

M: väčšinou ide o rómske zbory

SŽ: Plavecký Štvrtok

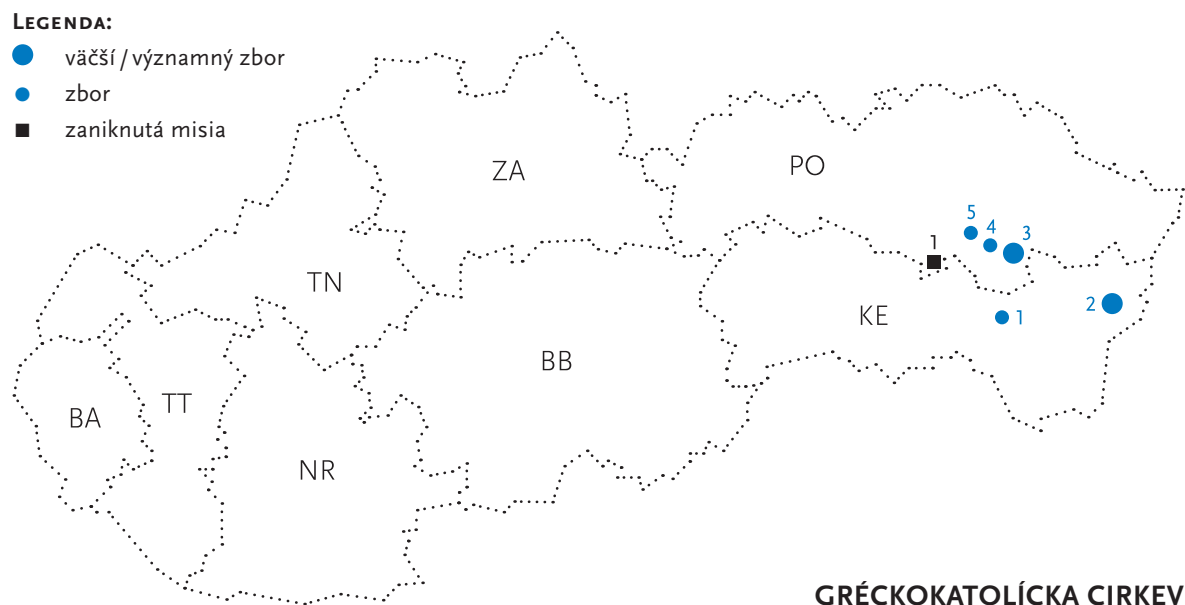
(Spracované na základe výsledkov výskumu SIRONA 2010.)

2.2.9 Gréckokatolícka cirkev

Gréckokatolícka cirkev na Slovensku je administratívne riadená z dvoch eparchií, z Prešovskej a z Košickej. Pod oboma eparchiami v cirkvi existujú komisie pre pastoračiu Rómov, ktoré väčšinou pozostávajú z tých kňazov, ktorí sa Rómom vo svojich farnostiach venujú. V michalovskej eparchii je to predovšetkým rómsky kňaz Peter Horváth, ktorý má farnosť v Nižnej Rybnici v okrese Sobrance, no má poverenie od biskupa na pastoračiu Rómov v okresoch Michalovce, Sobrance a Trebišov. Pastoračii Rómov sa ešte venuje v Sečovciach kňaz Michal Fedorčák. V Slavkovciach v okrese Michalovce rozbehol systematickú pastoračnú prácu kňaz Ľuboslav Petričko, ktorý tam založil mládežnícky spevácky zbor Agatangel, zostavený z rómskych aj nerómskych mládežníkov.

V prešovskej eparchii je to predovšetkým kňaz Martin Mekel, ktorý v minulosti inicioval veľmi úspešnú rómsku misiu vo Varhaňovciach, neskôr v Hlinnom. V súčasnosti pôsobí bez farnosti, no je špeciálne poverený pastoračiou Rómov a vedie pastoračné centrum v Čičave, ktoré vyvíja činnosť vo viacerých obciach okresu Vranov nad Topľou a okolo ktorého je združené rómske Spoločenstvo Apoštola Pavla. Práca tohto pastoračného centra spočíva predovšetkým v evanjelizačnej činnosti medzi Rómami, budovaní lokálnych lídrov spomedzi rómskych veriacich, v modlitebných skupinkách, systematickej práci so všetkými vekovými skupinami. Pri Spoločenstve Apoštola Pavla vzniklo viacero rómskych gospelových skupín, a z ich iniciatívy sa vytvorila tradícia letného festivalu rómskych gospelových skupín

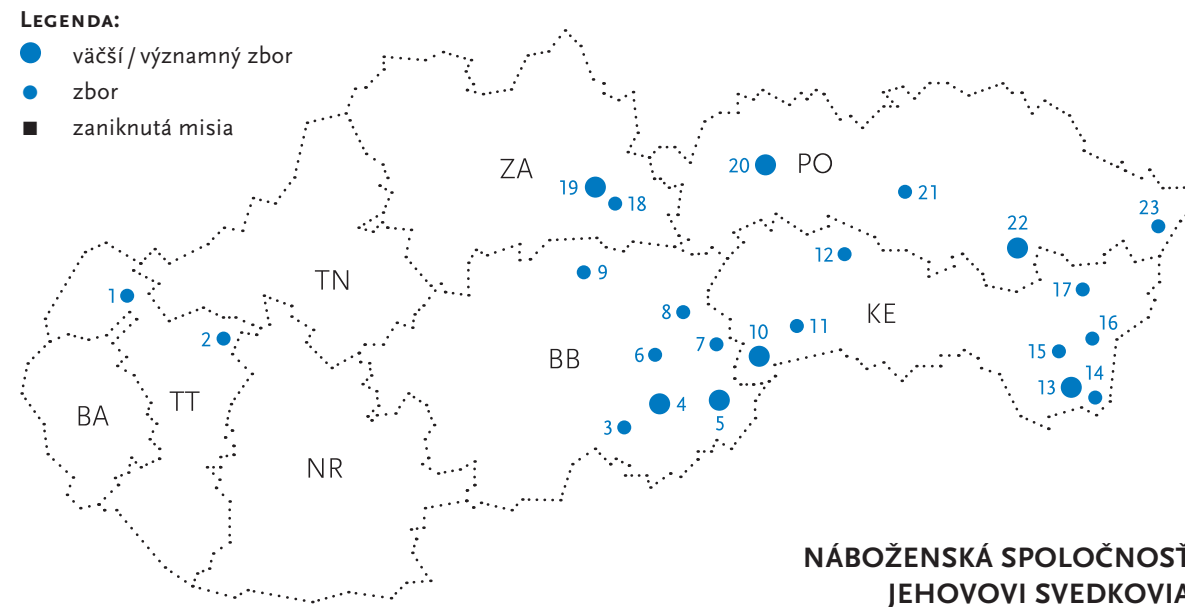
- **KE kraj:** Sečovce 1, Blatné Remety 2; **PO kraj:** Čičava 3, Sol' 4, Hlinné 5
- **PO kraj:** Varhaňovce 1

FestRom (od r. 2005), ktorý si postupne získava aj rómske skupiny vychádzajúce z iných cirkví a náboženských spoločností.

2.2.10 Náboženská spoločnosť Jehovovi svedkovia v Slovenskej republike

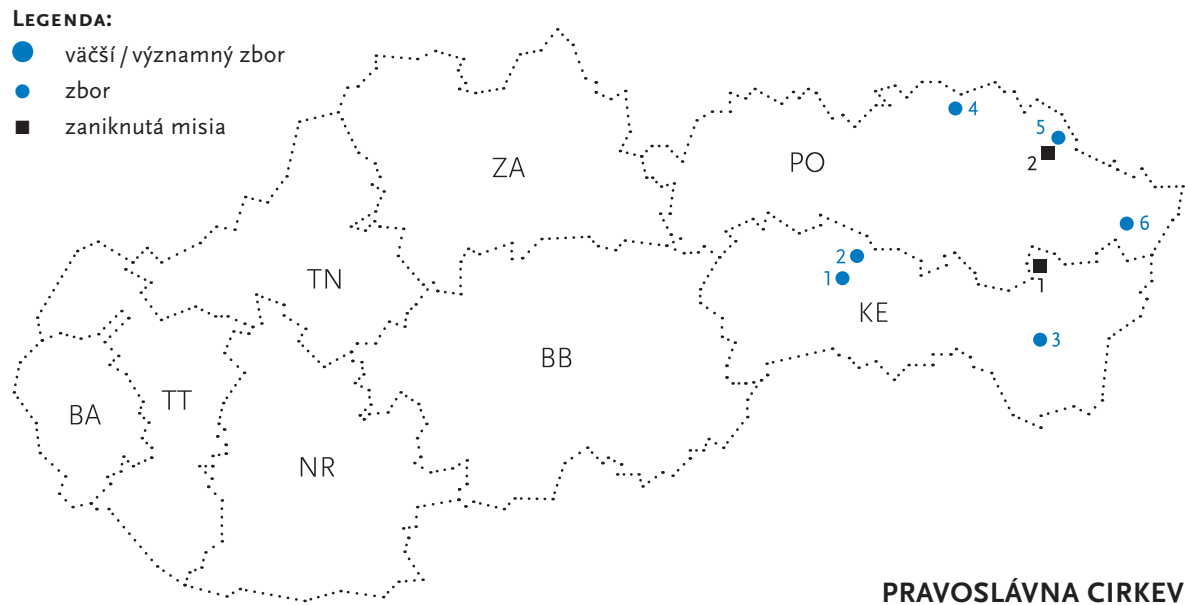
Viacero Rómov konvertovalo k Náboženskej spoločnosti Jehovovi svedkovia už počas socializmu v 70. a 80. rokoch dvadsiateho storočia, najmä v lokalitách v okolí Kežmaruku a Uliča na východnom Slovensku. Počet rómskych Jehovových svedkov začal narastať v prvej polovici deväťdesiatych rokov, keď sa v rámci rozšírenia náboženskej slobody mohla slobodne vykonávať misia a bolo oslovené plošnejšie veľké množstvo ľudí, čiže aj viacej Rómov. Svedkovia Jehovovi nemajú špeciálnu misiu zameranú na Rómov, svoje učenie

širia rovnako v rómskom, ako aj v nerómskom prostredí. Z toho dôvodu je množstvo ich zborov etnicky zmiešaných a pozostávajú rovnako z Rómov, ako aj nerómskych členov. Veľa rómskych členov tejto náboženskej spoločnosti nájdeme na východnom Slovensku v okolí Michaloviec (Lúčky, Veľké Kapušany, Kráľovský Chlmec, Vysoká nad Uhom, Oborín), v okolí Sniny (Ulič, Stakčín), v Sabinove, v okolí Vranova nad Topľou, v Kežmarskom okrese v Spišskej Belej. Na strednom Slovensku sú početne zastúpení Rómovia u svedkov Jehovových v Liptovskom Mikuláši, Liptovskom Hrádku, v Jelšave, v Revúcej, v Hnúšti, v Tornali a v ďalších lokalitách. Na západnom Slovensku majú Rómovia zastúpenie v zboroch svedkov Jehovových v Piešťanoch a v Senici. V súčasnosti sú mno-

- **TT kraj:** Senica 1, Piešťany 2; **BB kraj:** Filakovo 3, Rimavská Sobota 4, Tornaľa 5, Hnúšťa 6, Jelšava 7, Revúca 8, Brezno 9; **KE kraj:** Plešivec 10, Rožňava 11, Krompachy 12, Kráľovský Chlmec 13, Čierna nad Tisou 14, Oborín 15, Vysoká nad Uhom 16, Lúčky 17; **ZA kraj:** Liptovský Hrádok 18, Liptovský Mikuláš 19; **PO kraj:** Spišská Belá 20, Sabinov 21, Vranov nad Topľou 22, Ulič 23

- **KE kraj:** Slovinky 1, Krompachy 2, Markovce 3; **PO kraj:** Varadka 4, Medzilaborce (detský domov) 5, Stakčín 6
- **KE kraj:** Strážske 1; **PO kraj:** Medzilaborce 2

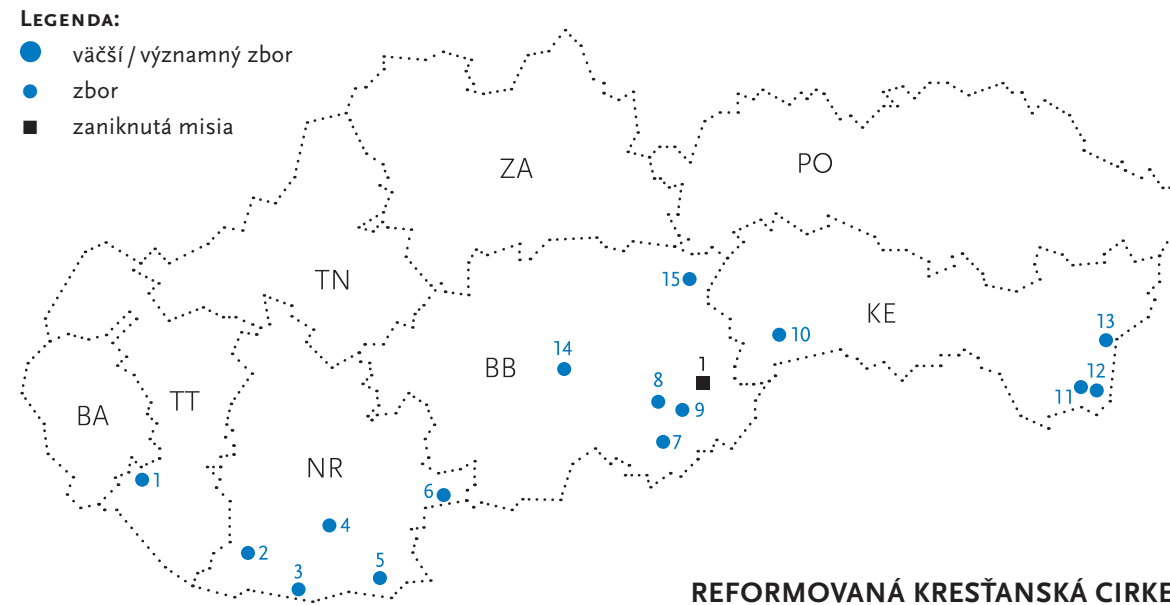
hé tieto spoločenstvá stabilné a vo viacerých lokalitách nájdeme aj druhú či tretiu generáciu Rómov, ktorí už boli k svedkom Jehovovým socializovaní v rodinnom prostredí.

2.2.11 Pravoslávna cirkev

Podobne ako gréckokatolícka cirkev, aj pravoslávna cirkev je rozdelená do dvoch eparchií – Prešovskej a Michalovskej. V tejto cirkvi nevykonávajú špeciálnu pastoračnú prácu s Rómami, ale v rómskych komunitách pôsobia individuálne na základe záujmu konkrétnych kňazov. V minulosti mali intenzívnejšiu rómsku pastoračnú činnosť v Strážskom. V prešovskej eparchii vedie pravoslávna cirkev detský domov pre maloleté matky s deťmi a prevažná väčšina klientov pochádza z rómskych komunit. Ďalší kňazi sa venujú práci s Rómami vo Varadke v okrese Bardejov, v Krompachoch a v Slovinkách.

2.2.12 Reformovaná kresťanská cirkev

Reformovaná kresťanská cirkev sa pri práci s Rómami sústreďuje na maďarsky hovoriace komunity na juhu Slovenska. Po roku 1989 začala systematickejšiu pastoračnú prácu v Rimavskej Seči Ilona Orémus Basa, postupne sa pridávali niektorí individuálni kňazi, ktorí mali vo svojich farnostiach rómske komunity. Dnes prebieha intenzívnejšia pastoračná práca Rómov najmä v niektorých obciach na Žitnom ostrove (Zlaté Klasy, Štvrtok na Ostrove), ktorú sa snaží viesť so striedavým úspechom laický kazateľ Ján Rigo. Ján Rigo má snahu pracovať s rómskymi komunitami aj v ďalších obciach v iných častiach Slovenska, napríklad Bátorové Kosihy a Zemianska Olča. V okolí Rimavskej Soboty (Sútor) intenzívnejšie pôsobí pastor Thomas Herwing. Ďalej má táto cirkev sústredenejšiu rómsku misiu na východnom Slovensku

- **TT kraj:** Zlaté Klasy 1; **NR kraj:** Zemianska Olča 2, Komárno 3, Dvory nad Žitavou 4, Bátorové Kosihy 5, Šahy 6; **BB kraj:** Hodejov 7, Rimavská Sobotica 8, Sútor 9, Detva 14, Telgárt 15; **KE kraj:** Slavec 10, Bačka 11, Boťany 12, Veľké Kapušany 13
- **BB kraj:** Vyšné Valice 1

v okolí Veľkých Kapušian a Čiernej nad Tisou. Reformovaná kresťanská cirkev v súčasnosti tiež začína prácu na strednom Slovensku v čisto slovenských obciach ako je Detva a Telgárt, no tu sú limitovaní nedostatkom slovenských kazateľov. V tomto smere majú cieľ vychovať viacero rómskych kazateľov, ktorí by mohli v začatej misijnej práci pokračovať sami. Aktivity sa väčšinou orientujú na spoločné modlitby, duchovné rozhovory, spev, s deťmi vyučovanie náboženstva. Cirkev má tiež podporu charity z Nemecka, distribuuje balíčky so šatstvom a potravinami tým najchudobnejším rodinám.

2.2.13 Rímskokatolícka cirkev

Pri rímskokatolíckej cirkvi je potrebné rozlišovať pastoračnú prácu Rómov, ktorá sa deje

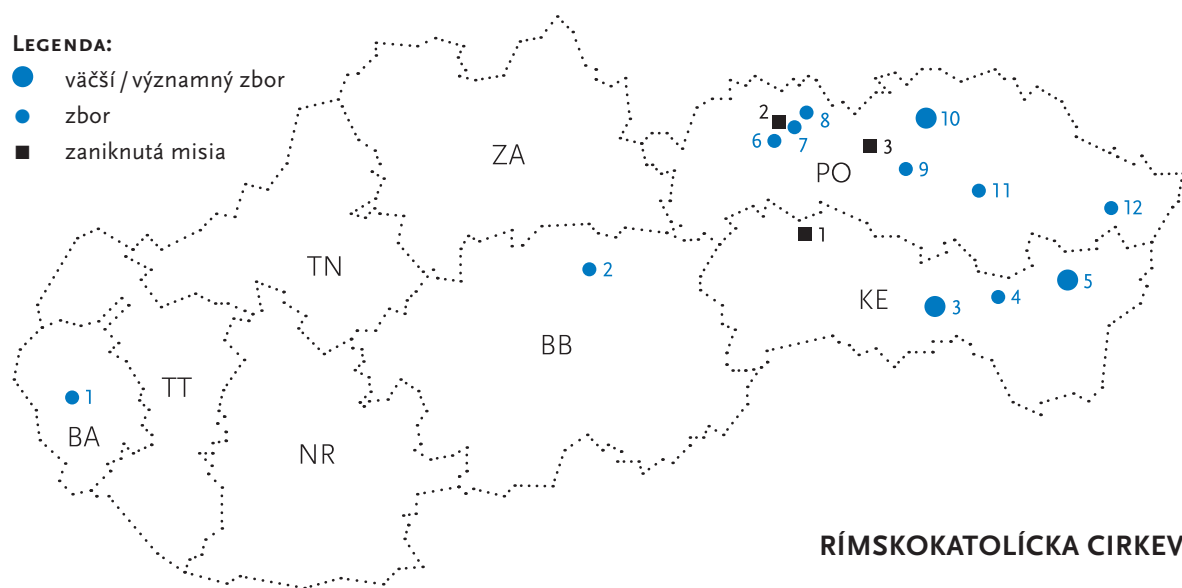
v jednotlivých farnostiach najmä vďaka práci konkrétnych kňazov, a jednak pastoračnú prácu Rómov, ktorá prebieha prostredníctvom systematickej práce niektorých reholí a spoločenstiev pri katolíckej cirkvi, zvlášť Saleziánov dona Bosca. V rámci RKC má pastoračnú prácu Rómov podporu aj vo vedení cirkvi (arcibiskup Bernard Bober).

Na viacerých miestach na Slovensku sa v jednotlivých farnostiach miestni kňazi snažia do cirkevného života zapájať aj lokálne rómske komunity, na niektorých miestach s väčším, inde s menším úspechom. Z týchto lokalít je potrebné spomenúť najmä Hanušovce nad Topľou, kde pastoračnú prácu Rómov prebieha plynule už viac ako dve desaťročia, Krížovú Ves, Sečovce, Jarovnice, Pečovskú Novú Ves a mnohé ďalšie obce.

LEGENDA:

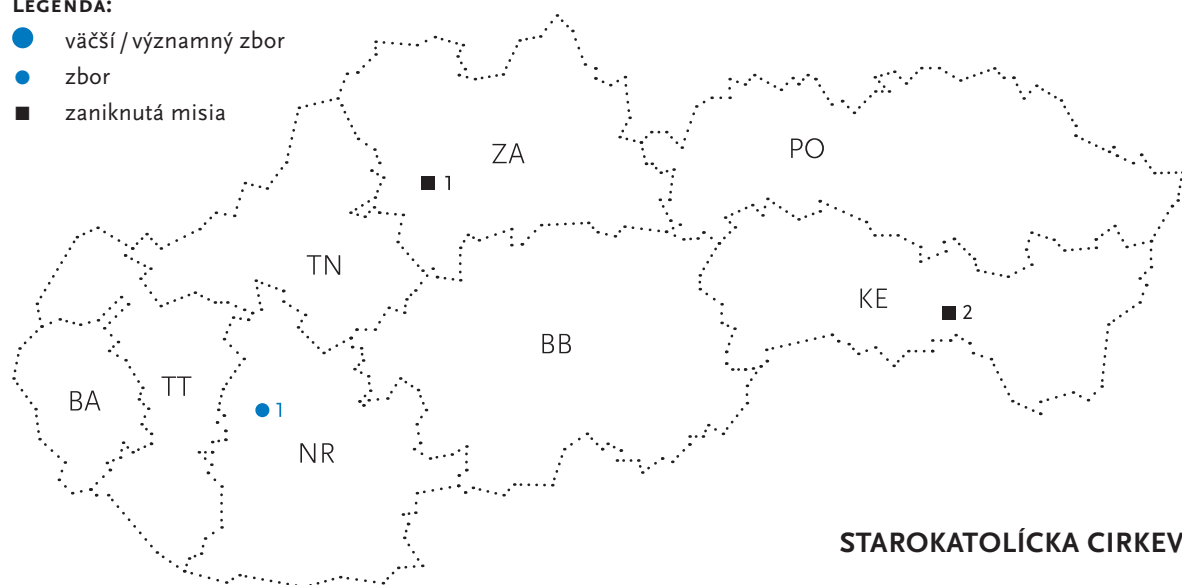
- väčší / významný zbor
- zbor
- zaniknutá misia

RÍMSKOKATOLÍCKA CIRKEV

- **BA kraj:** Plavecký Štvrtok (SDB) 1; **BB kraj:** Brezno (Malé sestry Ježišove) 2; **KE kraj:** Luník IX (SDB) 3, Sečovce 4, Michalovce (SDB) 5; **PO kraj:** Krížová Ves 6, Lomnička 7, Stará Lubovňa 8, Jarovnice 9, Bardejov (SDB) 10, Hanušovce n./T. 11, Snina 12
- **KE kraj:** Bystrany 1; **PO kraj:** Toporec 2, Pečovská Nová Ves 3

LEGENDA:

- väčší / významný zbor
- zbor
- zaniknutá misia

STAROKATOLÍCKA CIRKEV

- **NR kraj:** Nitra 1
- **ZA kraj:** Martin 1; **KE kraj:** Košice 2

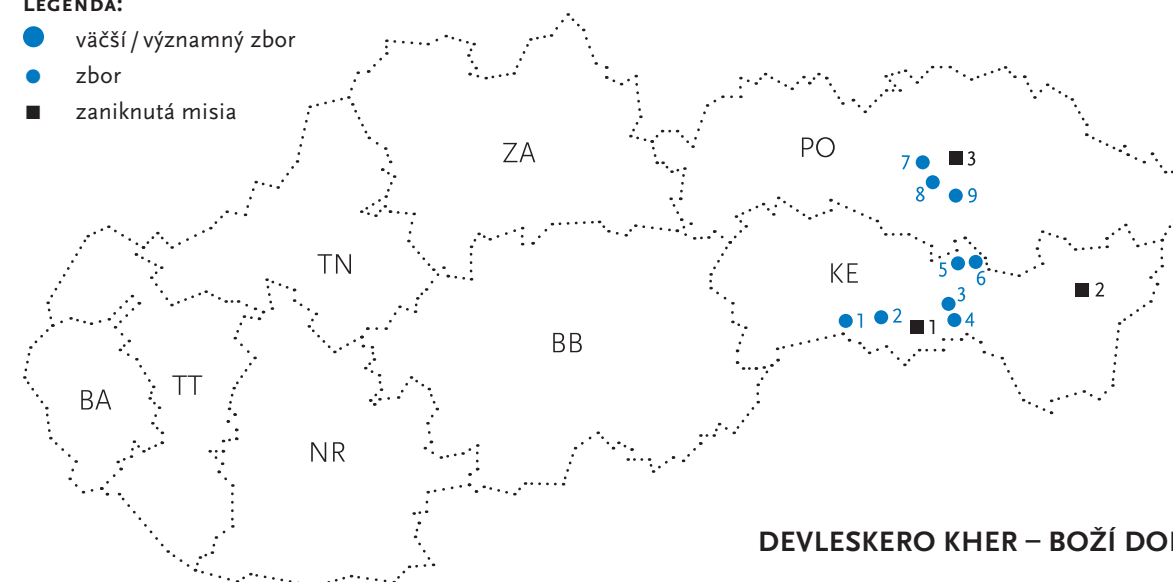
V prípade Saleziánov dona Bosca ide skôr o dlhodobú a systematickú prácu, ktorú začal ešte v roku 1990 Peter Bešenyei na sídlisku Poštárka v Bardejove. Saleziáni v Poštárke pôsobia doteraz a v misii sa tam vystriedalo viacero duchovných a kňazov a vybudovalo sa celé pastoračné centrum. Medzičasom svoje pôsobenie saleziáni rozšírili aj na iné lokality a rómske komunity, napríklad v Michalovciach v rómskej osade Angin Mlyn, na Luníku IX v Košiciach či v rómskej osade v Plaveckom Štvrtku. V rómskej osade v Brezne ešte pôsobia v rámci svojej kontemplatívnej misie aj Malé sestry Ježišove či Misijné sestry Ducha svätého v Nitre. Od roku 1992 sa vždy prvú augustovú nedeľu koná rómska púť v Gaboltove.

2.2.14 Starokatolícka cirkev

Pastoračná činnosť Starokatolíckej cirkvi sa zameriava najmä na humanitárnu pomoc.

LEGENDA:

- väčší / významný zbor
- zbor
- zaniknutá misia

DEVLESKERO KHER – BOŽÍ DOM

- **KE kraj:** Turňa nad Bodvou 1, Moldava nad Bodvou 2, Košice 3, Čaňa 4, Kecerovce 5, Rankovce 6; **PO kraj:** Sabinov 7, Medzany 8, Prešov 9
- **KE kraj:** Veľká Ida 1, Iľačovce 2; **PO kraj:** Malý Slivník 3

Predovšetkým sa snažia distribuovať sezónne oblečenie či pomôcky do školy pre sociálne slabšie rodiny. Prvotný impulz na prácu s Rómami vyšiel od konkrétneho kňaza, ktorý pôsobil v Košiciach na Luníku IX. Misia v Košiciach prebiehala pod vedením kňaza F. Jeleňa, v Martine pod vedením R. Mišuru a v Nitre pod vedením Š. Záhradníka. Misie v Košiciach a v Martine zanikli, pretože duchovní opustili starokatolícku cirkev. V súčasnosti sa venujú práci s Rómami prevažne v Nitre. Realizujú aktivity zamerané na deti a mládež, charitatívne akcie, a tiež pastoračno-výchovné rozhovory. V Nitre sa aktivity tejto cirkvi dotýkajú približne päťdesiatich ľudí.

2.2.15 Devleskero Kher – Boží dom

V niektorých lokalitách východného Slovenska zohráva významnú úlohu rómsky letničný zbor Devleskero Kher (Boží dom),

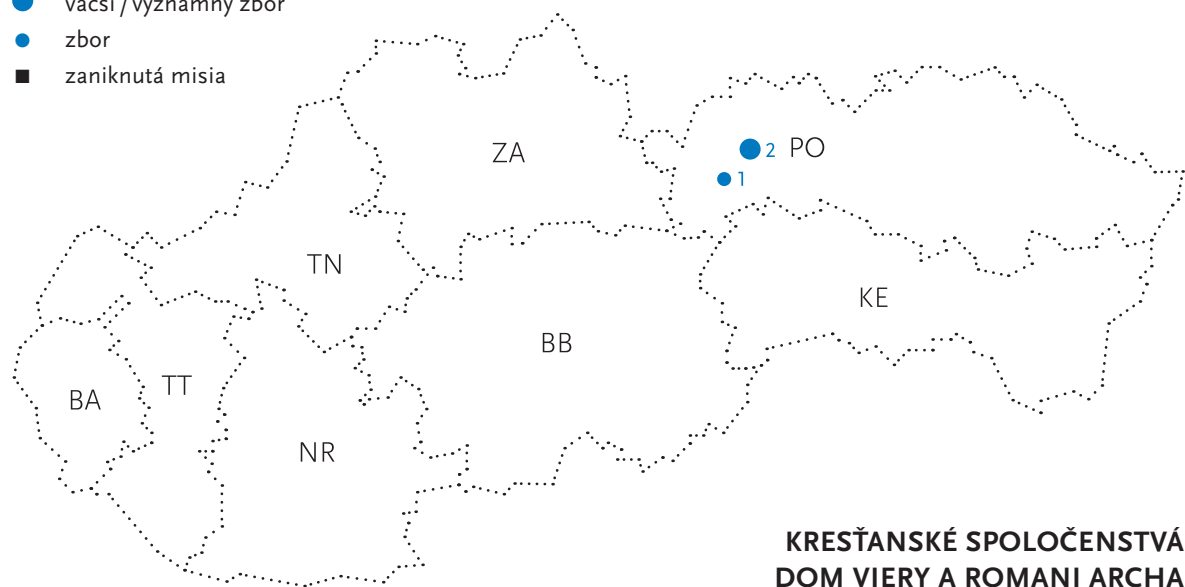

ktorý pôsobí od roku 2000 v Košiciach vďaka rómskemu misionárovi Štefanovi Hornovi z nemeckého letničného zväzu Bund Freier Pfingstmeinden (Federácia slobodných letničných hnutí), ktorý sa sformoval po druhej svetovej vojne. Z tohto zväzu pochádza aj známy misionár Reinhard Bonnke. Devleske-ro Kher vedie skupinky veriacich v Sabinove, v okolí Košíc (Čaňa, Kecerovce), v Turni nad Bodvou, v Medzanoch, v súčasnosti rozbiehajú aktivity aj v Prešove.

2.2.16 Kresťanské spoločenstvá Dom viery a Romani Archa

Kresťanské spoločenstvo Dom viery pôsobí už niekoľko rokov v Poprade, kde má stabilnú základňu veriacich. Zhruba od roku 2000 do tohto zboru začalo chodiť niekoľko rómskych rodín z Popradu a okolia. Neskôr sa v rámci tohto spoločenstva vyprofiloval

LEGENDA:
 ● väčší / významný zbor
 ● zbor
 ■ zaniknutá misia

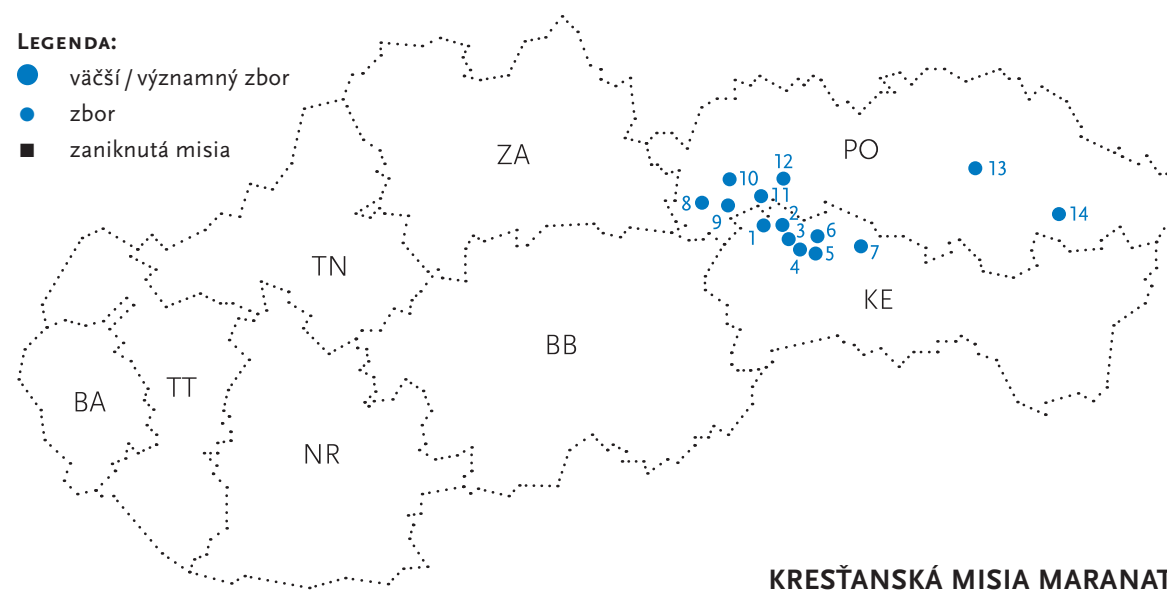
● **PO kraj:** Poprad 1, Krížová Ves 2

samostatný rómsky zbor Romani Archa, ktorý pôsobí v Spišskej Belej a okolitých obciach (Krížová Ves, Výborná), ktorý vedie pastor Ján Repka.

2.2.17 Kresťanská misia Maranata

Približne v rokoch 2004 a 2005 začal na Spiši pôsobiť rómsky misionár z Čiech Emil Adam, ktorý tu neskôr založil rómsky letničný zbor Maranata. Za pár rokov dokázal vybudovať viaceré silné lokálne skupinky v obciach v okolí Spišskej Novej Vsi (Rudňany, Poráč, Bystrany, Žehra, Markušovce) a v okolí Popradu (Hranovnica, Vikartovce, Spišský Štvrtok). V súčasnosti vychovali viacerých rómskych pastоров, ktorí misiu rozširujú do oblastí v okolí Giraltoviac a Humenného, a keďže tento zbor pôsobí v oblasti, kde je veľká migrácia Rómov do Anglicka, plánujú vyslať slovenského rómskeho pastora do Anglicka.

LEGENDA:
 ● väčší / významný zbor
 ● zbor
 ■ zaniknutá misia

● **KE kraj:** Letanovce 1, Spišská Nová Ves 2, Markušovce 3, Rudňany 4, Poráč 5, Bystrany 6, Richnava 7; **PO kraj:** Vikartovce 8, Hranovnica 9, Poprad 10, Spišský Štvrtok 11, Levoča 12, Giraltovec 13, Humenné 14

2.2.18 Slovo života

Náboženské hnutie Slovo života začalo pôsobiť v rómskej osade v Plaveckom Štvrtku v polovici deväťdesiatych rokov, kde sa systematickej rómskej misii venoval pastor Milan Juríček, ktorý pôvodne v tejto lokalite pôsobil v rámci Apoštolskej cirkvi. Slovo života je prepojené s medzinárodným hnutím Slovo života international Bratislava,⁵⁵ ktoré má na Slovensku vcelku bohatú históriu. V Plaveckom Štvrtku je zbor Slova života aktívny doteraz a svoje pôsobenie rozšíril Milan Juríček v rámci Slova života aj na Rómov žijúcich v Galante a jej okolí.

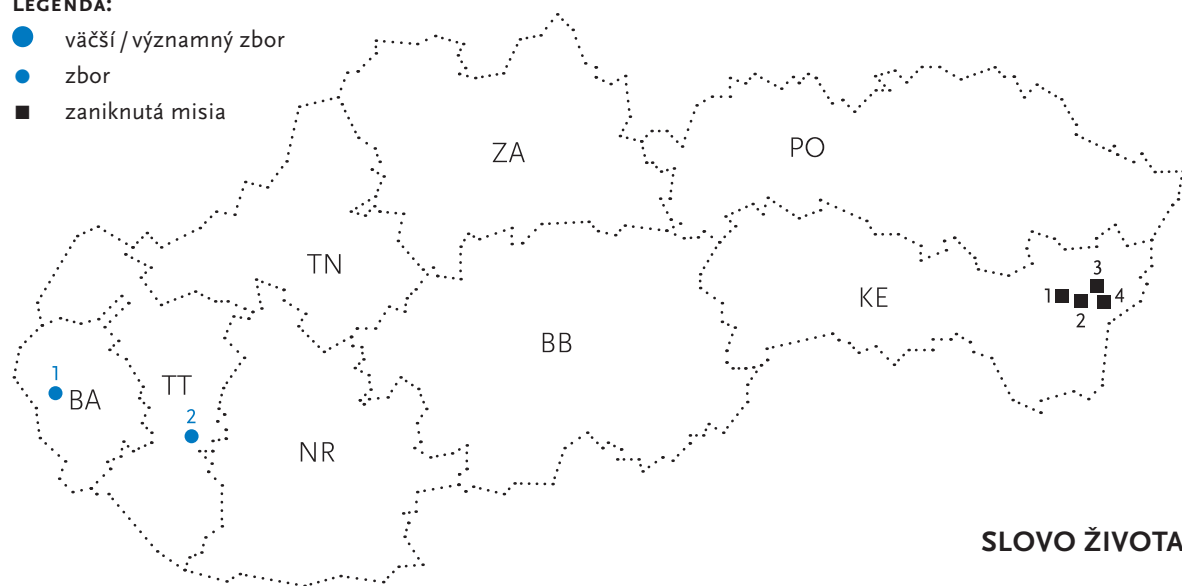
Pri rómskych misiách Slova života je ešte dôležité spomenúť vlnu rómskych konverzií na východnom Slovensku v okolí Sobraniec a Michaloviec (Blatné Remety, Kristy, Iňačovce), kde pastor Ján Vihonský v rokoch 1997 až 2002 prebudil v miestnych Rómoch silnú vlnu záujmu o duchovný život a mnohí z týchto Rómov konvertovali a nechali sa pokrstiť. Táto misia však z viacerých príčin (pastor sa tejto lokalite ďalej nemohol venovať, migrácie Rómov do Anglicka, chyby pri delegovaní lokálnych lídrov) postupne oslabovala a napokon sa vedenie Slova života dohodlo s pastorom Štefanom Hornom z hnutia

55 Martin Hunčár, dekan biblickej školy Slova života charakterizuje tento vzťah nasledovne: „Slovo života a Slovo života international Bratislava sú dve samostatné organizácie, ktorá každá hospodári samostatne a nie sú hierarchicky prepojené. Sme skôr duchovne prepojení, keďže rešpektujeme rovnakých alebo podobných Božích mužov, sme priatelia, rešpektujeme sa navzájom a keď nás brat Juríček pozval kázat, tak sme jeho zbor týmto spôsobom obohatili“. Citované z archívov výskumu SIRONA 2010.

LEGENDA:

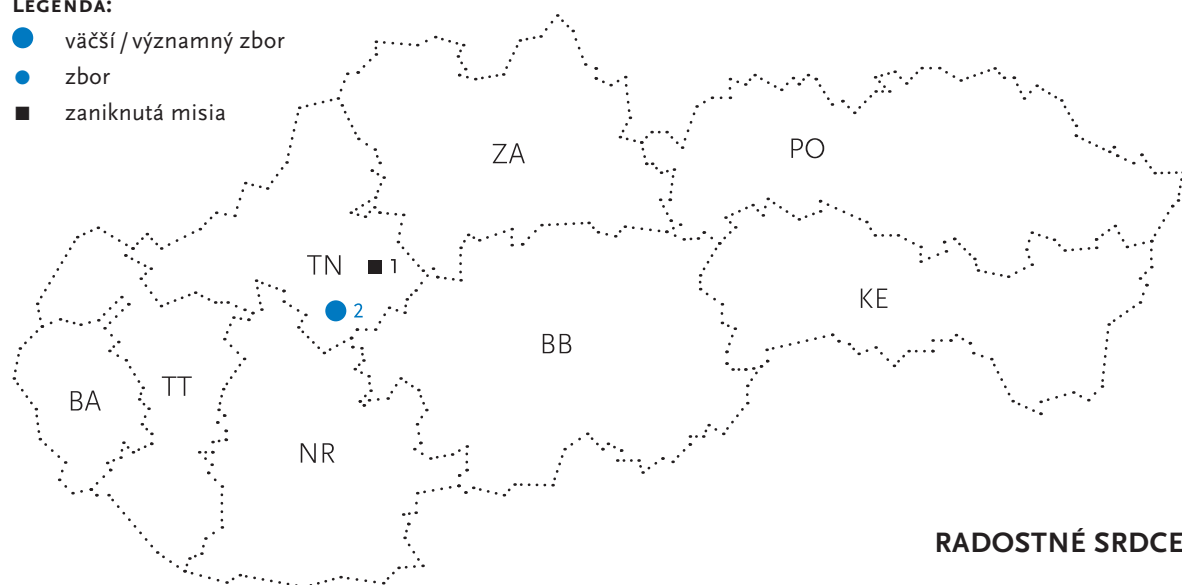
- väčší / významný zbor
- zbor
- zaniknutá misia

SLOVO ŽIVOTA

- **BA kraj:** Plavecký štvrtok 1; **TT kraj:** Galanta 2
- **KE kraj:** Iňačovce 1, Blatné Remety 2, Sobrance 3, Kristy 4

LEGENDA:

- väčší / významný zbor
- zbor
- zaniknutá misia

RADOSTNÉ SRDCE

- **TN kraj:** Partizánske 2
- **TN kraj:** Prievidza 1

Devleskero Kher, aby prebral skupinky veriacich v tejto oblasti. To sa aj stalo, no keďže Devleskero Kher bolo len v začiatkoch svojho pôsobenia na Slovensku, nemali ešte vybudované kapacity, najmä vychovaných kazateľov a lídrov, a mohli sa sústrediť len na svoje primárne lokality v okolí Košíc. Tak postupne rómska misia v okolí Sobraniec zanikla.

2.2.19 Kresťanské spoločenstvo Radostné srdce

Pastorácii Rómov sa venovalo aj letničné kresťanské spoločenstvo Radostné srdce, ktoré pod vedením pastora Petra Wiesnera pôsobilo v Prievidzi a v Partizánskom približne od roku 2000. Skupina v Prievidzi postupne prestala byť aktívna a v súčasnosti sú aktívne niekoľko rómske rodiny v Partizánskom, ktoré sú súčasťou etnicky zmiešaného zboru.

2.3 ODHADY POČTU RÓMOV, KTORÝCH SA JEDNOTLIVÉ MISIE TÝKAJÚ

Podľa interných odhadov jednotlivých cirkví sumárne rómske misie ovplyvnili život približne 10 000 slovenských Rómov. Do tohto počtu sme v prípade registrovaných cirkví nerátali ľudí, ktorí sú len formálni „matrikovi“ členovia na základe krstu novorodencov. To znamená, že pri týchto odhadoch nehovoríme o formálnom členstve, ktoré je napríklad v prípade veľkých cirkví oveľa väčšie, a na druhej strane v prípade malých a neregistrovaných cirkví nižšie ako je počet tých ľudí, ktorí sú danou misiou reálne ovplyvnení. V týchto odhadoch štatistik máme teda na mysli tých Rómov, ktorí sa zúčastňujú cirkevných a zborových aktivít, chodia na modlitebné skupinky a sami sa

Konkrétne aktivity v rámci rómskych misií

Špecifické evanjelizačné aktivity, kázanie, svedectvá:

AC, CB, GKC, ECM, SKC, DK, RA, M, SŽ

Zborové zhromaždenia, modlitebné skupinky:

AC, BJB, GKC, ECM, NSJS, RC, DK, RA, M, SŽ

Biblické vyučovanie, štúdium Biblie:

CASD, CB, ECAV, GKC, ECM, NSJS, RC, RKC, DK, RA, M, SŽ

Charitatívna práca a aktivity súvisiace so sociálnou prácou / pomoc v núdzi:

AC, BJB, CJKSND, ECAV, ECM, PC, RC, SKC, RS

Práca s deťmi a mládežou, krúžky, mimoškolské aktivity:

AC, B, BJB, CASD, CB, ECAV, GKC, ECM, PC, RC, RKC, SKC, DK, RA, M, SŽ, RS

Hudobné aktivity, spev, šport:

ECAV, CB, GKC (festival FestRom), RC, RA, M, SŽ, RS

Budovanie komunitných, nízkoprahových centier:

AC – Slavošovce, BJB – Lučenec

Integračné aktivity s majoritou:

ECAV – Rankovce

(Spracované na základe dotazníka A; archív výskumu SIRONA 2010.)

začínajú identifikovať s danou denomináciou. A hoci napríklad ešte nemuseli získať formálne členstvo v danom zbore (v prípade malých cirkví a náboženských hnutí), alebo boli členmi danej cirkvi už dávno pred tým, ako začali duchovne žiť (v prípade veľkých cirkví), je na ich živote badateľný vplyv danej misie.

Pri zohľadnení týchto kritérií sa ukázalo, že z hľadiska počtu ľudí, ktorí sú jednotlivými misiami ovplyvnení, je pre Rómov najvýznamnejších týchto 5 cirkví: Rímskokatolícka cirkev, Náboženská spoločnosť Jehovovi svedkovia, Gréckokatolícka cirkev, Kresťanská misia Maranata a Apoštolská cirkev. Podľa interných odhadov rímskokatolíckej cirkvi sa ich misia týka približne 5000 Rómov, ktorí sú priamo aktívni; Jehovovi svedkovia oslovujú približne 2000 Rómov; gréckokatolícka cirkev aktívne pracuje približne s tisíckou Rómov, rovnako aj letničné hnutie Maranata, ktoré pôsobí na Spiši; apoštolská cirkev oslovuje približne 500 Rómov. Z ďalších cirkví a náboženských hnutí oslovujú Rómov podľa

tohto poradia aj Slovo života, Evanjelická cirkev augsburského vyznania, letničné hnutia Devleskero Kher a Romani Archa, ďalej Cirkiev adventistov siedmeho dňa či Evanjelická cirkev metodistická. Najmä v súvislosti s pôsobením veľkých cirkví je potrebné zdôrazniť, že výskum sa zamerával len na aktívne misie, ktoré pôsobia v rómskych komunitách.

2.4 MOTIVÁCIE PASTORAČNÝCH AKTIVÍT V RÓMSKYCH KOMUNITÁCH

Ukázalo sa, že tieto misijné a pastoračné aktivity sú v drvivej väčšine motivované záujmom konkrétnych individuálnych kňazov a pastоров a len v niektorých prípadoch, najmä v malých a neregistrovaných náboženských hnutiach, je pastoračia Rómov centrálnou súčasťou misijných aktivít a plánov. V rámci veľkých cirkví (z hľadiska celkového počtu členov) ide preto viac o osobnú iniciatívu a energiu „zdola“ ako o programové a systematické zameranie „zhora“. Tieto

snahy sa v niektorých prípadoch stretávajú s „tichou“ podporou vo vedení cirkvi, čo je síce pre kňazov mimoriadne dôležité, ale netýka sa finančného krytia ich aktivít.

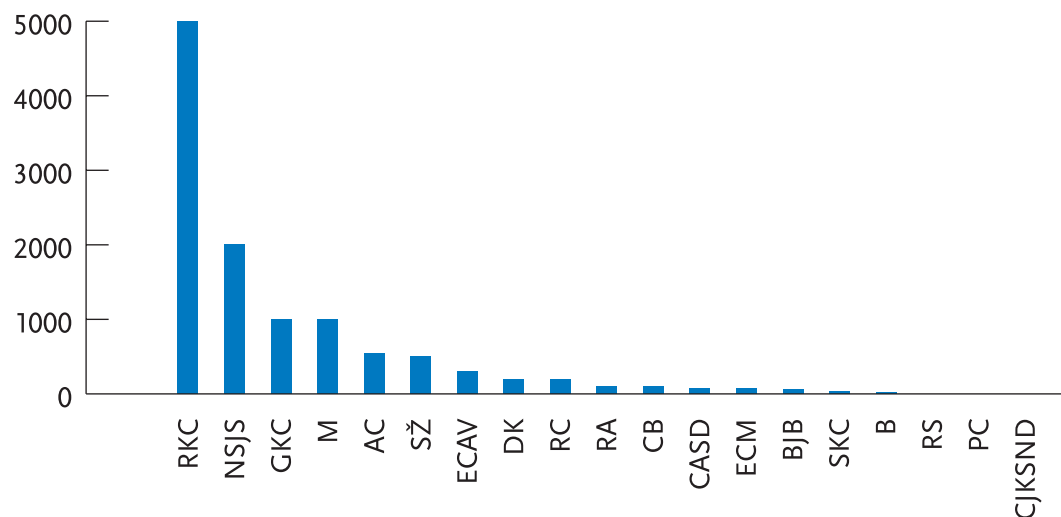
Rómske misie preto často fungujú na báze zakladania občianskych združení, ktoré nemajú primárne náboženský charakter, a ktoré si financie skladajú z darov svojich členov a štátnych grantov. Viaceré denominácie pôvodne neplánovali oslovať špeciálne Rómov alebo iné etnické či sociálne skupiny, no v rámci ich všeobecného misijného príkazu šíriť evanjelium bez rozdielu všetkým skupinám oslovili aj rómskych veriacich v lokalitách, kde začali systematicky pracovať, pričom sa s najväčšou odozvou stretli často práve u Rómov. Je tiež zaujímavé, že na niektorých miestach boli tieto pastoračné a misijné aktivity iniciované zo strany rómskych komunít (resp. konkrétnych jednotlivcov), ktoré oslovili rozličné cirkvi a sami prejavili záujem o aktívnejšiu prácu v rámci nich. Niektoré misie a pastoračná práca cirkví bola vyvolaná humanitárnymi a charitatívnymi pohnútkami. Takisto niektoré cirkvi poukázali na to, že ich práca

v rómskych komunitách vychádza zo zmeny demografickej skladby obcí, v ktorých pôsobia, keďže pracujú v obciach, kde Rómovia tvorili alebo začali tvoriť väčšinu.

2.5 MISIJNÉ STRATÉGIE ZAMERANÉ NA PASTORÁCIU RÓMOV

Len minimum cirkví má vypracovanú špeciálnu misijnú stratégiu na prácu s Rómami. Väčšina cirkví a náboženských hnutí vedie misijnú prácu na základe neformálnych a osvedčených stratégií z konkrétnych lokalít a na základe skúseností konkrétnych duchovných. Misijná práca často vychádza z vlastných skúseností konkrétnych kňazov a pastorum, ktorí v rómskych lokalitách pôsobia. Títo sa takpovediac učia z vlastných chýb a omylov, a naopak rozvíjajú misiu tým smerom, na ktorý Rómovia reagujú pozitívne. Stratégia sa tak vlastne neustále rodí v dialógu, v neformálnej a osobnej komunikácii pastora s veriacimi. V katolíckej cirkvi sa pastoračia Rómov len veľmi okrajovo dotýka dokument *Pastoračný plán katolíckej Cirkvi na roky 2007 – 2013*,⁵⁶ kde sa vyzýva

Počet Rómov v jednotlivých cirkvách a náboženských spoločnostiach

(Údaje za RKC obsahujú aj údaje z SDB. Spracované na základe dotazníka A; archív výskumu SIRONA 2010.)

Motivácie pastoračných aktivít

Osobná snaha konkrétnych duchovných / kňazov / pastorum / laických veriacich

B, CASD, CB, ECAV, RC, RKC, SKC, DK, M, SZ, GKC

Všeobecný misijný príkaz – misia zameraná na všetkých občanov (reagujú aj Rómovia)

AC, BJB, NSJS, PC, RC, DK, RA, SZ, RS

Impulz / žiadosť o misiu zo strany rómskej komunity v konkrétnych obciach

AC, BJB (II. fáza), ECM, RKC, RA

Misia motivovaná charitatívnymi a humanitárnymi impulzmi

CJKSND, ECM, PC

Výrazný podiel Rómov v etnickej skladbe obcí, v ktorých cirkvi pôsobia

RC, GKC

(Spracované na základe dotazníka A; archív výskumu SIRONA 2010.)

56 Tento pastoračný plán je dostupný aj na internete: <http://www.kbs.sk/documents/pdf/pep/pep2007.pdf>.

na pastoráciu Rómov v časti „Aktuálne výzvy súčasnej doby“ (s. 51). Špecificky pastoráciou Rómov sa Rímskokatolícka cirkev zaoberá v *Smerniciach pre pastoráciu Rómov*,⁵⁷ ktoré vypracoval kardinál Stephen Fumio Hamao, a sú odporúčaním pre katolícku cirkev vo všetkých krajinách Európy. Ďalšou cirkvou, ktorá sa snaží pastoráciu Rómov zapracovať do misijnej stratégie je Reformovaná kresťanská cirkev. V súčasnosti je práca s Rómami v rámci tejto cirkvi založená na snahe niektorých individuálnych duchovných, avšak cirkev je vo fáze systematizácie pastorácie Rómov, keďže má vypracovanú stratégiu rómskej misie *A Cigány - vagy Romamisszió Koncepciója* (Konceptcia cigánskej, resp. rómskej misie) a hľadá možnosti, ako tieto plánované aktivity realizovať v praxi. Pastoráciou Rómov je v reformovanej cirkvi poverený duchovný István Batta, ktorý tiež vypracoval spomínanú stratégiu. Ďalšie cirkvi sa riadia väčšinou len neformálnymi misijnými stratégiami, ktoré sú založené na každodennej praxi a skúsenosti s pastoráciou v sociálne vylúčených komunitách.

2.6 CIRKEVNÉ KOMISIE A ORGÁNY PRE PASTORÁCIU RÓMOV

V niektorých denomináciách boli založené komisie a orgány, ktoré majú zastrešiť prácu s rómskymi veriacimi. Tieto komisie sú väčšinou zložené z kňazov a pastoračov, ktorí majú s prácou v rómskych komunitách reálne skúsenosti. V rámci Rímskokatolíckej cirkvi funguje pri Konferencii biskupov Slovenska Rada pre Rómov a menšiny a Rada pre pastoráciu Rómov. Gréckokatolícka cirkev má pri svojich dvoch eparchiách v Košiciach a v Prešove tiež komisie pre pastoráciu Rómov zložené z tých kňazov, ktorí

pracujú s rómskymi komunitami. Pastoráciou Rómov sa zaoberá aj Misijný výbor pri Generálnom biskupskom úrade Evanjelickej cirkvi augsburského vyznania a v rámci tejto cirkvi sa pastoráciou Rómov zaoberajú aj prostredníctvom občianskych združení, napríklad OZ ROMA (Rómska organizácia misijných aktivít). V rámci Evanjelickej cirkvi metodistickej funguje medzinárodný výbor Connexio, ktorý podporuje projekty na prácu s Rómami a vyvíja činnosť aj priamo v jednotlivých krajinách strednej a východnej Európy. Ostatné cirkvi a náboženské spoločnosti nemajú špecifické komisie pre pastoráciu a misiu v rómskych komunitách sa zaoberajú v rámci svojich bežných štruktúr.

2.7 „ÚSPECH“ / „NEÚSPECH“ A ZÁNİK RÓMSKÝCH MISÍ

Vo viacerých cirkvách sme sa stretli s fenoménom zániku niektorých misií v rómskych lokalitách, preto sme sa venovali aj príčinám zániku takýchto misií. Ukázalo sa, že vo väčšine prípadov bol zánik misie zapríčinený odchodom konkrétnych kňazov, pastoračov či misionárov, ktorí vznik danej misie iniciovali. Tieto odchody mali rôzne dôvody, od zdravotných a osobných problémov až po preloženie na príkaz „zhora“. Až „bytostná“ závislosť rómskej misie od zakladajúceho (t.j. úspešného, Rómami prijatého a rešpektovaného) kňaza / pastora svedčí o jeho mimoriadne dôležitej funkcii v efektívnej a stabilnej misii. Náboženský líder v rómskych lokalitách sa do veľkej miery nevenuje Rómom len po „duchovnej“ stránke, resp. jeho činnosť je veľmi komplexná. V efektívnych rómskych misiách v podstate rieši množstvo problémov, ktoré krízová komunita sociálne vylúčených Rómov denne produkuje – funguje ako psychológ,

manželský poradca, výchovný poradca, finančný poradca, terénny sociálny pracovník, a dokonca i ako sexuológ. Naviazanie obrátených Rómov na jeho osobu je preto veľmi silné. Cez jeho autoritu do veľkej miery vnímajú i autoritu celej cirkvi / denominácie. Niektoré rómske misie tak zanikli po stiahnutí sa zakladajúceho náboženského lídra z lokality.

Najčastejšie príčiny zániku niektorých misií v rómskom prostredí

- odchod misionárov z rozličných dôvodov (zdravotné problémy, preloženie na príkaz „zhora“)
- príchod iných cirkví
- nepochopenie, konflikty s majoritou
- pracovná migrácia do Anglicka
- chyby pri delegovaní autority na lokálnych lídrov
- nedostatok / úbytok kapacít

(Spracované na základe dotazníka A; archív výskumu SIRONA 2010.)

V ďalších prípadoch zániku niektorých rómskych misií išlo napríklad o nepochopenie a neprijatie misie majoritou, prípadne v danej obci stúpalo napätie⁵⁸ (napríklad v istom prípade sa nerómske obyvateľstvo sťažovalo, že daný kňaz sa viac venuje práci s Rómami a nie majoritnému obyvateľstvu, a pod.). Niektoré misie zanikli z dôvodu príchodu iných („konkurenčných“) cirkví a denominácií a ich aktívnejšiemu prístupu k Rómom. Vo viacerých lokalitách došlo k zániku alebo oslabeniu misie kvôli zvýšenej pracovnej migrácii do Anglicka či iných krajín západnej Európy.

V prípade, že je cirkev založená na delegovaní duchovných lídrov a zakladaní nových zborov sa vo viacerých prípadoch stalo, že pastor delegoval náboženskú autoritu na lokálneho rómskeho lídra predčasne, alebo vybral nesprávneho (nedostatočne charismatického) človeka a pod. Nesprávne alebo

predčasné delegovanie náboženskej autority tak môže rovnako negatívne ovplyvniť stabilitu rómskych misií. Samotní pastori preto uvádzajú, že rozširovanie rómskej misie sa musí robiť strategicky a zodpovedne, pretože nemá zmysel zakladať viac misií ako je náboženský líder schopný zodpovedne personálne prevádzkovať.

Mnohé cirkvi sa plošnej práci s Rómami vyhýbajú, pretože ju považujú za nestabilnú, boja sa fluktuácie a kolísania záujmu zo strany rómskych veriacich. Kvalitatívny výskum však vo väčšine skúmaných lokalitách ukázal, že takéto myslenie pramení často zo stereotypov a predsudkov. Väčšina misií v skúmaných lokalitách bola stabilná a úspešná; dokonca boli tieto rómske zbory a misie davané za príklad pre menej stabilné, prevažne nerómske zbory.

2.8. PRÍPRAVA DUCHOVNÝCH NA PRÁCU S RÓMAMI

Z hľadiska odbornej práce pri pastorácii Rómov je dôležitá aj príprava duchovných na tento druh misie. Avšak nijaká z veľkých cirkví nemá systematizovanú výchovu budúcich misionárov v rómskych komunitách, hoci v niektorých prípadoch majú špecializované

57 Tieto smernice sú tiež dostupné na web stránke Konferencie biskupov Slovenska: <http://www.kbs.sk/?cid=1169270499>.

58 V prípade citlivých informácií v publikácií neuvádzame názvy konkrétnych lokalít.

semináre alebo školenia. Napríklad Gréckokatolícka cirkev organizuje školenia pre bohoslovcov a kňazov v rámci kňazských dní, protopresbyterských porád či katechetických seminárov. Špecializované prednášky v rámci seminárov pre bohoslovcov organizovali v minulosti aj v Pravoslávnej cirkvi. Podobný princíp tematických školení pre bohoslovcov sa uplatňuje aj v Rímskokatolíckej cirkvi, no takisto organizujú školu pre rómskych animátorov či doplnkové vzdelávacie semináre. Systematické školenia pre laických rómskych pastorov by chceli organizovať aj v rámci Reformovanej kresťanskej cirkvi. Osobitný prístup vo vzdelávaní pastorov majú v cirkvách a náboženských hnutiach, ktoré sa hlásia k letničnej evanjelíkálnej tradícii. Tieto hnutia organizujú biblické školy, po ktorých absolvovaní sa môže stať kazateľom každý laik. V tých letničných hnutiach, ktoré sa špecializujú na pastoračiu Rómov, je v rámci týchto biblických škôl množstvo Rómov, no tiež sa nedá hovoriť o špecializovanej príprave na prácu v rómskych komunitách, skôr ide o všeobecné duchovné zásady výchovy náboženských lídrov.

2.9 RÓMSKI DUCHOVNÍ⁵⁹

Na Slovensku je len niekoľko málo duchovných a kňazov, ktorí sú pôvodom Rómovia. Tak ako v iných oblastiach, aj tu sa prejavuje výrazné poddimenzovanie Rómov v slovenskej spoločnosti. Vo veľkých cirkvách pôsobili v čase výskumu rómski kňazi len v Rímskokatolíckej a Gréckokatolíckej cirkvi. V Rímskokatolíckej cirkvi to bolo šesť kňazov a jedna rehoľná sestra. V Gréckokatolíckej cirkvi pôsobí len jeden rómsky kňaz, Peter Horváth, v Nižnej Rybnici v okrese Sobrance. V Evan-

jelickej cirkvi augsburského vyznania a ani v Pravoslávnej cirkvi podľa našich vedomostí a na základe rozhovorov s predstaviteľmi týchto cirkví nepôsobí ani jeden rómsky kňaz. Troch rómskych pastorov má Apoštolská cirkev (Ladislav Duna na Luníku IX, Marián Kaleja v Sabinove a Pavol Šándor v Krompachoch). Devätnásti Rómovia sú predsedajúcimi zborov v Náboženskej spoločnosti Jehovovi svedkovia a plnia funkciu starších zborov (Hnúšťa, Liptovský Mikuláš, Rožňava, Ulič, Čierna nad Tisou, Oborín, Plešivec, Tornaľa, Filakovo, Rimavská Sobota). Kresťanskú letničnú misiu Maranata na Spiši vedie rómsky pastor Emil Adam a z tejto misie vzišli aj ďalší dvaja rómski pastori. Podobne aj letničné hnutie Devleskero Kher vedie nemecký Róm (Sint) Štefan Horn a v tomto hnutí boli vytrénovaní viacerí rómski kazatelia. V ďalších cirkvách pôsobia viacerí rómski laickí kazatelia, napríklad v Evanjelickej cirkvi metodistickej (Jozef Horváth v Slavkovciach, Viliam Rác v Partizánskom, Kvetoslava Balogová v Michalovciach), v Reformovanej kresťanskej cirkvi (Ján Rigó) či v Slove života. Z ďalších cirkví je zaujímavé spomenúť, že v rámci Cirkvi Ježiša Krista Svätých neskorších dní (mormóni) „žehná večeru Pána a s tým súvisiace činnosti v Bratislavskej odbočke člen cirkvi rómskeho pôvodu“.⁶⁰

59 Spracované na základe dotazníkov A.

60 Citované z dotazníka A vyplneného predstaviteľmi cirkvi.

Úspešné misie:
kvalitatívny výskum
a prípadové štúdie

3

Cieľom kvalitatívnej časti výskumu bolo vo vybraných lokalitách, ktoré predstaviteľia jednotlivých cirkví a náboženských spoločností označili za svoje najúspešnejšie príklady rómskych misií, realizovať hĺbkový výskum so zámerom zistiť mieru vplyvu týchto misií na sociálnu zmenu a sociálnu inklúziu Rómov.

3.1 METODIKA KVALITATÍVNEJ ČASTI VÝSKUMU

V nasledujúcej kapitole si predstavíme metodiku kvalitatívnej časti výskumu. Vysvetlíme, akým spôsobom prebiehal výber výskumných lokalít a cieľových skupín respondentov, priblížime výskumnú metodiku a metodiku zberu dát. Predstavíme zásady kontaktovania sa s respondentmi a etiku výskumu a okruh otázok pre pološtruktúrované rozhovory, ako aj pravidlá a štruktúru písania jednotlivých záverečných správ z konkrétnych lokalít.

3.1.1 Výber výskumných lokalít

Výber lokalít pre kvalitatívnu časť terénneho výskumu sa uskutočnil na základe výsledkov mapovacieho súhrnného výskumu aktuálne prebiehajúcich misií medzi sociálne vylúčenými Rómami na Slovensku (vychádzajúc z interných správ jednotlivých cirkví a denominácií, doplnených o interview so zástupcami jednotlivých cirkví a denominácií).

Z oslovených 30 cirkví a náboženských komunit aktívne pôsobia v rómskych komunitách na Slovensku 19 cirkví a náboženských hnutí. Z týchto 19 hnutí sme na základe mapovacej časti výskumu pre potreby kvalitatívnej časti terénneho výskumu vytypovali 15 lokalít (zdôvodnenie výberu lokalít vid' časť 3. 2. 1.). Týchto 15 lokalít reprezentuje miesta, kde pôsobia rozličné cirkvi a náboženské hnutia v rómskych komunitách.

3.1.2 Cieľové skupiny respondentov

Kvalitatívny výskum bol zameraný na tri cieľové skupiny respondentov. Prvý typ respondentov predstavovali náboženský špecialisti (kňazi, duchovní, pastori, misionári), ktorí pracujú s Rómami. Pre potreby výskumu bolo nevyhnutné realizovať jeden kvalitatívny rozhovor s vedúcim misie (čelným predstaviteľom) v danej lokalite a jeden, prípadne dva rozhovory s pomocnými predstaviteľmi cirkvi alebo náboženskej spoločnosti (asistent, pomocný pastor, kaplán atď.). Pokiaľ dané náboženské hnutie nemalo takéto pozície oficiálne stanovené, výskumník spravil rozhovory aspoň s neformálnymi a laickými lídrami, ktorí sú väčšinou v každej náboženskej misii. Pre túto cieľovú skupinu bol určený dotazník typu B1 (s. 122-4).

Druhou cieľovou skupinou boli lokálni rómski členovia cirkvi a náboženskej spoločnosti, teda Rómovia, ktorí aktívne participujú na náboženskom živote danej cirkvi či spoločnosti. Väčšina týchto respondentov boli ľudia, ktorí sú oficiálnymi členmi cirkvi alebo náboženského hnutia (ktorí boli pokrstení alebo inak bolo ich členstvo potvrdené), v niektorých prípadoch ľudia, ktorých konverzia ešte neprebehla úplne (boli v štádiu príprav, mali záujem o krst, boli vo fáze čakania), ale už sa aktívne podieľali na náboženskom živote spoločenstva. Pre potreby výskumu sme realizovali najmenej 5 rozhovorov s touto cieľovou skupinou. Pre túto cieľovú skupinu bol určený dotazník typu B2 (s. 124-5).

Tretou cieľovou skupinou boli oficiálni predstavitelia obce a zástupcovia relevantných inštitúcií v obci (starosta / starostka, úradníci na úrade práce, učiteľia, terénni sociálni pracovníci / pracovníčky a ich asistenti či asistentky, komunitní pracovníci atď.) a nerómski obyvatelia obce, ktorí v lokalite žijú, no nie sú súčasťou náboženskej spoloč-

nosti a nepodieľajú sa na náboženskom živote, zato však s Rómami bežne prichádzajú do styku. Rozhovory s touto skupinou respondentov boli zamerané na ich reflexiu pôsobenia danej cirkvi či náboženského hnutia a na ich pohľad na sociálnu inklúziu miestnej rómskej komunity. Ak bol taký prípad aplikovateľný, pre výskum boli cenné aj rozhovory s lokálnymi nerómskymi členmi cirkvi a náboženskej spoločnosti, ktorá vykonáva misiu v miestnej rómskej komunite. Pre túto cieľovú skupinu bol určený dotazník typu B3 (s. 125-6).

3.1.3 Metodika výskumu a zberu dát

Základným výskumným nástrojom boli pološtruktúrované rozhovory s respondentmi nahrávané na diktafón. Rozhovory boli vedené podľa jednotného dotazníka, v ktorom boli obsiahnuté otázky zamerané na zistenie pre výskum relevantných faktorov. Pre metodiku výskumu a zhromaždenie dát bolo kľúčové, že všetci výskumníci v rozhovore s každým respondentom / respondentkou prešli všetky otázky v dotazníku. Práve metóda pološtruktúrovaných interview ponúkala výborné možnosti na to, aby sa počas rozhovoru dotkli aj citlivejších údajov, ktoré mohli byť dôležité pre náboženstvo, religiozitu a s tým súvisiace fenomény. Výskumníci boli poverení v danej obci a komunite zotrvať niekoľko dní, aby tak mali viac času na identifikovanie vzoriek respondentov a na nadviazanie potrebného vzťahu s respondentmi, a zároveň mali možnosť realizovať potrebné množstvo rozhovorov. Respondenti boli pravdivo oboznámení s cieľmi výskumu.

Pre potreby výskumu sme považovali za nevyhnutné, aby výskumníci realizovali aj zúčastnené pozorovanie náboženského obradu danej cirkvi alebo náboženského hnutia v lokalite, ktorého sa zúčastňujú Rómovia. Išlo teda o účasť na bohoslužbách, omši, náboženskom zhromaždení, modli-

tebnej skupinke, respektíve na akýchkoľvek ďalších cirkevných aktivitách. Takisto bolo dôležité, aby výskumníci realizovali prípadne ďalšie neformálne rozhovory a pozorovanie v obci, ktoré by pomohli získať dodatočné relevantné dáta pre predmet výskumu, a ktoré by mohli byť zapracované do výskumnej správy z danej obce. Práve pri neformálnych rozhovoroch v kvalitatívnych výskumoch a pozorovaniach sa často objavujú mnohé informácie, ktoré vedú k lepšiemu porozumeniu skúmanej problematiky. Výskumný tím bol zostavený väčšinou zo skúsených výskumníkov a výskumníček, ktorí dokázali tieto informácie identifikovať a zapracovať do celkovej výskumnej správy za každú skúmanú lokalitu. Každý výskumník mal pre potreby výskumu poznámkový blok / výskumný hárok, do ktorého si zapisoval dôležité postrehy z neformálnych rozhovorov, vlastné poznámky z priebehu výskumu a zápisky z pozorovaní. Tieto poznámky boli tiež zapracované do výskumnej správy z danej obce, pokiaľ boli pre predmet tohto výskumu relevantné.

3.1.4 Zásady kontaktu s respondentmi a etika výskumu

Výskumníci oboznámili všetkých respondentov s plánovaným výskumom a s jeho zámermi. Väčšinou najskôr požiadali o rozhovor čelného predstaviteľa cirkvi a náboženskej spoločnosti. Pred začatím rozhovoru výskumníci vždy upozornili respondentov na to, že rozhovory budú nahrávané na diktafón. V prípadoch, že respondenti nesúhlasili s nahrávaním na diktafón, mali právo odmietnuť nahrávanie. Respondenti mali tiež právo zostať v anonymite a výskumníci boli povinní zabezpečiť potrebné podmienky, aby túto anonymitu zabezpečili. Výskumníci dodržiavali pravidlá etického kódexu pre etnologický terénny výskum. S odporúčanými zásadami

Etický kódex výskumníka (pripravené pre potreby projektu SIRONA 2010)

„Nakoľko na Slovensku doposiaľ nebol zostavený oficiálny etický kódex etnologického výskumu, dávame Vám do pozornosti etický kódex Americkej Antropologickej Asociácie (AAA), ktorý bol schválený v júni 1998. Jeho preklad bol uverejnený v Slovenskom národopise r. 48, č. 3-4 v roku 2000 (s. 369-374).

Z hľadiska nášho výskumu dávame do pozornosti výskumníkov najmä nasledovné body:

1. Etika vo vzťahu výskumníka a respondenta

- Ochrana informátorov / respondentov (výskumník je povinný dbať na ochranu účastníkov výskumu a prostredia, v ktorom žijú; a to aj v prípade, že by to kolidovalo s jeho výskumným zámerom)
- Výskumník je povinný informovať účastníkov výskumu o zámeroch výskumu a výskum môže realizovať len po získaní súhlasu

2. Zodpovednosť voči vedeckej komunite

- Výskumník nesie zodpovednosť za reputáciu disciplíny, preto by mal konať tak, aby ju nenarušil
- Neetickým správaním môže výskumník znemožniť výskumy svojim nasledovníkom
- Výskumník nemôže vedome či nevedome manipulovať so získanými dátami.

V prípade akýchkoľvek problémov prosím kontaktujte koordinátorov výskumu.“

(Citované z tzv. balíčka výskumníka, ktorý pre členov výskumného tímu zostavili koordinátori výskumu SIRONA 2010.)

etického kódexu boli výskumníci oboznámení pred realizáciou terénneho výskumu.

3.1.5 Výber vzorky respondentov a jednotky analýzy

Výskum v sociálne vylúčených rómskych komunitách má isté špecifiká. V určitých prípadoch mohlo byť zložité získať na rozhovor samostatného respondenta / respondentku (výskumník nemá dostatok času na to, aby si vybudoval dôveru, najmä pri snahe o individuálne rozhovory s opačným pohlavím môžu nastať určité problémy pri prekonávaní nedôvery). Avšak pre predmet výskumu boli mimoriadne zaujímavé aj výpovede, ktoré vznikli z rozhovorov s manželskými párami, prípadne s viacerými členmi rodiny.

Výber vzorky respondentov, najmä v cieľovej skupine členov cirkvi a náboženského hnutia (B2), väčšinou zohľadňoval pomerné rodové členenie (približne polovica respondentov mužov a polovica respondentiek žien) a po-

merné a vyvážené vekové členenie. Pri vzorke respondentov typu B1 a B3 toto členenie nebolo možné zachovávať.

3.1.6 Dĺžka rozhovoru a okruh otázok pre pološtruktúrovaný rozhovor

Priemerné časy rozhovorov boli od 30 minút po 1,5 hodiny. Vo viacerých prípadoch, keď bolo potrebné v rozhovore pokračovať, sa výskumníci s respondentmi dohodli aj na opakovaných rozhovoroch a opätovných stretnutiach. Dotazník však bol stavaný tak, aby sa okruh otázok za stanovený čas stihol vyčerpať. Keďže išlo o pološtruktúrovaný dotazník, nebolo potrebné zachovávať presnú štruktúru otázok, dôležité však bolo prejsť všetky otázky v dotazníku. Zámerom bolo, aby sa respondenti počas rozhovoru cítili príjemne a mali priestor rozprávať voľne a neviazane. Výskumníkom sa odporúčalo pred respondentmi nepracovať s dotazníkmi, aby ich zbytočne nerozptyľovali formálnou atmo-

sférou s „papiermi v rukách“ (dotazníky boli jednoduché a dali sa ľahko naučiť naspamäť),⁶¹ ale aby viedli rozhovor voľne a prirodzene.

3.1.7 Metodologická reflexia

Výskumníci mali popísať, akým spôsobom boli v obci prijatí a pokúsiť sa zhodnotiť, akým spôsobom vyberali vzorku respondentov. Pokiaľ mali pocit, že mohlo dôjsť k určitým skresleniam na základe ich prístupu ku klientom a vystupovania v obci, malo to vo výskumnej správe zaznieť.

3.1.8 Výskumná správa – obsahové a formálne náležitosti

Za každú obec bola vypracovaná výskumná správa, v ktorej výskumníci zhrnuli výsledky

svojho výskumu vo vzťahu ku každej cieľovej skupine. Do správy tak boli zapracované poznatky z rozhovorov s čelnými predstaviteľmi cirkvi a náboženských hnutí v lokalite, rozhovory s rómskymi členmi cirkvi a náboženských hnutí, rozhovory s nerómskymi obyvateľmi obcí a predstaviteľmi oficiálnych štruktúr obcí. Zároveň bol spravený zápis zo zúčastneného pozorovania náboženského obradu podľa jednotnej štruktúry a v správe boli zakomponované aj iné postrehy na základe neformálnych rozhovorov a pozorovaní. Výskumníci sa na základe vlastných pozorovaní a rozhovorov s respondentmi mali pokúsiť v závere správy o zhodnotenie dopadov náboženskej misie na sociálnu inklúziu Rómov v danej lokalite.

Štruktúra záverečnej správy

„Meno výskumníka:

Meno skúmaného hnutia/cirkvi:

Mená lokalít, v ktorých prebehol výskum (ev. názvy jednotlivých rómskych osád v rámci jednej lokality):

Sumár počtu rozhovorov podľa jednotlivých typov respondentov a použitých typov dotazníka:

Sumár rozhovorov s dotazníkom B1 (lokálni predstavitelia cirkvi /denominácie a pod.):

- Úspešnosť ich misie medzi Rómami (ich sebahodnotenie)
- Úspešnosť sociálnej inklúzie medzi Rómami (ako priamy efekt ich misie)
- Najčastejšie udávané indikátory zmeny (ich indikátory)
- Najfrekvencovanejšie indikátory (z ponúknutého setu)
- Najváhovanejšie indikátory (z ponúknutého setu) - 1., 2., 3. miesto

Sumár rozhovorov s dotazníkom B2 (lokálni rómski členovia cirkvi /denominácie a pod.):

- Úspešnosť skúmanej misie medzi Rómami (ich hodnotenie)
- Ne/úspešnosť pôsobenia lokálnej dominantnej denominácie (dôvody)
- Najčastejšie udávané dôvody ich osobnej zmeny (z konverzných naratívov)
- Najčastejšie udávané indikátory ich osobnej zmeny (z konverzných naratívov)
- Ich všeobecné hodnotenie úspešnosti sociálnej inklúzie Rómov náb. konverziou k danej denominácii v lokalite
- Najčastejšie udávané všeobecné indikátory zmeny (ich indikátory) ►

61 Dotazníky sú súčasťou prílohy A tejto správy.

- Najfrekvencovanejšie indikátory (z ponúknutého setu)
- Najváhovanejšie indikátory (z ponúknutého setu) – 1., 2., 3. miesto

Sumár rozhovorov s dotazníkom B3 (lokálni nezainteresovaní pozorovatelia):

- Úspešnosť skúmanej misie medzi Rómami (ich hodnotenie)
- Ne/úspešnosť pôsobenia lokálne dominantnej denominácie (dôvody)
- Úspešnosť sociálnej inklúzie ako priamy efekt misie skúmanej denominácie medzi Rómami v danej lokalite (ich hodnotenie)
- Najčastejšie udávané indikátory zmeny (ich indikátory)
- Najfrekvencovanejšie indikátory (z ponúknutého setu)
- Najváhovanejšie indikátory (z ponúknutého setu) – 1., 2., 3. miesto

Prepis zúčastneného pozorovania:

- Počet zúčastnených členov (odhad)
- Prítomnosť nerómskych členov (počet)
- Veková štruktúra, gendrové zloženie (odhad)
- Kto viedol zhromaždenie, etnicita, vek, gender, komunikačný jazyk
- Forma vedenia zhromaždenia (pevná, ritualizovaná / sformalizovaná alebo naopak voľná, bez vysledovateľnej a opakujúcej sa štruktúry)
- Miera aktivity členov (s viac-menej pasívnou účasťou členov alebo s aktívnou účasťou členov)
- Dĺžka trvania zhromaždenia
- Miesto konania zhromaždenia
- Popis aktivít členov (čítanie z Biblie, svedčenie, spev atď.)
- Miera vzájomnej komunikácie, spôsob víťania a lúčenia, zasadací poriadok, miera zapájania nerómskych členov do aktivít zhromaždenia
- Téma „kázne“, ev. reči, ev. téma interpretácie pasáží z Biblie (zasadenie do aktuálneho rámca, prepojenie s reálnym životom Rómov, odkazom na ich spôsob života, apel na zmenu, resp. apel na inklúziu atď.)
- Iné pozorovania (napr. chovanie sa mužov voči ženám, rodičom voči deťom, rôznych rómskych rodín či skupín k sebe, alebo napr. drobná konzumácia potravín a spôsob ich distribúcie medzi prítomnými členmi)

Záverečné zhrnutia výskumníka (podložené výskumom, zúčastneným pozorovaním i neformálnymi rozhovormi či pozorovaniami):

1. Ako Vy hodnotíte úspešnosť skúmanej misie v danej lokalite?
2. Do akej miery skúmaná denominácia spolupracuje s lokálnymi štruktúrami (či už cirkevného alebo svetského charakteru)?
3. Aké je väčšinové vierovyznanie majority v skúmanej lokalite?
4. Ako reflektuje samotnú skúmanú denomináciu majorita?
5. Ako reflektujú jej misijnú činnosť Rómovia?
6. Ako reflektujú činnosť / efektívnosť pôsobenia väčšinovej denominácie medzi Rómami v danej lokalite? ►

7. Aké indikátory sociálnej inklúzie Rómov v rámci skúmanej denominácie by ste na základe Vášho výskumu označili za najfrekvencovanejšie?

Osobné postrehy výskumníka (priestor na akékoľvek postrehy výskumníka, pocity, názory... ktoré by mohli pomôcť pri vypracovávaní celkovej záverečnej správy):“

(Citované z tzv. balíčka výskumníka, ktorý pre členov výskumného tímu zostavili koordinátori výskumu SIRONA 2010.)

3.2 PREDSTAVENIE JEDNOTLIVÝCH VÝSKUMNÝCH LOKALÍT A NÁBOŽENSKÝCH SPOLOČNOSTÍ (v abecednom poradí)

V druhej fáze výskumného projektu SIRONA 2010 sme na základe predchádzajúceho mapovacieho výskumu vytipovali 15 lokalít, v ktorých výskumný tím realizoval kvalitatívne výskumy. Každá z týchto lokalít reprezentovala jednu cirkev alebo náboženské hnutie, a zároveň predstavovala úspešnú misiu (na základe odporúčania zvnútra danej cirkvi / hnutia). Nakoľko nám išlo o skúmanie efektivity sociálnej inklúzie náboženskou cestou, toto kritérium – teda úspešná misia – bolo pre náš výskum kľúčové. V žiadnom prípade to však neznamená, že na Slovensku máme momentálne 15 úspešných rómskych misií. Počet výskumných lokalít bol determinovaný personálnymi a finančnými kapacitami projektu.

3.2.1 Zdôvodnenie výberu výskumných lokalít

Na základe mapovacej časti sme si pre kvalitatívny výskum zvolili tieto denominácie a lokality: Apoštolská cirkev – Sabinov; Bratská jednota baptistov – Cinobaňa; Cirkev adventistov siedmeho dňa – Kežmarok; Cirkev bratská – Hlinné; Evanjelická cirkev a. v. – Rankovce; Evanjelická cirkev metodistická – Slavkovce; Gréckokatolícka cirkev – Čičava; Náboženská spoločnosť Jehovovi

svedkovia – Ulič; Pravoslávna cirkev – Slovinky; Rímskokatolícka cirkev – Hanušovce nad Topľou; Saleziáni don Bosca – Poštárka v Bardejove; Devleskero Kher – Kecerovce; Kresťanské spoločenstvo Romani Archa – Krížová Ves; Kresťanská misia Maranata – Rudňany; Slovo života – Plavecký Štvrtok.

Doplňkový študentský výskum sa uskutočnil v nasledovných lokalitách a denomináciách: Reformovaná kresťanská cirkev – Zlaté Klasy; Gréckokatolícka cirkev – Blatné Remety; Pravoslávna cirkev – Medzilaborce; Evanjelická cirkev augsburského vyznania – Slavošovce; Cirkev adventistov siedmeho dňa – Žiar nad Hronom; Kresťanská misia Maranata – Hranovnica; Slovo života – Galanta.

V prípade **Apoštolskej cirkvi** sme sa rozhodli pre lokalitu v Sabinove, pretože ide aj podľa slov predstaviteľov Apoštolskej cirkvi o veľmi úspešný rómsky zbor, ktorý vykazuje vysoké známky stability. Navyše ide o nábožensky zmiešanú lokalitu, kde sú Rómovia aktívni aj v ďalších cirkvách a náboženských hnutiach. Pri výbere tejto lokality závažila aj skutočnosť, že výskumníčka už mala predchádzajúce skúsenosti s výskumom rómskej religiozity v Sabinove. Pri výbere lokality pre výskum pastorácie Rómov v **Bratskej jednote baptistov** sme sa rozhodli výlučne na základe odporúčania predstaviteľov tejto cirkvi, ktorí rómsky zbor v Cinobani označili ako veľmi úspešný. Zároveň ide o jediný čisto rómsky zbor v rámci Bratskej jednoty baptistov. Pri výbere lokality, kde pôsobí **Cirkev**

Zoznam výskumných lokalít a mená výskumníkov

- Apoštolská cirkev – Sabinov (Ludmila Hrustičová)
- Bratská jednota baptistov – Cinobaňa (Andrej Fukas)
- Cirkev adventistov siedmeho dňa – Kežmarok (Lenka Vavreková)
- Cirkev bratská – Hlinné (Matúš Demeter)
- Evanjelická cirkev a. v. – Rankovce (Miroslava Bobáková)
- Evanjelická cirkev metodistická – Slavkovce (Katarína Pániková)
- Gréckokatolícka cirkev – Čičava (Ludmila Hrustičová)
- Náboženská spoločnosť Jehovovi svedkovia – Ulič (Tomáš Hrustič)
- Pravoslávna cirkev – Slovinky (Anna Čonková)
- Rímskokatolícka cirkev – Hanušovce nad Topľou (Ondřej Poduška)
- Saleziáni dona Bosca – Poštárka v Bardejove (Danijela Djurišičová)
- Devleskero Kher – Kecerovce (Tomáš Hrustič)
- Kresťanské spoločenstvo Romani Archa – Krížová Ves (Juraj Štofej)
- Kresťanská misia Maranata – Rudňany (Tatiana Podolinská)
- Slovo života – Plavecký Štvrtok (Tatiana Podolinská)

Doplňkový študentský výskum sa uskutočnil v nasledovných lokalitách a denomináciách

- Reformovaná kresťanská cirkev – Zlaté Klasy (Helena Renczesová)
- Gréckokatolícka cirkev – Blatné Remety (Michaela Šimonová)
- Pravoslávna cirkev – Medzilaborce (Alexandra Grand)
- Evanjelická cirkev augsburského vyznania – Slavošovce (Zdenka Faragulová)
- Cirkev adventistov siedmeho dňa – Žiar nad Hronom (Martina Černáková)
- Kresťanská misia Maranata – Hranovnica (Martin Štefanec)
- Slovo života – Galanta (Marek Varga)

(Výskum SIRONA 2010.)

adventistov siedmeho dňa sme riešili dilemu, či realizovať výskum v Rankovciach, ktoré sami adventisti označili ako jednu z ich najúspešnejších rómskych misií. Nakoľko však v Rankovciach veľmi úspešne pôsobí aj **Evanjelická cirkev augsburského vyznania** a v tomto prípade ide tiež o „vlajkovú loď“ pastorácie Rómov v rámci Evanjelickej cirkvi a.v., rozhodli sme sa pre výber inej lokality adventistov – konkrétne okolie Kežmaruku, a doplnkový študentský výskum sme zrealizovali aj v Žiari nad Hronom, kde tiež funguje rómsky zbor adventistov. Výskum pôsobenia Evanjelickej cirkvi augsburského vyznania sme teda realizovali v Rankov-

ciach, keďže ide o jednu z najstabilnejších rómskych misií v tejto cirkvi. Taktiež sme v prípade tejto cirkvi vykonali aj doplnkový študentský výskum v Slavošovciach, čo je tiež lokalita, ktorá stála pri zrode rómskych misií v tejto cirkvi. Rozhodovanie v prípade **Cirkvi bratskej** bolo pomerne jednoduché, keďže ich jediná rómska misia sa vykonáva v Hlinnom, a tiež javí pomerne silné znaky stability. V prípade **Evanjelickej cirkvi metodistickej** sme sa rozhodli výskum realizovať v Slavkovciach, pretože rómska misia v tejto lokalite je jedna z najdlhších na Slovensku a prešla už viacerými fázami, takisto ju predstavitelia cirkvi určili ako veľmi úspešnú.

V prípade **Gréckokatolíckej cirkvi** sme sa rozhodli pomerne jednoznačne pre výskum v okolí Vranova nad Topľou, pretože Spoločenstvo Apoštola Pavla a pastoračné centrum v Čičave patrí k jedinej takto úspešnej, a tiež čo do početnosti významnej rómskej misii v rámci tejto cirkvi. Zároveň sme však zrealizovali aj doplnkový študentský výskum v Blatných Remetoch v okolí Sobraniec, pretože aj v tejto lokalite cirkev systematicky pracuje na pastorácii Rómov. V prípade **Náboženskej spoločnosti Jehovovi svedkovia** sme sa rozhodli medzi viacerými lokalitami, ktoré nám boli odporúčené predstaviteľmi tejto náboženskej spoločnosti. Nakoniec sme sa rozhodli pre Ulič, pretože v tejto lokalite mnohí Rómovia konvertovali k svedkom Jehovovým už v sedemdesiatych rokoch dvadsiateho storočia a v súčasnosti je vo viacerých rómskych rodinách už druhá či tretia generácia svedkov Jehovových. Navyše, podľa predstaviteľov spoločnosti v tejto obci vykazujú Rómovia mnohé znaky úspešnej sociálnej inklúzie. V prípade **Pravoslávnej cirkvi** sme sa rozhodli takmer výlučne na základe odporúčania predstaviteľov cirkvi a výskum sme zrealizovali v Slovinkách, kde táto cirkev začína systematicky pracovať najmä s rómskou mládežou. Tiež sme realizovali doplnkový študentský výskum v Medzilaborciach, kde má cirkev zriadený Detský domov pre maloleté matky s deťmi, ktoré sú väčšinou rómskeho pôvodu, a navyše v tejto lokalite pred pár rokmi došlo k zjaveniu, ktorého svedkami boli práve miestni Rómovia a na istý čas táto udalosť prebudila ich záujem o cirkev. V prípade **Rímskokatolíckej cirkvi** sme tiež dali na odporúčanie predstaviteľov cirkvi a výskum sme zrealizovali v Hanušovciach nad Topľou, kde táto cirkev už vyše dvadsať rokov cieľavedome pracuje na pastorácii Rómov a v tejto oblasti tiež došlo k pomerne zreteľným znakom sociálnej inklúzie.

V rámci tejto cirkvi sme nemohli opomenúť aj systematickú prácu **Saleziánov dona Bosca** a vykonali sme výskum v Bardejove na Poštárke. Pre túto lokalitu sme sa rozhodli z viacerých dôvodov, z ktorých bol hlavný ten, že ide o najstaršiu lokalitu pastorácie Rómov v prípade saleziánov. Navyše výskumníčka, ktorá bola určená pre túto lokalitu, realizovala na Poštárke výskum ešte v roku 2003, čím sme mali možnosť získať pomerne zaujímavé porovnanie úspešnosti / neúspešnosti pastorácie z dlhšej časovej perspektívy tými istými „výskumníckymi očami“. Pre výskum pôsobenia letničného hnutia **Devleskero Kher** sme sa rozhodli pre okolie Košíc a konkrétne pre lokalitu Kecerovce. V tomto prípade zohrávali úlohu viaceré faktory, spomedzi ktorých znovu vystupovalo do popredia odporúčanie predstaviteľov hnutia. Zároveň sa v čase konania výskumu v tejto lokalite konala hromadná evanjelizácia v rómskej osade. V prípade **Kresťanského spoločenstva Romani Archa** bolo rozhodovanie pomerne jednoduché, keďže ide o čisto rómsky zbor s pomerne stabilnou členskou základňou. To isté platilo aj v prípade **Kresťanskej misie Maranata**, ktorá na Slovensku patrí k najdynamickejšie sa rozvíjajúcim letničným misiám v rómskom prostredí. Pre výskum konkrétnej lokality sme sa rozhodli zvoliť obec Rudňany, v ktorej toto hnutie pôsobí od počiatkov misie a vykazuje tam pomerne silnú a stabilnú členskú základňu. Tiež sme zrealizovali doplnkový študentský výskum v Hranovnici. V prípade pôsobenia **Slova života** sme sa rozhodli pre výskum v Plaveckom Štvrtku na Záhorí, pretože takisto ide o lokalitu, kde toto hnutie pôsobí od počiatku svojich záujmov o pastoráciu Rómov a tiež, podobne ako v prípade Bardejova, výskumníčka v tejto lokalite realizovala výskum už v roku 2003, čo výskumu mohlo dodať pridanú hodnotu cenných porovnaní vývoja tejto konkrétnej misie

s odstupom niekoľkých rokov. Tiež sme zrealizovali doplnkový študentský výskum v Galante. V prípade **Reformovanej kresťanskej cirkvi** sme zrealizovali študentský výskum na Žitnom ostrove v Zlatých Klasoch a vo Štvrtku na Ostrove najmä kvôli tomu, že sme mohli využiť jazykové znalosti maďarčiny a domovské zázemie študentky, ktorá v tejto lokalite daný výskum realizovala.

3.3 PREDSTAVENIE VÝSKUMNÝCH LOKALÍT

V nasledujúcej podkapitole sú použité informácie z konkrétnych výskumných správ, ktoré vypracovali jednotliví výskumníci v konkrétnych lokalitách. Na mnohých miestach tejto kapitoly je zachovaný pôvodný text niektorých častí výskumných správ, avšak v niektorých prípadoch to nebolo možné kvôli zachovaniu citlivých informácií a požiadaviek na anonymitu respondentov. Výskumné správy z lokalít sú uložené v archíve SIRONA 2010 v ÚEt SAV.

3.3.1 Sabinov – Apoštolská cirkev⁶²

V Sabinove žije podľa *Atlasu rómskych komunit*⁶³ približne 1400 Rómov, čo je asi 11,2% populácie mesta. Rómovia tu žijú v osade na okraji mesta (Husí Hrb) a v novovybudovanej segregovanej lokalite Telek, kde mesto v rokoch 2008 a 2009 postavilo sociálne byty nižšieho štandardu. Táto lokalita sa nachádza asi 1 km od mesta a je prakticky bez základnej občianskej vybavenosti. V Sabinove je prevládajúcou cirkvou Rímskokatolícka cirkev. Apoštolská cirkev tu začala medzi Rómami pôsobiť v rokoch 2000 až 2003. Pre Rómov v Sabinove sú významné ešte Náboženská spoločnosť Jehovovi svedkovia a letničné hnutie Devleskero Kher. K Apoštolskej cirkvi sa hlási v Sabinove

nove asi 250 rómskych sympatizantov, z toho môže byť približne 120 pokrstených členov cirkvi. Ide o samostatný rómsky zbor, hoci sú otvorení aj pre nerómskych členov.

V Sabinove pôsobí samostatný rómsky zbor Apoštolskej cirkvi od roku 2003. Jeho začiatky spadajú ešte pred rok 2000, keď súčasný pastor zboru Marián Kaleja, Róm pochádzajúci zo Sabinova, nadviazal kontakty s letničným zborom vo švajčiarskom meste Zug. Po konverzii sa rozhodol šíriť túto vieru aj medzi Rómami na Slovensku. V roku 2000 založili v Sabinove prvú letničnú skupinku veriacich a pomocou kontaktov zo Švajčiarska sa napojili na zbor Apoštolskej cirkvi v Košiciach, neskôr v Prešove. Postupne sa k ich skupinke pripájalo stále viac Rómov zo Sabinova. Koncom roku 2001 sa im podarilo odkúpiť dom v Sabinove, ktorý zrekonštruovali na modlitebňu. Vtedy začali fungovať ako misijná stanica Apoštolskej cirkvi v Sabinove, ktorá sa v roku 2003 pretransformovala na oficiálny zbor Apoštolskej cirkvi. Zo začiatku vykonával funkciu pastora v zbere pastor z Prešova, ktorý nebol rómskeho pôvodu. Po jeho odchode prevzal túto funkciu Marián Kaleja, ktorý je pastorom dodnes.

Apoštolskej cirkvi sa postupne podarilo vybudovať si medzi Rómami v Sabinove, ako aj v rámci mestských štruktúr pomerne stabilnú pozíciu. Predstavitelia AC sa odvolávajú najmä na veľmi dobrý vzťah s primátorom mesta. V budúcnosti sa spolu s mestom majú údajne podieľať aj na spoločnom projekte sociálno-hygienického centra. Zbor naďalej udržiava kontakty so zborom vo Švajčiarsku, ako aj s inými letničnými zborami z Nemecka, Anglicka, s ktorými pravidelne usporadúvajú biblické semináre a konferencie. Pre fungovanie zboru je dôležitá aj finančná

„Už nás prijali aj v meste ľudia, takže sme v podstate súčasťou tohto mesta. Už tu máme to svoje miesto za tie roky. A vďaka Bohu za to, že je to dnes také, aké to je. Že je tu zbor samostatný, ktorý stojí na Božích hodnotách a máme cieľ nejaký pred sebou, takže Boh urobil viac ako som očakával“

(SIRONA 2010, dotazník B1, Sabinov).⁶⁴

podpora od týchto zborov, vďaka ktorej bol zbor schopný vybudovať viacúčelovú budovu-modlitebňu, stojacu presne medzi Husím Hrbom a Telekom, čiže dvomi okrajovými časťami mesta, kde žije najviac Rómov. Napriek tomu, že budova nebola v dobe výskumu ešte úplne dokončená, už vtedy slúžila ako miesto vykonávania nedeľných bohoslužieb, ako aj pravidelných týždenných samostatných služieb s deťmi a mládežou. Počas týždňa cirkev okrem toho organizuje individuálne skupinky vedené jednotlivými staršími zboru, ako aj biblickú školu, ktorá má za cieľ vychovávať nových lídrov. Raz do mesiaca sa uskutočňuje aj špeciálna ženská skupinka.

V Sabinove v súčasnosti medzi Rómami pôsobia tri rôzne letničné zbory. Okrem zboru Apoštolskej cirkvi je to zbor Devleskero Kher a tzv. Romano zbor, ktorý vznikol odčlenením sa od Apoštolskej cirkvi r. 2006. V Sabinove zaznamenali výrazný úspech medzi Rómami aj svedkovia Jehovovi, ktorí tu začali pôsobiť už začiatkom 90. rokov. Niektorí zo súčasných letničných konvertitov sa predtým zúčastňovali aj na náboženskom živote svedkov Jehovových. Zvyčajne to však netrvalo dlho a ich záujem opadol už po niekoľkých návštevách. Vzťah medzi veriacimi jednotlivých zborov nie je nepriateľský, a to najmä z toho dôvodu, že takmer každý z veriacich Apoštolskej cirkvi mal niekoho z bližšej alebo širšej rodiny v inom z letničných zborov alebo medzi svedkami Jehovovými. Na oficiálnej báze však jed-

notlivé letničné zbory v Sabinove nespolupracujú, čo vyplýva z konkurenčnej pozície, v ktorej sa zbory navzájom nachádzajú.

Vedúci predstavitelia Apoštolskej cirkvi vo všeobecnosti považujú ich misiu medzi Rómami za stabilnú a úspešnú. Dôkazom úspechu je pre nich okrem zmeny kvality života veriacich aj neustály rast zboru a postupné rozširovanie evanjelizačných aktivít mimo mesta Sabinov.

Úspech v lokalite nepovažovali najvyšší predstavitelia AC za samozrejmy a rýchly, ale išlo o pomerne dlhý a náročný proces. Najmä začiatky boli spojené s problémami a s negatívnym postojom zo strany Rómov, ale aj nerómskych spoluobčanov. Vybudovanie si rešpektu a úspešnosť misie tak z pohľadu samotného zboru závisela najmä od dobrého príkladu, ktorí viacerí veriaci Rómovia poskytli svojmu okoliu, keďže pozitívne zmenili svoje životy. Ďalším dôvodom úspechu misie je podľa predstaviteľov cirkvi aj nediskriminačný postoj ich spoločenstva voči Rómom.

3.3.2 Cinobaňa – Bratská jednota baptistov⁶⁵

Bratská jednota baptistov má samostatnú rómsku misijnú stanicu v obci Cinobaňa v okrese Poltár. V obci bol v minulosti sklársky priemysel, ale v súčasnosti už nefunguje a je tu veľká nezamestnanosť. V obci žije približne 350 Rómov, čo tvorí z celkového počtu

62 Spracované podľa výskumnej správy Ludmily Hrustičovej.

63 Radičová (ed.) 2004.

64 Citáty z dotazníkov neboli upravované do spisovnej podoby.

65 Spracované podľa výskumnej správy Andreja Fukasa.

„Mne sa mnoho kamarátov smialo, keď som sa obrátil. Ale oni sa smejú len dočasne, kým pochybujú o svojej viere. Ale ak dokážeš, že to, čo hovoríš aj robíš, tak smiech prestane a príde autorita a rešpekt. Toto je dobré, lebo si pozorovaný. Ak sa mení tvoj život, ak v tebe horí viera a mení tvoj život, tak tá viera potom môže zapáliť iného človeka. Toto je dobré u Rómov a hlavne aj v cirkvi. Lebo ak zle žiješ, tak hneď o tom každý vie, lebo pri sebe žijeme blízko. Ak dobre žiješ, tak takisto o tom každý vie. Medzi ‚bielymi‘ v cirkvi je to možno tak, že ten žije tam, a ten tam, tak ty hrešíš tu, a ty tu, a môžeš to mesiace zakrývať a nikto o tom nevie. Tu, ak sa ti to stane, tak každý o tom hneď vie a hneď to môžeme riešiť a nedávame priestor Diablovei“

(SIRONA 2010, dotazník B1, Sabinov).

2350 obyvateľov asi 15% populácie. Rómovia v obci bývajú rozptýlene medzi nerómskym obyvateľstvom a tiež koncentrovane v jednej samostatnej bytovke. Prevládajúcou denomináciou je Rímskokatolícka cirkev. V Cinobani sa k Bratskej jednote baptistov hlásia len Rómovia (približne 60 ľudí), resp. ich rodinní príslušníci (pokiaľ ide o zmiešané manželstvá). Medzi baptistami je základnou sociálnou jednotkou zbor. Baptistické cirkevné zbory sú samosprávne jednotky, ktoré dobrovoľne vstupujú do Bratskej jednoty baptistov.

Bratská jednota baptistov pôsobí v obci medzi Rómami jednak prostredníctvom neziskovej organizácie IN Networks Slovakia, ktorá zastrešuje aktivity cirkvi, a tiež vedie nízkoprahový klub a komunitné centrum. V súčasnosti je objekt komunitného centra v rekonštrukcii, preto nie sú aktivity pravidelné, ale pred rekonštrukciou bolo centrum otvorené 5 dní v týždni a poskytovali priestor na aktivity pre malé deti, spev, hry, poznávacie zájazdy, výlety. Pre staršie deti a mládež sa napríklad organizovali moderné tance. Dôležitou súčasťou aktivít boli stretnutia zamerané na induktívne štúdium Biblie a stretnutia veriacich. Induktívne štúdium Biblie pozostáva z toho, že sa na konkrétne texty z Biblie hľadajú aplikácie pre reálny život.

3.3.3 Kežmarok a Žiar nad Hronom – Cirkev adventistov siedmeho dňa⁶⁶

Obe prípadové štúdie sa realizovali v mestskom prostredí. V Kežmarku ide o veľmi malú komunitu veriacich Rómov, ktorí na zhromaždenia dochádzajú z okolitých obcí. Rómovia v Kežmarku predstavujú približne 5% populácie a bývajú rozptýlení medzi majoritou. Dominantná je Rímskokatolícka cirkev. V prípade Žiaru nad Hronom ide o zbor, do ktorého chodia prevažne Rómovia, no z hľadiska postavenia cirkvi ide tiež o malú komunitu. V oboch lokalitách je dominujúca Rímskokatolícka cirkev.

V Kežmarku cirkev nevyvíja zvlášť aktivity pre Rómov. Tí Rómovia, ktorí sú v cirkvi aktívni, prišli sami. Cirkev vysoko hodnotí fakt, že nie je uzatvorená a dokáže ponúknuť veľa aj pre rómskych obyvateľov tejto lokality. V zbore sú si však vedomí, že Rómovia, ktorí patria do ich cirkvi, nie sú „typickí“ Rómovia z osád, ale skôr integrovaní do majoritnej spoločnosti. Za úspech misie pokladajú nie počet Rómov v zbore, ale silu ich viery. Aj z hľadiska úspešnosti sociálnej inklúzie medzi Rómami vnímajú viacero zmien, hoci tu je to mierne skreslené tým, že väčšina Rómov nepatrila do skupiny sociálne vylúčených. Cirkev má striktné pravidlá, takže tí Rómo-

Bohoslužba Bratskej jednoty baptistov v Lučenci

Zúčastnené pozorovanie nedeľnej bohoslužby v Lučenci, 3 júla 2010:

„Ráno v tú nedeľu som vyzel z Cinobane autom niekoľkých rómskych členov zboru do Lučenca na bohoslužbu (mal som to po ceste). Chceli, aby sme prišli do Lučenca aspoň hodinu a pol pred začatím bohoslužby. V Lučenci išli kúpiť do supermarketu chlieb a nejaké paštéty a jogurty a potom sme išli do komunitného centra, kde sa v čajovni (spoločenská miestnosť) naraňajkovali. Do tejto miestnosti prichádzali viacerí ľudia (najmä ženy), ktorí prinášali na táckach koláče z domu. Ešte pred bohoslužbou ich nanosili na viaceré spojené stoly. V celej budove komunitného centra bol veľký ruch, pretože na prízemí v jedálni chystali obed pre členov zboru a mnohí členovia prichádzali dovnútra len tak pozrieť, alebo doniesť potraviny. Kostol BJB sa nachádza hneď vedľa komunitného centra. Usadili sme sa slobodne v kostole. Vpredu na pravej strane si posadli Rómovia z Cinobane, ale aj ich známi, na ostatných miestach sedeli nerómski veriaci z Lučenca a okolitých obcí. Bohoslužba začala príhovorom kazateľa Tomáša Kohúta. Ďalej pokračovala spevom zboru, ktorý dirigoval dirigent a repertoár bol zo spevníka Bratské piesne. Mladý Róm, ktorý pracuje v hoteli v Anglicku si spev nahrával na mobil. Ostatní ľudia v kostole väčšinou spievali – na laviciach boli rozložené spevníky. Potom nasledovala kázeň Tomáša Kohúta, po ktorej bolo prijímanie tela a krvi Kristovej. Najprv bolo prijímanie tela – štyria pomocníci kazateľa roznášali ľuďom tácku s nakrájaným chlebom, prípadne táto tácka kolovala v rade. Nie každý prijímal. Ľudia, ktorí prijali telo Kristovo, sklonili hlavy a v tichosti sa modlili. Potom nasledovalo spievanie chvál. Sú to väčšinou moderné piesne, v tomto prípade spievané v trojici (niekedy aj sólo) sprevádzané hrou na klavír, elektronickú basu a gitaru. Aby mohli spievať aj ľudia v laviciach, text sa premietal prostredníctvom dataprojektora na plátno. Rómska hudobná skupina a skupina, ktorá hrala práve v túto nedeľu, sa pravidelne vo svojich vystúpeniach na bohoslužbách striedajú. Po omši nasledovala niekoľkominútová prestávka, kedy ľudia spolu rozprávali na nádvorí kostola a potom sme sa odobrali do jedálne, kde nás dievčatá zo zboru obslúžili obedom. Takéto spoločné obedy nebývajú pravidelne, len raz za určitý čas“

(SIRONA 2010, prepis zo zúčastneného pozorovania, Andrej Fukas).

via, ktorí chceli konvertovať, sa museli týmto pravidlám prispôbiť. V tomto smere vidieť priamy efekt misie, a to najmä v odstránení alkoholu a cigariet zo života, a tiež vplyvu na zdravé stravovanie a zdravý životný štýl. Nezanedbateľný je aj faktor spolupatričnosti pri zlej finančnej situácii, prípadne strate zamestnania, keď sa zbor stane pre týchto ľudí veľkou oporou, pre jednotlivcov alebo celé rodiny, a to bez ohľadu na etnickú príslušnosť.

Aj samotní rómski členovia CASD túto misiu hodnotia veľmi kladne. Vnímajú ju

ako základný predpoklad pre zmenu spôsobu ich životov a premenu ich myslenia. Rómovia vnímajú skutočnosť, že v ich prípade bola zmena úspešná, čo je vidieť aj na živote ich rodín. Zmenili spôsob života a prístup k vzťahom, preto to hodnotia veľmi úspešne. Veľmi pozitívne hodnotia aj prácu s deťmi a mládežou, a to nielen formou cirkevných aktivít, ale aj formou podujatí, ktoré robia pre širokú verejnosť a deti. Vplyv cirkvi vnímajú najmä v súvislosti s odstránením určitých zlozvykov v ich živote, či už závislosti na alkohole alebo

66 Spracované podľa výskumnej správy Lenky Vavrekovej (Kežmarok) a Marty Černákovéj (Žiar nad Hronom).

cigaretách. Cirkev má tiež významný vplyv na zdravší spôsob stravovania.

Keďže išlo o mestské prostredie a veľmi malé cirkevné zbory, informovanosť okolia bola veľmi nízka. Majorita takmer vôbec nič o tejto cirkvi nevie. Ak vedia, tak len to, že tam adventisti pôsobia a že sa stretávajú v sobotu, ale inak nemajú viac informácií. Okolie a príbuzní rómskych členov, podľa ich vyjadrenia, však vysoko hodnotia to, že žijú zdravým spôsobom života, teda nepijú, nefajčia a nejedia bravčové mäso. Rozlišovacím znakom bolo väčšinou svätenie soboty a miesto, kde sa stretávajú.

Cirkevní lídri v Žiari nad Hronom tiež považujú misiu za úspešnú, prípadne za striedavo úspešnú. Celkovo však misiu považujú za stabilnú. Čo sa týka úspešnosti sociálnej inklúzie ako priameho efektu ich misie, tvrdia, že pri začiatkoch ich pôsobenia v danej lokalite boli tieto dopady o čosi zreteľnejšie ako dnes. Hoci cirkev adventistov siedmeho dňa má vysoké požiadavky na celkový životný štýl, stabilní a pokrstení členovia vykazujú pomerne pevné zotrvávanie v novonadobudnutých hodnotách. Cirkevní lídri neustále členov cirkvi vedú k dodržiavaniu duchovných hodnôt. Vnímajú pokrok v sociálnej inklúzii u via-

cerých pokrstených rómskych členov. Rómski členovia cirkvi v Žiari nad Hronom vnímajú, že ich život sa zmenil, avšak priznávajú, že je to postupné a občas sa v ich životoch podľa nich vyskytnú zlyhania. U väčšiny konvertitov bol problém s alkoholom a zadlženosťou. Tieto problémy sa im podarilo čiastočne odstrániť, v prípade miery zadlženosti stále na sebe pracujú. Svoje správanie pred zmenou celkove zhrnuli slovami, že „robili zle, hriechy, či neposlúchali“. V prípade niektorých rodín bol problém s drobnou kriminalitou, manželskou neverou a alkoholom, prípadne občasnými prejavmi domáceho násilia. Zmena nastala vo všetkých týchto stránkach, začali efektívnejšie hospodáriť s financiami a došlo k viacerým morálnym posunom. Zmenila sa aj kvalita ich bývania, a to najmä za pomoci členov cirkvi zo Zvolena.

3.3.4 Hlinné – Cirkev bratská⁶⁷

Cirkev bratská má jedinú rómsku misiu na Slovensku v Hlinnom, v okrese Vranov nad Topľou, kde má misijnú stanicu, ktorá patrí pod cirkevný zbor v Hanušovciach nad Topľou. V Hlinnom žije približne 750 Rómov, čo je zhruba 46,8% populácie. Rómovia tam žijú v osade na okraji obce. V lokalite je prevládajúca Gréckokatolícka cirkev, v obci pôsobí

„...tých priateľov som mal, ... my sme pili a ja som investoval, ja som im peniaze dával, požíčoval a oni nevracali. Dobré, do dneska sú mi dlžní všetko možné, ale nevádi! Preto mne bolo ťažko v tejto spoločnosti cirkevnej, toto všetko zanechať a obrátiť sa... a tri razy som začínal a tri razy odchádzal. To bolo tak tri mesiace, pol roka, [...] tak 8 mesiacov som bol najviac. No a potom tých kamarátov som už strácal, lebo peňazí som nemal, takže už ani východisko som nemal. Som sa táral po meste, keď nikto sa nechcel so mnou vyprávať, išiel som do krčmy, ale už poldecák predo mnou nebol! Koľko razy videli, že mám knihu pod pazuchu, chodili sme hore do spoločenstva, [...] ma podozrievali, že farár som a tak ďalej... To som už zanechal všetko a už teraz bojujem ... a v našom byte tuná sa stretávame...“

(SIRONA 2010, dotazník B2, Žiar nad Hronom).

67 Spracované podľa výskumnej správy Matúša Demetera.

v rámci tejto cirkvi Spoločenstvo Apoštola Pavla. Rómom sa tu tiež venuje Apoštolská cirkev prostredníctvom ich zboru vo Vranove nad Topľou. S Cirkvou bratskou v Hlinnom sympatizuje približne 100 Rómov, z toho je približne 40 členov cirkvi.

V cirkvi sa organizujú detské kluby, mládežnícke skupinky, stretnutie dospelých a modlitebné skupinky, evanjelizačné stretnutia a zborové zhromaždenia. Stretnutia dospelých a evanjelizačné stretnutia prebiehajú buď v kazateľskej stanici v Hlinnom alebo vonku v osade. Pravidelne sa ich zúčastňuje približne 100 ľudí, komunikačným jazykom je rómčina a slovenčina. Stretnutia sa vyznačujú pomerne aktívnou participáciou všetkých zúčastnených. Väčšinou ide o čítania vybraných pasáží z evanjelia, ich interpretácie, spev (v rómskom i slovenskom jazyku) s rómskou kapelou, individuálne modlitby, svedectvá, modlitby v skupinkách, nábádanie prítomných k verejnému obráteniu. Súčasťou sú pravidelné svedectvá obrátených Rómov.

Rómsku misiu Cirkvi bratskej v obci Hlinné možno vo všeobecnosti zhodnotiť ako dynamickú a relatívne efektívnu. Aktivity, ktoré počas svojho niekoľkoročného pôsobenia rozbehol Pierre van Vuuren, prispievajú k priamej interakcii a udržiavaniu stálych kontaktov medzi členmi zboru. Realizuje sa množstvo aktivít pre Rómov v zbore, pre deti (špeciálne cez školské prázdniny), mládež a dospelých. Tieto aktivity sa neobmedzujú iba na obec Hlinné, ale v úzkej spolupráci s centrom Cirkvi bratskej v Hermanovciach nad Topľou sa rozvíjajú aj v blízkom okolí (víkendové stretnutia v rekreačnej oblasti Hermanoviec, festival rómskeho gospelu FestRom, rómske konferencie). Prakticky po celý týždeň v obci prebiehajú rôzne akcie pre členov i prípadných záujemcov (otvorenosť pre ostatných je proklamovaná). Práve

akcie v osade majú silný evanjelizačný ráz, pri ktorom pozvaní Rómovia z okolitých dedín verejne (cez mikrofón) rozprávajú o svojom obrátení. Celková atmosféra stretnutí v osade je dokresľovaná veľmi dynamicou rómskou hudbou s miestnou kapelou, ktorá priláka pozornosť i nečlenov zboru. Na týchto stretnutiach participujú i členovia Gréckokatolíckej cirkvi, čo svedčí o dobrých vzťahoch medzi oboma cirkvami (a tiež s Apoštolskou cirkvou). Práve spolupráca týchto cirkví odzrkadľuje bezproblémovosť v konfesionalnej oblasti či už na úrovni cirkevných lídrov (úzka spolupráca medzi cirkevnými lídrami), alebo radových rómskych členov. Na týchto verejných stretnutiach sa nezúčastňujú rómski svedkovia Jehovovi, ktorí majú v obci tiež malé zastúpenie.

Kazateľská stanica Cirkvi bratskej v Hlinnom je situovaná v obci (v jej hornej časti, blízko obecného úradu) a vznikla rekonštrukciou starého odkúpeného domu (na rekonštrukcii aktívne participovali miestni Rómovia). Prvotným zámerom bolo kúpiť miesto a postaviť stanicu priamo v osade, čo sa im však nepodarilo vzhľadom na komplikovanú realizáciu a stavebné povolenie. Vzdialenosť kazateľskej stanice Cirkvi bratskej od rómskej osady je cca. 5 – 10 minút cesty. Z dôvodu situovania kazateľskej stanice v obci sa objavili v začiatkoch misie sťažnosti nerómskych susedov na aktivity, ktoré prebiehali v kazateľskej stanici (spevy, hry pre deti a mládež). V súčasnosti tieto problémy nie sú, resp. nie sú viditeľné. Postoj majoritného obyvateľstva k Rómom hlásiacim sa k Cirkvi bratskej je prípad od prípadu vnímaný skôr neutrálne ako výrazne pozitívne či negatívne. Pre majoritné obyvateľstvo je problematické odlišiť členov zboru od nečlenov. Celkovo sa dá povedať, že v obci cítiť isté napätie vzhľadom na silne

zastúpené katolícke obyvateľstvo. Majoritní obyvatelia negatívne vnímajú a často zdôrazňujú napríklad nestálosť Rómov vo viere a poukazujú na prípadné odpadnutie konkrétnych ľudí od majoritného náboženstva. Zbor zo začiatku zápasil aj s problematickým prijatím v obci, ktoré pramenilo z neznalosti a neinformovanosti majority o cirkvi. Až keď umiestnili pred kazateľskú stanicu veľký drevený kríž, ľudia sa postupne upokojili. Preto sa v začiatkoch stretli u majority i u Rómov s nálepkaním „sektárov“ a „salvišov“.⁶⁸ Napriek tomu celková atmosféra v obci vzhľadom k Rómom sa vníma vo všeobecnosti ako neutrálna alebo skôr pozitívna.

Cirkevní lídri hodnotili dopad a úspešnosť misie relatívne a spomínali časté ochladnutie viacerých členov. Napriek tomu však vidia pozitívny dopad na zmenu života Rómov v porovnaní so začiatkami misie pred desiatimi rokmi. K súčasnému stavu možno zhodnotiť misiu Cirkvi bratskej ako relatívne úspešnú čo sa týka sociálnej inklúzie. Treba však povedať, že problém častého „odpadnutia / ochladnutia vo viere“ narúša merateľnosť a hodnotenie toho faktoru, keďže mnohí z prv horlivých členov sa na určitú dobu môžu dostať do útlmu, a tak sa vrátiť k predchádzajúcemu životu. Viditeľnejšie zmeny sú badateľné až s odstupom viacerých rokov. Rómski členovia cirkvi vnímajú misiu výlučne v pozitívnom smere. Všetci informátori poukazovali na zlý stav pred príchodom Pierra van Vuurena a na pozitívne zmeny v osade po rozbehnutí misie. V kontexte náboženskej situácie v Hlinnom je dôležité spomenúť tiež veľmi úspešné pôsobenie Gréckokatolíckej cirkvi v obci, najmä prostredníctvom kňaza Martina Mekela, ktorý viedol pred pár rokmi

v Hlinnom farnosť. Martin Mekel ako prvý rozbehol aktívnu misiu medzi Rómami, ktorej súčasťou boli návštevy v osade, v rodinách, s akciami pre mládež i dospelých a so špeciálnymi bohoslužbami pre Rómov. Po preložení Martina Mekela z Hlinného nastali isté zmeny (posun v členstve), ktoré sa prejavili i „prestúpením“ niektorých rómskych členov z Gréckokatolíckej cirkvi k Cirkvi bratskej. Napriek tomu je misia Gréckokatolíckej cirkvi dodnes v obci aktívna a spolupráca oboch cirkví je intenzívna. Pre majoritu je misia Cirkvi bratskej vnímaná skôr ako úspešná, hoci len veľmi ťažko hľadajú explicitné príklady vyjadrenia. Pre majoritu sú slabo viditeľné ekonomické, sociálne a kultúrne znaky zmeny najmä z toho dôvodu, že Rómovia sú väčšinou segregovaní v osade, a tiež pôsobenie Cirkvi bratskej nie je až také dominantné ako pôsobenie iných cirkví.

3.3.5 Rankovce – Evanjelická cirkev augsburského vyznania⁶⁹

V Rankovciach, okres Košice okolie, žije približne 400 Rómov, ktorí tvoria asi 70% populácie. Rómovia žijú v osade na okraji obce. Obec sa priestorovo člení na dve časti – na časť popri potoku, kde býva nerómske obyvateľstvo a osadu, kde bývajú Rómovia. V obci je obchod, pohostinstvo, evanjelický kostol, pôsobí tu Občianske združenie Pre lepší život. Technická vybavenosť obce je slabá, obec nemá vodu ani kanalizáciu. V rómskej osade, kde žije väčšina obyvateľstva, sú napríklad len dve kovové pumpy na vodu. V obci je škôlka, kultúrny dom, deti navštevujú ZŠ v Herľanoch (1.-3. ročník) a v Kecerovciach (vyššie ročníky). Obci chýba ihrisko, v osade nie je komunitné centrum.

„Nevedeli sme čo je Pravda. Predtým v osade boli väčšie bitky, hádky medzi Rómami aj v rodine medzi sebou. Bolo to veľmi, veľmi zlé! Vtedy veľmi vládol Diabol, ale odkedy poslal Boh Pierra, tak odvtedy vládne Boh. Tak keď sa teraz veriaci pohádajú, hneď si podajú ruky... Vidia mnohí zmenu, aj na mne, lebo vedia, že ja som bol jeden z nich, že som predtým veľa pil a také veci“

(SIRONA 2010, dotazník B2, Hlinné).

V lokalite je Evanjelická cirkev augsburského vyznania dominantnou denomináciou, Rómom sa v tejto lokalite ešte intenzívne venuje aj Cirkev adventistov siedmeho dňa a v obci je tiež niekoľko rodín svedkov Jehovových. V rámci evanjelickej cirkvi je v obci Rankovce aktívnych približne 150 Rómov. Táto rómska misia je samostatná, respektíve oddelená od práce cirkvi s majoritou, no obe misie sú personálne prepojené.

Cirkevný zbor ECAV je už 7 rokov vedený manželským párom Beňovcov. Manželia aktívne pracujú s miestnymi obyvateľmi, podieľajú sa na rozvoji miestneho zboru početnými aktivitami vzdelávacieho charakteru. Svojou angažovanosťou prispievajú k súdržnosti cirkevného spoločenstva – nerómskeho i rómskeho. Tieto aktivity a pôsobenie cirkvi v obci je pokračovaním rómskej misie, ktorú začal ešte ich predchodca Igor Mišina v deväťdesiatych rokoch 20. storočia. Bol iniciátorom zintenzívnenia komunikácie medzi rómskym obyvateľstvom a cirkvou na báze vzdelávacích a komunitných aktivít. V tomto období sa mu podarilo aktivizovať aj miestnych dobrovoľníkov z radov spoločenstva, ktorí sa stali jeho spolupracovníkmi a začali sa angažovať v komunitnej práci, určili charakter prvotných aktivít a smerovanie spoločného pôsobenia. Tieto aktivity vyústili do založenia občianskeho združenia – OZ Pre lepší život.

Aktivity cirkevného zboru sa delia na rómsku a nerómsku časť, resp. sú určené samostatne pre rómsku a nerómsku populáciu. To znamená, že je veľmi málo aktivít,

ktorých by sa zúčastňoval cirkevný zbor spoločne. Dôvody spočívajú v rozdielnom spôsobe práce – pri Rómoch sa pracuje adresnejšie, Rómovia sú oboznamovaní s faktami, ktoré sú nerómskym veriacim známe, dokonca sa im môžu zdať až banálne. Zároveň nerómski členovia cirkvi a rómski členovia cirkvi disponujú inými životnými skúsenosťami, poznajú a opierajú sa o iné realie, ktoré sa využívajú aj pri realizácii náboženských aktivít.

Základná štruktúra aktivít, ktoré cirkev v obci pre Rómov realizuje, sa opiera o metodiku, ktorú cirkev využíva takpovediac univerzálne v každom spoločenstve. Základným princípom je práca s biblickými textami, náboženské vzdelávanie pre jednotlivé vekové skupiny, od malých detí a školákov, cez dorast, mladých ľudí a mládež, po prácu s dospelými a seniormi. Popri vzdelávacích aktivitách sa realizuje celá séria komunitných aktivít a podujatí (tábory, rodinné spoločenstvá, spoločné výlety, spevokoly).

Aktivity, ktoré cirkev realizuje v rómskej komunite, sú napríklad detské besiedky. Ide o stretnutia detí vo veku od 4 alebo 5 rokov do 12 rokov; veková hranica účasti je daná prípravou na konfirmáciu, ktorá sa týka detí vyššieho veku; deti sú tu oboznamované so základmi Biblie, prvkami cirkevného a náboženského života, princípmi a morálnymi pravidlami; tieto stretnutia vedú rómski mladí ľudia, ktorí sa na ne systematicky pripravujú a ktorí sú supervízovaní cirkevnými lídrami. Taktiež sa pravidelne robia stretnutia mládeže, pri ktorých je uplatnený rovnaký

68 Vo východoslovenských dialektoch označenie pre svedkov Jehovových.

69 Spracované podľa výskumnej správy Miroslavy Bobákovéj.

postup ako v prípade detí; formuje sa tu rovesnícka mládežnícka skupina, ktorá sa pripravuje na konfirmáciu (niekedy na osobitných stretnutiach). Pri dorastovej skupinke vznikla mládežnícka kapela, ktorej repertoár je zložený najmä z náboženských piesní. Pravidelne sa realizujú aj biblické stretnutia dospelých, ktorí sa pod vedením farára / farárky vzdelávajú v biblických textoch. Toto vzdelávanie je zamerané na rozšírenie znalosti biblických – starozákonných a novozákonných reálií, ako aj na interpretáciu biblických textov. Rovnako sa pracuje s autorskou náboženskou literatúrou, predstavujú sa paralely a odporúčania pre každodenný život (medziľudské vzťahy, tvorba a formovanie postojov a pod.). Biblické stretnutia sa konajú v priestoroch fary, rovnako i v rómskej osade, obyčajne v dome nejakej rodiny, ktorá sama ponúkne svoj dom na stretnutie. Rómovia i členovia cirkevného zboru tieto stretnutia označujú ako „skupinky“. Farárka vedie tiež rómsky spevokol, ktorého aktivít sa zúčastňuje asi 30 žien (na stretnutí spevokolu v období realizácie výskumu bolo prítomných 21 žien) a kapelníci z mládežníckej kapely, ktorí počas stretnutí robia speváckam hudobný sprievod. Náboženské aktivity sa realizujú v priestore fary a pridružených farských budov, v ktorých sídli i OZ Pre lepší život.

Dôležitou súčasťou kontextu rómskej misie je prítomnosť OZ Pre lepší život,⁷⁰ za založením ktorého stála aj miestna evan-

jelická cirkev. OZ bolo založené v roku 2004 ako dôsledok snahy formalizovať činnosť, ktorá sa systematicky vykonáva v prospech rómskej komunity. Výhody tohto postupu boli aj v tom, že OZ sa mohlo ako právny subjekt uchádzať o finančné prostriedky z rôznych podporných schém. OZ má charakter komunitnej organizácie, jeho činnosť je postavená na duchovných princípoch. Činnosť združenia sa zameriava na podporu rómskej komunity, najmä prostredníctvom vzdelávacích a tréningových aktivít. Cieľom združenia je podpora mladých rómskych lídrov / líderiek, ktorí majú byť priamymi mediátormi podpory sociálnej zmeny v komunitách. Aj keď OZ stojí na duchovných základoch ECAV, je otvorené všetkým príslušníkom rómskej komunity.

Rómsku misiu cirkevní lídri vnímajú ako úspešne sa rozvíjajúcu. Podmienkou jej úspechu je práca s komunitou, ktorá je pravidelná a systematická. Má viesť k vytvoreniu stabilného zboru. Dôležitým prvkom pri práci s komunitou a rómskymi členmi cirkvi je zdôrazňovanie dobrovoľnosti. Partnerstvo ako princíp charakterizuje spolupráca s OZ, ale aj obecnou samosprávou. Rola cirkvi je náboženským lídrom v obci jasná, sú si vedomí toho, že v obci pôsobia na pozvanie cirkevného zboru, ktorý je nerómsky. Podľa informácií farárov, činnosť v prospech rómskej komunity bola predmetom sporu práve s nerómskou časťou zboru. Tým v minulosti podľa slov farárov vadilo, že Rómovia navštevujú faru,

že sa im venuje veľa času a pozornosti a pod. Synergický efekt spolupráce medzi ECAV a OZ je zabezpečený aj rozložením aktivít náboženského charakteru a realizáciou sociálnych a komunitných programov.

Princíp partnerstva je prítomný aj v komunikácii s Rómami. Manželský farársky pár svojím správaním (ale aj verbálnymi vyjadreniami) jasne deklaruje, že Rómov považuje za partnerov, spolupracovníkov a priateľov.

Presvedčenie o úspechu rómskej misie tak ide ruka v ruku s presvedčením o potrebe a budovaní vzájomnej dôvery, akceptácie a podpory. Na hodnotení úspešnosti rómskej misie má pomerne výrazný podiel i skutočnosť, že manželský farársky pár je v tejto činnosti osobne zaangažovaný. Svoju činnosť nechápe len ako povinnú súčasť svojho pracovného programu, ale aj ako osobnú misiu, záväzok a výzvu.

Vnímanie pozitívnych zmien zo strany rómskych veriacich

„Rómski členovia evanjelickej cirkvi hodnotili rómsku misiu v obci ako úspešnú. Úspech rómskej misie bol vnímaný prostredníctvom nasledujúcich atribútov:

- počet veriacich: viacerí respondenti vnímali úspech misie cez relatívne stabilný počet veriacich, ktorí sa pravidelne zúčastňujú náboženských aktivít. Respondenti vyjadrili uznanie cirkvi za to, že komunita sa pravidelne stretáva, zhromažďuje, je súdržná a podporuje sa. Vytvorenie aktívneho spoločenstva, náboženskej komunity bolo vnímané ako úspešný výsledok / dôsledok pôsobenia misie;
- zmysel života, nádej: rozhovory o úspešnosti rómskej misie sa často niesli v znamení deklarovania prítomnosti nádeje, ktorú do každodenného – aj posmrtného života prináša viera v Boha. Možnosť zažívať nádej prostredníctvom modlitby a spoločenstva, ktorá je spojená so smrťou a zmŕtvychvstaním Ježiša Krista, ktorý zomrel za hriešnych ľudí (a aj Rómov), bola jedným z atribútov úspechu misie, ktorý respondenti v rozhovoroch uvádzali;
- pozitívne osobné skúsenosti v živote ako dôkaz Božej prítomnosti: ide o druhotný efekt pôsobenia rómskej misie. Viacerí respondenti uviedli, že tým, že uverili, pocítili prítomnosť Boha vo svojom živote, čo sa konkrétne prejavilo zlepšením medziľudských vzťahov v rodine a v komunite, zlepšením zdravia u členov rodiny, postupnými úspechmi a pod. Naopak, u tých, ktorí sa nestali veriacimi, našli množstvo príkladov ako dôkazov o chybnom rozhodnutí;
- súdržnosť a spolupatričnosť: jedným z rezonujúcich momentov v živote členov rómskej cirkevnej komunity je možnosť zúčastňovať sa modlitebných stretnutí. Modlitebné stretnutia sú organizované za účelom spoločnej modlitby bez nejakého iného ďalšieho zámeru, alebo za nejakým praktickým účelom – obvykle za účelom modlitby za zdravie osoby alebo celej rodiny. V takom prípade sú rómski veriaci pozvaní na stretnutie do domu rodiny, ktorá modlitebné zhromaždenie – biblickú skupinku organizuje. Obyčajne sa aj uvádza dôvod takéhoto stretnutia. Pri takto poňatom stretnutí sa prejavuje účasť, súcitiť a spolupatričnosť s postihnutým jednotlivcom a jeho rodinou, čo sa prejavuje aj pomerne vysokou návštevnosťou“

(SIRONA 2010, citované zo správy Miroslavy Bobákovéj).

„To je dobre, lebo nechodíme ani kradnúť. A som rád Pánu Bohu, že naše deti chodia tu na besiedky, že biele na nás neukazujú tak, že ten Cigán už kradne. Už človek je inakšie obrátený ku Pánu Bohu. To môžem poďakovať Pánu Bohu, [...]! Že sme predtým nevedeli, tak sme kradli. I ja som vtedy kradol, lebo som nepoznal Pána Boha“

(SIRONA 2010, dotazník B2, Rankovce).

70 Ďalej len OZ.

Sociálna inklúzia podľa vyjadrení náboženských lídrov predstavuje priamy efekt náboženskej činnosti cirkvi. Zmena myslenia a spôsobu života, ktorý je postavený na duchovných základoch, prináša so sebou aj zmenu kvality života. Tá je dôsledkom dlhodobej, systematickej a pravidelnej práce. Zmena kvality života je preto interpretovaná ako výsledok súladu medzi náboženskou misiou a sociálnymi programami, ktoré sa realizujú v línii aktivít občianskeho združenia.

Nerómski obyvatelia obce vyjadrujú spokojnosť najmä s prácou farárskeho manželského páru, ktorých pre službu v obci oslovili. Práca v cirkvi a náboženské aktivity sa členia medzi Rómov a nerómskych obyvateľov, ktorí dávajú pocítiť a vyjadrujú skôr nesúhlasné postoje k príliš intenzívnemu angažovaniu sa zboru v prospech Rómov. Vnímajú totiž, hoci sú v obci v menšine, že oni tvoria zbor a plnia si všetky povinnosti, ktoré z členstva v cirkvi vyplývajú, kým Rómovia nie. Na druhej strane sú si vedomí, že efekt a úspech rómskej misie sa odrazí v celkovej kvalite života v obci, napríklad prostredníctvom väčšej bezpečnosti, zmeny postojov k rómskej populácii a podobne. Takisto sa vytvárajú častejšie priestory na vzájomnú komunikáciu, keďže sa stretávajú v kostole a komunikujú spolu prostredníctvom organizovania prác na fare a podobne.

3.3.6 Slavkovce – Evanjelická cirkev metodistická⁷¹

V obci Slavkovce v michalovskom okrese žije približne 250 Rómov, ktorí tvoria asi 40% miestnej populácie. Rómovia väčšinou žijú v sídelnej koncentrácii na okraji obce, viaceré rómske rodiny však žijú aj rozptýlene medzi nerómskou majoritou. V obci prevláda rím-

skokatolícka denominácia. K Evanjelickej cirkvi metodistickej sa hlási asi 50 Rómov, z toho len niekoľkí sú riadne pokrstení členovia tejto cirkvi. Z ďalších pre Rómov relevantných denominácií pôsobí v obci aj Gréckokatolícka cirkev, najmä prostredníctvom speváckeho zboru Agatangel. V Slavkovciach má Evanjelická cirkev metodistická čisto rómsky zbor.

Zbor v Slavkovciach bol pôvodne misiou, ktorá patrila pod Michalovce. Neskôr, keď cirkev zvažila, že by malo v Slavkovciach zmysel pokračovať v práci, tak sa kúpil cirkevný dom a došlo k oficiálnemu založeniu zboru. Zbor dodnes živo spolupracuje s materským zborom v Michalovciach. V čase výskumu ho viedla lokálna kazateľka Jarmila Nagyová, ktorá je v tejto funkcii od mája 2010. Občas, raz alebo dvakrát mesačne, chodí do Slavkoviec kázať kazateľ zboru ECM v Michalovciach, Pavle Kocev.

Misia v Slavkovciach začala pred pätnástimi rokmi s jedným človekom a v súčasnosti sa na bohoslužbách zúčastňuje 40 až 50 ľudí. Aktivita ECM v Slavkovciach začala na základe požiadavky jedného miestneho Róma, ktorý pozval dve sestry z ECM, aby ho prišli navštíviť. Tento Róm postupne získaval vplyv v štruktúrach ECM, začal pôsobiť ako správca cirkevného domu, vzdelávať sa v štruktúrach ECM, no nikdy nezastával nijakú oficiálnu funkciu.

Zbor v Slavkovciach v súčasnosti prežíva dobré obdobie, manželský pár, lokálna kazateľka Jarmila Nagyová a jej manžel Jando Horváth všetkých veriacych poznajú osobne. Jando Horváth pochádza priamo zo Slavkoviec, je rómskej národnosti a medzi miestnymi Rómami má autoritu. Sám prešiel po konverzii radikálnou zmenou, jeho život

sa po vstupe do ECM úplne zmenil a pre ďalších veriacych predstavuje živý príklad obrátenia. Keďže sa ECM vo svojej práci orientuje najmä na prácu s deťmi a mládežou, v nej dosahuje aj najväčšie úspechy. Aktivít cirkvi sa zúčastňujú takmer všetky deti z osady, väčšina z nich pokračuje ďalej v práci s mládežou, potom je častým javom, že počas obdobia, keď si nájdu partnerov a majú vlastné deti, z cirkvi dočasne odchádzajú a neskôr po niekoľkých rokoch sa časť z nich opäť vracia. ECM má tiež plány vytvoriť skupinu Rómov, ktorá by kresťanské poslanstvo rozširovala medzi Rómami v ďalších lokalitách. Predstavitelov ECM v Slavkovciach a Michalovciach v tejto súvislosti inšpiruje pôsobenie Kresťanskej misie Maranata pod vedením Emila Adama v Spišskej Novej Vsi.

Lokálni predstavitelia ECM hodnotia svoje pôsobenie ako úspešné, pretože vidia, že postupne dochádza v komunite veriacych k viacerým pozitívnym zmenám. Pôsobenie v rómskej komunite považujú za veľmi náročné. Napriek vysokej miere fluktuácie a častým dočasným odchodom jednotlivých členov z cirkvi považujú zbor v Slavkovciach v podstate za stabilný. Častým javom tu je, že veriacy sa na istý čas prestanú zapájať do aktivít cirkvi a po čase sa opäť vracajú, avšak badať isté postupné upevňovanie ich vie-

„Jó, vera že hej. Veľa sa zmenilo. Dávno sa kradlo, dávno sa bili, a to sa mi líbi, keď vyjdem vonku a počujem, že ľudia idú, mladí, najviac tí mladší chlapci, totie dievčatá, čo sú [...] a počujem, jak pekne spievajú tie piesne Božie. Chvália Boha vonku, cez deň, tak sa mi srdce niekedy tak teší, a myslím si, Panebože, akí sú, niekedy aj zle urobia, ale vedia, že Ježiš žije. A začnú kričať, spievať, 'Ježiš žije!'. A ja keď počujem a vidím, že čo spievajú, tak vstanem a počúvam a modlím sa za nich... Na mladých sa najviac teším, že ich Boh zmenil, lebo mladí ešte teraz tak nerozumejú, že čo robia zle a čo neurobia, ale s Bohom žijú, takže... Nerobia nič také, jak volakedy bolo, že si hlavy rozbjali, tu kradli, tu bolo, to vám poviem, pred ôsmimi rokmi tu bolo i znásilnenie, a to sa už nestane toto. To sa zlepšilo“

(SIRONA 2010, dotazník B2, Slavkovce).

71 Spracované podľa výskumnej správy Kataríny Pánikovej.

kázania sú „šité ľuďom na mieru“ a odkazujú na konkrétne problémy veriacich.

Napriek nevelkej rozlohe obce a aj malému počtu obyvateľov väčšina nerómskych obyvateľov nemá veľa informácií o náboženskom správaní Rómov. Často neboli ochotní o Rómoch diskutovať, odmietavé reakcie neboli ojedinelé, alebo len jednoducho konšatovali, že s Rómami nemajú dobré skúsenosti, nechcú o nich hovoriť. Napriek tomu, že rovnako podľa zástupcov majority aj rómskeho etnika v obci majú obyvatelia medzi sebou dobré vzťahy, pohľad miestnych nerómskych obyvateľov na Rómov bol často rezervovaný, pozerali sa na nich s nedôverou a mali obavy z agresivity. Mnohí sa domnievajú, že Rómovia na bohoslužbách tancujú a že Rómovia na bohoslužby ECM chodia len preto, že od cirkvi dostávajú hmotné dary, napríklad oblečenie a podobne. Predpokladajú, že záujem Rómov do veľkej miery súvisí s vytvorením hudobnej skupiny, teda ich záujem považujú za povrchný a zisťtný. Tiež mnohí tvrdia, že mimo skúšok s kapelou, v čase keď sú Rómovia v cirkevnom dome bez dozoru, hrajú a spievajú svetské piesne. Podľa viacerých vyjadrení vzťahy ochladli po prísťahovaní sa Rómov z okolitých obcí; s Rómami, s ktorými sa poznajú od detstva, vychádzajú dobre. Čo sa týka pôsobenia náboženských aktivít na inklúziu Rómov, nerómski obyvatelia obce skôr vyzdvihovali pôsobenie gréckokatolíckeho zboru Agatangel, ktorý je zmiešaný, a preto podľa nich lepšie podporuje rozvoj vzájomných vzťahov.

Pôsobenie ECM sa tak prejavuje viac vo vnútri rómskej komunity ako navonok, takže je pre majoritu takmer nebadateľné. Okrem viery v Boha sa snaží Rómov priviesť k lepšiemu hospodáreniu s prostriedkami, hygiene, k tomu, aby si pestovali vlastnú zeleninu a snaží sa o vytváranie dobrých vzá-

jomných vzťahov a rozvoj ich komunikačných a sociálnych zručností. Podľa zástupcov ECM a jej členov a sympatizantov dochádza u aktívnych členov k významným zmenám správania a naplňajú sa takmer všetky sledované indikátory.

V tomto kontexte je veľmi zaujímavý zásadný rozpor medzi vnímaním pôsobenia ECM u ľudí zvnútra a zvonku. Podľa veriacich a predstaviteľov cirkvi došlo u aktívnych členov ECM k veľmi významným zmenám, získali záujem žiť kvalitnejšie a čestnejšie. Zlepšenie kvality života veriacich sa dalo badať aj na základe výskumu, mnohí Rómovia sú spokojnejší, vyrovnanejší, viacerí z nich sa snažia dodržiavať morálne zásady. Na opačnej strane potom stojí väčšina nerómskych obyvateľov obce, ktorí si v ostrom kontraste k nim vo veľkej väčšine žiadnu zmenu správania u Rómov nevidia. Sčasti to môže byť spôsobené aj tým, že veriaci sú podnecovaní k tomu, aby sa venovali predovšetkým svojej vlastnej rodine a veľmi sa nezapájali do verejného života, konkrétne v tomto prípade tiež tým, že ECM pôsobí v Slavkovciach len medzi Rómami a nevytvára aktivity, pri ktorých by sa zástupcovia minority a majority mohli skontaktovať. Navyše zmeny, ktoré veriaci vo svojom živote robia, sú badateľné najmä v ich bezprostrednom okolí a často sa týkajú zmeny motivácií a hodnôt, ich vnútorného prežívania a zvnútorňovania náboženskej morálky. Je u nich evidentná snaha žiť lepšie, poriadnejší život, čo so sebou prináša snahu poctivo si zarobiť na živobytie, nekradnúť, nenadávať, v duchu hesla „miluj bližného svojho“ sa snažiť prekonávať vzájomné spory, neohovárať sa, byť priami a otvorení a žiť podľa biblických prikázaní. Inklúzia Rómov síce patrí medzi priority miestnej kazateľky, ale podľa nej v obci chýba človek v pozícii terénneho sociálneho pracovníka alebo

„Ale to nebolo dobre toto, to nerobilo dobrý dojem. Toto ja stále hovorím, že s tým sa strašne zle začalo, [...] ľudia potom začali hovoriť, že keď sme zadarmo dostali, tak zadarmo máme dávať a tým pádom si začali mnohé veci nevážiť a preto nemajú takú ochotou podporovať zbor. Ja hovorím stále, že začalo sa veľmi, veľmi zle! Bola to veľká chyba, keby sme napríklad teraz začali niekde na nejakom novom pôsobisku, celkom inak by som začala, nerobila by som tak, ako na začiatku. Proste viesť ich k Bohu, viesť ich k tomu, že cirkev sa má podporovať, aby cirkev aj mohla rásť, samozrejme, že všetko zadarmo nie je, potrebujú sa určité veci kúpiť a takýmto spôsobom ľudí viesť. A keď sa zle začne, tak zle sa aj vedie ďalej. A preto boli hádky“

(SIRONA 2010, dotazník B1, Slavkovce).

zdravotného asistenta, ktorý by zabezpečoval vzdelávanie v oblasti hygieny a zdravotnej starostlivosti, prácu ktorého sa v rámci pôsobenia ECM snaží čiastočne suplovať.

3.3.7 Čičava – Gréckokatolícka cirkev⁷²

V Čičave v okrese Vranov nad Topľou žije približne 600 Rómov, čím tvoria asi 65% z celkovej populácie obce. Rómovia v obci žijú v dvoch koncentrovaných osídleniach na protihľých okrajoch obce. Väčšina Rómov sú pokrstení gréckokatolíci, niekoľko Rómov patrí aj pod Rímskokatolícku cirkev, ktorá je lokálne prevládajúcou konfesiou u majoritného obyvateľstva obce. V rámci Gréckokatolíckej cirkvi sú aktivity zamerané na Rómov a na nerómskych obyvateľov farnosti oddelené. Pastoračiu Rómov v obci a v celom širšom okolí má na starosti Pastoračné centrum pre Rómov, ktoré vedie gréckokatolícky kňaz Martin Mekel. Pred začatím tejto pastoračnej práce boli akékoľvek snahy Gréckokatolíckej cirkvi o väčšiu aktivitu medzi Rómami zo strany nerómskych veriacich vnímané negatívne. Aj preto sa Rómom pred príchodom Mekela Gréckokatolícka cirkev systematickejšie nevenovala.

Martin Mekel začal svoje pôsobenie v Čičave v roku 2005, keď bol prešovským bisku-

72 Spracované podľa výskumnej správy Ludmily Hrustičovej.

pom na vlastný podnet vyčlenený pre prácu s Rómami. Svoju misijnú činnosť nesústreďuje iba na Čičavu, ale aj na okolité obce vranovského okresu. Spolu ide o 10 obcí, pričom najvýraznejšie sa misia okrem Čičavy rozšírila v Hlinnom, v Soli, Čaklove a Bystrom. Pastoračné centrum Rómov v Čičave pôsobí úplne nezávisle od miestnej gréckokatolíckej farnosti. Začiatky činnosti pastoračného centra v Čičave neboli jednoduché a úspechy v podobe obrátenia prvých veriacich prichádzali postupne. Základom úspechu boli podľa Martina Mekela pravidelné evanjelizácie. Dnes sa na nedelných bohoslužbách, ktoré sa konajú v kultúrnej sále v budove obecného úradu v Čičave, pravidelne zúčastňuje okolo 80 Rómov, z ktorých približne 50 pochádza priamo z Čičavy. Pre ďalšie rozširovanie misie je podľa Mekela nevyhnutná výchova nových lídrov, ktorých sa snažia vychovávať priamo z radov svojich veriacich. Jedným z prostriedkov výchovy lídrov je tzv. biblická škola, ktorá je určená rovnako pre dospelých, ako aj pre mládež.

Práca s deťmi a mládežou tvorí základ činnosti pastoračného centra. Okrem pravidelných skautingových akcií a krúžkov sa každomesačne koná aj tzv. radcovská škola pre chlapcov aj dievčatá, ktorá má slúžiť na

„Od istého času sa bojím, že koľko nás je, či to zvládneme. Ja som sa už poučil, že ist' niekde, nabaláchať ľudí, [...] niečo rozprúdiť, a potom ich nemôcť viesť, to je horšie ako nerobiť nič. Všetko, čo môžeme robiť, je len v rámci našich možností. Keď sú väčšie možnosti, aby sme sa venovali viacej; ale ak nemáme kapacitu [...], tak to nemá zmysel rozširovať. Ono, naozaj je dôležitá tá výchova lídrov“

(SIRONA 2010, dotazník B1, Čičava).

formovanie mládeže. Počas nej trávajú víkendy v pastoračnom centre, v čom vidia príležitosť, aby rómske deti a mládež mali možnosť spoznať život aj mimo osady.

Činnosť pastoračného centra tak do určitej miery nahrádza komunitnú sociálnu prácu. Sociálna práca však podľa názoru vedúcich Spoločenstva Apoštola Pavla nie je primárnym cieľom ich misie. Dôležitá je z ich pohľadu najmä „vnútorná zmena“. Až ak táto zmena nastane, môže dôjsť k zmene, ktorá sa prejavuje „navonok“. Konvertovaní Rómovia uvádzali rôzne dôvody svojej náboženskej zmeny. Veriaci uvádzali najmä vplyv pravidelných evanjelizácií, ktoré na nich postupne zapôsobili. Často spomínali aj dôležitú úlohu pozitívneho príkladu, ktorú zohrávali už obrátení členovia ich rodín. V konverzných naratívoch veriacich bolo zaznamenaných množstvo zmienok o rozličných stránkach ich života, ktoré sa pod vplyvom novej, resp. znovuobjavenej viery zmenili. Ide najmä o odstránenie závislostí od alkoholu

„S manželom sme nevychádzali. Ja som vždy musela mať posledné slovo a to nebolo všetko. Vynadala som mu pred deťmi. A nič som si nerobila z toho, že deti to počujú, že ich to raní. A mne bolo dobre. Ale keď som spoznala Pána, všetko som to strašne ľutovala... U nás bol taký problém. Predtým, keď som nepoznala Pána, ja som ani nepoznala vlastné deti. Naozaj! Ja som nepoznala vlastného syna. Ja som nevedela, že keď som zvýšila hlas, tak mu to nerobilo dobre. A potom, ako som spoznala Pána, tak som spoznala seba samú. Svoje zlo. Vedela som pochopiť aj svoje deti, aj svojho manžela. A vedeli sme si konečne spolu sadnúť a porozprávať sa“

(SIRONA 2010, dotazník B2, Čičava).

alebo cigariet. Často spomínané boli aj zmeny v rodinných vzťahoch, konkrétne dochádzalo k zlepšeniu vzťahov medzi manželmi, ale aj medzi rodičmi a deťmi.

Svojou liturgickou formou (dôrazom na aktívne pôsobenie Ducha Svätého) ako aj charakterom organizačnej štruktúry (formovanie lokálnych skupín a laických lídrov, platenie desiatok), by sa Spoločenstvo Apoštola Pavla dalo zaradiť medzi hnutia letničnej obnovy. Majoritné obyvateľstvo obce si uvedomovalo, že nejde o tradičnú gréckokatolícku misiu. Rómski veriaci sa tak občas stretávali aj s odsúdením zo strany časti majority, ktorá ich považovala za „sektu“. Takéto tvrdenia vyplývali prevažne z nedostatku informácií, ktoré majoritné obyvateľstvo obce o Spoločenstve Apoštola Pavla má. Dá sa však povedať, že nerómski obyvatelia obce vnímali misiu rôzne. Väčšina z nich ju vnímala pozitívne, našli sa však aj takí, ktorým údajne negatívne ovplyvnila kvalitu života (hluk z pastoračného centra).

Pôsobenie pastoračného centra v tejto lokalite možno z hľadiska sociálnej zmeny Rómov hodnotiť ako veľmi úspešné. Jeho úspech je dôležitý nielen z pohľadu zainteresovaných Rómov, u ktorých bolo možné vidieť úprimnú oddanosť voči Spoločenstvu Apoštola Pavla, ktoré vytvorili, ale aj z pohľadu samotnej Gréckokatolíckej cirkvi. Mekeľovo pôsobenie ako kňaza, ktorý je špeciálne vyčlenený na prácu alebo misiu medzi Rómami nezávisle od práce farnosti totiž ukázalo, že ide o úspešný model služby medzi Rómami, ktorý sa v tomto prípade javí byť efektívnejší, ako keď sa o prácu s Rómami pokúša kňaz v rámci vlastnej farnosti.

„Predtým som vedela tak, že treba deti učiť, ale teraz viem, že sa treba venovať deťom viacej, treba ich podporovať. Moja dcéra pôjde na strednú školu – chce byť divadelníčka. Chodí aj na divadelný krúžok. Chcela by som, aby išla na strednú a potom aj na vysokú“

(SIRONA 2010, dotazník B2, Čičava).

3.3.8 Ulič – Náboženská spoločnosť Jehovovi svedkovia⁷³

Pre výskum pôsobenia Náboženskej spoločnosti Jehovovi svedkovia sme si zvolili rusínsku obec Ulič, ktorá leží v okrese Snina. V Uliči žije približne 180 Rómov, čiže asi 18% percent z celkového obyvateľstva obce. Rómovia žijú v jednom koncentrovanom osídlení na okraji obce, a tiež rozptýlene medzi majoritným obyvateľstvom. Prevládajúcou denomináciou v obci je Pravoslávna cirkev, pomerne silné zastúpenie tu má tiež Gréckokatolícka cirkev. Svedkovia Jehovovi v Uliči pôsobia už od sedemdesiatych rokov dvadsiateho storočia. V tejto obci je vo viacerých rómskych rodinách už druhá alebo tretia generácia svedkov Jehovových.

Aktivít tejto náboženskej spoločnosti sa pravidelne zúčastňuje okolo 50 Rómov. Majú tiež pomerne dobrú spoluprácu s obecným úradom. Nejde o čisto rómsky zbor, no v obci prevládajú rómski svedkovia Jehovovi.

Náboženský život Jehovových svedkov predstavuje aktívne dodržiavanie morálnych a etických predpisov spoločnosti, aktívnu účasť na náboženských zhromaždeniach a zborových stretnutiach a aktívne šírenie viery a „svedčenie o pravde“, čiže misiu. Jednotlivci sa môže stať horlivým „služobníkom Božím“ len ak bude svedomite dodržiavať tieto pravidlá. Každý zbor Jehovových svedkov sa riadi identickými pravidlami a pre každý

zbor platí rovnaký týždenný cyklus zhromaždení a stretnutí, ktorý pozostáva z niekoľkých zborových aktivít. Raz do týždňa je verejné zborové zhromaždenie, ktoré pozostáva z dvoch častí – z prednášok na vybranú tému a z čítania a analyzovania článku zo Strážnej veže.⁷⁴ Ďalej je to takzvaná teokratická škola, kde sa vyučuje, ako správne vykladať Bibliu, vyučujú sa komunikačné zručnosti a prebiehajú cvičenia v argumentácii. Nasledujú interné zborové zhromaždenia, kde sa preberajú administratívne a organizačné záležitosti zboru. Dôležitou súčasťou spoločných aktivít sú aj menšie stretnutia študijných biblických skupín (zhruba po 10 – 15 ľudí), počas ktorých sa študujú pasáže z Biblie a rozoberajú vybrané témy. Zbor v Uliči je rozdelený

⁷³ Spracované podľa výskumnej správy Tomáša Hrustiča.

⁷⁴ Oficiálne periodikum NSJS.

do viacerých takýchto študijných skupín podľa jednotlivých obcí (Zboj, Uličské Krivé a Nová Sedlica) a v Uliči aj podľa jednotlivých ulíc. Tieto študijné skupiny sú rozdelené podľa územia, aby bolo jednoduchšie dochádzať na stretnutia, a sú aj etnicky zmiešané. Svedkovia Jehovovi by tiež mali aktívne „svedčiť o pravde“, teda vykonávať misiu pozostávajúcu z komunikácie s ľuďmi, ktorí ešte nie sú obrátení. Táto komunikácia má buď formu prvého kontaktu (spôsob návštev od dverí k dverám, oslovenie na ulici, neformálne oslovenie pri iných príležitostiach), či formu opätovných návštev v prípade, že potenciálny konvertita prejaví záujem o ďalšie rozhovory na témy, ktoré ho zaujmú. Opätovné návštevy sa môžu ustáliť do formy pravidelných sedení – „biblických štúdií“. Popri misijnej činnosti a pravidelnej účasti na náboženských zhromaždeniach svedkovia Jehovovi „svedčia o pravde“ aj svojím morálnym a etickým spôsobom života. Okrem toho, že by mali dodržiavať mravne bezúhonný život, ktorý je definovaný desiatimi Božími prikázaniami, mali by sa vzdať užívania omamných látok (alkohol a tabak), vzdať sa účasti na politickom živote, a v prvom rade sa vzdať „falošného náboženstva“. Záujemca o krst musí predložiť doklad o tom, že požiadal o odhlásenie sa z pôvodnej denominácie. Dodržiavanie týchto morálnych a spoločenských pravidiel je v rámci zborov kontrolované a ich porušovanie je sankcionované.

„Niekedy, tuto Rómovia keď žili, sa hádali, rodiny sa nenávideli, [...] nevedeli sa dohodnúť na niečom [...], ale dneska, si vedia povedať, keď sa niečo stane. Decká keď niečo vyvedú, vedia prísť, pekne povedať, vysvetlí sa, [...] to je veľký skok, môžem povedať. A práve preto, že poznajú Boha. Najmä tí, ktorí poznajú Pravdu, čo sú tu Rómovia, tak oni sa stále zdokonaľujú v Dobre. Tí, čo nie sú v Pravde, a vidia tých, čo sú v Pravde, tak sa usilujú aspoň napodobniť nás. Tak by som povedal, ako by sme boli pre nich dobrým príkladom“

(SIRONA 2010, dotazník B1, Ulič).

U majority, ako aj u Rómov vo všeobecnosti panuje stereotypné presvedčenie, že úspešnosť misie svedkov Jehovových medzi Rómami je postavená na finančných daroch, dokonca na kupovaní si konvertitov. Mnohí respondenti, vrátane Rómov, rozprávali, že Rómovia k svedkom Jehovovým vstupujú práve preto, že im potom pomôžu postaviť nový dom alebo opravia strechu, čo je len obmena stereotypu o kupovaní konvertitov. Formy istej sociálnej výpomoci v rámci komunity veriacich Svedkov Jehovových existujú, nejde tu však o misijnú stratégiu. A už vôbec sa nedá hovoriť o kupovaní si veriacich.

Úspešnosť misie svedkov Jehovových v Uliči medzi Rómami sa odráža v dvoch hlavných faktoroch. Jednak je to najvýznamnejšie náboženstvo z hľadiska aktívneho zapojenia Rómov v lokalite do náboženských štruktúr. Viac ako tretina Rómov v Uliči sú aktívni členovia tejto náboženskej spoločnosti, zatiaľ čo v majoritných náboženstvách sú Rómovia skôr len „matrikovi“ členovia. Jednak je misia svedkov Jehovových v tejto rómskej komunite dlhodobo stabilná; v danej lokalite pôsobí už viac ako 40 rokov a vychovala tu už tretiu generáciu svojich členov.

Viacerí Rómovia uvádzajú, že svedkami Jehovovými sa stali vďaka Petrovi Popovičovi, ktorý je vedúci miestneho zboru a ktorý nelenže svojou systematickou prácou priviedol väčšinu Rómov k tomuto náboženstvu, ale viacerých starších Rómov naučil písať a čítať

a zasvätil ich do čítania Biblie⁷⁵ aj napriek tomu, že sám nie je Róm. Peter Popovič, ktorý má viac ako 80 rokov, vedie v Uliči miestny zbor Jehovových svedkov už niekoľko desaťročí. Bohužiaľ, v rámci výskumu s ním nemohol byť uskutočnený rozhovor pre jeho zlý zdravotný stav, keďže kvôli chorobe hlasiviek nemohol rozprávať. Avšak napriek jeho vysokému veku a zdravotnému stavu sa aktívne zapája do vedenia zhromaždení, na ktorých komunikuje s členmi náboženskej spoločnosti prostredníctvom písania správ na papieriky. Zbor v Uliči tak z praktického hľadiska vedú rómski „starší zboru“. Tí hodnotia pôsobenie svedkov Jehovových v rómskej komunite mimoriadne vysoko a podľa ich vyjadrení prešli Rómovia v Uliči vďaka tomu radikálnou zmenou, ktorá spočívala okrem „duhovnej zmeny“ najmä v zlepšení rodinných a komunitných vzťahov, ako aj v zlepšení hospodárenia a narábania s financiami. Zdôrazňujú

„Viete, berú nás už tak chvályhodne, už aj prídu do chyži (nerómski susedia). Aj posedia, aj porozprávajú s nami a hovorili, že veľkú zmenu sme zrobili, že oni sú radi, že sme poznali Pravdu. Dokonca aj starosta, neviem, či vám dakto tú skúsenosť povedal. Starostovia mali schôdzu o Rómoch a všetci starostovia Rómov podceňovali, že jak žijú. Že nechcejú robiť, nie sú poriadní, chodia do karčmy, pijú a tak ďalej. A náš starosta povedal, že on je spokojný s nami. [...] Že on je spokojný s nami s Rómami, lebo takí Rómovia ako u nás v Uliči sú, ani bieli nie sú... že ako oni žijú, nepijú, nekradnú, nehádajú sa, postavili si nové domy, pokupovali si autá a dokonca sebe zobrali aj pole aby robili, aby si sadili, robili... Tí boli hotoví, jak on toto o nás rozprával. A že mu dakde hovorili, „no tak čo ty rozprávaš, ako takí Rómovia môžu byť? Autá majú, toto, všetko“. A on na to, „vám poviem, oni sú Jehovovi svedkovia!“ Takže tí starostovia dakde hovorili, keby v našej obci takí boli Rómovia ako u vás! Aj potom poštarka hovorila, že v Uliči bez problémov, že ona je spokojná s nami a tak ďalej, že oni sú Jehovovi svedkovia“

(SIRONA 2010, dotazník B2, Ulič).

75 Peter Popovič, kvôli tomu, že sa dlhodobo venoval práci s miestnymi Rómami, má veľkú vážnosť aj nerómskych obyvateľov obce, či už u gréckokatolíkov alebo pravoslávnych. Pri istej príležitosti, keď obec navštívili novinári zaujímaví sa o miestnu históriu a kultúru, obyvatelia obce poukázali práve na túto stránku Petra Popoviča: „Vraj by mu dali metál za vzdelanie miestnych Rómov, ktorých popohnal k čítaniu a písaniu, k tomu, aby sa o seba vedeli postarať“. Citované z reportáže Stanislavy Harkotovej Rusini strážia poklad. Kľúčom k nemu je ich rodná reč, uverejnenej 17. 8. 2009 na internetovom portáli aktualne.sk: <http://aktualne.centrum.sk/domov/regiony/clanek.phtml?id=1188103>.

nábožensky tradičnom prostredí (dominantná Pravoslávna a Gréckokatolícka cirkev) môže za určitých predpokladov smerovať aj k tomu, že sa bude postupne meniť pohľad obyvateľov obce na dané náboženské hnutie. V prípade Uliča ide navyše aj o zmenu vnímania miestnej rómskej komunity.

3.3.9 Slovinky – Pravoslávna cirkev⁷⁶

V rusínskej obci Slovinky v okrese Spišská Nová Ves žije asi 200 Rómov, ktorí tvoria asi 12% populácie. Žijú jednak v koncentrovaní na okraji obce, a tiež rozptýlení medzi nerómskou majoritou. V obci celkovo prevláda Pravoslávna cirkev, ako u Rómov tak aj u majority. Náboženského života v obci sa zúčastňuje približne 50 Rómov.

Pravoslávna cirkev v Slovinkách organizuje najmä aktivity pre mládež, inak nevyvíja nijakú špecifickú rómsku misiu. Robia aktivity pre deti všeobecne, spoločne pre Rómov aj pre nerómsku mládež. Sú to akcie rôzneho druhu od športových a spoločenských, až po rôzne výlety a tábory. Každá akcia má

nejakú tému. Sú to aktivity zamerané na voľný čas, ktoré sú u mládeže pomerne obľúbené. Cirkevní predstavitelia tieto aktivity považujú za úspešné a tvrdia, že deťom zmysluplne vyplňajú voľný čas, a zároveň ich obohacujú o duchovné zážitky.

V lokalite Slovinky je v tejto fáze ťažko hovoriť o nejakom systematickejšom efekte na sociálnu zmenu a sociálnu inklúziu, pretože aktivity PS sú primárne zamerané len na mládež. Navyše väčšina Rómov, ktorí žijú v Slovinkách, sú integrovaní medzi väčšinovým obyvateľstvom a Rómovia žijúci v „kolónii“, ako túto sídelnú koncentráciu nazývajú miestni, najčastejšie zápasia so zlou sociálnou situáciou a nezamestnanosťou. Sami Rómovia hodnotili náboženské akcie ako úspešné a prospešné, najmä z pohľadu výchovy detí a mládeže, keďže im dávajú možnosť zmysluplného trávenia voľného času, pomáhajú im riešiť osobné problémy, prinášajú deťom radosť a uspokojujú duchovné potreby mládeže. Podľa samotných Rómov však zatiaľ badateľnejšia sociálna zmena nenastala.

„To je škoda, že robíte len výskum, lebo toto by bolo treba zverejniť, čo sa tu robí, že naši Cigáni by mohli byť vzorom pre celé Slovensko. A je to preto, že oni sú väčšinou jehovisti a to ich zmenilo. Nepijú, nefajčia, nevysedávajú v krčme. Len tú prácu nemajú, ale to tu všetci sú bez roboty. Ale majú veľmi pekné domy, autá, poriadni sú... dokonca sú tu aj také manželstvá zmiešané, tu čo býva jedna pani, tak ona je jehovistka, jej manžel je Cigán, ona je biela. Potom, ešte jedna... ja mám susedu, ona je 35-ročná a má Cigána muža. Je tu viacej takých, domy si kúpili také staršie a sa snažia tak začleniť. ...Lenže to je hlavný problém, že je to málo zviditeľňované. Malo by sa viac o takých pozitívnych veciach písať, aby aj tí Cigáni videli, že sa to dá, že aj Cigán môže žiť takým životom, ako žijeme my. Možno je to tým, že oni ukazujú skôr také osady, tam, kde žijú mimo obcí. Tým pádom, všetci žijú rovnako a nemajú motiváciu“

(SIRONA 2010, dotazník B3, Ulič).

76 Spracované podľa výskumnej správy Anny Čonkovej.

„Ale nedá sa to nejak takto povedať, že áno, toľko akcií sme urobili, tri, štyri roky sme pracovali s Rómami aktívne, dostávali sme všelijaké ponuky pomoci na prácu s Rómami a chceme vidieť výsledky...! Róm nie je stroj, je to človek, ktorý potrebuje zriechť. A skutočne, ja nikdy nechcem ísť do tej sféry... že pracujem s Rómami. Myslím si, že nikto nepracuje len s Rómami, čo sa týka duchovných. Každý pracuje s Rómami aj s nerómskymi občanmi, pracuje s ľuďmi, ktorých mu Boh zveril. Musí s nimi pracovať, pretože si zvolil takú cestu a chce“

(SIRONA 2010, dotazník B1, Slovinky).

3.3.10 Hanušovce nad Topľou – Rímskokatolícka cirkev⁷⁷

V Hanušovciach nad Topľou žije asi 670 Rómov, čo tvorí približne 19% populácie. Rómovia žijú integrovaní medzi majoritou, a tiež v osade na okraji obce. Dominantné cirkvi sú v tejto lokalite dve, Rímskokatolícka cirkev a Evanjelická cirkev augsburského vyznania. Väčšina Rómov sa hlási k Rímskokatolíckej cirkvi a asi 200 Rómov sa aj aktívne zapája do tejto cirkevnej komunity.

Priama pastoračná práca katolíckej cirkvi s Rómami v Hanušovciach nad Topľou prebieha oficiálne od počiatku deväťdesiatych rokov dvadsiateho storočia. Najdôležitejšou osobnosťou tejto misie je Michal Horváth, ktorý je v súčasnosti oficiálne začlenený do cirkevnej štruktúry ako diakon. Popri rómskom diakonovi Horváthovi a súčasnom kňazovi má veľký vplyv na pastoraáciu Rómov v lokalite aj predchádzajúci kňaz Ján Švec-Bilý.

„Tak ja neviem, či môžem hovoriť o tom, že nastal zlom. Viete to je práca, ktorú si myslím, že sa ani nemôže hneď vidieť. Je to tak, ako sa hovorí v Evanjeliu: jedni sejú, druhí žnú. Výchova generácií je dlhodobá. Rodičia vychovávajú deti, možno tí rodičia niečo dostali, oni naučia deti a deti potom to budú odovzdávať ďalej už trochu ináč. Napríklad: boli ste dneska tu v chráme, v týchto laviciach sedeli starší. Títo ľudia majú okolo 60 rokov. Vtedy, keď ich niekto učil, niečo vštepoval, vtedy ja som ešte nebol na svete. To, že sú tu dneska v chráme, že sa snažia, že pracujú, že žijú, to je výsledok niekoho druhého“

(SIRONA 2010, dotazník B1, Slovinky).

77 Spracované podľa výskumnej správy Ondreja Podušku.

„Bez pána diakona by sa tieto veci nestali. Skôr ako on tu začal chodiť, tolko ľudí nechodilo do kostola. Aj keď boli aj takí, čo chodili stále. Ale až pán diakon dokázal ľudí zmeniť. On ukázal svoj príklad, že s Bohom je život lepší. Čiže bez neho by som možno ani ja nechodila tolko, ako chodievam... Veľa ľudí sa zmenilo, poznám takých, že boli samé hádky, bitky predtým, teraz už nie, zlého slova od nich nepočujete. Takí sú pokojnejší. Aj ku mne sa lepšie správajú. Aj mládež je taká lepšia, možno aj lepšia ako my sme boli – nehrešia, spievajú. Aj mne z času na čas pomôžu. Drevo mi donesú, napríklad“

(SIRONA 2010, dotazník B2, Hanušovce nad Topľou).

veľmi ťažko ho hodnotia. Inklúziu Rómov vnímajú v tom, že Rómovia sa lepšie zapájajú do života podľa pravidiel majority. Súčasný kňaz, ktorý v lokalite pôsobí sedem rokov (teda pozná situáciu pred začatím pastoračie iba zo sprostredkovaných informácií), sa domnieva, že situácia v lokalite bola v oblasti začlenenia Rómov do miestnej komunity vždy pomerne dobrá a že ich aktívne zapojenie sa do cirkevného života tento stav ešte podporilo.

Diakon, ktorý je miestnym rodákom, vo svojej výpovedi potvrdzuje, že Rómovia, respektíve jeho rodina mali svoje miesto v kostole (a prenesene teda aj v miestnom spoločenstve) vždy. Potvrdzuje tým, že miestna rómska komunita, alebo aspoň jej časť, pravdepodobne ani v minulosti nebola celkom sociálne vylúčená, ako to poznáme z iných obcí. Proces zvýšeného začleňovania Rómov do spoločnosti prostredníctvom aktivít katolíckej cirkvi tu teda nezačínal od nuly, ale mohol sa oprieť o istú malú základňu Rómov, participujúcich na náboženskom živote.

„Zaiste že hej, aj oni sami sú veľmi aktívni na cirkevných podujatiach, ale aj v rámci akcií, ktoré robí mesto. Sú aktívni a presadzujú sa tým svojím typickým spevom, tancem, hovoreným slovom. Niekedy aj tými svojimi zvykmi. Pociťujeme ich. Je to dobré už len tým, že ich katolícke vierovyznanie stavia do inej pozície a tak sa aj správajú. Ale mali by to robiť všetci, keď sa hlásia k tomu kresťanstvu, tak nech aj tak žijú“

(SIRONA 2010, dotazník B3, Hanušovce nad Topľou).

Rómski respondenti zhodne hodnotili pôsobenie katolíckej cirkvi v ich lokalite ako veľmi prospešné pre život, ako aj život ostatných Rómov v lokalite. Úspešnosť pôsobenia cirkvi vnímajú najmä v zmene životných postojov, ktorá nastala u nich samotných, ako aj u ich susedov. Dopad tejto zmeny je podľa respondentov zjavný v celkovom zlepšení života v ich rodinách. Všetci respondenti boli oficiálnymi členmi katolíckej cirkvi už od narodenia, ich rodičia ich nechali podľa zvyku pokrstiť. V jednom prípade potom náboženská výchova pokračovala pod vplyvom rodinnej tradície aj v priebehu detstva, ostatní respondenti hodnotili svoj náboženský život počas detstva ako menej intenzívny a rodinnú tradíciu náboženského života ako menej živú. Ako hlavný dôvod svojej súčasnej náboženskej aktivity uvádzajú vplyv diakona Michala Horvátha, ktorého aktívny prístup ich znovu priviedol k pravidelnej účasti na náboženských aktivitách. Vplyv rómskeho diakona sa na ich aktivizácii prejavoval postupne, spočiatku niektorí respondenti

„Potom, v r.1998 sme tu založili komunitné centrum, Občianske združenie na podporu a rozvoj regiónov z Prešova, takže už účinkujeme trinásť rok. Aj to veľa pomohlo. Tu je ten problém, že tí, ktorí pracujú s Rómami, potrebujú strechu nad hlavou, nemôžete len donekonečna s nimi vonku, to je taká štvrtinová robota. Potrebujete zázemie, ale tu je ten problém, že zo strany štátu tu nie je tá práca. Ani pastoračia, ani komunitná práca. Tí, ktorí pracujú pravidelne, tvrdo v cirkvi, robia aj sociálnu prácu“

(SIRONA 2010, dotazník B1, Hanušovce nad Topľou).

vnímali zvýšený záujem svojich susedov o náboženstvo ako niečo nenormálne, nemoderné, ale postupom času sa aj oni pripájali k narastajúcej komunite aktívnych veriacich. Z výpovedí teda vyplýva aj vplyv spoločenského tlaku nábožensky aktívnej komunity na menej aktívnych, ktorý viedol k zapájaniu väčšieho počtu osôb do náboženského života. Ako prejavy zmien v živote respondentov súvisiacich s aktívnejším prežívaním náboženského života sa vo výpovediach objavovali zväčša odkazy na zmeny v každodennom životnom rytme. Vnímajú, že náboženstvo im vnieslo do života poriadok a štruktúru, ktorá do tej doby chýbala. Za prejav dopadu vplyvu pastoračných aktivít je možné považovať aj výpovede o poznaní významu vzdelania, ku ktorému sa rodičia – respondenti snažia viesť svoje deti. Respondenti takisto reflektovali zlepšenie vnímania svojej rodiny zo strany majoritného obyvateľstva.

Celkový dopad aktivít katolíckej cirkvi na miestnu rómsku komunitu hodnotili respondenti ako kladný. Podľa ich výpovedí sa podarilo aktivizáciou značnej časti obyvateľstva odstrániť podstatnú časť problémov v spoluživaní aj v jednotlivých nábožensky aktívnych rodinách (menšia spotreba alkoholu, menej hádok, slušnejšie správanie). Pozitívne hodnotia aj vplyv aktivít diakona na mládež, ktorá má vďaka jeho ponuke aktivít vyplnený voľný čas, a teda nemá čas na spoločensky nevhodné správanie. Vo výpovediach zazneli aj

zmienky o zmene vo vnímaní Rómov v meste zo strany majority.

Nerómski respondenti hodnotia pastoračné aktivity katolíckej cirkvi ako úspešné, najmä v zmysle podchytenia mládeže a pozitívneho vplyvu kresťanstva na jej život. Primátor mesta pri otázkach o úspešnosti pastoračných aktivít v lokalite spomenul aj tradične aktívny prístup staršej generácie miestnych Rómov, ktorých prístup ku kresťanstvu a katolíckej viere je porovnateľný s prístupom majoritného obyvateľstva. Respondenti považujú aktívne zapojenie Rómov do života jednej z dvoch hlavných náboženských denominácií za podstatné aj pre ich celkové zapojenie do života v meste. Inklúziu však stále viac vnímajú z pohľadu zapojenia Rómov do života náboženskej komunity, v ostatných oblastiach života jej dopad príliš nevidia.

Ako indikátory zmeny nerómski respondenti označujú väčšiu aktivitu a samostatnosť Rómov v bežnom živote, zmenu hodnotovej orientácie aktívnych účastníkov náboženského života, zmenu morálnych hodnôt, scitlivenie na „prirodzené hodnoty“. Dopad je vnímaný aj v prepojení morálneho a sociálneho rastu aktívnych členov katolíckej cirkvi (rodiny aktívne žijúce kresťanstvom sa podľa terénnej sociálnej pracovníčky lepšie bránia prepadu do materiálnej i morálnej biedy).

Na základe výskumu sa teda zdá, že veľká časť úspechu pastoračnej činnosti

katolíckej cirkvi v Hanušovciach nad Topľou tkvie vo viac ako dvadsaťročných aktivitách diakona Michala Horvátha. Ten svojím osobným príkladom a angažovanosťou priviedol, ako sa zdá, väčšinu miestnych Rómov k aktívnemu prežívaniu kresťanskej viery a aj naďalej im ide príkladom. Aktívny náboženský život sám podporuje organizáciou púť a pôsobením na mládež v rámci práce v komunitnom centre. Za podstatný faktor úspechu jeho práce sa dá označiť aj to, že hoci je miestnym rodákom z pomerne rešpektovanej rómskej rodiny, zvolil si život medzi ostatnými Rómami v miestnej osade. Teda nijako sa od rómskej komunity nevyčleňuje, naopak, pred niekoľkými rokmi sa z inej lokality presťahoval priamo do sociálneho bytu nižšieho štandardu v osade. To mu umožňuje každodenné pôsobenie medzi Rómami a, ako sám hovorí, aj jeho samého to stále obohacuje o nové postrehy a nápady. V prípade Hanušoviec nad Topľou môžeme jednoznačne povedať, že na miestnu pastoráciu Rómov a jej dopad na sociálnu inklúziu má obrovský vplyv lokálny aktivizmus a dlhodobé trvanie pastoračných aktivít.

3.3.11 Poštárka v Bardejove – Saleziáni dona Bosca⁷⁸

Misia Saleziánov dona Bosca v Bardejove na Poštárke je na Slovensku asi najznámejšou rómskou cirkevnou misiou. Na sídlisku Poštárka žije približne 1000 Rómov, z ktorých má približne 300 až 500 aktívny záujem o misiu saleziánov.

Saleziáni v tejto lokalite nadväzujú na prácu otca Petra Bešenyeiho, ktorý v spolupráci so sestrou Atanáziou začal v roku 1991 misiu medzi tamojšími Rómami. V súčasnosti misiu vedie Teodor Gavenda, ktorý je riaditeľom pastoračného centra saleziánov

78 Spracované podľa výskumnej správy Danijely Djurišičovej.

v Bardejove, a tiež tu pôsobí dlhodobo. Napriek tomu, že od odchodu Petra Bešenyeiho ubehlo takmer osem rokov, neustále je medzi Rómami „prítomný“ a podľa všetkého sa každý kňaz, ktorý sem po ňom príde, bude musieť vyrovnávať s jeho metódami a jeho autoritou. Za 20 rokov intenzívneho pôsobenia sa saleziánom podľa ich odhadov podarilo podchytiť asi polovicu obyvateľov Poštárky, z toho však len istá časť pravidelne navštevuje kostol a zúčastňuje sa aj iných náboženských aktivít.

Saleziáni na Poštárke pracujú prevažne s deťmi, najviac s deťmi v predškolskom a školskom veku, keďže pre nich majú zriadenú školu priamo v osade. So staršími deťmi pracujú najmä v oratóriu, kde sa im venujú obaja kňazi a nerómska animátorka. Zdá sa, že ich aktivity viac oslovujú dievčatá ako chlapcov, podobne ako sú v tejto lokalite z náboženského hľadiska aktívnejšie ženy ako muži. V škole napríklad niet rómskych asistentov mužov, ktorí by boli priamo z Poštárky, na rozdiel od žien, ktorých je niekoľko. Viac žien tiež študuje sociálnu prácu (Vysoká škola zdravotníctva a sociálnej práce Sv. Alžbety, detašované pracovisko v Bardejove). Aj keď tieto aktivity nesúvisia priamo s prácou saleziánov, poskytujú im priestory a je možné povedať, že sú to v podstate oni, ktorí aj v dospelých vzbudili záujem o dodatočné štúdium.

Rómovia z vlastnej iniciatívy začali organizovať aj tzv. modlitby matiek a modlitby otcov, počas ktorých sa modlia za svoje deti alebo deti z komunity, ktoré potrebujú pomoc. Keďže je týchto skupín viac, niektoré sa stretávajú v saleziánskych priestoroch a niektoré v domácnostiach. Ide prevažne o ženské skupiny. Ženské skupiny vedie jedna z rómskych asistentiek, 31-ročná Rómka, slobodná matka jednej dcéry. Jej dcéra navštevuje internátnu školu v Kremnici, čo je pre túto komunitu

„Niekedy sa mi zdá, že bola veľmi neefektívna tá práca, pretože tam vznikla taká binómia, že tu je priestor kostola a tu priestor osady. A keď som v osade, tam si môžem robiť čo chcem a keď idem do kostola, tam sa musím správať dobre, ale to je iba divadlo. A tá efektivita teraz spočíva v tom, že musíme pôsobiť dvoma smermi. Musíme veľmi často chodiť do osady, aby oni mali pocit, že kostol nie je mimo nich a zase oni veľmi často musia chodiť do našich priestorov, aby to bolo prepojené. Aj dospelí, nielen deti“

(SIRONA 2010, dotazník B1, Poštárka).

typické. Skupiny majú približne osem členov a je ich celkovo päť. Počas týchto stretnutí si ženy z modlitebnej knihy na to určenej predčítavajú rôzne modlitby a neskôr sa rozprávajú o časti zo sv. Písma, ktorú náhodne vyberú. Skupiny sú ustálené a ak niekto z členov nemôže prísť, dopredu to oznámi. Podobne ako ženy, angažovať sa postupne začali i muži. Tí majú stretnutia každú nedeľu podvečer. Na stretnutiach je zvyčajne prítomný i kňaz. Muži sa rovnako spoločne modlia, zároveň však komunikujú o svojich problémoch v manželstve, v rodine či práci. Tieto skupiny a aktivity v rámci nich tak plnia aj inú ako len duchovnú funkciu. Viacerí Rómovia sú tiež členmi tzv. ružencového bratstva, do ktorého ich zapojila nerómska veriaca z Bardejova. Takýchto skupín je rovnako niekoľko a podstatou je neprerušit' niť v modlení ruženca, čiže je potrebné, aby sa každý člen denne pomodlil stanovený desiatok ruženca.

Saleziáni svoje pôsobenie medzi Rómami pokladajú za efektívne, i keď uviedli, že by mohlo byť ešte účinnejšie. Saleziánska misia je misia zameraná prevažne na prácu s deťmi, ich náboženskú výchovu a kvalitné trávenie voľného času; v rómskom prostredí však iba práca s deťmi nie je možná. Zhodujú sa v tom, že je potrebné túto nadobudnutú náboženskú výchovu podporovať aj v rodinnom prostredí a mimo cirkevných priestorov. Duchovní lídri sa domnievajú, že nemožno očakávať, že sa Rómovia o náboženstvo začnú zaujímať sami

(minimálne nie vo väčšine prípadov), čiže je potrebné ísť „k nim“, a aj celkový prístup práce by mal byť trochu iný, keďže Rómovia často nemajú takú náboženskú tradíciu ako majoritné obyvateľstvo. Sami saleziáni sa zhodujú, že v tejto lokalite ešte nebolo v práci s Rómami dosiahnuté maximum. Napriek tomu, že Poštárka sa veľmi často uvádza ako pozitívny príklad, kde náboženstvo pomáha integrácii Rómov do majoritnej spoločnosti, podľa saleziánov je tu ešte stále veľa práce a veľa výziev.

Saleziáni sa sústreďujú najmä na vzbudzovanie a udržiavanie záujmu o vzdelanie u detí, najmä po odchode do škôl do Bardejova. Deťom neustále prízvukujú, že vysoká nezamestnanosť Rómov nie je dôsledkom ich etnickej príslušnosti, ale nedostatočného vzdelania, ktoré je často prítomné v rómskych komunitách. Uvedomujú si však, že v tomto, ako aj v iných prípadoch, je potrebné pracovať s celou rodinou, nie iba s deťmi. V tomto aspekte vidia aj najväčšie obmedzenia svojej misie, keďže práca s dospelievajúcou mládežou a staršími obyvateľmi Poštárky stále nie je na dostatočnej úrovni, respektíve nedarí sa im udržať záujem o náboženstvo aj u tejto vekovej kategórie. Spôsob, akým je možné preklenúť tento problém, však zhodne vidia vo výchove a práci s deťmi od škôlky až po dospelosť, a najmä v intenzívnom venovaní sa starším deťom po odchode na druhý stupeň (t.j. po prechode do škôl do mesta).

„Ďakujem im, sestričke Atanázii, aj tomu farárovi, čo tu prebudil u Rómov tú vieru. Lebo Rómovia verili, ale nedokázali nejak prejavovať, nechodili až tak do kostola. Keď už tu mali kostol, začali robiť na kostole, lebo potom saleziáni odkúpili ten kultúrny dom a bola prestavba a my sme tam chodili robiť. Do dvoch rokov sme to dokončili. Potom tu už bola častejšie omša. Už máme v stredu, aj v piatok a potom v nedelu“

(SIRONA 2010, dotazník B2, Poštárka).

Náboženský lídri sa zhodli v tom, že u tej generácie, ktorá bola podchytená v detskom veku, už badať isté náznaky zmien. Prejavuje sa to podľa nich najmä v regulárnom uzatváraní manželstiev, ale čiastočne aj v inom prístupe k ich vlastným deťom – títo rodičia už lepšie chápu potrebu vzdelania a citlivejšieho prístupu k deťom vo všeobecnosti. Vidia tiež veľký význam v základnej škole, ktorá bola na Poštárke zriadená, ale zhodujú sa v tom, že by nebolo vhodné zriadiť v osade základnú školu s prvým aj druhým stupňom. Sú presvedčení, že Rómovia potrebujú kontakt s majoritou, ktorá ich má istým spôsobom obohacovať. Uvedomujú si však, že po odchode do mesta sú rómske deti najčastejšie v nevýhode a nie celkom sa im darí prispôbiť sa.

Keďže pracujú predovšetkým s deťmi, sú si vedomí, že záujem detí o ich aktivity a náboženstvo s pribúdajúcim vekom upadá. V tomto svetle vnímajú, že aj úspešnosť sociálnej inklúzie ako dôsledku ich misie je len čiastočná. Niektoré pozitívne zmeny, ktoré v osade nastali, nepovažujú za výsledok pastorácie, skôr iných faktorov. Úžera, ktorá je v tejto lokalite prakticky vykorenená, bola vykorenená skôr pod tlakom a zásahom štátnych orgánov, ako pôsobením cirkvi (iná vec je, že Rómovia si potrestanie bývalých úžerníkov vysvetľujú v termínoch Božieho trestu). Ako najvýraznejšiu zmenu uviedli informátori vzbudzovanie záujmu o vzdelanie (prejavuje sa napríklad aj tým, že rodičia sú ochotní svoje deti poslať do internátnej školy

v Kremnici, napriek tomu, že tradične kladú dôraz na rodinu a rodinné vzťahy).

Rómovia na Poštárke sa prakticky všetci hlásia k rímskokatolíckemu náboženstvu. Z vyjadrení mnohých vyplývalo, že po prvotnom nadšení z príchodu saleziánov a práci na výstavbe kostola a iných spoločenských priestorov na Poštárke nastal úpadok v záujme o náboženstvo vo všeobecnosti. Tí, ktorí nejakým spôsobom spolupracujú so saleziánmi (asistenti v miestnej škole, členovia modlitebných skupín – matiek a otcov, mládež), hodnotia prítomnosť saleziánov v obci veľmi pozitívne, no reflektujú, že to nie je postoj celej osady. Samotní Rómovia vidia najväčší problém saleziánskej misie na Poštárke v tom, že nevedia do aktivít zapojiť viac obyvateľov, ale najmä v neschopnosti udržať si už získaných členov, prevažne deti a mladých, teda tú skupinu ľudí, ktorých už istým spôsobom mali podchytených. Dôvod vidia najmä v tom, že u Rómov na Poštárke je stále dominantnejší vplyv rodiny a prostredia ako cirkvi. Pôsobenie saleziánov na Poštárke však jednoznačne hodnotia ako úspešné, stabilné a efektívne (s väčšou alebo menšou mierou v jednotlivých aspektoch). Zhodujú sa v tom, že cirkev na Poštárke nahrádza štátne orgány a vykonala pre Rómov viac ako akákoľvek iná inštitúcia.

Poštárku mnohí jej obyvatelia vnímajú ako príklad výnimočnej rómskej osady a uvedomujú si, že je to zásluha saleziánov (nemajú príliš kontakty s inými rómskymi

osadami, ale majú aspoň čiastočne prehľad z médií o živote v iných rómskych osadách). Sú si vedomí toho, že základná škola i materská škola fungujú vďaka financiám, ktoré zabezpečili saleziáni. Najväčšiu zmenu vidia v dodržiavaní formálnych prejavov viery, ktoré je prítomné i u tých, ktorí sa v náboženskom živote inak príliš neangažujú, teda ide najmä o sväté prijímanie, krsty a cirkevné sobáše. Prevažne sú však toho názoru, že by Rómovia mali byť aktívnejší a neprenehávať náboženstvo iba deťom.

Informátori veľmi pozitívne hodnotili prítomnosť viacerých modlitebných skupín. Tie, ako sa zdá, fungujú a sú aktívne aj bez priamych podnetov so strany saleziánov, najmä ak ide o ženské skupiny. Tieto skupiny („modlitby matiek“, „modlitby otcov“) sa pravidelne stretávajú, členovia sa spoločne modlia a diskutujú. Stretnutia prebiehajú v priestoroch saleziánskej cirkvi alebo v byte niektorej členky (keďže sa počet záujemcov zvyšuje a vznikajú nové skupiny).

Ako už bolo povedané, veľká časť dospelých informátorov vidí problém misie saleziánov v tom, že sa podstatne viac zameriavajú na deti. Domnievajú sa, že by náboženská situácia bola iná, keby skôr pracovali s dospelými a tí by potom náboženstvo prenášali svojim deťom. Prítomnosť a pôsobenie saleziánov v osade však väčšina dotknutých Rómov hod-

„...keby oni (saleziáni) tu neboli, tak my by sme tu dávno už neboli. By sme to predali, alebo nechali a odišli niekam inam, lebo... to by sa tu nedalo, bolo by to tu nezvládnuteľné. Keď si teraz spomínam, my sme niekedy ani na dvor tu nemohli výjsť, tam sa tak Cigánky medzi sebou vadili, to sklá rinčali, trieskalo to všetko, zvada taká tu bola [...]a toto už tu nie je. Už dávno sme také čosi tu nepočuli, žeby sa medzi sebou bili a hádali. To sa krotia. Aj tie deti idú do kostola i sa snažia, len oni v sebe majú také, že vám musia niečo potiahnuť a zobrať...“

(SIRONA 2010, dotazník B3, Poštárka).

notí kladne v kontexte zlepšenia kvality života priamo v osade. Zaujímavé je, že nevnímajú také zmeny „smerom von“ z osady. Všetci sa zhodujú, že je pre rómske deti mimoriadne dôležité, aby mali možnosť sa kvalitne vzdelávať (o čo sa saleziáni snažia), uvedomujú si však, že v tomto procese musí svoju úlohu zohrať rodina (a nie iba cirkev). Ako najčastejšie prejavy zmeny pod vplyvom náboženstva informátori uvádzali zmenu v správaní (menej konfliktov, zväč, tichší prejav), zmenu v prístupe k vzdelaniu (odráža sa to najmä v kladnom hodnotení internátnej školy v Kremnici, ktorú navštevuje časť detí z Poštárky) a zmenu v osobnej hygiene a starostlivosti o seba či deti. Rómski členovia cirkvi pôsobenie saleziánov na Poštárke hodnotia pozitívne, uvedomujú si však, že ich vplyv je obmedzený a vzhľadom na dĺžku pôsobenia možno nie až taký, ako by sa dalo očakávať. Vyjadrujú však presvedčenie, že tie generácie, ktoré už budú od raného veku pod vplyvom cirkvi a budú vychovávané v kresťanskom duchu, sa budú správať inak, a teda aj žiť kvalitnejšie.

3.3.12 Kecerovce – Devleskero Kher⁷⁹

V Kecerovciach žije približne 2000 Rómov, ktorí tvoria takmer 80% populácie obce. Rómovia žijú v troch rozličných osídleniach na okraji obce, v centrálnej časti žijú len nerómski obyvatelia obce. Prevládajúcou denomináciou

3

79 Spracované podľa výskumnej správy Tomáša Hrustiča.

je Rímskokatolícka cirkev. Letničné hnutie Devleskero Kher je v tejto obci na vzostupe. V čase výskumu bolo aktívnych niekoľko rodín a prebiehala tu evanjelizácia, ktorá oslovila ďalšie rómske rodiny. Z približne 150 záujemcov a sympatizantov bolo v čase výskumu v obci pokrstených viac ako 20 členov hnutia. Pôsobenie hnutia v čase výskumu bolo v obci sťažené nie príliš ústretovým prístupom vtedajšej samosprávy, čo bolo spôsobené tým, že predstavitelia obce a väčšina obyvateľov považovali toto kresťanské hnutie za „sektu“.

Z Kecerovciac sa prví Rómovia o vieru prostredníctvom hnutia Devleskero Kher začali zaujímať v roku 2005. Behom relatívne krátkeho času sa dalo pokrstiť približne sedem, osem ľudí. Viera týchto ľudí, a následne aj ich miera zapojenia do aktivít v hnutí, sa miestami zintenzívňovala a miestami ochabovala; v určitom období mali úplne prerušené kontakty s pastorom. Avšak v roku 2009, a najmä v roku 2010 sa postupne ich „viera upevnila“ a začali častejšie navštevovať zbor v Košiciach. Rovnako s väčšou intenzitou začali organizovať lokálne skupinky priamo v Kecerovciach. Postupne sa aktívne zapojilo aj niekoľko ľudí z mladšej generácie približne vo veku 18 až 20 rokov, ktorí veľmi horlivo začali organizovať aktivity mládeže, prevažne modlitebné skupiny. Taktiež sa zapojilo niekoľko ľudí zo staršej generácie. Na hromadných krstoch v košickom zbore bolo v apríli a v septembri roku 2010 najviac ľudí práve z Kecerovciac. V lete 2010 prebehla v Kecerovciach evanjelizácia, počas

„Ja keď vidím Rómov, ktorí nevedia ani čítať ani písať, ja ti poviem pravdu, čítať nevedia, písať nevedia, a oni ti začnú rozprávať o Bohu, to ti poviem, to ti zastáva rozum! To zastavuje všetko, každá jedna filozofia, teológia, všetko. Keď začne hovoriť o Bohu ten, čo nemá IQ koľko, keď začne rozprávať o Bohu, to vidíš zázrak. Ja, keď som počul prvýkrát Rómov, ako hovorili Slovo, ja som povedal, keď som išiel prijať Krista, že ja chcem toho Krista, ktorého máte vy! Lebo keď som videl Rómov rozprávať o Kristovi, mne nič netrebalo“

(SIRONA 2010, dotazník B2, Kecerovce).

ktorej deklarovalo prijatie viery niekoľko desiatok ľudí.

Predstavitelia zboru vnímajú túto a tiež svoje misie v iných lokalitách v prvom rade ako duchovné misie. Uvádzajú, že sa nezameriavajú priamo na sociálnu zmenu, ale ide im o to, aby „boli ľudia spasení“. Avšak reflektujú, že po „obrátení“ väčšina ľudí postupne mení aj svoje dovtedajšie návyky. „Duchovný život“ a „svetský život“ vnímajú ako prepojené ná doby, ktoré majú kauzálny vzťah. Podľa lídrov Devleskero Kher len veľmi málo ľudí, ktorí neprejdú „duchovnou zmenou“, je schopných prejsť intenzívnou a stabilnou sociálnou zmenou. A naopak, sociálne podmienky, v ktorých Rómovia žijú, priamo vplývajú aj na ich duchovný život. Za úspešnú misiu považujú takú, pri ktorej sa udeje zmena v oboch sférach. Aj po duchovnom obrátení s ľuďmi pracujú a snažia sa ich motivovať, aby zostali vo svojej viere pevní, a zároveň ich vedú k tomu, aby cieľavedome pracovali na svojom svetskom živote. Napríklad sa ich snažia motivovať, aby si hľadali prácu, aby viedli čestný a morálny život. Zdôrazňujú, že po obrátení sa ťažká a náročná práca len začína.

Lídri hnutia Devleskero Kher uvádzali v súvislosti s Rómami, ktorí sa obrátili, viaceré zmeny v ich sociálnom správaní: zlepšenie vzťahov v jednotlivých rodinách, ako aj v komunite; zlepšenie školskej dochádzky; znižovanie miery alkoholizmu a gamblerstva; efektívnejšie hospodárenie a narábanie s financiami a záujem vymaniť sa zo siete

„To je absolútne. To, čo ja vidím, tak veľmi málo ľudí v rámci rómskej komunity, ktorí neprejdú touto zmenou, sú ochotní zmeniť svoje sociálne zvyky. Čiže to je priamo spojené, bez toho, že by človek chcel, bez toho, že by človek chcel prestať fajčiť, piť, alebo čokoľvek, starať sa o svoju rodinu, tak sa mení tá sociálna situácia. Ale človek, keď sa obráti, tak samozrejme, začne rozmýšľať aj okolo seba, kde žije, čiže tá zmena je podľa mňa možná, vo väčšom meradle, iba s duchovnou zmenou. A čo ja vidím toto špecifikum, možno je to teraz taký paradox, ale čo ja vidím, že sociálne podmienky v ktorých Rómovia žijú, tak vplývajú veľmi na ich duchovný život. Niekedy je to dobré, niekedy je to zlé. Ale stále majú vplyv. Ale musíme aj toto riešiť, to sa nedá bez toho. Motivujeme ľudí, aby si hľadali prácu, motivujem ľudí, aby sa živili poctivo. Ale oni ešte stále žijú vo svete majoritnom, ktorý podľa mňa diskriminuje Rómov, či už čo sa týka práce... ale to, že nie je práca, to je ďalšia vec, ale tie sociálne podmienky vplývajú aj na ich život potom, aj na ich rozvoj. Lebo jedna vec je obrátiť sa a druhá vec je, ako budem pokračovať“

(SIRONA 2010, dotazník B1, Kecerovce).

zadĺženosti; zanechanie úžery; snaha nájsť si prácu; zmena hodnôt a životných priorít.

Pochopiteľne, aj veriaci, ktorí prešli konverziou, hodnotia pôsobenie misie veľmi pozitívne. Uvádzajú zmenu hodnôt, ktoré si osvojili po konverzii, a následnú postupnú zmenu životného štýlu. Dôležitým faktom je, že sociálna zmena nie je náhla, tak ako je (väčšinou) náhla konverzia alebo náboženský zážitok. Mnohí hovoria, že zmena ich života je postupná a neustále sú si vedomí každodenného ťažkého boja s tými vlastnosťami, ktoré považujú za zlé. Viacerí uvádzali, že viackrát zlyhali a tento súboj prehrali, aby sa potom nanovo snažili vrátiť k viere, a tiež k zmene spôsobu života. Je zaujímavé, že v diskurze veriacich členov hnutia Devleskero Kher prevláda táto reflexia postupného snaženia sa. Mnohí z nich napríklad stále nedokázali prestať fajčiť a vo svojich konverzných naratívoch uvádzali svoje „zlyhania“, z ktorých sa dokázali poučiť a neskôr im predchádzať. Zaujímavé tiež je, že viacerí vnímajú, že ich zmena nie je dokončená a musia sa neustále snažiť svojim negatívnym vlastnostiam čeliť. Taktiež uvádzajú, že dôležitosť sociálnej zmeny nemá význam len pre ich

vlastný duchovný život, ale aj pre celú komunitu veriacich, ktorým tak slúžia ako pozitívny príklad v tom, že duchovná zmena je možná, len pokiaľ nastane aj sociálna zmena. Uvádzajú, že nemôžu rozprávať o Bohu a o živote s Kristom, pokiaľ sami nevedú príkladný život podľa kresťanských zásad.

Rovnako vysoko hodnotia aj stieranie etnických rozdielov medzi nerómskymi členmi zboru a Rómami, hoci priamo v Kecerovciach sú členmi zboru len Rómovia. S nerómskymi veriacimi sa však stretávajú v Košiciach, a keďže doma v Kecerovciach majú len minimálne kontakty s nerómskymi obyvateľmi obce, túto skutočnosť hodnotia veľmi vysoko.

Keďže sa misia letničného hnutia Devleskero Kher v Kecerovciach len postupne rozbieha, väčšina nerómskych obyvateľov obce nemá presné informácie o jej povahe a charaktere. Jediné informácie sú len skreslené stereotypné predstavy o tom, že medzi Rómami pôsobí nejaká „seкта“, ktorá má čoraz väčší vplyv. Zsvätenejšie informácie mali jedine tí respondenti, ktorí s Rómami prichádzali do styku pravidelne a poznajú rómsku komunitu, teda terénni sociálni pracovníci, zamestnanci komunitného centra či rómski

„Pozri napríklad ja, človek, ktorý som sa bil, pil som, robil som veci, ktoré všetky išli proti Bohu. A teraz, mne napríklad trvalo 5 rokov, čo som pracoval, 5 rokov, kým som si získal naspäť dôveru ľudí. A ja nemôžem povedať ľuďom, že pozrite, tu som, už som sa zmenil! Nie! Ty mi povedz, či som sa zmenil, či je to pravda. To iní musia vidieť a povedať! Lebo to ti môžem ľahko povedať, že nepijem už pálenku, nebijem ženu, nebijem sa. Ale to musia vidieť a cítiť iní ľudia, pretože pokiaľ chcem slúžiť Bohu, musím si získať dôveru ľudí, ktorí musia vidieť, že ten človek je dobrý a musia mu veriť, musia vidieť, že v jeho živote nastala pravá zmena. A 5 rokov som na tomto musel pracovať, musel som si prejsť všelijakými vecami. Tú zmenu vidia ľudia, ktorí ju chcú vidieť. Kto chce vidieť v človeku lásku, ten ju tam uvidí. A ten, kto chce vidieť v ľuďoch nedobré veci, ten bude vidieť to“

(SIRONA 2010, dotazník B2, Kecerovce).

asistenti učiteľa. Títo väčšinou pôsobenie Devleskero Kher hodnotili veľmi pozitívne, pretože podľa ich vyjadrení sú svedkami pomerne zásadných zmien v rodinách konvertitov. Uvádzali zlepšenie školskej dochádzky, vyrovnanie vzťahov v rodinách a zbavenie sa problémov s návykovými látkami či gamblerstvom.

3.3.13 Krížová Ves – Kresťanské spoločenstvo Romani Archa⁸⁰

V Krížovej Vsi žije asi 1100 Rómov, čo tvorí približne 68 % populácie. Rómovia žijú segregovaní mimo obce, a tiež niektorí rozptýlene medzi majoritou. V lokalite je dominantná

Rímskokatolícka cirkev, ktorá rovnako vyvíja aktivity v rámci ich rómskej misie. S letničným zborom Romani Archa sympatizuje asi 150 Rómov, z toho je približne 120 členov cirkvi. V obci sa práci medzi Rómami venuje aj katolícka cirkev, aj Romani Archa a si obe navzájom konkurujú.

Romani Archa pôsobí v tejto lokalite od roku 2007. Táto misia je napojená na Kresťanské spoločenstvo Dom viery v Poprade. Romani Archa sa zameriava na misijnú prácu medzi Rómami. Svoju pôsobnosť má okrem Krížovej Vsi aj v okolitých obciach, kde žijú Rómovia. Romani Archa a Dom viery patria k cirkvi Kresťanské spoločenstvá, ktorá

„Nie, tu už nie je Róm, nie je Slovák, tu je dieťa Božie. Lebo keď sme deti Božie, on je môj brat. Prečo? Lebo máme len jedného rodiča a to je Boh. A teraz my cez vzťah, ktorý máme s Pánom, začíname žiť v tom vzťahu, ale ten, ktorý nám dal Boh, nevytvorili sme my tento vzťah. Rozumieš? A začne sa doplňovať to, že je biely a Róm, začne sa to doplňovať... v tej Božej láske, začneme sa milovať ako brat a sestra, nevidíme, že biely, alebo Cigán, to vymizne. V tom som videl aj ja Boha v našom zbere, tých bielych keď som videl ako rómsky rozprávajú, spievajú a hovoria ‚phrala, bratu!‘, v tom nemôžeme vidieť Božiu lásku?... Ale vidím v tom, že Evanjelium vie meniť ľudí a nezaujímajú ho národy. Začneme sa milovať takí akí sme, ale s Pánom“

(SIRONA 2010, dotazník B2, Kecerovce).

80 Spracované podľa výskumnej správy Juraja Štofeja.

„Minulý rok som tam bol. A jak som tam videl 50-ročného chlapa, ktorý tam začal plakať pred všetkými, to bolo vidno na 100%, že ten chlap naozaj olutoval svoj život dovtedy čo robil. Bol to chlap, ktorého ja dobre poznám. V živote by som na neho nebol povedal, že on bude ako zmoknuté kura. A ďalší tam boli takí, to bolo možno šesť chlapov, ktorí tam vystúpili verejne pred ostatnými, pred svojimi vlastnými. Nie je blbé vystúpiť pred cudzím človekom, ktorý ťa nepozná a zahrať tam možno divadielko. Ale pred tým, ktorý ťa veľmi dobre pozná a s ktorým som sa každý deň opíjal a zrazu tam mám debilka robiť pred ním, ako do slova do písmena, tak to musí ten človek dačo prežívať, že zrazu povie pred všetkými tými ostatnými, že tak ‚lutujem všetko to, čo som robil, a tak lutujem tie svoje deti, že toto museli so mnou zažívať. Teraz od tejto chvíle to prestanem robiť‘. A prídem tam za dva týždne a si myslím, že haha dobre, si dačo povedal a nič z toho, a prídeš za dva týždne a on ti povie, že už dva týždne nechlastal. Nieкто si platí strašné peniaze za psychológov a všetko možné, lebo má na to, a len jedno také sedenie, alebo pár pesničiek a pár dobrých slov dobre mierených vie tak chytiť chlapa 50-ročného, ktorý veril v svoje, mal vlastné hodnoty a zrazu koniec, krach a všetko odznova. A ženy, ktoré boli silné katolíčky a zrazu prestúpia k tomu a povedia, že ‚áno, je toto Pravda, lebo to nebola nič Pravda predtým‘. Ja na tom nevidím nič zlé, ako ľudia sa dost boja toho, že prišlo niečo nové. Ja na tom teraz momentálne nevidím nič zlé, lebo pokiaľ to dokáže jedného chlapa, ktorý bol pijak, ktorý keď prišiel domov a nič neurobil len znásilnil manželku, a ona to nesmela povedať, lebo u Rómov je to tabu, a potom ešte zbil aj svoje deti a zrazu kvôli desiatim minútam sa zmení a začne si vážiť svoju ženu, deti a celý svoj život si začne vážiť, tak na tom nie je nič zlé! Keby všetky projekty, na ktoré sú prachy, keby všetko išlo len spolovice sem, tak sa tu zmení všetko, aj nezamestnanosť, aj všetko možné. Len my nechceme dopustiť, aby sa niečo zmenilo. Ľudia, ktorí chcú zbohatnúť na niečom, nechcú, aby sa to zmenilo“

(SIRONA 2010, dotazník B3, Kecerovce).

sa už niekoľko rokov márne snaží registrovať ako oficiálna cirkev. Kresťanské spoločenstvá organizujú pravidelne raz za tri mesiace evanjelizačné stretnutia, na ktorých sa stretávajú členovia viacerých zborov z celého Slovenska. Okrem Romani Archa sem prichádzajú členovia zboru Dom viery z Popradu. Medzinárodná organizácia, ktorá podporuje činnosť jednotlivých zborov, aj činnosť pastora, ktorý pôsobí aj v Krížovej Vsi, sídli v Budapešti. Sem prichádzajú jednotliví predstavitelia rôznych organizácií s podobným zameraním zo Slovenska, Českej republiky a Maďarska.

V roku 2007 členovia Romani Archa uskutočnili sériu evanjelizačných vystúpení po okolitých obciach a prenajali si miestnosť

v budove pošty v Spišskej Belej. Začali tu organizovať stretnutia s Rómami z okolitých obcí. S menšou prestávkou sa tam stretávajú dodnes. V tomto období začali organizovať verejné zhromaždenia priamo na ulici aj v Krížovej Vsi medzi Rómami, ktoré mali evanjelizačný charakter.

Okrem pravidelných nedeľných stretnutí v Spišskej Belej sa každý deň organizujú menšie stretnutia priamo v rodinách jednotlivých členov cirkvi v Krížovej Vsi. Tieto stretnutia majú pravidelný štruktúrovaný program. Niektoré aktivity sú určené pre mužov a niektoré zvlášť pre ženy. Jeden deň v týždni je venovaný pre nových členov cirkvi. Okrem duchovných tém, čítania z Biblie, modlitieb

„Keď má byť stretnutie, tak rozmýšľame, čo je dobré pre nás, že ako sa máme uplatňovať i v tomto regióne a sa hovorí o tomto normálne, aj pastor hovorí, že nie je dobré na sociálnom byť, pracovať treba. Takto sa hovorí, že deti vyštudovať, dať ich na školy, aby boli vzdelané, o tomto sa hovorí, hovorí sa o dobrých veciach“

(SIRONA 2010, dotazník B2, Krížová Ves).

a duchovných cvičení sa preberajú aj sociálne témy zamerané na zlepšenie situácie jednotlivých rodín v lokalite. Súčasťou každej akcie je vystúpenie hudobnej kapely s piesňami s náboženskou tematikou v slovenskom, ale aj rómskom jazyku. Aj keď sa členovia zboru Romani Archa prioritne venujú Rómom, v budúcnosti majú plány rozšíriť svoju misijnú činnosť aj medzi nerómskych obyvateľov. Na začiatku svojho pôsobenia sa stretli väčšinou s negatívnymi reakciami, keďže ich ľudia vnímali ako „sektu“.

Príčinou vstupu veľkého množstva Rómov do cirkvi je podľa pastora pozitívny príklad a zmenený život iných veriacich. Dôležitú rolu zohráva aj rodina, v ktorej mladší členovia vplývajú na starších. Ďalším dôvodom úspešnej misie v Krížovej Vsi je podľa pastora aktívna účasť viacerých ľudí priamo z obce, ktorí sú schopní zastávať rôzne zodpovedné funkcie v zbere. Organizácia zboru sa člení na pastora, presbyterov a diakonov. V obci žijú dvaja presbyteri a viacerí diakoni. V obci už pred začatím misie pastora aktívne pôsobila katolícka cirkev. Podľa pastora je to tiež jednou z príčin ich úspechu v tejto lokalite, pretože ľudia už boli aktívnejší vo viere. Silnou stránkou pastoračnej činnosti cirkvi je priama práca v teréne medzi Rómami.

Príchodom pastora do Krížovej Vsi na jednej strane nastala sociálna zmena a mnohí Rómovia kvalitatívne zmenili svoje životy, ale na druhej strane došlo k polarizácii obyvateľov rómskej osady na „katolíkov“ a „kresťanov“. Je to zapríčinené rozličnými vieroučnými

dogmami jednotlivých cirkví, v rámci ktorých jedni poukazujú na nedostatky druhých. Preto vznikajú konflikty medzi ich členmi. Ďalším z udávaných dôvodov zhoršených vzťahov je konverzia katolíkov k skúmanej cirkvi a zníženie počtu katolíkov v cirkvi. Dôležitú rolu tu hrajú aj vzťahy v obci a stereotypné predstavy obyvateľov obce o nových náboženských hnutiach.

V porovnaní s činnosťou katolíckej cirkvi je menej priestoru venovaného rozvoju manuálnych zručností a voľnočasovým aktivitám mládeže a detí. Sociálna inklúzia Rómov nie je podľa lídrov skúmanej cirkvi prioritným cieľom cirkvi, ale v rámci svojej činnosti sa snažia o zlepšenie situácie a životov jej členov. Úspech práce medzi Rómami vidia v stabilnej a ambicióznejšej činnosti cirkvi priamo medzi rodinami.

Podľa veriacich vstupom do cirkvi sa úplne zmenili ich životy v lokalite. Prijali nové hodnoty, myšlienky a spôsoby správania sa. Vytvorili spoločenstvo s charakteristickými pravidlami a normami. Zlepšili sa a vytvorili nové vzťahy medzi ľuďmi, ktorí vstúpili do cirkvi. Ako hlavnú autoritu cirkvi vnímajú pastora, ktorý prichádza niekoľkokrát do týždňa do Krížovej Vsi. V rámci stretnutí s pastorm sa riešia okrem náboženských otázok aj oblasti každodenného spôsobu života Rómov. Riešia napríklad manželské vzťahy, otázky ohľadom vzdelávania detí, bývania, sociálneho zabezpečenia, závislosti na návykových látkach, gamblerstva, nelegálnych činností a iné. Viacerí veriaci uviedli ako dôvod zmeny svojho

správania obavy z toho, že ich Boh potrestá za zlé správanie a strach z toho, čo je písané v Biblii. Pastor je pre veriacich v mnohých ohľadoch vzorom, snažia sa žiť podľa jeho slov. Veriaci vnímajú sebestačnosť zboru ako úspešnosť misie medzi Rómami. Neúspechom cirkvi je, že je stále neregistrovaná a viacerí veriaci to vnímajú ako veľký hendikep.

Všetci konvertiti hodnotili činnosť cirkvi ako úspešnú v ich lokalite. Uvádzali príklady úspešnosti sociálnej zmeny, udávali zlepšenie manželských vzťahov. Úspešnosť cirkvi medzi Rómami je podľa nich aj v tom, že dokázala zmeniť ich myslenie. Ponúkla im návod a iný pohľad na riešenie mnohých praktických životných problémov, ako sú problémy s uplatnením sa na trhu práce, problémy so vzdelávaním detí a podobne. Mnohí sa vyjadrili, že pôsobenie cirkvi a Boha považujú za jediný možný prostriedok, ktorý môže pomôcť človeku zbaviť sa akejkoľvek závislosti.

Pozorovatelia, ktorí poznajú život v osade, na jednej strane hodnotia aktivity zboru Romani Archa pozitívne, pretože dokázali ľudí priviesť k viere a odráža sa to aj na zmene a kvalite života veriacich. Na druhej strane

„Ja som skúšala pomôcť ľuďom aj finančne, vybavila som organizácie, ktoré im pomôžu, ale videla som, že to nemá zmysel. Oni boli stále na tej istej úrovni. Ale nielen žiadosti som riešila, riešila som problémy v rodinách, úžeru, ale tam som nevidela výsledok. Potom, keď som sa obrátila, som videla, že tá práca je iná, lepšie sa pracuje aj ľahšie. Aj im sa ťažko zvyká na ten spôsob aj na niektoré veci, lebo človek im povie nejakú vec, ale spájam to s Božím slovom, texty z Biblie, že Boh hovorí toto, nemá sa znečisťovať zem, zem je svätá, a tieto odpadky nebudeš hádzať sem, lebo za to máš hriech. Máš voči obci povinnosti, Boh hovorí, čo patrí Bohu dajte Bohu a čo patrí cárovi dajte cárovi. A ty musíš dať dane, musíš si zaplatiť smeti a takéto veci. Ide to pomaly, ale je tam zmena. Boh pomaly robí, mení ich myslenie, nie je to taký zastaralý život, že jak žili moji rodičia, ale Boh pracuje. A to človek sám nedokáže“

(SIRONA 2010, dotazník B3, Krížová Ves).

vyjadrovali znepokojenie nad tým, že bola negatívne narušená a polarizovaná komunita, ktorá je v súčasnosti rozdelená na katolíkov a členov Romani Archa.

3.3.14 Rudňany – Kresťanská misia Maranata⁸¹

Rudňany patria k obciam, kde Rómovia žijú asi v jedných z najkritickejších podmienok na Slovensku. V Rudňanoch žije približne 1700 Rómov (asi 45 % populácie) vo viacerých osadách, z ktorých sú niektoré segregované, niektoré priestorovo integrované do obce. V troch častiach s rómskou populáciou zatiaľ prebehla výstavba tzv. nízkoštandardných sociálnych bytov. Prevládajúcou denomináciou je Rímskokatolícka cirkev. Zhruba v roku 2004 začal v Rudňanoch a okolitých obciach pôsobiť rómsky misionár Emil Adam, ktorý sem bol vyslaný z Ostravy letničným hnutím Kresťanská medzinárodná misia. Počas niekoľkých rokov sa Adamova misia úspešne etablovala pod názvom Maranata a oficiálne pôsobí ako občianske združenie. V súčasnosti má dva zbory – v Spišskej Novej Vsi a v Poprade.

3

81 Spracované podľa výskumnej správy Tatiany Podolinskej.

Napriek tomu, že svoju misijnú činnosť zameriavajú primárne na Rómov, nerómskym veriacim sa nebránia a zborových aktivít sa ich v súčasnosti zúčastňuje asi približne 20, predovšetkým v popradskom zbere. Celkový počet konvertovaných Rómov v oboch zboroch je podľa odhadu viac ako 1000. V Rudňanoch je v súčasnosti asi 200 sympatizantov tejto misie, čo túto obec stavia do pozície s najsilnejším zázemím tohto letničného hnutia na Spiši.

Okrem pravidelných centrálnych nedeľných zhromaždení v Spišskej Novej Vsi sa počas týždňa konajú miestne služby, tzv. skupinky v jednotlivých obciach, v ktorých misia pôsobí. Súčasťou aktivít hnutia je aj biblické vyučovanie. Pre hnutie je veľmi dôležitá výchova náboženských lídrov z vlastnej členskej základne, ktorí majú zároveň slúžiť aj ako vzor pre ostatných veriacich. Morálna bezúhonnosť a schopnosť hmotne zabezpečiť seba aj svoju rodinu, sú podľa Emila Adama dôležitými faktormi pri výbere náboženských lídrov z rómskych veriacich.

Hnutie sa snaží svojich veriacich motivovať k aktivnosti pri zabezpečovaní si práce, k účelnému zaobchádzaniu s financiami, ako aj k celkovej ekonomickej sebestačnosti.

„No s tím, že třeba přestali někteří kouřit a místo toho, aby kupovali cigarety, tak začali kupovat chleba. A když jsem to některým vysvětloval a zasáhlo to jejich srdce, řekl jsem: ‚Jak Ti je, když ty jsi kouřil a Tvoje dítě volá o chléb? Trošku se zastav a podívej se na některé věci, které děláš správně a které ne, protože já vím, že třeba jsou hodně věci drahé, ale jestliže si budeš jenom půjčovat, tak kam s tím dojdeš?‘. Prostě přinesem toho člověka do přemýšlení, že, opravdu já budu muset někde začít, nemůžu jenom čekat. Dokonce, co jsou Romové hodně zvyklí z charit a z těchto pomocných věcí, jsou zvyklí, dávejte nám, dávejte, dávejte, ale nejsou schopní dokonce ani být vděční a nejsou ani schopní prostě něco udělat pro to. Tak radši než já něco někomu dám, řeknu mu, ‚fajn, tu máš ve jménu Ježíše, ale nezapomeň, kdo Ti to dal a nezapomeň, že ty si tady a že ty se budeš muset postarat!‘“

(SIRONA 2010, dotazník B1, Rudňany).

V súvislosti so sociálnou zmenou, podľa výpovedí pastora, veriacich, ale aj nezúčastnených pozorovateľov, dochádza u konvertovaných Rómov vo veľkej miere k obmedzeniu alkoholizmu, fajčenia a užívania drog. Situácia sa významne zmenila aj v oblasti úžery. Množstvo úžerníkov konvertovalo k hnutiu Maranata a svojej predchádzajúcej nelegálnej zárobkovej činnosti sa vzdali. Niektorí z bývalých úžerníkov prebrali po konverzii práve pozíciu lokálnych náboženských lídrov.

Vzťahy misie so samosprávou v obci sú pomerne dobré a obec zadarmo poskytuje priestory komunitného centra na účely miestnych zborových služieb. Podľa pastora však ide o pomerne výnimočný prístup zo strany miestnej samosprávy. Najmä v začiatkoch svojej misie sa stretávali prevažne s negatívnymi reakciami zo strany miestnych samospráv, ako aj lokálne fungujúcich cirkví. V mnohých farnostiach kňazi údajne odmietali vykonávať krsty, sobáše alebo pohreby Rómom, ktorí prejavovali záujem o misiu Maranata. Hnutie a jej veriaci musia bojovať aj s nálepkou „sektárov“.

3.3.15 Plavecký Štvrtok – Slovo života⁸²

V Plaveckom Štvrtku žije približne 600 Rómov. Väčšina z nich žije segregovane v časti obce,

„Ale idú domov, začínajú čítať, začínajú čítať Bibliu, čítať, čítať, čítať [...] a to ozaj tá Biblia dokáže pozdvihnúť človeka, dať mu nádej. Ukáže, že si človek, ozaj, aj taký negramotný ako my. A zrazu človek tomu chápe, človek ktorý, nezná čítať, spája písmenká, to a to, a začína čítať“

(SIRONA 2010, dotazník B1, Rudňany).

ktorú nazývajú „kolónia“, a ktorá je jednou z mála segregovaných rómskych osád na západnom Slovensku. V obci je dominantnou denomináciou Rímskokatolícka cirkev, no miestny kňaz nevyvíja špeciálne aktivity v rómskej komunite. Medzi Rómami v Plaveckom Štvrtku už niekoľko rokov pôsobia saleziánky, ktoré tu spolu s Občianskym združením Ad Patrem prevádzkujú Centrum voľného času pre rómske deti. Okrem saleziánov tu pôsobili aj členovia rôznych iných rehoľných spoločností, najmä sestry Matky Terezy, ale aj redemptoristi, verbisti alebo františkáni. V súčasnosti tu pôsobí aj Apoštolská cirkev.

V roku 1995 odkúpil Milan Juríček, pôvodne patriaci pod Apoštolskú cirkev, schátranú budovu bývalej materskej školy stojacej na okraji osady. Tú s pomocou miestnych Rómov zrekonštruoval a postupne tu začal viesť náboženskú misiu pod záštitou Slova života. Zameral sa predovšetkým na deti z osady, pre ktoré rozbehol viacero aktivít, vrátane predškolskej výchovy, školského doučovania a záujmových krúžkov. Svojím učením však oslovoval aj dospelých Rómov. Počas nasledujúcich rokov nasledovalo aj obdobie, kedy sa Slovo života z Plaveckého Štvrtka takmer úplne stiahlo a Milan Juríček sa viac veno-

„Já mám zkušenost takovou, že vždycky, když jsme šli do nějaké vesnice, okamžitě faráři nastartovali starosty, starostové okamžitě poprovozili občanům a všelijaké takové hlášky – nepokřtíme vás, nepohřbíme vás, nepokřtíme děti... neoddáme vás, a když se vlastně přináší takovéto správy Romům – Romové jsou dost nábožně založení, tak z toho mají největší strach“

(SIRONA 2010, dotazník B1, Rudňany).

val rómskemu zboru, ktorý založil v Galante. Neskôr sa činnosť Slova života v Plaveckom Štvrtku opäť rozbehla počas činnosti pastora Csonku. V súčasnosti tu pôsobí rómsky pastor Farkaš. Dnes sa aktivít Slova života v Plaveckom Štvrtku zúčastňuje približne 30 až 50 Rómov.

Celkové spolunažívanie Rómov a majoritného obyvateľstva obce je pomerne problematické. Vzájomné vzťahy vyostruje aj dlhodobý pretrvávajúci konflikt rómskych skupín uprostred kolónie, ktorý niekoľkokrát vyústil aj do bitiek a násilností. Tento konflikt rozdeľuje Rómov v Plaveckom Štvrtku na dva tábory. Rozdelenie do týchto táborov malo veľký vplyv aj na zloženie členskej základne Slova života, keďže spolu tieto znepriatelené tábory nedokázali fungovať v rámci jedného zboru. Podľa pastora Farkaša sa Slovu života postupne podarilo aj túto prekážku prekonať a v súčasnosti vraj v zbere nájdeme veriacich z oboch táborov. Sám považuje to, že Rómovia v osade spolu začali vzájomne komunikovať za jednu z najväčších zmien, ktorou veriaci Rómovia prešli.

Nerómski obyvatelia obce väčšinou nevedia posúdiť dopad misie Slova života na sociálnu zmenu miestnych Rómov. Dôvo-

82 Spracované podľa výskumnej správy Tatiany Podolinskej.

„Prečo kážeme o hriechu? No... ja hovorím vlastne tú vec, že... keď moje dieťa bude stále robiť zle, tak ja prídem, pokarhám ho a poviem mu – je to zlé, je to nesprávne. No ak Boh teba miluje a má záujem o teba, tak ti bude o tom hriechu kázať preto, pretože ten hriech je tvoj nepriateľ. Ja verím jednej veci, že keď môj chlapec bude chcieť pichnúť prst do zástrčky, tak nebudem sa smiať, a pozeráť sa, ale vlastne musím prísť a rázne povedať ‚toto nesmieš‘. A preto Boh káže o hriechu, pretože hriech je ten, ktorý oddeľuje človeka od Boha“

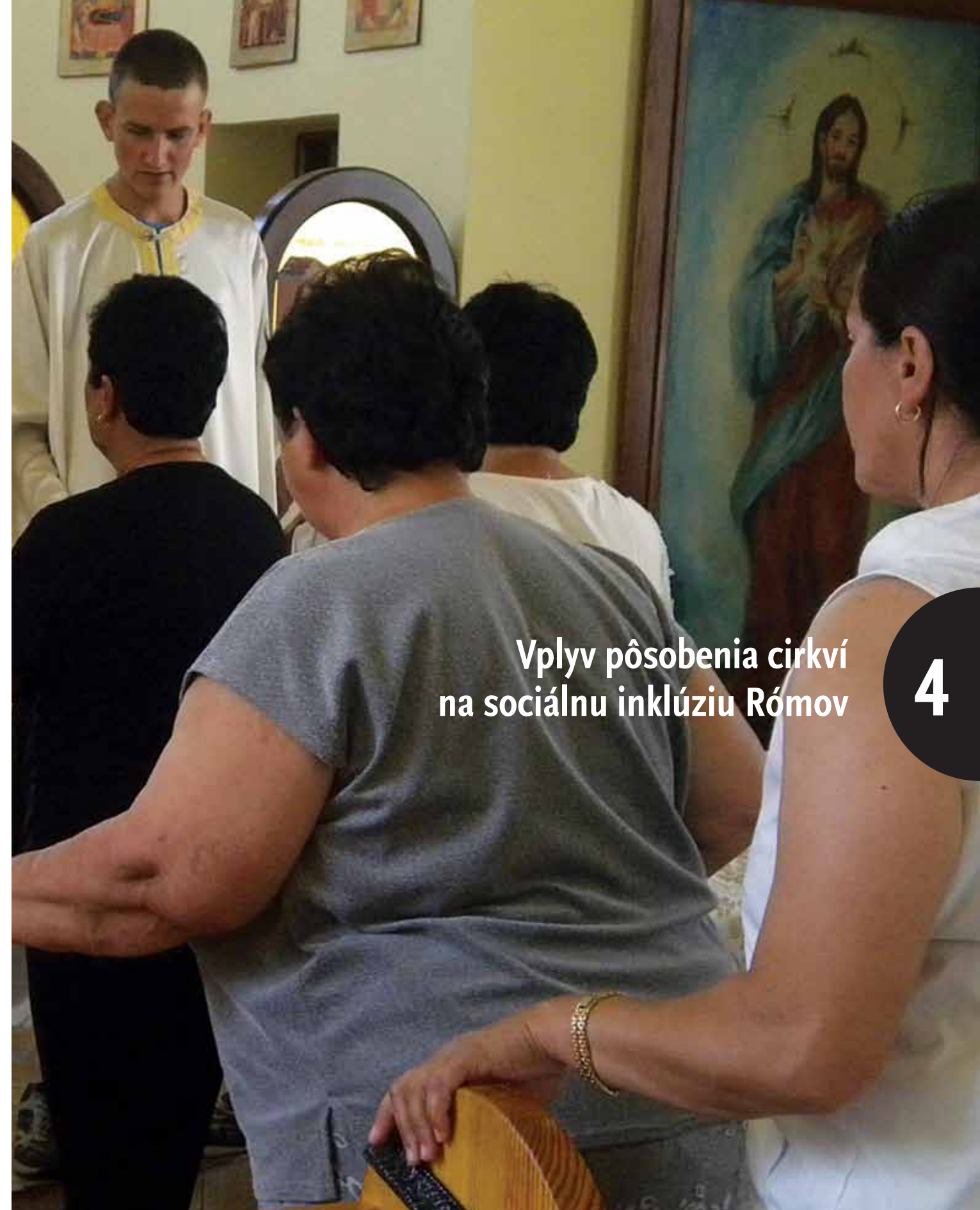
(SIRONA 2010, dotazník B1, Plavecký Štvrtok).

dom je najmä splývanie jednotlivých misií, ktoré medzi Rómami v Plaveckom Štvrtku za posledných 15 rokov pôsobili. Je pre nich preto ťažké posúdiť, či zmeny možno prisúdiť vplyvu Slovu života alebo niektorej inej misii, prípadne dobrovoľníkom z rôznych mimovládnych organizácií, ktorí v obci rovnako pôsobili. Napriek tomu, že väčšina z týchto náboženských misií sa zameriavala na prácu s deťmi a mládežou, podľa predstaviteľov miestnej školy sa to nijako výrazne nepreja-

vilo na prospechu alebo dochádzke rómskych detí. So Slovom života momentálne ani nespolupracujú, a to najmä preto, že väčšinu práce so školopovinnými rómskymi deťmi ako aj predškolskú výchovu v súčasnosti zabezpečujú najmä saleziáni. Časť miestneho obyvateľstva, žijúceho v blízkosti objektu škôlky vníma misiu Slova života negatívne aj z dôvodu narušovania pokoja počas nedeľ, kedy v nej prebiehajú služby Slova života sprevádzané údajne veľmi hlasnou hudbou.

„No určite v týchto otázkach určite sú úplne inak, [...] všimol som si túto vec, že je mnoho rodín, ktoré úplne inakším spôsobom pristupujú k svojim deťom, aj k svojim manželkám a manželky k svojim mužom, [...]. Tá výchova je úplne iná, aj keď sú tie deti veľké, ale oni úplne iným prístupom prichádzajú k nim a to už není to isté. Toto keď sem možnože prídete párkrát a budete ich vidieť ako komunikujú, je to úplne iné. Už nejednajú tak, že prišli a možnože hneď zbili, ale sadnú si a rozprávajú, povie mu aj tvrdo, vysvetlí mu určité veci...“

(SIRONA 2010, dotazník B1, Plavecký Štvrtok).

**Vplyv pôsobenia cirkví
na sociálnu inklúziu Rómov**

4

4.1 SOCIÁLNA INKLÚZIA A SOCIÁLNA ZMENA – STRUČNÁ DEFINÍCIA POJMOV

Hoci názov nášho projektu hovorí o „sociálnej inklúzii“⁸³ a tento termín sa pomerne frekventovane používa, domnievame sa, že v prípade nášho projektu je správnejšie hovoriť skôr o „sociálnej zmene“.⁸⁴ Táto zmena, ak je zainteresovanými aktérmi vnímaná ako pozitívna, má vysoký potenciál viesť k „sociálnej inklúzii“ (v zmysle sociálneho začlenenia sa). Z tohto uhla pohľadu je sociálna inklúzia skôr želaným výsledkom pozitívnej sociálnej zmeny. Ako však ukážeme neskôr, náš výskum potvrdil, že ani sociálna zmena vnímaná ako pozitívna nemusí „automaticky“ viesť k sociálnej inklúzii; za určitých špecifických podmienok sa pozitívny efekt sociálnej zmeny nemusí prejavíť, resp. objavuje sa s časovým oneskorením, a to nielen kvôli početným obojstranným predsudkom, ale najmä konfesijným bariéram.

4.2 INDIKÁTORY SOCIÁLNEJ INKLÚZIE NÁBOŽENSKOU CESTOU A ICH ÚSPEŠNOSŤ

Keďže projekt bol zameraný na výskum vplyvu náboženských misií na sociálnu zmenu a potenciálnu sociálnu inklúziu Rómov, stanovili sme jednotné indikátory sociálnej inklúzie, ktorých frekvenciu sme potom sledovali v daných lokalitách v troch skupinách respondentov. Okrem často používaných indikátorov sociálnej inklúzie,⁸⁵ ako napr. „uplatnenie na trhu práce“ alebo „dochádzka detí do školských zariadení“, sme sa našu škálu indikátorov sociálnej inklúzie pokúsili

nastaviť „jemnejšie“, tak, aby výskum zachytil aj ťažšie postrehnuteľné zmeny, ktoré sú však nevyhnutnými predpokladmi sociálnej inklúzie (napríklad zlepšenie komunikačných a sociálnych zručností, zmena kvality sociálneho kapitálu, nárast pozitívnych kontaktov s majoritou a pod.). Set indikátorov v kvalitatívnej časti výskumu do veľkej miery vychádzal z predchádzajúceho mapovacieho výskumu – väčšinu z týchto indikátorov navrhli zástupcovia cirkví a náboženských hnutí na základe svojich skúseností z terénu. V dotazníku sme však súbor konkrétnych indikátorov respondentom ponúkli až po otázke, v ktorej mohli sociálnu zmenu rómskych konvertitov charakterizovať vlastnými slovami. Aj otázka s pevným setom indikátorov bola otvorená a obsahovala možnosť „iné“. Set indikátorov sociálnej inklúzie sa testoval vo všetkých typoch dotazníkov (t.j. u všetkých cieľových skupín výskumu).

Pevný set testoval prítomnosť 14 indikátorov sociálnej inklúzie podmienenou náboženskou zmenou (viď s. 97).

Jednotlivé indikátory by sa dali rozdeliť do dvoch základných skupín. Pre prvú je charakteristické zlepšenie alebo odstránenie javov, ktoré ako rómski respondenti tak „vonkajší pozorovatelia“ (majoritné obyvateľstvo) vnímali ako negatívne. V druhej skupine sa naopak testoval nárast alebo zintenzívnenie javov (zručností a kompetencií), ktoré respondenti vnímali ako pozitívne. Pozitívna sociálna zmena tak bola na základe výberu indikátorov nepriamo zadefinovaná ako nárast pozitívnych a pokles negatívnych foriem sociálneho správania.⁸⁶

Výskum SIRONA 2010 potvrdil základnú vstupnú hypotézu, totiž, že pod vplyvom

Indikátory sociálnej inklúzie

1. zlepšenie dochádzky detí do vzdelávacích zariadení
2. zníženie miery zadlženosti
3. zníženie miery úžery
4. zvýšenie aktivity pri hľadaní práce
5. uplatnenie na trhu práce
6. zníženie miery drobnej kriminality
7. zníženie problémov s alkoholizmom a inými návykovými látkami
8. zníženie miery gamblerstva a závislosti na hazardných hrách
9. zvýšenie miery gramotnosti (odstránenie negramotnosti)
10. nárast komunikačných zručností
11. nárast sociálnych zručností
12. zvýšenie frekvencie pozitívnych kontaktov s inými Rómami (Rómami z iných obcí)
13. zvýšenie frekvencie pozitívnych kontaktov s majoritou
14. odstraňovanie vžitých stereotypov
15. iné

(Pevný set indikátorov sociálnej inklúzie testovaný vo všetkých typoch dotazníka; výskum SIRONA 2010.)

náboženských misií dochádza aj k pozitívnym sociálnym zmenám a za určitých predpokladov aj k následnej sociálnej inklúzii. Vyhodnotenie prieniku všetkých denominácií dospelo pomerne k prekvapivému záveru: po zohľadnení všetkých cieľových skupín v troch typoch dotazníkov (vrátane názoru „vonkajších pozorovateľov“) môžeme konštatovať, že všetkých 14 nami skúmaných indikátorov vykazovalo minimálne 80% úspešnosť. Úspešnosť rómskych misií z hľadiska pozitívnej

sociálnej zmeny Rómov tak dokladali aj ich nerómski susedia, starostovia a starostky, učiteľia a učiteľky ZŠ, úradníčky z miestnych Úradov práce, terénni sociálni pracovníci a pod. Slovenská majoritná spoločnosť sa javí ako relatívne konzervatívna a nábožensky tradičná, čo ju istým spôsobom predurčuje k preferovaniu veľkých cirkví a k apriórne negatívne posudzovaniu nových a netradičných denominácií. Pozitívna sociálna zmena Rómov v mnohých prípadoch

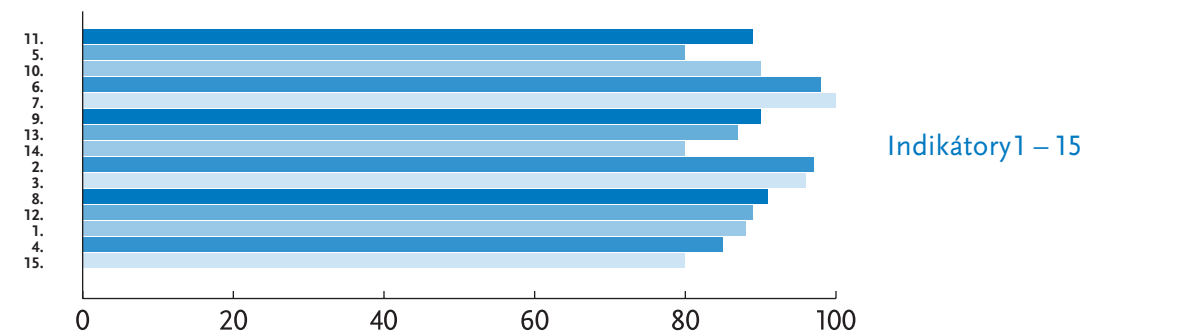
83 Viď slovník.

84 Viď slovník.

85 Národné indikátory sociálnej inklúzie boli definované napríklad v *Národnej správe o stratégiách sociálnej ochrany a sociálnej inklúzie na roky 2008 – 2010*, alebo v správe *Vyhodnotenie vhodnosti systému indikátorov a ich používania v Operačnom programe Zamestnanosť a sociálna inklúzia*. Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny Slovenskej republiky bolo v období od 15. októbra 2007 do 14. októbra 2008 prijímateľom a realizátorom projektu *Vytvorenie národných indikátorov v oblasti chudoby a sociálneho vylúčenia a návrh spôsobu zabezpečenia ich pravidelného monitorovania* (tzv. Twinning projekt). Projekt bol schválený a financovaný Európskou komisiou z Prechodného fondu. Projekt bol realizovaný za účasti Štatistického úradu Slovenskej republiky, v nadväznosti na využiteľnosť jeho zdrojov, predovšetkým harmonizovaného štatistického zisťovania EU SILC, a taktiež Rodinných účtov, pre výpočet národných indikátorov.

86 Viď slovník.

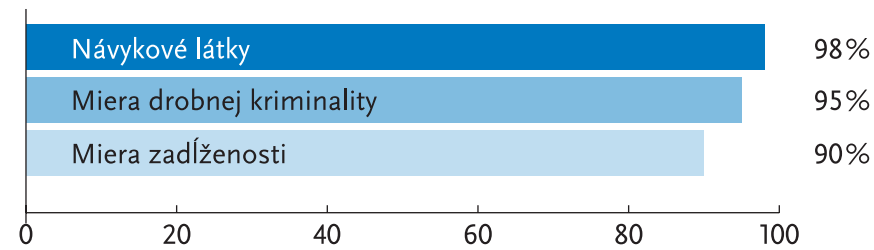
Indikátory sociálnej inklúzie (náboženskou cestou)

(Vyhodnotenie prieniku všetkých skúmaných cirkví a náboženských spoločností, spracované na základe výskumu SIRONA 2010.)

Najúspešnejšie indikátory sociálnej inklúzie (náboženskou cestou)

(Spracované na základe materiálov z výskumu SIRONA 2010.)

však dokázala preklenúť nielen náboženské, ale aj etnické stereotypy, čím vytvorila nový priestor pre sociálnu komunikáciu a inklúziu.

Medzi najúspešnejšie indikátory patrili podľa zistení kvalitatívneho výskumu obmedzenie závislosti od návykových látok, výrazné zníženie miery drobnej kriminality a zníženie miery zadĺženosti u tých Rómov, ktorí sa stali členmi náboženských hnutí. K najmenej úspešným (hovoríme o 80% úspešnosti) patrili indikátory týkajúce sa odstraňovania stereotypov a obojstranných bariér, v tomto prípade sa ako najvýznamnejší javil faktor času (t.j. tieto zmeny potrebujú relatívne dlhší čas).

Ako sme už spomenuli, set indikátorov bol otvorený a počas kvalitatívneho výskumu mohli respondenti určovať aj vlastné kritériá a príklady

zmien, ktoré sa v daných lokalitách pod vplyvom náboženskej misie udiali. Okrem pevného setu indikátorov sociálnej inklúzie sme v dotazníku v samostatnej otázke umožnili respondentom, aby sami, vlastnými slovami charakterizovali sociálnu zmenu, ku ktorej došlo pod vplyvom náboženskej zmeny. Odpovede v tejto časti boli mimoriadne zaujímavé najmä v cieľovej skupine samotných náboženských konvertitov.

Oproti ponúknutému pevnému setu vopred stanovených indikátorov sa tu často objavovali aj iné faktory sociálnej zmeny, tak, ako ich videli konvertiti „očami zvnútra“; k najčastejšie sa vyskytujúcim patrili: zlepšenie manželských vzťahov, zlepšenie vzťahov medzi deťmi a rodičmi, zmena spotrebného správania a zmena hospodárenia v rodine.

Indikátory sociálnej inklúzie v kolónke „iné“

- zlepšenie manželských vzťahov
- zlepšenie vzťahov medzi deťmi a rodičmi
- zmena spotrebného správania
- zmena hospodárenia v rodine
- zmena v hodnotových orientáciách
- zvýšenie zodpovednosti za vlastný život
- zvýšenie kladného sebahodnotenia
- aktivácia (pri hľadaní práce, pri zapájaní sa do sociálnych sietí)
- zlepšenie správania, kultivácia vystupovania a komunikácie
- zmena v životných stratégiách (dlhodobjšie vízie, pozitívne sebaapropcie)

(Z dotazníkov výskumu SIRONA 2010.)

Vybrané
tematické okruhy

5

5.1 PASTORAČNÝ DISKURZ

V priebehu výskumu SIRONA 2010 sa ukázalo, že pastoračný diskurz môže byť mimoriadne efektívnym nástrojom sociálnej zmeny konvertitov. Ukázalo sa totiž, že pri náboženskej zmene dochádza k zmene (len) tých sociálnych indikátorov, alebo presnejšie tých oblastí života, ktoré sú priamo zdôrazňované v pastoračnom diskurze. V praxi to znamená, že ak sa v konkrétnom pastoračnom diskurze bude klásť dôraz na zoficiálnenie rómskych manželstiev alebo sa bude vyzdvihovať potreba birmovných sľubov, v rómskej komunite prudko narastie počet uzavretých cirkevných sobášov a birmoviek. V indikátoroch návykových látok alebo úžery sa však neprejaví nijaká pozitívna zmena. Ak sa naopak v pastoračnom diskurze bude trvať na obmedzení užívania alkoholu alebo fajčenia, tieto faktory sa postupne prudko zmenia. Výskum tiež potvrdil, že ak sa pastoračná práca zameriava len na jednu skupinu (či už vekovú, alebo rodovú), sociálna zmena sa prejavuje len v tejto skupine. Jej celkový efekt je navyše veľmi ovplyvnený ostatnými „nezmenenými“ skupinami komunity. Ukázalo sa, že v prípade „viditeľných“ sociálnych zmien bol pastoračný diskurz komplexný a misia sa zameriavala na prácu so všetkými vekovými skupinami cieľovej komunity. Výskum tiež ukázal, že pastoračný diskurz dokáže ovplyv-

niť finančné hospodárenie rodín konvertitov, pričom sa významným spôsobom mení aj ich spotrebné správanie. Vo viacerých skúmaných lokalitách nám miestne zastupiteľstvá potvrdili, že konvertovaní Rómovia sa snažia nezadlžovať (či už voči obecnému úradu, alebo voči externým nebankovým subjektom). Pastoračný diskurz dokáže tiež pozitívne vplývať na zvýšenie školskej dochádzky a motivovať k zvyšovaniu vzdelania nielen detí ale i dospelých. Podobne môže pozitívne vplývať na zvyšovanie miery zodpovedného prístupu k rodičovstvu. Vo všeobecnosti možno konštatovať, že pastoračný diskurz dokáže v relatívne krátkej časovej perspektíve a s použitím minimálnych vstupných nákladov sociálne „ozdraviť“ komunitu a poskytnúť nielen konkrétne návody, ale i konkrétne pozitívne vzory ľuďom, ktorí žijú dlhodobo v sociálnej núdzi. Výskum potvrdil, že mnohí pastori poskytujú v sociálne vylúčených komunitách širokospektrálny sociálny servis, čím do veľkej miery supľujú nedostatok sociálnych služieb nasmerovaných do týchto komunít. Ich práca sa neobmedzuje len na pastoračnú (dušpastiersku) činnosť – väčšina z nich vystupuje v podstate v pozícii sociálnych mentorov, ktorí svojim klientom poskytujú sociálne poradenstvo. Podľa vyjadrení mnohých pastorov je práve komplexnosť a konkrétnosť ich prístupu kľúčom k stabilnej a úspešnej misijnej práci. Mnohí pastori tiež

„Generačná chudoba sa definuje ako chudoba aspoň dvoch po sebe idúcich generácií. Jej vzorce sa však začínajú prejavovať často už omnoho skôr, ako sa rodina stýka s ľuďmi žijúcimi v generačnej chudobe.

Situačná chudoba sa definuje ako nedostatok zdrojov v dôsledku konkrétnej udalosti (úmrtie, chronická choroba, rozvod atď.).

Generačná chudoba má svoju vlastnú kultúru, nepísané pravidlá a systém hodnôt. [...] V generačnej chudobe jedinec zastáva názor, že spoločnosť je vám vždy niečo dlžná. V situačnej chudobe naopak prevažuje hrdosť a odmietanie pomoci“

(Payne – DeVol – Dreusi Smith 2010: 55).

„...dávame dôraz, aby bol rast, lebo keď sú ľudia silní finančne, potom je silný aj zbor. Keď sú ľudia zadlžení, je aj zbor slabý. Neoddelujeme duchovné veci od financií. Ale to nie je podnikanie s vierou! Kto by si myslel, že sa dá zbohatnúť na základe viery, tak nech si to skúsi. Nech pýta od Rómov peniaze!“

(SIRONA 2010, dotazník B1, Krížová Ves).

vyjadrili názor, že špecifický prístup, ktorý volia pri práci v rómskej osade, je podmienený konkrétnou situáciou: Ľudia žijúci v trvalom sociálnom ohrození volia iné stratégie na prežitie ako ľudia, ktorí v ohrození nie sú, alebo sa v ňom ocitnú iba krátkodobo.

Ľudia, ktorí sa dlhodobo ocitnú v sociálnej núdzi, majú tiež iné priority, iné hodnoty a iné životné ciele. Preto úspešnosť „pastoračného balíčka“, ktorý so sebou misia do lokality prináša, je priamo úmerná od toho, či obsahuje aj sociálny rozmer. Vzhľadom na hĺbku i rozsah zmien (duchovných i sociálnych) je tiež nevyhnutné očakávať, že misia musí mať dlhodobý a intenzívny charakter (často i celkom individuálny charakter).

5.2 NEBEZPEČENSTVO POLARIZÁCIE A DÔRAZ NA INKLUZÍVNY DISKURZ

V tejto perspektíve je teda pastoračný diskurz nielen efektívny, ale predovšetkým zodpovedný nástroj nielen duchovnej, ale i sociálnej zmeny. Pozitívne vnímaná sociálna zmena má vo všeobecnosti vysoký potenciál sociálnej inklúzie. Niekedy sa však z rôznych dôvodov stáva, že cirkvi a denominácie pôsobiace medzi Rómami na Slovensku aplikujú v pastoračnom diskurze „exkluzívny model“. Tento pracuje s rozlišovaním striktných pozícií „my“ a „oni“, pričom k skupine „my“ / „naše“ sa

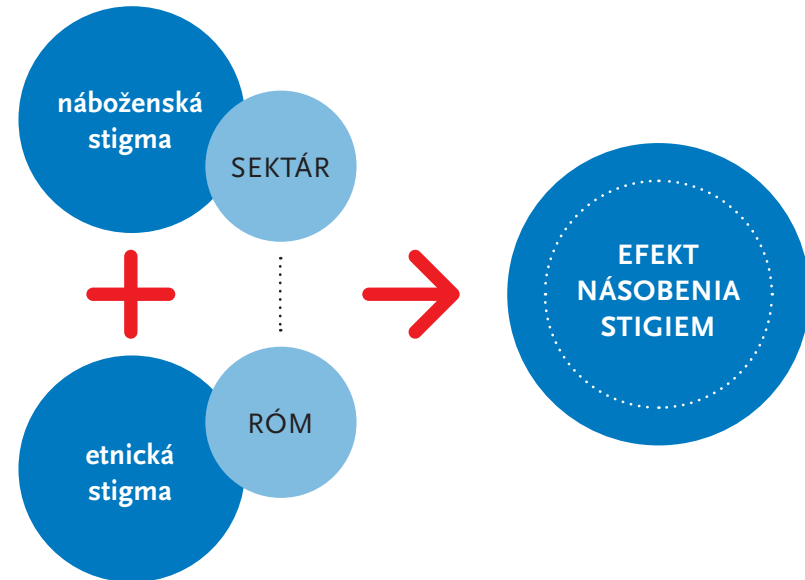
„Sú miesta, kde ľudia zápasia v strachu, napríklad chcú, aby sme tam klakli pred kaplnku sv. Márie a tam sa modlili s nimi ruženec. Lebo inak nás zarežú alebo prevrátia nám auto...“

(SIRONA 2010, dotazník B2, anonymizovaná lokalita).

viažu pozitívne hodnotenia (pravdivé, skutočné, správne, nasledovaniahodné a pod.). Pokiaľ sa v pastoračnom diskurze kladie dôraz na prílišné zvýrazňovanie odlišnosti členov od nečlenov, bude len veľmi ťažko dochádzať k zblížovaniu a častejším vzájomným kontaktom napríklad medzi rómskymi členmi náboženského spoločenstva a nerómskymi obyvateľmi obce.

Výskum ukázal, že v niektorých prípadoch náboženská aktivizácia nemusí viesť k sociálnej inklúzii, a to aj napriek tomu, že u mnohých členov náboženského spoločenstva dôjde k výrazným pozitívne vnímaným sociálnym zmenám, alebo sa pozitívne zmení kvalita ich života. Je potrebné uvedomiť si, že sme výskum zamerali na už pomerne stigmatizovanú skupinu Rómov (etnická nálepka Róm často funguje ako etnická stigma). V niektorých prípadoch aktívna rómska misia môže viesť k prípadnej polarizácii vo vnútri komunity a k efektu zväčšovania bariér. Za istých predpokladov sa tieto bariéry môžu násobiť, napríklad sa môžeme stretnúť so vznikom nálepky „sektár“, ak v obci medzi Rómami začne pôsobiť misia málo známej či neregistrovanej cirkvi, alebo ak je pastorácia vedená pre dané lokálne spoločenstvo netradičným spôsobom (letničný rítus bohoslužieb v rómskych misiách niekedy volia aj tradičné veľké cirkvi).

NÁSOBENIE STIGIEM

(Spracované na základe výsledkov výskumu SIRONA 2010.)

Potenciál zvyšovania napätia v obci majú aj cirkvi, ktoré v pastoračnom diskurze kladú prílišný dôraz na exkluzivitu svojich členov. Na efektivitu misie má celkovo veľký vplyv fakt, či je podporovaná lokálnou samosprávou, alebo či lokálna samospráva

naopak vyvíja úsilie brániace v misii. Vysoký potenciál konfliktu majú tie lokality, kde sa aktívnu misiu medzi Rómami rozhodnú robiť dve „konkurenčné“ denominácie, teda jedna z registrovaných veľkých cirkví s tradičným rítom a druhá neregistrovaná malá cirkev

NAJVÄČŠÍ POTENCIÁL KONFLIKTU V JEDNEJ LOKALITE SÚČASNE

Aktívna rómska misia

- registrovaná cirkev
- tradičný rítus
- veľká cirkev
(z hľadiska počtu členov)
- striktný exkluzívny pastoračný diskurz
- exkluzívna podpora zo strany samosprávy

(Spracované na základe výsledkov výskumu SIRONA 2010.)

Aktívna rómska misia

- neregistrovaná cirkev
- netradičný rítus
- malá cirkev
(z hľadiska počtu členov)
- striktný exkluzívny pastoračný diskurz
- bez podpory zo strany lokálnej samosprávy

s netradičným rítom. Všetky tieto faktory môžu (ale v mnohých prípadoch nemusia) viesť k ďalšej polarizácii, alebo až ku konfliktom, ktoré v hraničných prípadoch vedú k zániku rómskej misie.

Inými slovami, ak sa k etnickej stigme prameniacej z príslušnosti k rómskej menšine pridá náboženská stigma prameniaca z nálepky „sektár“, môže dôjsť k efektu násobenia stigmatizácie aj napriek tomu, že sa život rómskych konvertitov zmení k lepšiemu. K polarizácii môže dôjsť aj v prípade, že rómsku misiu vykonáva lokálne dominantná cirkev, a to väčšinou v takých prípadoch, keď majorita v danej lokalite túto misiu odmieta, alebo s ňou nesúhlasí. V takýchto prípadoch dochádza k štiepeniu misie v rámci jednej cirkvi, ktorá sa na jednej strane sústreďuje na prácu s majoritou a na druhej strane na samostatnú prácu s rómskymi komunitami. Toto zistenie však nemá hodnotiaci charakter, keďže viacerí kňazi a pastori uvádzajú, že samostatné misie môžu byť nábožensky veľmi efektívne. K sociálnej inklúzii (do majoritnej prijímateľskej spoločnosti) však v tomto prípade nedochádza v takom rýchlom časovom horizonte.

Hoci výskum potvrdil najmä v počiatočných fázach rómskej misie tendencie vzniku rôznych typov polarizácií (ako vo vnútri rómskej komunity, t.j. členovia verzus nečlenovia, tak medzi rómskou komunitou a majoritou), zároveň v praxi potvrdil, že mnohé polarizácie nevedú ku konfliktom a oveľa častejšie sa stretávame s prípadmi zmiernenia alebo eliminácie počiatočnej polarizácie.

Náboženská zmena má vysoký potenciál sociálnej zmeny. Sociálna zmena nevedie automaticky k sociálnej inklúzii. Najväčší potenciál sociálnej inklúzie má sociálna zmena, ktorú hodnotí pozitívne väčšinová (t.j. prijímateľská) spoločnosť.

(Výskum SIRONA 2010.)

Najvýraznejším faktorom je samotný efekt pôsobenia pozitívnej sociálnej zmeny. Ak sa k nemu pridá faktor času a efekt pozitívneho príkladu, dochádza k prehodnoteniu negatívnej nálepky „sektár“ i etnickej stigmy „Róm“. Významne k tomu môže prispieť, ak sa v pastoračnom diskurze kladie dôraz na inkluzivitu, alebo aspoň na rešpektovanie práva na „náboženskú inakosť“ či „indiferentnosť“. Vedenie k odlišnosti, za súčasného rešpektovania práva na inakosť, vie zabrániť mnohým negatívnym javom, ku ktorým môže dochádzať vo vnútri (väčšinou už aj tak rodinne či rodovo výrazne polarizovaných) rómskych komunit. V niektorých lokalitách, kde prebiehal výskum a kde sa stretlo viacero faktorov smerujúcich k polarizácii, sa s postupom času počiatočná polarizácia zmiernila a napokon došlo k sociálnej inklúzii rómskych členov náboženského hnutia. Rovnaký zmiernujúci a pro-inkluzívny potenciál má aj efekt pôsobenia pozitívnej zmeny. Pod vplyvom všetkých týchto faktorov môže konvertovaná skupina spočiatku stigmatizovaných Rómov s nálepkou „sektárov“ dospieť k relatívne úspešnej sociálnej inklúzii.

5.3 NÁBOŽENSKÉ MISIE A SOCIÁLNE SIETE

Výskum ukázal, že jednou z príčin, prečo sú náboženské misie vysoko efektívne v spôsobovaní sociálnej zmeny vo vylúčených rómskych komunitách je skutočnosť, že prichádzajú so špeciálnou ponukou sociálnych sietí.

„...siete sú prezentované ako vysoko účinný prostriedok ako čeliť (závažným sociálnym a morálnym) problémom, ako návod na to, ako prepojením jednotlivcov znásobiť silu sociálne znevýhodnených ľudí či ako novými formami občianskej aktivity obrodiť morálne hodnoty celej spoločnosti“

(Keller 2009: 11).

„(V neistej spoločnosti) sa tieto radikálne premeny bezprostredne premietajú do každodenného života ľudí v podobe poklesu váhy zaistenia čerpaného z pevného zamestnaneckého pomeru. Stúpa naopak význam tých zdrojov, ktoré sa dajú mobilizovať prostredníctvom rôzne košatých sietí neformálnych väzieb a medzosobných kontaktov“

(Keller 2009: 17).

Všeobecne platí, že človek má dva balíčky sociálnych sietí, do ktorých môže vstupovať a v rámci ktorých môže byť aktívny. Istý, daný balíček tzv. *primárnych sociálnych sietí* je systém vzťahov, do ktorých sa človek narodí – jeho rodina a širšie pokrvné príbuzenstvo.

Druhý balíček tzv. *sekundárnych sietí* produkuje spoločnosť, v ktorej sa človek pohybuje – tieto nie sú založené na pokrvných väzkoch, ale budujú sa na profesijnej alebo záujmovej báze. V súčasnej majoritnej spoločnosti je objem ponuky balíčka so sekundárnymi sieťami oveľa početnejší ako balíček s primárnymi sieťami (MODEL I.). Avšak

v prostredí sociálne vylúčených rómskych komunít vo všeobecnosti platí, že dominujú prevažne primárne sociálne siete, založené na rodinnej báze a pokrvných vzťahoch. Sekundárne sociálne siete sú obmedzené na minimum, alebo neexistujú vôbec (MODEL II.).

V oboch prípadoch do nich navyše Rómovia majú len veľmi obmedzený vstup, nakoľko väčšinou fungujú v rámci určitých spoločensky alebo etnicky definovaných skupín. V mnohých lokalitách sekundárne siete neexistujú ani v rámci majoritnej, sociálne nevyklúčenéj spoločnosti. Vo všeobecnosti však možno konštatovať, že majoritná

SOCIÁLNA PARTICIPÁCIA: MODEL II.

Model sociálnych sietí, v ktorom prevažujú primárne sociálne siete založené na pokrvných väzkoch. (Spracované na základe výsledkov výskumu SIRONA 2010.)

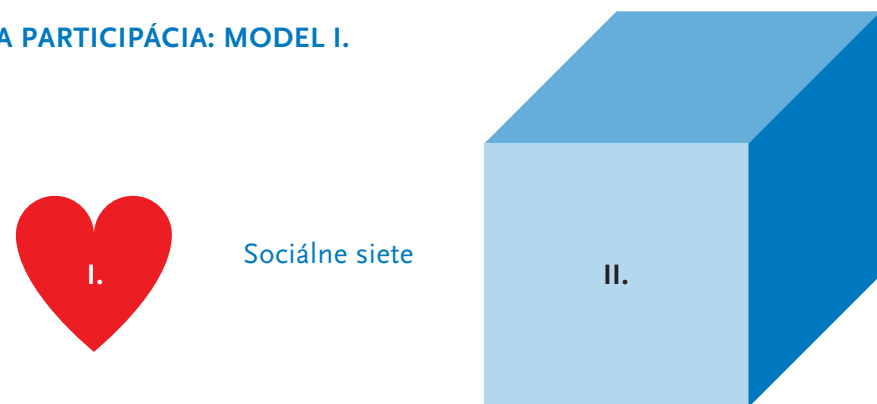
spoločnosť v zabezpečení sekundárnych sietí v rómskych osadách zlyháva, a tento problém sa celkovo podceňuje. Pritom participácia sociálne vylúčeného človeka v sekundárnej sociálnej skupine je prvým predpokladom jeho úspešného sociálneho začlenenia, získava tu sociálne návyky a kompetencie, ktoré pri jeho ďalšej sociálnej inklúzii môžu byť kľúčové.

V dnešnej spoločnosti dochádza k všeobecnému oslabovaniu primárnych sociálnych sietí. Tento jav sa prejavuje často aj v róm-

ských osadách. Náboženské spoločnosti prichádzajúce do týchto komunít prinášajú unikátny balíček sociálnych sietí, ktorý je akýmsi prienikom primárnych a sekundárnych sietí (MODEL III.).

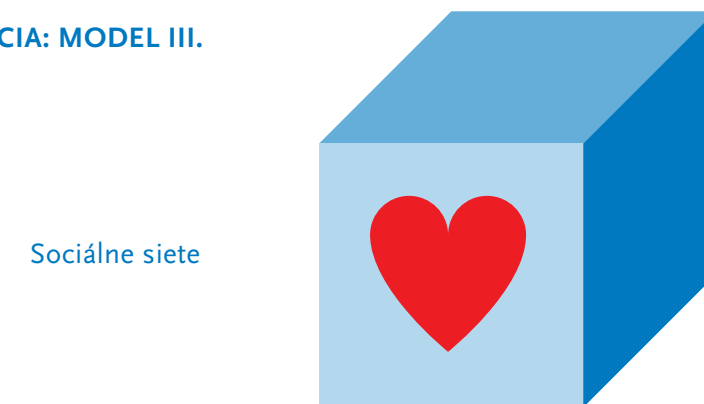
Náboženské spoločenstvo jednak stojí na budovaní siete na spôsob rodiny (oslovenie brat a sestra, a podobne), jednak je to často jediná možná inštitúcia, ktorá pre obyvateľov rómskych komunít prináša reálnu možnosť aktívneho zapojenia sa do funkčnej

SOCIÁLNA PARTICIPÁCIA: MODEL I.

Model sociálnych sietí, v ktorom prevažujú sekundárne sociálne siete založené na profesných a odborných záujmoch. (Spracované na základe výsledkov výskumu SIRONA 2010.)

SOCIÁLNA PARTICIPÁCIA: MODEL III.

Model sociálnych sietí, ktoré so sebou prinášajú náboženské spoločnosti. (Spracované na základe výsledkov výskumu SIRONA 2010.)

sociálnej siete. Do veľkej miery sú to dobrovoľné a spoločným záujmom (náboženským) spojené skupiny jednotlivcov, ktoré okrem náboženských aktivít vyvíjajú aj celý rad nenáboženských spoločenských aktivít, čím umožňujú svojim členom sociálnu participáciu v rámci sekundárnej sociálnej siete. Nakoľko aktivity týchto skupín nemajú len lokálny charakter (obmedzený na sociálne vylúčenú komunitu), ale aj nadlokálny, ev. medzinárodný rámec, pre mnohých členov týchto náboženských komunít je to často unikátna príležitosť ako nadväzovať sociálne vzťahy mimo svoju sociálne vylúčenú komunitu. Nadväzovanie takýchto „premostujúcich vzťahov“⁸⁷ sa pokladá za jeden z kľúčových faktorov začlenenia sociálne vylúčených jednotlivcov / komunít.

Z pohľadu sociálnych teórií je pre náboženské spoločnosti vyslovene strategicky výhodné obsadzovať tzv. „štruktúrne diery“⁸⁸ – teda prichádzať na miesta s prepojeniami, ktoré tam dovtedy neexistovali.

Niektoré sociálne teórie delia sociálne siete podľa typu väzieb, ktoré v nich prevládajú. Rozlišujú tzv. *slabé a silné väzby*, pričom silné väzby vládnu skôr v rodinách a medzi ľuďmi, ktorí majú intenzívne pokrvné alebo citové vzťahy (viažu ich intenzívne spoločné zážitky), zatiaľ čo slabé väzby môžu byť aj

formálne a veľmi povrchné, sú to skôr väzby so vzdialenejšími osobami, ktoré poznáme len málo (náhodní, situační, ale aj profesní známí atď.).⁸⁹

Ak toto kritérium vzťahujeme na primárne a sekundárne siete je zrejmé, že v primárnych sieťach prevládajú skôr pevné väzby, zatiaľ čo pre sekundárne siete sú skôr typické slabé väzby.

Sociálne silné väzby (rodinné väzby alebo silné priateľstvá) sú pre nás najmä v dnešnej dobe mimoriadne dôležité, ich význam sa ešte zväčšuje, ak žijeme v sociálnom ohrození. Predstavujú pre nás niečo ako „dôverné osobné poistenie“ v kritických situáciách, pretože človeku nedovolia padnúť na dno.⁹⁰ Podľa niektorých sociálnych vedcov sú však pre nás rovnako dôležité slabé sociálne väzby; vďaka nim sa dokonca môžeme dostať k lepším, resp. iným zdrojom ako pomocou silných väzieb.⁹¹

V zásade tiež platí, že slabými väzbami sa snažíme preniknúť predovšetkým k ľuďom, ktorí stoja v sociálnej hierarchii vyššie ako my, a s ktorými nás obyčajne nespájajú silné príbuzenské alebo priateľské väzby.⁹²

Z tohto uhla pohľadu sú pre nás silné väzby kľúčové pri stabilizácii nášho sociálneho postavenia, kým rozvíjanie slabých väzieb nás začleňuje do širšieho spoloč-

„Pri hľadaní pracovného miesta nám náhodní a vzdialenejší známi (kolegovia z bývalej práce, spolužiaci a pod.) dodávajú početnejšie a cennejšie informácie než aké sú nám schopní poskytnúť naši blízki príbuzní a dobrí priatelia. Dokážu nás prepojiť s vzdialenejším a rôzno-
rodejším prostredím, než je to, ktoré zdieľame so svojimi najbližšími“
(Granovetter 2000).

ského kontextu, otvára nám nové príležitosti a môže nahrádzať náš (pôvodný) nedostatok zdrojov. Z hľadiska sociálnej inklúzie vylúčených osôb sa potom slabé väzby môžu javiť ako kľúčové.

Ďalšou zaujímavou charakteristikou sekundárnych a primárnych sietí z uhla pohľadu sociálnych teórií je ich črta k otvorenosti alebo uzavretosti. Sieť sa pokladá za *otvorenú*, ak je vstup do nej viac-menej voľný (len málo determinovaný vopred určenými faktormi). Sieť je naopak *zatvorená*, ak je vstup do nej prísne kontrolovaný a determinovaný vopred určenými, ťažko ovplyvniteľnými faktormi (pohlavie, vek, majetok, pôvod, vzdelanie, príbuzenstvo, etnicita a pod.). Sociálni vedci dlho riešili dilemu, či sú pre ľudí výhodnejšie skôr uzavreté alebo otvorené siete.⁹³ V súčasnosti sa razí názor, že uzavreté siete sú lepšie na ochranu a udržanie už nadobudnutých zdrojov, otvorené zase na získavanie nových zdrojov.⁹⁴

Zhrnutie, vzťahnuté na náš prípad:

Väčšina funkčných sociálnych sietí v sociálne vylúčených rómskych komunitách má povahu uzavretých primárnych sietí, v ktorých prevládajú silné väzby.

Z pohľadu sociálnej inklúzie sociálne vylúčených jednotlivcov a komunít by mala byť kľúčová podpora otvorených sekundárnych sociálnych sietí, v ktorých by prevládali (resp. boli prítomné) slabé väzby.

Vzťahnuté na náš prípad by sme mohli povedať, že náboženské spoločnosti sú *hybridným typom* sociálnej siete, ktorý môže byť otvorený alebo uzavretý,⁹⁵ a v ktorom prevládajú slabé typy väzieb, ktoré za istých okolností môžu plniť aj funkcie typické pre silné väzby.⁹⁶ Náboženské spoločnosti tak pre svojich členov ešte stále ponúkajú „poistenie v krízových situáciách“, pritom však svojim členom významným spôsobom rozširujú možnosti získania nových zdrojov. Ich úspešnosť pri sociálnej inklúzii tak môže vyplývať aj z tejto „medzičlánkovej“ pozície.

5.4 SOCIÁLNE AKTÉRSTVO A SOCIÁLNE LÍDERSTVO

Výskum SIRONA 2010 potvrdil, že ak u konvertitov dôjde k vnútornej identifikácii s cirkvou / hnutím / lokálnou skupinou, vstupujú do jej štruktúry a vyhľadávajú formy aktívnej participácie, ktoré im skupina ponúka. Zoznamujú sa so skupinovými pozíciami,

87 Robert Putnam hovorí o tzv. „premostovacom kapitále“ (Putnam 2000); viac viď táto kapitola, časť 5.6.

88 Koncept RONALDA S. BURTA.

89 Elizabeth Bottová v polovici 50. rokov skúmala na vzorke 20 londýnskych rodín charakter manželských rolí v závislosti na hustote sietí, ktoré jednotlivé rodiny udržiavajú. Bottová vtedy formulovala názor, že slabé vzťahy sú charakteristické pre vzdelanejšie rodiny, zatiaľ čo rodiny robotníkov sa spravidla (nie však vždy) obmedzujú na silné väzby (Bott 1971: 105, 112; citované podľa Keller 2009: 21).

90 Koncept Marka GRANOVETTERA.

91 Lin 2006: 26.

92 Keller 2009: 27.

93 Výhodnosť uzavretých sietí zdôrazňovali Pierre Bourdieu (posilňujú dominantnú pozíciu skupiny) a James Coleman (posilňujú normy a autoritu). Naopak, výhodnosť otvorených sietí hlásali Mark Granovetter (hrajú úlohu mostov smerom von, k iným skupinám) a Ronald S. Burt.

94 Lin 2006.

95 Jeho otvorenosť a uzavretosť môže veľmi kolísať, v závislosti od konkrétneho náboženského subjektu. Náboženská spoločnosť s exkluzívnym pastoračným diskurzom aj typom členstva môže byť v skutočnosti až hranične uzavretá sociálna sieť, zatiaľ čo náboženská spoločnosť s inkluzívnym pastoračným diskurzom aj typom členstva, naopak, úplne otvorená sociálna sieť.

96 Z kvalitatívneho výskumu v rámci projektu SIRONA 2010 napríklad vyplývalo, že v prípade finančnej núdze niektorého člena sa ostatní členovia skupiny zúčastnia finančnej zbierky, čím mu poskytnú stabilizáciu a východisko z kritického stavu.

rolami a sú ochotní investovať svoj osobný čas, aby sa naučili novým zručnostiam a kompetenciám, ktoré nová skupina od nich vyžaduje. Rovnako sú ochotní finančne svoju cirkev podporiť alebo prispieť vo forme dobrovoľnej práce. Ak daná skupina ponúka nielen rôzne podoby aktívnej participácie, ale aj hierarchický postup v štruktúre, výskum potvrdil aktívny záujem konvertovaných Rómov o lídrovské role. Záujem o participáciu v sekundárnych sieťach, či už vo forme sociálneho aktérstva, alebo vo forme sociálneho líderstva, možno považovať opäť za kľúčový bod sociálnej inklúzie sociálne vylúčených jednotlivcov / komunit.

„Samozrejme extrémna chudoba. Ľudia boli závislí na systéme úžerníctva, a bez toho by v podstate mnoho ľudí neprežilo! Mali obrovské existenčné problémy. Takže extrémna chudoba, zlé životné podmienky, katastrofálne... prežili vďaka úžere, naozaj!“

(SIRONA 2010, dotazník B3, anonymizovaná lokalita).

5.5 OD ÚŽERNÍKA K NÁBOŽENSKÉMU LÍDROVI

Tu sa zameriame na bližšiu analýzu platnú v tých náboženských skupinách, ktoré umožňujú inštitút laických kňazov, náboženských lídrov alebo ich pomocníkov, čím umožňujú hierarchicky odstupňovanú participáciu rómskych členov komunity vo svojej štruktúre.

Niektoré náboženské skupiny sa programovo zameriavajú na boj s „internou zadlženosťou“ prítomnou v rómskych komunitách, s tzv. úžerou. Hoci z hľadiska majoritnej spoločnosti je systém úžery fungujúci v sociálne vylúčených rómskych komunitách hodnotený ako negatívny a nezákonný systém, z hľadiska komunity ide o komunitou vyvinutý interný systém sociálnej výpomoci, ktorý

zachraňuje pred pádom na finančné dno, resp. pred existenčným pádom (keď nie sú peniaze na základné potraviny). Ide o systém založený na interných komunitných pravidlách, ktorý rešpektujú obe strany (ako strana, ktorá poskytuje financie alebo zdroje, tak strana, ktorá si peniaze / zdroje požičiava). Z hľadiska chápania internej legitimacy a rešpektovania reciprocity týchto „ekonomických kontraktov“ je moment obojstranného rešpektu mimoriadne dôležitý.

Niektoré sociálne koncepcie vnímajú vzťah človeka k sieti jeho priateľov a známych ako štandardnú formu podnikania. Ľudia majú k dispozícii v zásade dva druhy zdrojov.

Medzi zdroje prvého rádu patrí napríklad pôda, peniaze, špecializované vedenie a ďalšie statky, ktoré človek kontroluje bezprostredne. Osoby, ktoré majú pod kontrolou tento druh zdrojov, sa v nich zvyknú nazývať *patrónmi*.⁹⁷

Z tohto uhla pohľadu vystupuje úžerník v rómskej osade v pozícii patróna. Priamo disponuje financiami alebo naturálnymi komoditami (prevažne potraviny), alebo sprostredkuje „čiernu prácu“ (nepriamo sprostredkuje financie).

Úžerníci, ak použijeme mikrosociálne hľadisko skupiny, patria zväčša k najaktívnejším členom komunity, ktorí dokážu získať vstupné zdroje a následne ich kapitalizovať. Stratégia mnohých náboženských skupín sa programovo zameriava práve na prácu s týmito „skupinovými aktivistami“ a mno-

„Spomínal som to úžerníctvo... úžerníci sa v tom období delili na rôzne kategórie, menší úžerníci, väčší úžerníci, začínajúci úžerníci... vlastne každý, kto zarobil akúkoľvek korunu, tak to točil týmto spôsobom, lebo to bolo veľmi efektívne... Točil to týmto spôsobom a mnohí ľudia, ktorí sú členmi tejto cirkvi, tak boli v tých štruktúrach pôvodne niekde zaradení...“

(SIRONA 2010, dotazník B3, anonymizovaná lokalita).

hým z nich sa darí postupne ich posunúť do pozície „náboženských lídrov“ lokálnych náboženských skupín, pričom vystúpia zo systému úžery.

Pokúsme sa teraz na tento „zázrak“ pozrieť očami sociálnych teórií. Pozícia patróna umožňuje človeku kapitalizovať zdroje prvej kategórie. Pozícia patróna v sociálne

„Tá premena je pre mňa šokujúca! Ja som tam pracoval 2,5 roka a po mne pracovali tam ďalší ľudia. Investovalo sa tam strašne veľa peňazí do tej obce a nikomu sa nepodarilo vlastne urobiť takú zásadnú zmenu akú sa podarilo pastorovi! Tí ľudia, to, že prestali vykonávať tú úžeru, to bolo šokujúce, to je zázrak! Ten xx aj s tým xy u mňa robili a až časom som zistil, že sú úžerníci. A ináč ... oni patrili k najšikovnejším ľuďom v tej komunite, dalo sa s nimi porozprávať, dokonca som s nimi bol aj na pive, aj sme chodili grilovať a ja neviem čo... A samozrejme, ono to býva zvykom, že najšikovnejší ľudia v tej lokalite sú úžerníci, lebo asi pravdepodobne to je jediný spôsob ako prísť k nejakým peniazom... oni, potom, keď som odišiel, vyrástli do veľkých úžerníkov... Vtedy možno začínali, keď ja som tam pracoval, ale keď som odišiel, tak bolo počuť o nich, že sú veľkí úžerníci a využívali všetky možné prostriedky k tomu, aby sa dostali k svojim peniazom! Aj silu dokonca! A to, že oni prestali toto robiť, lebo po mne nastúpili mnohé ďalšie organizácie, sa tam robilo dlhé roky, obrovské peniaze tam tiekli, a nikomu sa nepodarilo napríklad toto zničiť, len tomu pastorovi. Nehovoriac o tom, že sa nikomu nepodarilo v podstate eliminovať ten alkoholizmus, ktorý tam bol, a to, čo sa mu podarilo s tými cigaretami... to už, to je fakt zázrak! ...Ľudia, úžerníci, ktorí sú v tejto cirkvi, odpustili ostatným tie peniaze. Ľuďom, ktorí boli závislí na tomto systéme, to je niečo, čo nevidieť často na Slovensku! No a tí ľudia začali, to čo sme ich učili v podstate, byť šetrnejší, začali hospodáriť...“

(SIRONA 2010, dotazník B3, anonymizované mená aj lokalita).

„Ohledně lichvářství, když to byli lichváři, fajn, tento člověk, když jsem třeba kázal ve vesnici, kázal jsem ohledně lichvářství, tento člověk jestliže se obrátil, tak jsme měli velkou Víru, protože tento obrácený člověk řekl – já odpouštím, všechny ty peníze, vraťte mi jenom to, co mi patří a né navíc – fajn, takže tam se dohodli a už nevraceli třeba tu částku kterou měli.

Pokud se ty lidé neobráti a mají tento dluh, snažíme se ty lidi prostě nasměrovat tím způsobem, ať se domluví s těmi lidmi, kolik co můžou, a kolik ne... a pokud na ně tlačí – dejte mi všechno! – vedeme ty lidi k tomu, aby věděli, že můžou na ně zavolat policii. ‚Zavolej na ně policii‘, řešíme to i takýmto způsobem, to je ale krajné řešení, neděláme to rádi“

(SIRONA 2010, dotazník B1, Spišská Nová Ves).

97 Boissevain 1973, 1974.

„Broker je predovšetkým obchodník s dôverou. ...pre brokera býva omnoho ľahšie zvýšiť svoj kredit... jeho sieť je potenciálne nekonečná. Dôvera druhých v brokera je základným predpokladom jeho fungovania aj celej jeho úspešnosti“

„...nie každý človek chce a aj dokáže manipulovať druhými ľuďmi... V princípe však siete práve na to slúžia. Šikovný sprostredkovateľ dokáže zo sietí, ktoré prepája, vyťažiť najrôznejšie služby, informácie, ale tiež zaistiť si dobrú vôľu druhých, dosiahnuť psychické uspokojenie. Iba málokedy spočíva jeho zisk priamo v peniazoch“
(Boissevain 1973).

„Mne sa najviac páči ten rešpekt tých ľudí“
(SIRONA 2010, dotazník B1, rómsky náboženský líder, Rudňany).

vylúčenej komunite je v tomto smere významne limitovaná, môže disponovať iba pomerne obmedzenými zdrojmi tohto typu. Dobrovoľné vystúpenie zo systému úžery pod vplyvom konverzie sa môže na prvý pohľad javiť ako veľmi nevýhodné. Okrem efektu konverzie (hovoríme o „duchovnom raste“) však môžeme uvažovať aj o „sociálnom raste“ pôvodného úžerníka. Sociálne teórie hovoria, že ak dôjde k významnej zmene kvality sociálnych sietí, mení sa aj systém kontaktov a známostí, ktoré jednotlivcovi umožňujú disponovať aj s tzv. zdrojmi druhého rádu. Ide najmä o strategické kontakty s tými, ktorí kontrolujú zdroje prvej kategórie, alebo majú k takýmto osobám prístup. Tí, ktorí kontrolujú zdroje druhého rádu a môžu s nimi manipulovať vo svoj prospech,

„Jasné. Pred 6-rokmi to tu bolo ozaj jak švajčiarska banka. A už policajti začali to, to a to, ale nedotiahli to... Už Rómovia začali udávať, ale za tri dni povedali, že to nie je pravda, takže nebol v tom systém, ale pastor tu prišiel a začal kázať, takže to sa prelomilo. Tá úžera skončila, človek dostal rozum. Začal žiť. Začal žiť! On tu prišiel a skrze Evangelium, skrze Boha a tá úžera spadla“

(SIRONA 2010, dotazník B1, Rudňany).

sa v týchto koncepciách nazývajú *brokermi*.⁹⁸ Pozícia brokera je vyšším stupňom sociálneho aktérstva, jednoducho povedané, kým patrón ovláda ľudí pomocou peňazí (aj jeho zisk pozostáva prevažne z financií), broker ovláda ľudí pomocou dôvery, ktorú do neho ľudia investujú. Ďalším dôležitým rozdielom je, že kým pozícia patróna môže byť pre samotného patróna často veľmi nepríjemná, pozícia brokera je spojená s úctou a vážnosťou.

Náboženské skupiny, ktoré programovo bojujú s interným systémom úžery zaužívaným v rómskych osadách, sa v prvom rade snažia miestnym úžerníkom ponúknuť pozíciu náboženského lídra. Slovanami sociálnych teórií im vlastne namiesto pozície patróna ponúknu pozíciu brokera.

5.6 SOCIÁLNY KAPITÁL

Existuje viacero koncepcií,⁹⁹ resp. „návodov“ na to, ako človeka, ktorý je v pozícii sociálne vylúčeného / marginalizovaného, začleniť do spoločnosti. Väčšina z nich upozorňuje na fakt, že sociálne vylúčený človek zvyčajne nemá dost zdrojov, pričom primárny nedostatok ani tak nespočíva v nedostatku financií, ako sa to často zvykne redukovať, ako skôr v celkovom nedostatku zdrojov.

Ak má človek nedostatok zdrojov (v ktorejkoľvek z nižšie uvedených kategórií), ocitá sa v sociálnom ohrození. Väčšine chudobných ľudí chýba viacero z nich. Vzťahnuté na našu tematiku to znamená, že nestačí „pridávať“ iba v kolónke „finančné zdroje“, resp. ak zároveň neošetríme nedostatok ostatných zdrojov,

môže to byť napokon celkom neefektívne. A naopak, ak ošetríme „mentálne“ a „duchovné“ zdroje, pričom ponúkneme „pozitívne životné vzory“, naučíme „nepísaným pravidlám“ inej sociálnej skupiny a zdokonalíme „techniky prekonávania ťažkostí“, naša pomoc konkrétnemu človeku môže byť veľmi efektívna, a to aj vtedy, ak mu v kolónke „finančné zdroje“ nič nepridáme.

Ak sa pokúsime na tento problém aplikovať sociálne teórie, tak veľmi zjednodušene povedané, kategórie zdrojov „podporné systémy“, „vzťahy / životné vzory“, „znalosť nepísaných pravidiel“ by sa do veľkej miery prekrývali s termínom *sociálny kapitál*.

Určitá výška sociálneho kapitálu umožňuje svojim držiteľom dve veci. Jednak si môžu v materiálnej rovine zaobstarat veci,

„Chudoba je miera, v ktorej jednotlivec žije bez potrebných zdrojov. Zdroje sa delia do nasledujúcich kategórií:

FINANČNÉ: Mať peniaze na nákup tovaru a služieb.

EMOCIONÁLNE: Byť schopný ovládať sa a vybrať si svoje emocionálne reakcie, predovšetkým v nepríjemných situáciách, a neuchyľovať sa pritom k sebađeštrukčnému správaniu. Ide o vnútorný zdroj, ktorý sa prejavuje vytrvalosťou, húževnatosťou a uskutočňovaním samotných volieb.

MENTÁLNE: Mať duševné vlohy a nadobudnuté schopnosti (čítanie, písanie, počítanie) potrebné pre každodenný život.

DUCHOVNÉ: Veriť v prozreteľnosť a Boží plán.

FYZICKÉ: Byť fyzicky zdravý a schopný pohybu.

PODPORNÉ SYSTÉMY: Mať priateľov, rodinu a ďalšie podporné zdroje, ktoré sú k dispozícii v prípade potreby. Ide o externé zdroje.

VZŤAHY / ŽIVOTNÉ VZORY: Byť v pravidelnom kontakte s vhodným(i) dospelým(i), ktorí sa o dieťa starajú a ktorí sa neuchyľujú k sebađeštrukčnému správaniu.

ZNALOSŤ NEPÍSANÝCH PRAVIDIEL: Poznať nepísané zákonitosti a zvyky danej skupiny.

TECHNIKY PREKONÁVANIA ŤAŽKOSTÍ: Byť schopný vnútornej reči (tzv. procedurálneho monológu) a vedieť premýšľať o veciach nielen v rovine konkrétnej, ale aj abstraktnej. Ide o schopnosť odosobniť sa od vlastného problému“

(Payne – DeVol – Dreussi Smith 2010: 17).

98 Boissevain 1973, 1974.

99 Aj na Slovensku už dobre známy koncept „mostov z chudoby“ (bližšie pozri Payne – DeVol – Dreussi Smith 2010).

„Sociálny kapitál predstavuje zdroje druhých ľudí, ktoré môžeme mobilizovať v svoj prospech, pokiaľ sme s tými ľuďmi prepojení a máme k nim prístup... veľkosť sociálneho kapitálu konkrétneho človeka je daná jednak šírkou siete vzťahov, ktoré môže reálne využívať, jednak objemom ekonomického, kultúrneho či symbolického kapitálu, ktorý vlastní druhí ľudia, s ktorými je takto úzko zviazaný“

(Bourdieu 1980).

ktoré práve potrebujú a ku ktorým by sa inak nedostali, jednak v rovine symbolickej profitujú z toho, že ich druhí vnímajú ako členov prestížnej skupiny.¹⁰⁰

Čím vyšší (širší, rozmanitejší) sociálny kapitál jednotlivec má, tým je pravdepodobnejšie, že dokáže vykompenzovať niektorý nedostatok zo svojich vstupných zdrojov. Pre sociálne vylúčeného človeka je teda absolútne kľúčové budovať a rozširovať svoj sociálny kapitál.

Nie je však sociálny kapitál ako sociálny kapitál. Sociálni teoretici rozlišujú dva druhy sociálneho kapitálu – tzv. *viažuci* a tzv. *premostujúci*.¹⁰¹

Táto koncepcia tvrdí, že forma sociálneho kapitálu má veľký vplyv na sociálnu exklúziu alebo inklúziu jednotlivca. *Viažuci* kapitál (bonding capital), hromadíme tak, že nadväzujeme vzťahy so sociálne podobnými jednotlivcami (jednotlivcami rovnakej sociálnej triedy). Tento kapitál utvrdzuje naše postavenie

„Sociálny kapitál viažuci (bonding) funguje vo vnútri homogénnych skupín. Ich členovia sú ochotní pomáhať si navzájom, majú však tendenciu ignorovať potreby a záujmy všetkých, ktorí stoja mimo ich skupinu. Sú zahľadení do seba a pestujú v tej či onej miere kult vlastnej výlučnosti. Je tomu tak napríklad v prípadoch etnických skupín či exkluzívnych klubov pre vyvolených.

Naopak sociálny kapitál premostujúci (bridging) znamená ochotu pracovať na spoločnej veci s ľuďmi z rôznych sociálnych, etnických, profesných, náboženských a iných príslušností“

(Putnam 2000).

v rámci tejto triedy. Pre sociálne vylúčených jednotlivcov je z hľadiska tejto koncepcie kľúčové, aby svoje sociálne vzťahy (svoj sociálny kapitál) budovali s jednotlivcami z „vyššej sociálnej triedy“, v našom prípade sociálne začlenenými jednotlivcami. Takýto kapitál sa považuje za tzv. „premostovací“ (bridging capital) a pre sociálne vylúčeného jednotlivca môže byť kľúčový pri hľadaní jeho cesty zo sociálnej exklúzie.

Táto koncepcia korešponduje s odporúčaniami, ktoré sme adresovali predovšetkým predstaviteľom jednotlivých cirkví. Z hľadiska budovania sociálneho kapitálu je mimoriadne dôležité, aby aktivity náboženských spoločností mali inkluzívny, a pokiaľ je to možné aj nadlokálny charakter, aby oslovovali rómske aj nerómske obyvateľstvo a aby ich misia išla naprieč sociálnymi vrstvami. Budovať sociálny kapitál sociálne vylúčeného jednotlivca v rámci náboženskej skupiny, ak sa na tento jav pozrieme z hľadiska vyššie

uvedených kategórií nevyhnutných zdrojov, je mimoriadne efektívne: náboženská komunita prostredníctvom viery ponúka človeku istenie v krízových životných situáciách; komunita ďalej dokáže poskytnúť vhodné životné vzory, naučiť nepísaným pravidlám skupiny a zdokonaľiť techniky prekonávania ťažkostí. Okrem toho dokáže výrazne pracovať aj s „emocionálnymi“ (učenie vhodným formám komunikácie) a „mentálnymi“ zdrojmi (učenie čítania a písania), ktorých nedostatok človeka mimoriadne znevýhodňuje v každodennom živote.

Sociálne pole

Ďalšia zo sociálnych koncepcií tvrdí, že našou participáciou v sociálnych sieťach (primárnych a sekundárnych) hromadíme svoj sociálny kapitál, pričom všetky zmienené položky sa podieľajú na vytváraní sociálneho poľa, v ktorom sa nachádzame. Z tohto tvrdenia potom vychádza i predpoklad, že ak dôjde k výraznej zmene participácie v sociálnych sieťach, dochádza k zmene kvantity i kvality sociálneho kapitálu, ktorý sa naakumuluje, čo môže významne ovplyvniť zmenu sociálneho poľa. *Vzťahnuté na náš prípad platí, že čím viac jednotlivcov v sociálne vylúčenej komunite*

„Koncept sociálnych sietí, sociálneho kapitálu i dôvery možno niečo vypovedá o stratégii ľudí, ktorí sa ocitli uprostred neistoty bez akejkoľvek opory a bez solídnejšieho zaistenia. Pokiaľ však budeme vydávať svoje siete známostí za sociálnu štruktúru, pokým budeme o chudobných a zraniteľných ľuďoch uvažovať ako o ‚sociálnych kapitalistoch‘ a pokým budeme starostlivo kalkulovať výšku výnosov plynúcich z naprosto úprimnej dôvery, potom nikdy nepochopíme, prečo je nám súdené žiť v stále väčšej a bezvýhodiskovej neistote“

(Keller 2009: 10).

aktívne participuje v sekundárnej sociálnej sieti inkluzívneho charakteru, tým viac premostujúceho kapitálu v komunite sa naakumuluje, čo môže pozitívne – inkluzívne ovplyvniť nielen sociálne pole v rámci vylúčenej rómskej komunity, ale i širšie sociálne pole, v ktorom sa rómska komunita nachádza. Z hľadiska dlhšej perspektívy má preto takáto situácia významný inkluzívny potenciál.

Záver:

Aj keď sme na analýzu sociálnej zmeny resp. sociálnej inklúzie, tak, ako ju zachytil náš výskumný projekt, použili termíny sociálnych teórií, ktoré pracujú so sociálnou zmenou / inklúziou ako „trhovým produktom“, neznamená to, že si nie sme vedomí jej limit a redukcionizmu. Vzhľadom na často ideologizujúci diskurz, ktorý sprevádza ako „rómsku“, tak „náboženskú“ tému, sme sa zámerne pokúsili priblížiť túto tému vecným spôsobom a použiť nástroje, ktoré neboli vyvinuté na uchopenie „rómskej“, ani „náboženskej“ oblasti. Do textu publikácie sme sa potom pokúsili zakomponovať čo najviac citácií zo samotného výskumu, aby prehovorili sami aktéri alebo svedkovia sociálnej zmeny / inklúzie, ktorú sme výskumom sledovali.

100 Bourdieu 1980.

101 Putnam 2000.

Kedže výskum zistil, že pri náboženskej zmene dochádza aj k sociálnej zmene, teda k širokospektrálnej zmene sociálnych návykov a správania sa jednotlivcov, naformulovali sme aj určité odporúčania pre zainteresované subjekty. Túto zmenu reflektovali všetci aktéri (pastori, Rómovia, samospráva, nerómski spoluobčania...) a hodnotili ju ako pozitívnu. Táto zmena má vysoký potenciál sociálnej inklúzie, nakoľko u rómskych konvertitov dochádza k nárastu pozitívnych sociálnych zručností a kompetencií za súčasného poklesu takých módov sociálneho správania, ktoré majoritná spoločnosť vníma ako negatívne. Vstupom Rómov do lokálnych náboženských skupín sa mení povaha ich sociálnych sietí i kvalita ich sociálneho kapitálu. Oba tieto faktory sú mimoriadne dôležité najmä v situácii nedostatku ekonomického kapitálu (finančné zdroje, možnosť zamestnať sa a pod.), s akou sa bežne stretávame práve v sociálne vylúčených rómskych komunitách. Výskum SIRONA 2010 tiež ukázal, že z hľadiska stability tejto zmeny je ideálne, ak prebieha na komunitnej / kolektívnej úrovni.

Uvedené odporúčania sme rozdelili do troch skupín podľa troch zainteresovaných strán. Dodali sme aj štvrtý súbor odporúčaní pre mimovládne organizácie. Ich dôsledným uplatnením v praxi by pri minimálnych počiatočných finančných a personálnych vstupoch mohlo dôjsť k relatívne rýchlemu odstráneniu náboženskej diskriminácie Rómov na Slovensku. Keďže výskum SIRONA 2010 ukázal, že „náboženská cesta“ môže byť mimoriadne efektívnym nástrojom sociálnej inklúzie Rómov na Slovensku, je dôležité, aby všetky zainteresované strany zväžili niektoré z nasledovných odporúčaní:

6.1 ODPORÚČANIA PRE CIRKVI, NÁBOŽENSKÉ HNUTIA A OBČIANSKE ZDRUŽENIA S NÁBOŽENSKÝMI AKTIVITAMI

Na základe analýz viacerých lokalít s úspešnými náboženskými misiami rozdielnych denominácií sme v rámci projektu vypracovali model tzv. „komplexného pastoračného balíčka“, ktorý prináša najvýraznejší efekt sociálnej inklúzie Rómov. Tento model sa tiež viacerým pastormi osvedčil ako najúspešnejší model pastoračnej práce medzi Rómami.

- 1. A)** V prvom rade je dôležité, aby bol pastoračný diskurz čo najkomplexnejší a zameraný na všetky vekové skupiny. Ukazuje sa však, že je veľmi efektívne s rôznymi vekovými a gendrovými skupinami pracovať aj samostatne, v rámci rôznych diskusných skupín a pod.
- 1. B)** Úspešná misia stojí na intenzívnej a permanentnej práci v komunite.
- 1. C)** Je dôležité umožniť participáciu v štruktúre náboženskej skupiny pre čo najväčší počet rómskych členov. Osvedčuje sa dôraz na výchovu rómskych lídrov, a tiež aj vyžadovanie aktívnej participácie v štruktúre zboru.
- 1. D)** Zbor by mal mať aktivity lokálneho charakteru, no zároveň by sa mal snažiť vytvárať aj aktivity nadlokálneho charakteru, ktoré pre členov vytvárajú možnosti nadviazať kontakty s ďalšími členmi z iných lokalít, či už s Rómami alebo členmi majority.
- 1. E)** Náboženský diskurz by sa mal vyhýbať striktnému exkluzívnemu pastoračnému modelu¹⁰¹ a skôr zdôrazňovať inkluzivitu.¹⁰² V praxi ide skôr o vzájomnú toleranciu a rešpekt odlišných teologických

tradícií a akcentov, ktoré významne pomáhajú predchádzať konfliktom.

- 1. F)** Otvorenosť k spolupráci s inými denomináciami, lokálnou samosprávou, ako i médiami (šírenie osvetu a pozitívnych informácií) predchádza vzniku nálepky „sektár“, a to najmä v prípade malých neregistrovaných cirkví. Tieto potom členom participujúcim v ich sociálnej sieti dokážu ponúknuť dôstojný sociálny status, čo je dôležité nielen z hľadiska sociálnej inklúzie, ale i z hľadiska dlhodobej stratégie a zabezpečenia stabilnej členskej základne náboženských skupín.
- 1. G)** Vo viacerých prípadoch sa ukázalo, že dávať členom dary a stavať misiu na obdarovávaní svojich členov je vysoko neefektívne; skôr naopak, mnohé náboženské misie, ktoré vyžadujú od svojich členov aspoň symbolickú finančnú spoluúčasť, sú oveľa efektívnejšie a ich členská základňa je oveľa stabilnejšia. Samotní pastori ako jeden z kľúčových dôvodov uvádzali, že členovia takéhoto zboru potom tento zbor považujú za svoj vlastný a s väčším oduševnením participujú na jeho spoluvytváraní.
- 1. H)** Úspešná náboženská misia, ktorá chce byť efektívna v prostredí rómskej komunity, by mala rátať s dlhodobým stacionárnym pôsobením v tejto lokalite. Z tohto hľadiska je dôležité, aby mala aj podporu svojej materskej cirkvi alebo organizácie.

6.2 ODPORÚČANIA PRE ŠTÁTNU SPRÁVU

Z výsledkov výskumu vyplynulo aj niekoľko odporúčaní pre štátnu správu.

- 2. A)** Štátna správa a tvorcovia politiky by mali vnímať pastoračnú prácu Rómov ako efektívny sociálny nástroj. Domnievame sa, že v tomto smere by bolo vhodné vytvoriť systémové a transparentné modely na podporu účinného fungovania tohto nástroja v praxi.
- 2. B)** Štátna správa by sa mala snažiť o používanie inkluzívneho modelu¹⁰³ v štátnej praxi. Preferovanie registrovaných cirkví a striktné pravidlá na registráciu cirkví v SR sú jednoznačne prejavom exkluzívneho modelu, keď štát podporuje a preferuje len niektoré – „svoje“ cirkvi. Z hľadiska efektivity sociálnej inklúzie Rómov sa však toto kritérium ukázalo ako úplne irelevantné.
- 2. C)** Štát by mal zároveň motivovať samosprávu i cirkvi, aby upustili od uplatňovania tohto exkluzívneho modelu v praxi, nakoľko je pre dané lokality kontraproduktívny.
- 2. D)** Štát by mal ďalej motivovať / vytvárať tlak na cirkevné denominácie, aby sa adekvátne svojej infraštruktúre, personálnemu vybaveniu a štátnej podpore venovali pastoračnej práci Rómov.
- 2. E)** Zároveň by mal štát podporovať osvetu a šírenie informácií o pozitívnych príkladoch sociálnej zmeny.
- 2. F)** Je zrejmé, že viaceré neregistrované cirkvi dosahujú relatívne dobré výsledky v sociálnej inklúzii Rómov. Tieto spoločnosti však majú v SR stigmatizujúci status neregistrovaných „siekt“. Jednou z možností by bolo prehodnotenie kontraproduktívnych kritérií na registrovanie cirkví v SR.

101 Viď slovník.

102 Viď slovník.

103 „Inkluzívny model“ – viď poznámka 9, s. 13.

6.3 ODPORÚČANIA PRE LOKÁLNE SAMOSPRÁVY

Podobné odporúčania by sa dali adresovať aj miestnym samosprávam.

3. A) Samosprávy by mali v praxi realizovať inkluzívny model¹⁰⁴ spolupráce aj s neregistrovanými náboženskými spoločnosťami.
3. B) Samosprávy by sa nemali vyhýbať podpore lokálnych pastoračných iniciatív medzi Rómami (finančnej i morálnej), napríklad prenajímaním obecných priestorov na zhromaždenia a podobne.
3. C) Obec by sa mala snažiť o podporu osvetu a o šírenie informácií smerom k majorite.
3. D) Obec by mala detekovať potenciálne konflikty a mala by sa snažiť o mediáciu pri ich eliminácii.
3. E) Na báze neformálnych aj formálnych vzťahov by predstavitelia miestnej samosprávy mali lokálnu denomináciu vystríhať pred striktno exkluzívnym pastoračným diskurzom.
3. F) V rámci možností by obec mohla zohrať relatívne dôležitú úlohu v podpore pri vypracovávaní grantov a hľadaní financií, prípadne apelovať na štát, aby adresne podporil dobré lokálne projekty.

6.4 ODPORÚČANIA PRE MIMOVLÁDNE ORGANIZÁCIE

4. A) Výber cieľových lokalít pre projekty sociálnej inklúzie je vhodné zladit' s lokalitami, kde v minulosti alebo súčasnosti prebieha úspešná pastoračná činnosť (ktorejkoľvek denominácie).
4. B) Nakoľko v lokalitách s výraznou pastoračnou činnosťou dochádza k nárastu

komunikačných a sociálnych zručností, mení sa konzumné správanie i spotrebné návyky a existujú tu komunitní lídri s lokálnou autoritou, domnievame sa, že toto prostredie je mimoriadne priaznivé pre následné sociálne a iné podporné komunitné programy. Preto tieto lokality odporúčame ako cieľové pre rôzne druhy projektov mimovládnych organizácií, ktoré momentálne prebiehajú a budú prebiehať na Slovensku.

4. C) Ako mimoriadne efektívna sa tiež javí spolupráca s lokálnymi pastormi a lokálnymi náboženskými rómskymi lídrami, resp. členmi náboženskej komunity.

104 „Inkluzívny model“ – viď poznámka 9, s. 13

A.1 DOTAZNÍK A PRE MAPOVACÍ PREDVÝSKUM PROJEKTU SIRONA 2010:

CIRKEV / HNUTIE (názov):

RESPONDENT (meno, funkcia):

I. VŠEOBECNÁ ČASŤ:

1. Prebieha vo Vašej cirkvi / hnutí v súčasnosti misia medzi Rómami?
2. Čo Vašu cirkev / hnutie viedlo k začatiu misie medzi Rómami? Odkiaľ vyšiel impulz na uskutočnenie tejto misie?
3. Keby ste to mali percentuálne odhadnúť, asi aký podiel z Vašich misijných a pastoračných aktivít je zameraných špeciálne na Rómov?
4. Máte vypracovanú všeobecnú misijnú stratégiu Vašej cirkvi / hnutia?
5. Máte vypracovanú špeciálnu misijnú stratégiu orientovanú na Rómov? (Ak áno, pridajte prosím odkaz na zdroj na webe, kde ju možno nájsť, prípadne pripojte elektronický exemplár dokumentu.)
6. Existuje vo Vašej cirkvi / Vašom hnutí samostatný orgán – výbor zaoberajúci sa pastoraáciou Rómov?
7. Vykonaáva sa vo Vašej cirkvi špeciálna príprava duchovných / pastоров / misijných pracovníkov na prácu s Rómami? (inštitučne podporovaná – organizovaná, napr. vo forme školení, seminárov...?)
8. Spolupracujete aj s inými cirkvami alebo náboženskými spoločnosťami pri

pastoraácii Rómov? (Ak áno, popíšte prosím formu spolupráce, intenzitu, zhodnoťte kvalitu spolupráce v jednotlivých prípadoch...)

II. MAPOVACIA ČASŤ:

9. Kedy sa vo Vašej cirkvi / hnutí začala vykonávať misia / misie orientovaná na Rómov?
10. V ktorých lokalitách začala Vaša misia / misie a pod vedením ktorých pastоров?
11. V ktorých lokalitách misie zanikli a z akých dôvodov?
12. V ktorých lokalitách v súčasnosti misie fungujú a pod vedením ktorých pastоров?
13. Aké konkrétne aktivity v rámci týchto misií sú vykonávané – zameriavané na Rómov?
14. Aký je počet Rómov (stačí približný odhad), na ktorých sa reálne vzťahujú aktivity Vašej cirkvi / náboženskej spoločnosti? (Ak je týchto misií viac, odhadnite prosím aj počty v jednotlivých misiách.)
15. Koľko Rómov z tohto celkového počtu možno počítať za členov Vašej cirkvi / náboženskej spoločnosti? (Na základe čoho považujete niekoho za člena cirkvi – krst, iniciácia, aktívna účasť...? – v niektorých hnutiach navštevujú spoločné zhromaždenia aj sympatizanti, zvedavci a pod...)
16. V ktorých lokalitách plánujete v budúcnosti misiu rozšíriť?
17. Pôsobia vo Vašej misii zameriavanej na Rómov aj nejakí rómští duchovní / kňazi / pastori...? (Ak áno, o koho ide a v akých lokalitách pôsobia? + kontakty na nich.)

18. Vyšli z Vašej misie (ako výsledok Vašej misie) noví rómští duchovní / kňazi / pastori...? (Ak áno, o koho ide, z akej lokality vyšli a kde momentálne pôsobia? + kontakty na nich.)
19. Fungujú v rámci Vašej cirkvi / hnutia osamostatnené rómске zbory / skupiny? (Ak áno – o aké zbory / skupiny ide? Ako by ste hodnotili ich fungovanie? Odlišujú sa v niečom od ostatných? Sú plne samostatné alebo vyžadujú osobitnú pomoc pri vedení...?)
20. Zastávajú niektorí Rómovia v rámci hierarchie Vašej cirkvi / náboženskej spoločnosti vyššie postavenie?

III. HODNOTIACA ČASŤ:

21. Popíšte ako Vy osobne hodnotíte misiu Vašej cirkvi / hnutia medzi Rómami? (napr. úspešná / neúspešná; stabilná / nestabilná, efektívna / neefektívna; podobná ako u majority / odlišná, + doplňte iné...)
22. Má konverzia / náboženská zmena / aktivizácia viery, ktorú Rómovia pod vplyvom pôsobenia Vašej cirkvi / náboženskej spoločnosti podstúpili, podľa Vás priamy dopad na zmenu ich života? (napr. prejavuje sa sociálnou inklúziou Rómov? dochádza k odstraňovaniu prípadných spoločensky „patologických javov“?) Ak áno, čo Vy považujete za najvýraznejšie indikátory tejto zmeny?

IV. OTÁZKY NA OSOBU RESPONDENTA:

23. Máte osobnú skúsenosť s misijnou prácou medzi Rómami? (Skúste stručne

popísať túto vašu skúsenosť, aké máte z tejto práce dojmy?)

24. Osobne ste sa rozprávali s pastormi, ktorí vedú misijnú prácu medzi Rómami? (Ako títo pastori túto prácu hodnotia, čo z ich práce vyplýva pre vedenie cirkvi?)

Ďakujeme, že ste si našli čas na zodpovedanie našich otázok!

A.2 DOTAZNÍK B1 KVALITATÍVNEJ ČASTI – NÁBOŽENSKÍ LÍDRI

A. VŠEOBECNÁ ČASŤ:

1. Čo Vás osobne viedlo k začatiu misie medzi Rómami?
2. S akým ohlasom ste sa stretli vo vedení cirkvi? (Ako Vás vnímali na začiatku a teraz, je tam posun? Cítite podporu „zhora“, z vedenia?)
3. Akú máte Vy osobne skúsenosť s misijnou prácou medzi Rómami? (individuálna výpoveď, skúsenosti s prácou v danej lokalite, popis ako prišli prvýkrát do lokality, ako postupovali, ako a kedy ich ľudia prijali, kedy nastal zlom)
4. Odhadom koľko Rómov sa zúčastňuje aktivít Vašej cirkvi v danej lokalite? (reagujúci na misiu, nie je dôležitá miera participácie, napr. tí, čo chodia na zhromaždenia, ale nie sú pokrstení)
5. Koľko z tohto počtu reálne pokladáte za členov Vašej cirkvi? (na základe čoho považujú niekoho za člena – aké je ich interné kritérium)

6. Aké je väčšinové vierovyznanie obyvateľov v obci?
7. Vyvíja toto vierovyznanie nejaké aktivity medzi Rómami?
8. Akého druhu sú tieto aktivity a ako Vy hodnotíte ich úspešnosť?
9. Spolupracujete osobne aj s inými cirkvami / „kňazmi“ alebo náb. spol. pri pastoraácii Rómov? (forma spolupráce, intenzita, kvalita... – existuje lokálna forma „medzi-cirkevného“ misijného postupu?)
10. Spolupracujete osobne aj s inými inštitúciami? (akými?)
11. V rámci tejto lokality sa venujete iba Rómom, alebo robíte misiu aj medzi majoritným obyvateľstvom?

Ak pracujú aj s majoritou, nasledujú otázky 12. až 14.:
12. Popíšte prosím postupný priebeh tejto spoločnej práce. (Ako ste začali, ako sa spoločné aktivity vyvíjali, ako na to reagovali jednotlivé skupiny...)
13. Pracujete s týmito skupinami takpovediac „oddelené“, alebo sa ich snažíte prepájať a robíte „spoločné“ aktivity a akcie?
14. Odhadom aký podiel aktivít orientujete na Rómom, na majoritu, a aký podiel predstavujú „spoločné“ akcie (nejde o presnú štatistiku ale o odhad)
15. Akého druhu sú tieto akcie? (vymenovať príklady konkrétnych aktivít)

16. Je sociálna inklúzia Rómov oficiálnou súčasťou pastoračných aktivít Vašej cirkvi / denominácie / hnutia, alebo ide skôr o Vašu osobnú iniciatívu, ktorá vyplynula zo situácie? (Vysvetlenie: pravdepodobne vymenovali niektoré konkrétne príklady ich aktivít v obci medzi Rómami. Mnohé z nich by sa dali zaradiť pod termín sociálna práca, ktorej cieľom je pomoc a sociálna inklúzia Rómov do majoritnej spoločnosti, chceme vedieť, či ide o oficiálnu stratégiu cirkvi, alebo ich individuálnu snahu.)

B. HODNOTIACA ČASŤ:

1. Ako Vy osobne hodnotíte túto Vašu prácu medzi Rómami v danej lokalite? (úspešná / neúspešná, stabilná / nestabilná, efektívna / neefektívna; podobná ako u majority / celkom odlišná)
2. Skúste popísať situáciu v osade / rómskej komunite pred Vaším príchodom.
3. Má Vaše pôsobenie podľa Vás priamy dopad na zmenu života Rómov / došlo k zmene života Rómov?

V prípade odpovede „nie“ na otázku č. 3 sa pokúsiť zistiť prečo a rovno prejsť na otázku č. 7.
V prípade odpovede „áno“ na otázku č. 3 pokračovať:
4. Odhadom u koľkých Rómov táto zmena prebehla / prebieha? (koľko Rómov v lokalite asi žije, koľkí pozitívne zareagovali na misiu a u koľkých z tých, čo pozitívne zareagovali na misiu je badateľná zmena)
5. Aké konkrétne príklady (bez udávania mien) by ste vedeli vymenovať?

6. Vo všeobecnosti v čom Vy vidíte najväčšiu zmenu? (ide o získanie ich subjektívnych indikátorov sociálnej inklúzie; zistiť čo najväčší počet indikátorov)
7. Pôsobenie Vašej misie v danej lokalite sa prejavilo napr.*:

* indikátory sociálnej inklúzie v pevnom sete boli stanovené na základe pilotných mapovacích výskumov v 1. fáze projektu

(vymenovať všetky indikátory a pri každom zistiť, či je pre danú lokalitu relevantný, napr. ak sa v danej lokalite vôbec nevyskytoval, zápis bude znieť „nie / nie“)

- a) zlepšenie dochádzky detí do vzdelávacích zariadení
- b) zníženie miery zadlženosti
- c) zníženie miery úžery
- d) zvýšenie aktivity pri hľadaní práce
- e) uplatnenie na trhu práce
- f) zníženie miery drobnej kriminality (v prípade segregovaných osád)
- g) zníženie problémov s alkoholizmom a inými návykovými látkami
- h) zníženie miery gamblerstva a závislosti na hazardných hrách
- i) zvýšenie miery gramotnosti (odstránenie negramotnosti)
- j) nárast komunikačných zručností
- k) nárast sociálnych zručností
- l) zvýšenie frekvencie pozitívnych kontaktov s inými Rómami (Rómami z iných obcí)
- m) zvýšenie frekvencie pozitívnych kontaktov s majoritou
- n) odstraňovanie vžitých stereotypov
- o) iné (otvorená otázka, ako inak sa táto zmena ešte prejavuje... či už na strane Rómov alebo majority)

8. Ktoré z práve menovaných indikátorov zmeny by ste označili za najvýraznejšie, respektíve najčastejšie sa prejavujúce, v poradí 1. až 5. miesto. (V prípade potreby znovu prečítať indikátory a označiť poradie 1-5.)

Ďakujem za rozhovor!

Zápis výskumníka: stručný opis situácie vedenia rozhovoru, subjektívne, ale pre výskum relevantné pozorovania – napríklad, krátky profil respondenta, miera ochoty respondenta, prítomnosť iných osôb počas rozhovoru, dĺžka rozhovoru, miesto rozhovoru a pod.

A.3 DOTAZNÍK B2 KVALITATÍVNEJ ČASTI – RÓMSKI KONVERTITI

A. DESKRIPTÍVNA ČASŤ

1. Akého ste vierovyznania? K akej cirkvi, náboženskému hnutiu sa hlásite?
2. Ako dlho ste členom tohto hnutia?
3. Kto ešte z Vašej obce / lokality je v tejto viere? Koľko Rómov?
4. Sú v tejto viere aj členovia Vašej rodiny?
5. Aké je väčšinové vierovyznanie obyvateľov v obci?
6. Vyvíja toto vierovyznanie nejaké aktivity medzi Rómami?
7. Akého druhu sú tieto aktivity a ako Vy hodnotíte ich úspešnosť?

B. KONVERZNÝ NARATÍV

(cieľom je navodiť informátora k rozpovedaniu jeho / jej osobného konverzného naratívu, osobnej

skúsenosti s náboženskou konverziou, možné otázky:)

Kedy ste začali byť aktívni v tejto viere?
Kto Vás priviedol k viere?
Aký život ste viedli pred touto zmenou?
Čo sa stalo, že ste uverili?
Aký život vediete teraz, po tejto zmene?

C. HODNOTIACA ČASŤ:

1. Ako Vy osobne hodnotíte túto náboženskú aktivitu medzi Rómami v danej lokalite? (úspešná / neúspešná, stabilná / nestabilná, efektívna / neefektívna; podobná ako u majority / celkom odlišná)
2. Má táto náboženská misia / zmena podľa Vás priamy dopad na zmenu života Rómov / došlo k zmene života Rómov?
3. Odhadom u koľkých Rómov táto zmena prebehla / prebieha?
4. Aké konkrétne príklady (bez udávania mien) by ste vedeli vymenovať? (osobné, ale aj iných ľudí v lokalite)
5. Vo všeobecnosti v čom Vy vidíte najväčšiu zmenu? (ide o získanie ich subjektívnych indikátorov sociálnej inklúzie; zistiť čo najväčší počet indikátorov)
6. Pôsobenie tejto misie v danej lokalite sa prejavilo napr.*:

* indikátory sociálnej inklúzie v pevnom sete boli stanovené na základe pilotných mapovacích výskumov v 1. fáze projektu

(vymenovať všetky indikátory, a pri každom zistiť, či je pre danú lokalitu relevantný, napr. ak sa v danej lokalite vôbec nevyskytoval, zápis bude znieť „nie / nie“)

- a) zlepšenie dochádzky detí do vzdelávacích zariadení
 - b) zníženie miery zadĺženosti
 - c) zníženie miery úžery
 - d) zvýšenie aktivity pri hľadaní práce
 - e) uplatnenie na trhu práce
 - f) zníženie miery drobnej kriminality (v prípade segregovaných osád)
 - g) zníženie problémov s alkoholizmom a inými návykovými látkami
 - h) zníženie miery gamblerstva a závislosti na hazardných hrách
 - i) zvýšenie miery gramotnosti (odstránenie negramotnosti)
 - j) nárast komunikačných zručností
 - k) nárast sociálnych zručností
 - l) zvýšenie frekvencie pozitívnych kontaktov s inými Rómami (Rómami z iných obcí)
 - m) zvýšenie frekvencie pozitívnych kontaktov s majoritou
 - n) odstraňovanie vžitých stereotypov
 - o) iné (otvorená otázka, ako inak sa táto zmena ešte prejavuje... či už na strane Rómov alebo majority)
7. Ktoré z práve menovaných indikátorov zmeny by ste označili za najvýraznejšie, respektíve najčastejšie sa prejavujúce, v poradí 1. až 5. miesto. (V prípade potreby znovu prečítať indikátory a označiť poradie 1-5.)

Ďakujem za rozhovor!

Zápis výskumníka: stručný opis situácie vedenia rozhovoru, subjektívne, ale pre výskum relevantné pozorovania – napríklad, krátky profil respondenta, miera ochoty respondenta, prítomnosť iných osôb počas rozhovoru, dĺžka rozhovoru, miesto rozhovoru a pod.

A.4 DOTAZNÍK B3 KVALITATÍVNEJ ČASTI – VONKAJŠÍ POZOROVATELIA

(vonkajší pozorovatelia – funkcionári obce, úradníci, učitelia, TSP, nerómski obyvatelia obce)

A. VŠEOBECNÁ ČASŤ:

1. Akého vierovyznania / aké náboženstvo vyznávajú Rómovia vo Vašej obci?
2. Zaregistrovali ste zvýšený záujem Rómov vo Vašej obci o náboženstvo?
3. K akému vierovyznaniu sa vy osobne hlásite?
4. Zúčastňujete sa Vy osobne náboženského života v obci? Stretávate sa na bohoslužbách s Rómami?
5. Aké je väčšinové vierovyznanie obyvateľov v obci?
6. Vyvíja toto vierovyznanie nejaké aktivity medzi Rómami?
7. Akého druhu sú tieto aktivity a ako Vy hodnotíte ich úspešnosť?

B. HODNOTIACA ČASŤ:

1. Ako Vy osobne hodnotíte túto náboženskú aktivitu medzi Rómami v danej lokalite? (úspešná / neúspešná, stabilná / nestabilná, efektívna / neefektívna; podobná ako u majority / celkom odlišná)
2. Má táto náboženská misia / zmena podľa Vás priamy dopad na zmenu života Rómov / došlo k zmene života Rómov?
3. Odhadom u koľkých Rómov táto zmena prebehla / prebieha?

4. Aké konkrétne príklady (bez udávania mien) by ste vedeli vymenovať?
5. Vo všeobecnosti v čom Vy vidíte najväčšiu zmenu? (ide o získanie ich subjektívnych indikátorov sociálnej inklúzie; zistiť čo najväčší počet indikátorov)
6. Pôsobenie tejto misie v danej lokalite sa prejavilo napr.*:

* indikátory sociálnej inklúzie v pevnom sete boli stanovené na základe pilotných mapovacích výskumov v 1. fáze projektu

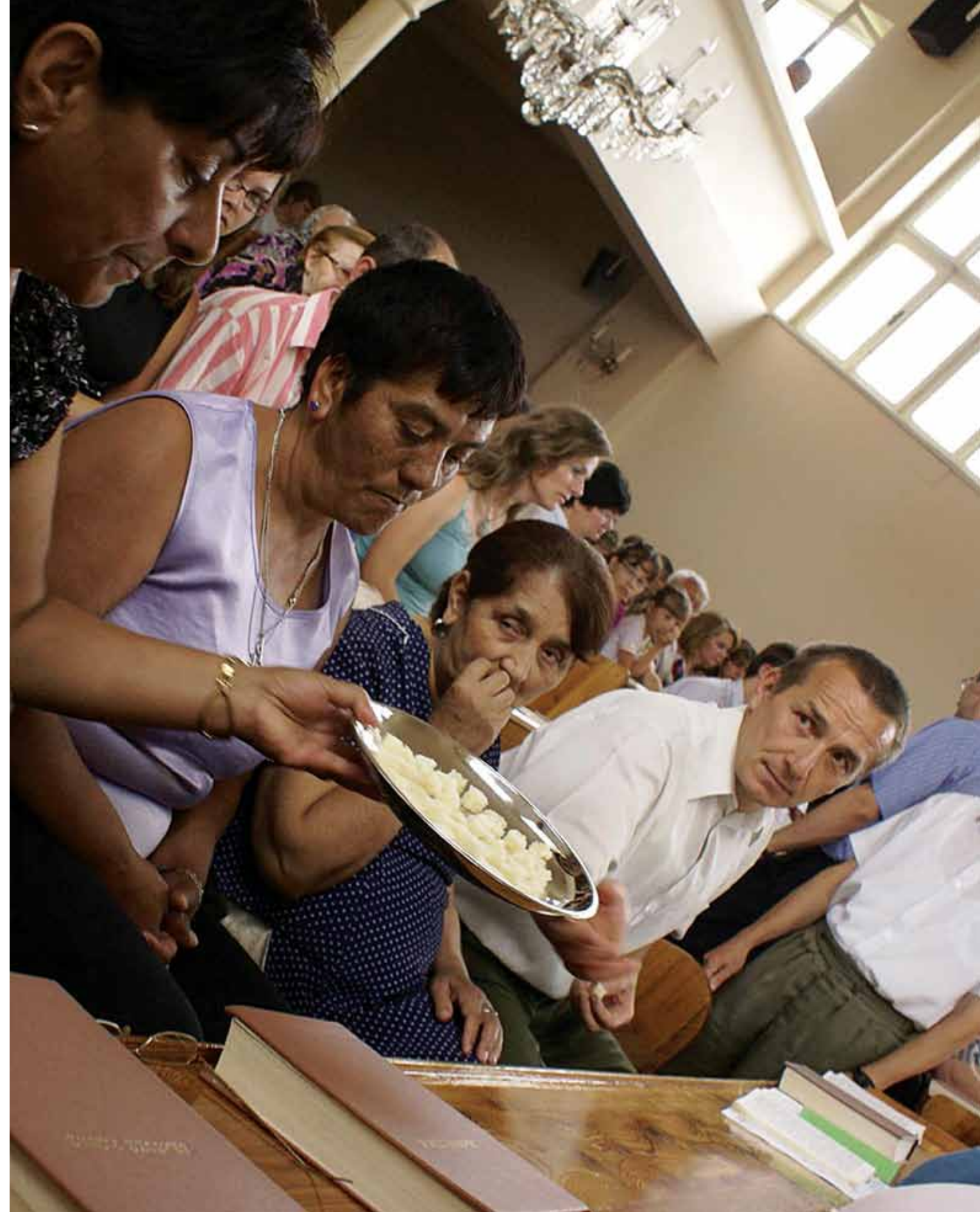
(vymenovať všetky indikátory, a pri každom zistiť, či je pre danú lokalitu relevantný, napr. ak sa v danej lokalite vôbec nevyskytoval, zápis bude znieť „nie / nie“)

- a) zlepšenie dochádzky detí do vzdelávacích zariadení
- b) zníženie miery zadĺženosti
- c) zníženie miery úžery
- d) zvýšenie aktivity pri hľadaní práce
- e) uplatnenie na trhu práce
- f) zníženie miery drobnej kriminality (v prípade segregovaných osád)
- g) zníženie problémov s alkoholizmom a inými návykovými látkami
- h) zníženie miery gamblerstva a závislosti na hazardných hrách
- i) zvýšenie miery gramotnosti (odstránenie negramotnosti)
- j) nárast komunikačných zručností
- k) nárast sociálnych zručností
- l) zvýšenie frekvencie pozitívnych kontaktov s inými Rómami (Rómov z iných obcí)
- p) zvýšenie frekvencie pozitívnych kontaktov s majoritou
- q) odstraňovanie vžitých stereotypov

- r) iné (otvorená otázka, ako inak sa táto zmena ešte prejavuje... či už na strane Rómov alebo majority)
7. Ktoré z práve menovaných indikátorov zmeny by ste označili za najvýraznejšie, respektíve najčastejšie sa prejavujúce, v poradí 1. až 5. miesto. (V prípade potreby znovu prečítať indikátory a označiť poradie 1-5.)

Ďakujem za rozhovor!

Zápis výskumníka: stručný opis situácie vedenia rozhovoru, subjektívne, ale pre výskum relevantné pozorovania – napríklad, krátky profil respondenta, miera ochoty respondenta, prítomnosť iných osôb počas rozhovoru, dĺžka rozhovoru, miesto rozhovoru a pod.

Príspevky cirkví prezentované na záverečnom workshope SIRONA 2010

(október 2010)

Na tomto mieste uvádzame príspevky predstaviteľov jednotlivých cirkví, ktoré predniesli na workshope organizovanom v rámci výskumného projektu SIRONA 2010, ktorý sa uskutočnil 11. 10. 2010 v Bratislave. Ústav etnológie SAV zorganizoval toto podujatie pod záštitou Splnomocnenca vlády SR pre rómske komunity, Miroslava Polláka, a s organizačnou podporou Fondu sociálneho rozvoja SR nadácie Friedrich Ebert Stiftung. Stretnutia sa zúčastnili zástupcovia registrovaných a neregistrovaných cirkví a náboženských spoločností v SR, zástupcovia akademickej obce, predstavitelia mimovládnych organizácií, samosprávy a štátnych inštitúcií. Cieľmi stretnutia bolo 1) informovať o výsledkoch výskumného projektu pôsobenia cirkví a náboženských spoločností v rómskych komunitách na Slovensku a ich dopadov na sociálnu inklúziu Rómov (SIRONA 2010); 2) prezentovať misie a pastoračné aktivity jednotlivých registrovaných a neregistrovaných cirkví a náboženských hnutí na Slovensku v rómskych komunitách; 3) iniciovať diskusiu o úlohe cirkví pri inklúzii Rómov do majoritnej spoločnosti, pri odbúravaní stereotypov a vnímania Rómov majoritnou spoločnosťou a 4) iniciovať diskusiu o možnostiach vládnych inštitúcií a samospráv v podporovaní misijnej práce v rómskych komunitách.

Nasledujúce príspevky uvádzame v ich pôvodnom znení tak, ako nám boli odovzdané ich autormi. Texty prešli len jazykovou úpravou. Poradie príspevkov uvádzame v abecednom poradí cirkví a náboženských spoločností. Názory vyjadrené v nasledujúcich príspevkoch nie sú vyjadrením názorov autorov publikácie. Táto časť publikácie nebola zaradená do indexu.

Zoznam príspevkov:

- **Rómska misia Apoštolskej cirkvi na Slovensku**
Ján Lacho, biskup Apoštolskej cirkvi na Slovensku
- **Cirkev Adventistov siedmeho dňa**
Mgr. Stanislav Bielik, tajomník cirkvi
- **Misijná práca Evanjelickej cirkvi metodistickej v Slavkovciach**
Róbert Zachar, superintendent ECM
- **Misijná práca Evanjelickej cirkvi metodistickej v Gerlachove**
Vojtech Sirkovský, podpredseda Rady ECM, SO
- **Misijná činnosť medzi Rómami v Košickej gréckokatolíckej eparchii**
ThLic. Peter Horváth, predseda komisie pre pastoračiu Rómov Košickej gréckokatolíckej eparchie
- **Práca s rómskym etnikom v niektorých cirkevných obciach v Prešovskej pravoslávnej eparchii**
Doc. Alexander Cap, CSc.
- **Reformovaná kresťanská cirkev na Slovensku**
Ing. Mgr. István Batta, misijný duchovný
- **Pastoračné pôsobenie Rímskokatolíckej cirkvi medzi Rómami na Slovensku v rokoch 1990 - 2010**
Ing. Mgr. Peter Bešenyey, Saleziáni dona Bosca
- **Cirkev medzi Rómami v Lomničke - Katolícka cirkev chce pomôcť**
Martin Majda, Farský úrad Lomnička
- **Pôsobenie Kresťanského spoločenstva Romani Archa**
Ján Repka, pastor

Príspevky boli vypracované ako odpovede na 4 okruhy otázok (viď príspevok B. 7).

B. 1 RÓMSKA MISIA APOŠTOLSKEJ CIRKVI NA SLOVENSKU

JÁN LACHO, biskup Apoštolskej cirkvi na Slovensku

Ministerstvo kultúry, rómski lídri, aj zástupcovia cirkví sa už niekoľkokrát na svojich spoločných stretnutiach zhodli na naliehavosti práce medzi rómskym obyvateľstvom, nakoľko situácia sa stále zhoršuje a sociálne dopady pre celú našu spoločnosť sa v priebehu niekoľkých rokov javia, že budú nedezerne. Vláda SR si určila za jednu z priorit aj starostlivosť o Rómov. Preto pri MK vznikol nový odbor – znevýhodnené skupiny obyvateľstva. Medzi tieto sociálne znevýhodnené skupiny patria: Rómovia, zdravotne postihnutí, menšinové cirkvi, deti v núdzi a pod., ktorým sa treba prioritne venovať.

Apoštolská cirkev na Slovensku (ďalej len ACS) vníma svoje misijné poslanie v zvestovaní evanjelia slovom aj skutkom. Po roku 1989 prijala uznesením konferencie rozhodnutie systematicky sa zaoberať problematikou rómskeho obyvateľstva na Slovensku. Odvtedy v tomto duchu rozvíja prácu medzi rómskym obyvateľstvom.

ACS vníma ich otvorenosť pre duchovno, ktoré však mnohokrát vedie k poverám, ale niekedy to zachádza u nich až k okultným praktikám. Preto im nestačí len nejaké náboženstvo. Oni potrebujú živý vzťah s Bohom, ktorý ich premení. Preto vidíme u nich potrebu vnútornej premeny – znovuzrodenia. ACS vníma ako jednu zo základných potrieb práve potrebu zmeny zvnútra von. Tí, ktorí sú oslovení evanjeliom, sú ľahšie formovateľní, vyučovaní ako správne žiť, následne sú integrovaní do našich miestnych zborov, kde sa staráme o ich duchovné potreby, ale aj o ich resocializáciu. Celkovo máme rozvinutú prácu s Rómami vo väčšine našich zborov a cez

tieto naše zbory zasahujeme misijne mnoho rómskych osád.

Uvedomujeme si z našej mnohoročnej skúsenosti, že až potom, keď prežije človek osobné stretnutie s Ježišom Kristom a prijme novú orientáciu života (čestnosť, pravdivosť, lásku, zodpovednosť či prijatie), sú Rómovia schopní zotrvať vo viere, a to je jeden z najefektívnejších a najstabilnejších faktorov ich sociálnej inklúzie. Potom sú otvorenejší k formovaniu ich osobných životov, aj ich domovov. Takýto spôsob formovania má potom trvalé ovocie. Vedeť ich rodiny k tomu, aby si usporiadali vzťahy medzi sebou, pretože žiť nadivoko je v Božích očiach hriechom. Potom budujeme aj ich zodpovednosť k životu, k rodine, k deťom, k práci tak, aby sa oni sami mohli stať svedectvom pre iných, aby tak mohli prispieť k zmene hodnotového systému rómskeho obyvateľstva, inak by sme len strácali drahocenný čas a svoje financie by sme vyhadzovali von oknom. (Vid'te celkovo Luník IX.)

Takisto sme videli, že keď ľuďom dáme namiesto ryby udicu, budeme môcť vidieť trvalé ovocie. To znamená naučiť ich robiť na svojom a nie im dať hotové domy či byty, ale pomôcť im pri výstavbe, kde sami budú na tom pracovať, potom si to vedia viac vážiť. V dnešnej dobe vidíme za nevyhnutne potrebné nájsť im takú formu práce, ktorú sú schopní robiť a kde si budú vedieť zarobiť na živobytie, a tak sa vedieť postarať o svoje rodiny. Ale na toto všetko je už potrebná koordinácia a pomoc zo strany štátu aj cirkvi a my radi k tomu priložíme svoju ruku.

ACS v januári 2003 otvorila prvý rómsky zbor v Sabinove a v máji 2005 druhý rómsky zbor v Košiciach na Luníku IX, v tomto roku v auguste 2010 sme otvorili tretí rómsky zbor v Krompachoch. Vo všetkých týchto zboroch máme rómskych pastorov. V týchto zboroch máme rodiny pastorov a ich spolupracovní-

kov, ktorí sú príkladom pre iných rómskych bratov a sestry a oni sami už pracujú s inými rómskymi obyvateľmi. V Sabinove dokončujeme stavbu veľkého komunitného centra pre 400 ľudí za takmer 1,5 mil. Eur, bez účasti štátu. Na Luníku IX sme dostali možnosť odkúpiť od mesta pozemok, ktorý je dnes už vo vlastníctve cirkvi a v krátkej dobe aj tam ideme stavať komunitné centrum. V Krompachoch máme veľké problémy zo schádzaním sa našich rómskych veriacich, pretože záujemcov o bohoslužby, ako aj k vyučovaniu o praktickej oblasti života je oveľa viac ako dokáže prijať Centrum voľného času, ktoré máme prenajaté od mesta, aj keď len do decembra 2010. Potom nevieme, kde budeme, pretože nám „Centrum voľného času“ nepredĺžilo prenájom.

Už takmer 10 rokov ACS organizuje konferencie za účasti viacerých pastorov našich zborov, ako aj zahraničných speakerov na budovanie rómskych pracovníkov v duchovnej, ale aj v sociálnej a rodinnej oblasti.

Práca, ktorá sa koná v jednotlivých zboroch, osadách a skupinách je nasledovná:

- Operáciou Vianočné dieťa, ktorú koordinuje Diakonia ACS a s ktorou spolupracuje asi 180 organizácií zo všetkých cirkví - bolo zasiahnutých každoročne asi 30 000 - 36 600 detí, z toho asi 75 % rómskych. Ročne to bolo približne 350 000 Eur. Táto služba sa koná už 12 rokov, čo v podstate znamená dokopy prinesených balíčkov za 4 000 000 Eur. Ing. Daniel Vimpeľ, bývalý riaditeľ Diakonie ACS, bol navrhnutý prezidentom v r. 2010 na „čín roka“.
- ACS svojpomocne, alebo aj za pomoci našich zahraničných partnerov buduje kresťanské komunitné centrá, ihriská pre deti a mládež, pracovne, sušičky na šaty či vývarovne, kde môžeme naplňať ich každodenné potreby.

- Zbory ACS robia bezplatné osobné poradenstvo pre rómske rodiny, ktoré sa ocitli v zložitých životných situáciách či pri rozhodovaní sa v mnohých otázkach ich života. Dnes už dokonca viacerí rómski pracovníci učia iných mužov zodpovednosti za rodinu, prácu a svoje domy. Ženy sú vedené k výchove detí, k vareniu, k hygiene, k poriadku a dôležitosti vzdelávania. Deti sú vedené k hygiene, k budovaniu zdravých hodnôt, k zodpovednosti za vzdelávanie, mávajú krúžky kreativity či iné voľnočasové aktivity.
- Zbory ACS organizujú rómske, ale aj zmiešané rodinné či detské letné tábory.
- ACS spolupracuje s Rómami na preklade Biblie do rómčiny, na ktorom intenzívne pracuje zmiešaná pracovná skupina.
- Nahráli sme audiokazety a CDčka s rómskymi piesňami, pripravili sme pre nich omaľovánky, detské Biblie a iné knihy.
- Niektorí naši členovia si adoptovali rómske deti, iní si berú pravidelne rómske deti z detských domovov na víkendy do svojich domácností.
- Diakonia ACS pravidelne organizuje v spolupráci s nemeckou aj švajčiarskou sesterskou cirkvou dovoz šatstva a jedla, ktoré boli rozdeľované prioritne medzi rómskym obyvateľstvom.
- Povodne, ktoré v nedávnej minulosti zasiahli Slovensko, sa dotkli mnohých rómskych obyvateľov, preto Diakonia ACS organizovala v rámci našich zborov na Slovensku dovoz nielen šatstva, ale aj nábytku či každodenných hygienických potrieb, chladničiek, mrazničiek, aj finančnú zbierku pre postihnutých povodňami.
Keďže sa tá naša práca naozaj rozrastá, Rada cirkvi navrhla zriadiť rómsku oblasť v rámci našej štruktúry cirkvi tak, aby priamo v Rade cirkvi bol menovaný niekto za rómsku

oblasť ako jeden z oblastných správcov, ktorý by informoval o koordinácii práce medzi rómskymi obyvateľmi, zborami, komunitami a cirkvou. Veríme, že takto bude naša práca viac efektívnejšia ako doteraz a prinesie v budúcnosti veľa ovocia a prepotrebne zmeny v oblasti sociálnej inklúzie Rómov náboženskou cestou.

B.2 CIRKEV ADVENTISTOV SIEDMEHO DŇA

MGR. STANISLAV BIELIK, tajomník cirkvi

1. História misijného pôsobenia medzi Rómami

- Misia začínala ako laická aktivita – susedia v obciach so zmiešaným obyvateľstvom okolo r. 1980
- Sociálna pomoc cirkvi rómskym spoluobčanom
- Od r. 1990 systematická misia
- Lokality: Červenica, Rankovce, Kežmarok (Holumnica), Žiar nad Hronom
- Pravidelná systematická práca – návštevy, diskusie, štúdium Biblie
- Výstavba prvej rómskej modlitebne – vystavili sami Rómovia, cirkev dotovala materiál (Rankovce)
- Samostatné zbory: Rankovce a Žiar n/H., iné cirkevné zbory – sú začlenené do spoločenstva (Kežmarok, B. Bystrica, Prešov, Červenica...)

2. Dopady na zmenu života Rómov

- Zásady kresťanského života – morálka, rodina, čestnosť, pokles kriminality v osadách, kde pôsobia kresťania... Tento fakt oceňujú starostovia a občania
- Praktický dopad: misia spojená so zmenou životného štýlu
- Dôležitá oblasť zdravia – alkoholizmus, závislosti (fajčenie, automaty...)

- Práca so ženami – kurzy zdravého varenia
- Starostlivosť o deti – voľnočasové aktivity detí, zlepšenie prospechu v škole
- Samostatné bohoslužby
- Spev a hudba – zapojenie od detského veku

3. Ciele a vízie pôsobenia medzi Rómami do budúcnosti

- V súčasnosti kazateľ so špecializáciou na prácu s Rómami, viacero dobrovoľníkov pracujúcich cez rôzne projekty v osadách
- Rozšírenie vplyvu prostredníctvom siete rodín v osadách
- Školenie mládeže z radov Rómov pre prácu v detskej organizácii
- Pravidelné voľnočasové aktivity s deťmi a mládežou = výchova ako vklad do budúcnosti

4. Apel na vládu, inštitúcie a samosprávu

- Hlavný problém – vysoká miera nezamestnanosti
- Vytvoriť pre cirkvi priestor a podmienky na finančnú podporu diakonov, sociálnych pracovníkov a mládežníckych aktivistov pracujúcich s Rómami
- Spolupráca samospráv s cirkvami pri organizácii aktivít pre Rómov

B.3 MISIJNÁ PRÁCA EVANJELICKEJ CIRKVI METODISTICKEJ V SLAVKOVCIACH

RÓBERT ZACHAR, *superintendent ECM*

História, lokality, aktivity, cieľové skupiny

Prvé kontakty s Rómami v Slavkovciach začali niekedy v r. 1993, keď sa členovia našich zborov v Jenkovciach a Michalovciach

zoznámili s Rómami, ktorí ich potom pozvali do svojej dediny, aby im kázali Božie slovo. Konalo sa množstvo návštev, pri ktorých postupne naši ľudia svedčili o Ježišovi, Božej láske a moci všetkým Rómom. Mnohých sa posolstvo dotklo. S týmito sa budovali hlbšie vzťahy a vyučovanie. Pri tom všetkom mali účasť aj deti, ktorých bolo od začiatku veľmi veľa.

Po nejakom čase okolo roku 2000 cirkvev kúpila rodinný dom a miestni Rómovia si ho upravili na zborový dom. Tu sa práca rozvíja až dodnes. Kľúčovým momentom tejto misie bolo poverenie stálej pracovníčky pre prácu s deťmi. Tá sa postupne tak zžila s prostredím a Rómami, že dnes pracuje už ako kazateľka pre Rómov. Veľakrát vznikla situácia, keď sa Rómovia hnevali a vytvárali rôzne tábory. Keď sa hneval jeden, tak do zboru chodil druhý. Vďaka Bohu za jeho milosť a vedenie, doteraz vždy dal zmiernenie a obnovenie spoločenstva. Tieto rozpory vznikali často kvôli nedostatku našich znalostí o Rómoch, najmä pri službe diakonie, rozdávaní šatstva a rôznej pomoci. Často vznikla krivda kvôli tomu, že niekto dostal prednosť. Napätie vznikalo aj pri budovaní hudobnej skupiny, ktorá dnes nádherne slúži evanjeliom aj mimo Slavkoviec. Niekoľkokrát náš zborový dom vykradli samotní Rómovia. Pracovníčke sa často vyhrážali a aj ju fyzicky napádali. Napriek tomu všetkému sa práca udržala, dnes sa pravidelne konajú bohoslužby, kam chodí okolo 60 ľudí, pričom 20 z toho sú dospelí. Mnohí prežili pokánie a odovzdali svoj život Ježišovi. Žijú nový život a v dedine vydávajú svedectvo o Ježišovi.

ECM pracovala misijne v tejto oblasti na viacerých miestach. Okrem Slavkoviec ešte existuje práca vo Veľkých Kapušanoch. Tu sme začali v roku 2000 premietaním filmu Ježiš. Okamžite prejavilo záujem okolo 50 ľudí o pravidelné stretnutia a väčšina

z nich boli Rómovia. Stretávali sme sa až do roku 2005, ale návštevnosť postupne klesala, nedokázali sme prehĺbiť ich záujem. Mnohí očakávali materiálnu pomoc vo veľkej miere a pravidelne, čo sme nielen že nedokázali zabezpečiť, ale sme to ani nepovažovali za správne. Dnes tu máme zborový dom, ale z Rómov tam zostal len jeden, ktorý aj vstúpil do členstva a pravidelne chodí na bohoslužby. Jeho život a rodina žijú vo veľkej biede, pracuje len príležitostne, ale jeho vernosť Božiemu slovu a túžba po zmene nás často povzbudili. Často chodí na bohoslužby pešo alebo na bicykli. Je to až 17 km. Raz ho zastavil policajt a za to, že nemal svetlá na bicykli, mu chcel dať pokutu. Samozrejme, nemal peniaze a aby mu zabránil v ďalšej jazde, tak si musel náš brat vypustiť dušu. Brat to prijal pokorne a priznával si svoju chybu, čo nás veľmi potešilo, lebo sme vedeli, že je to zmena, ktorú u neho spôsobil Ježiš.

Markovce

Tu sme začali pracovať krátko po tom, ako v Slavkovciach. Podobne sme budovali kontakty, kázali Božie slovo a pomáhali ako sa dalo. Práca však nenabrala také obrátky ako v Slavkovciach. Nedokázali sme investovať naraz na dve miesta. V tejto práci bol poverený miestny Róm, ktorý aj dobre začal, ale po krátkom čase začal byť nespohľadlivý, jednal nečestne a miestni sa na neho začali sťažovať. Nakoniec zo služby musel odísť. V Markovciach sme ďalej nepôsobili. V tomto roku boli hlásené povodne aj v tejto obci a v ECM sme vyhlásili celocirkevnú zbierku, kde sa vyzbieralo 3200 EUR, ktoré sme odovzdali pani starostke. Peniaze použila na nákup PVC podláh pre Rómov.

Lastomír

Blízko Michaloviec. Tu sme pracovali s Rómami asi 10 rokov, väčšinou sme sa stretávali

po rodinách. Členovia michalovského zboru budovali veľmi intenzívne vzťahy. Niekoľko rokov sa zúčastňovali bohoslužieb v Michalovciach, privádzali svoje deti a bolo vidieť, že Boh mení ich životy. Konali sme návštevy a snažili sme sa Rómov budovať vo viere a novom živote. Traja dospelí prežili nádherné Božie obrátenie a verne podporovali Božie dielo, aby aj ostatní našli spasenie. Niektorí aj prejavili záujem, ale zdá sa, že ich rozhodnutia nikdy nevedli k trvalej zmene. Po smrti jedného z členov a odcestovaní dvoch do Anglicka práca postupne zanikla. Rómovia z tejto obce boli akousi strednou vrstvou. Mali školy, majetok a vo veľkej miere využívali sociálny systém, často cestovali najprv pre azyl, a potom za prácou najmä do Anglicka. Väčšina z nich je usadená v okolí Bradfordu. Tu sme sa ich snažili nanovo kontaktovať a sprostredkovať im kontakt s cirkvou, ale neuspelo to.

Trnava

Práca v Trnave sa rozbehla na Linčanskej ul., kde je viac Rómov. Konali sa tu bohoslužby, ale nevznikol zbor. Tri rodiny však chodia do zboru v Trnave pravidelne, prežili znovuzrodenie a žijú nový život. Táto práca s Rómami je špecifická asi tým, že nie je čisto rómska, ale funguje na princípe integrácie Rómov do spoločenstva cirkvi.

Cieľ, zmeny, hodnotenie

Naša služba Rómom má hlavný cieľ – zvestovať evanjelium a privádzať Rómov do spoločenstva, kde sa môžu budovať a posilňovať vo viere. Vidíme, že takéto dielo prináša skutočnú a trvalú zmenu. Samozrejme, čas preskúša mnohé a často sme pri tejto službe zarmútení. Uvedomujeme si, že tu ide jednoducho o vnútornú premenu bez násilia a následnú motiváciu žiť a radovať sa z toho, čo sme v Bohu. Táto zmena má množstvo

podôb. Naši pracovníci s Rómami, Rómovia samotní a aj Nerómovia, ktorí sú spolu s Rómami v jednom zbore, prežívajú ohromné povzbudenie, svedectvá a radosť.

Budúcnosť

Chceme pokračovať v tom, čo sme začali. Uvedomujeme si, že je to beh na dlhú trať. Výsledky sa prejavujú postupne a ide to cez generácie. Sme malá denominácia a nemáme veľké možnosti. Ukázalo sa, že práca je úspešná tam, kde je schopný služobník, trpezlivý a má dostatočnú podporu z nejakého blízkeho zboru. Boh otvára srdcia stále viac Rómom a veríme, že Rómovia môžu byť požehnaním pre túto krajinu.

Neustále pestujeme v svojich zboroch otvorenosť a prijatie každého jednotlivca, ktorý prejaví záujem. Dnes máme medzi kolégiom niekoľko pracovníkov, ktorí majú skúsenosti a vykazujú dobré výsledky. Plánujeme spoločnú konferenciu Slovenskej oblasti a vo februári bude medzinárodná konferencia v Budapešti, ktorej sa zúčastníme.

Rómovia milujú hudbu – snažíme sa pomocou projektov a darov jednotlivcov podporovať vznik kresťanských hudobných skupín, ktoré dokážu slúžiť.

Práca s deťmi je perspektívna – dospelí nechajú svoje deti prichádzať, aj keď sami často nemajú záujem. Deti potom svedčia o tom čo počujú v cirkvi doma.

Apel na samosprávu a vládu

Väčší záujem starostov a vedenia obce o problémy Rómov. Ochotu spolupracovať s cirkvou. Vieme, že obce nemajú peniaze, ale spoznali sme, že dobrý nápad, nadšenie a otvorenosť dokážu viac ako peniaze. Očakávame od vlády, že bude podporovať projekty zamestnanosti a vytvárania pracovných miest pre Rómov.

B.4 MISIJNÁ PRÁCA EVANJELICKEJ CIRKVI METODISTICKEJ V GERLACHOVE

VOJTECH SIRKOVSKÝ, podpredseda Rady ECM

V roku 1996 Detská misia na Slovensku organizovala druhý rok letných táborov pre dorast. Pozvali sme vtedy dve Rómky z Gerlachova, okres Poprad, a to bol začiatok našej misie v tejto obci. Odvtedy s prestávkami sme sa venovali deťom a dorastu formou klubov, výletov, denných táborov, humanitárnej pomoci, osobnými návštevami v ich domácnostiach. Keďže sme boli vzdialení od tejto obce vyše 300 km, tak práca bola o to ťažšia, ale verili sme, že má svoj význam. V roku 2008 začal pokračovať v tejto misijnej práci náš pracovník, žijúci len 3 km od tejto lokality. Práca sa veľmi zefektívnila a pravidelne sa venujeme nielen deťom a dorastu, ale aj ich rodičom a starým rodičom.

Gerlachov má cca 750 obyvateľov a z toho je 250 Rómov. Ako všade inde, aj tu bolo treba vniknúť do ich spôsobu života, do ich predstáv a postojov, čo je správne a čo nie. Trpezlivou prácou medzi deťmi a mládežou sa nám láskou Božou podarilo priniesť im nové pohľady na život a nové smerovanie, keď sa od modiel či okultizmu obracali k Bohu a v Ňom začali nachádzať svoj zmysel života. Zmena prišla u niekoho skôr, u niekoho dodnes nie. Ale vidíme, že sa veľmi zmenila duchovná atmosféra kolónie. Napr. mamičky, ktoré s nami chodili na dorastové kluby, nám povedali, aby sme dávali ich deťom to, čo oni dostávali od nás. Alebo iný príklad. Dve dievčatá sa rozhodli ísť do obchodu a zaplatiť, čo ukradli pred niekoľkými dňami. Na základe týchto, ale aj iných svedectiev hodnotíme našu misiu ako veľmi potrebnú

a dôležitú, ktorá môže v budúcnosti priniesť prospech celej spoločnosti.

Na jednej strane sa veľmi tešíme, že môžeme prinášať evanjelium Ježiša Krista aj medzi Rómov, evanjelium premieňa a dáva novú nádej, na druhej strane si uvedomujeme potrebu existencie rodín aj v tejto komunite. Veľa detí končí svoju základnú školu v siedmom či ôsmom ročníku a ďalej nepokračujú, v tomto vidíme veľkú výzvu pre nás, pomôcť im či ponúknuť minimálne stredoškolské štúdium. Tiež dospelí sú často bez práce (dôvody neuvádzame), ale aj tam chceme pôsobiť slovom Biblie, ktoré hovorí: „Kto nepracuje, nech ani nej.“ Radi by sme prijali nové možnosti ciest na prácu Rómov v tejto lokalite. Veľa mladých ľudí, ktorí nedokončia školu, ostávajú doma a stávajú sa veľmi mladými rodičmi. Osvetou a ponúknutím možnosti práce vychovávať zdravých jednotlivcov, ktorí sami medzi sebou budú šíriť nový spôsob života.

V prvom rade by sme apelovali na miestny úrad v Gerlachove, aby pomáhal svojim občanom pochopiť, že rasizmom sa veci nezmenia, ale to, čo potrebujú všetci, je uvedomenie si, že sú spoluobčania, ktorí žijú spoločne pod jednou strechou obce.

Ak hľadáme do budúcnosti, tak vidíme veľkú potrebu nájsť spôsob, ako dať týmto ľuďom možnosť začleniť sa do spoločnosti nie ako Rómom, ale ako spoluobčanom. Preto si myslíme, že ak chceme dosiahnuť hlbšie premeny, nestačí len niekoľkoročná starostlivosť misijnej či inej práce, ale nájsť spôsob premeny, ktorá dá Rómom i bielym nažívať v pokoji a v láske. Preto navrhujeme zasadiť spoločne za okrúhly stôl konkrétnej obce či samosprávy, spolu aj s vládnym činiteľom, a nájsť cestu pre rozvoj toho–ktorého regiónu.

B.5 MISIJNÁ ČINNOSŤ MEDZI RÓMAMI V KOŠICKEJ GRÉCKOKATOLÍCKEJ EPARCHII

THLIC. PETER HORVÁTH, predseda komisie pre pastoraáciu Rómov Košickej gréckokatolíckej eparchie.

I. História misijného pôsobenia Košickej gréckokatolíckej eparchie medzi Rómami

V roku 1997 bol zriadený Košický gréckokatolícky apoštolský exarchát. V tom istom roku vytvoril exarcha, vladyka Milan Chatur, komisiu pre pastoraáciu Rómov, ktorá mala za úlohu misijne pôsobiť medzi gréckokatolíckymi Rómami na celom území košického kraja. Predsedom komisie sa stal o. ThLic. Milan Gábor.

V roku 2003 bol za predsedu komisie menovaný o. ThLic. Peter Horváth. Komisiu tvoria šiesti kňazi z jednotlivých protoprezbyterátov (dekanátov), ktorí majú za úlohu koordinovať pastoračnú prácu medzi Rómami vo farnostiach svojich protoprezbyterátov.

V roku 2004 v rámci gréckokatolíckej farnosti Nižná Rybnica vo filiálnej obci Blatné Remety bolo v prenajatých priestoroch otvorené misijno–pastoračné centrum pre Rómov. V roku 2007 sa misijno–pastoračné centrum presťahovalo do vlastnej novej multifunkčnej budovy v Blatných Remetoch.

Cieľovými skupinami sú predovšetkým Rómovia z Blatných Remiet a okolia, každej vekovej kategórie, ale aj majoritná spoločnosť. Najväčšiu skupinu však tvoria deti a mládež, ktorých je viac ako 250. Z nich je 140 detí z detských domovov, ktoré sú tu umiestnené v náhradných rodinách.

V centre prebiehajú nasledujúce aktivity:

- 1) voľnočasové aktivity:
 - biblický krúžok
 - literárno-dramatický krúžok
 - výtvarný krúžok
 - hudobný krúžok
 - športový krúžok
- 2) Deuterokatechumenátny formačný proces: (dlhodobá, systematická pastoračná práca, ktorej cieľom je priviesť ľudí k ľudskej a kresťanskej zrelosti)
 - týždenné až dvojtýždenné duchovné cvičenia počas letných prázdnin
 - pravidelné stretnutia malých skupiniek (8 – 12 osôb) počas roka
- 3) Farská pastorácia (vysluhovanie sviatostí, pravidelné modlitebné stretnutia, spevácke zbory, miništrantská služba, náboženské púte a pod.)
- 4) Školská a mimoškolská katechéza
- 5) Organizovanie festivalov, konferencií a seminárov s medzinárodnou účasťou

Druhým strediskom misijnej činnosti medzi Rómami Košickej eparchie je CVČ Sv. Bazila Veľkého vo Veľkých Slemencoch. Primárnou cieľovou skupinou sú deti a mládež rómskej a maďarskej národnosti širšieho okolia. Centrum vyvíja krúžkovú voľnočasovú činnosť v bezpečnom prostredí.

II. Dopad misijnej práce na zmenu života Rómov

Misijná práca medzi Rómami v našej eparchii zásadne vplýva na zmenu života Rómov, pokiaľ je dlhodobá a systematická.

Po niekoľkoročnej formácii možno vidieť výrazný posun k ľudskej a kresťanskej zrelosti. Narástlo duchovné uvedomenie. Rodičia zodpovednejšie pristupujú k povinnostiam voči svojim deťom a k deťom, ktoré majú v pestúnskej starostlivosti. Deti a mládež viac

rešpektujú autoritu rodičov, učiteľov, kňaza a vôbec starších ľudí. Zlepšili svoje správanie a prospech v škole. Zvýšil sa ich záujem o vzdelanie. Viacerí študujú na stredných školách s maturitou. Niekoľko rodičov si po rokoch dopĺňa maturitné vzdelanie.

Činnosť našich centier vo všeobecnosti napomáha deťom a mládeži rozvíjať svoje schopnosti, zručnosti a talenty, čím rastie ich sebedomie a schopnosť presadiť sa v spoločnosti.

III. Vízie, ciele

Gréckokatolícka Košická eparchia chce do roku 2015 rozšíriť misijnú službu na cca. 20% (na dvojnásobok dnešného stavu) rómskych osád a mestských častí košického kraja, aby v týchto lokalitách došlo k duchovnému pozdvihnutiu a kultivácii života rómskeho etnika. Túto víziu chce naplniť vybudovaním nových pastoračných centier v mestách KSK, kde je najväčšia koncentrácia rómskeho etnika. V Michalovciach v lokalite „Angin Mlyn“ má povstať Eparchiálne centrum pastorácie Rómov, ktoré je súčasťou strategického projektového zámeru misijnej činnosti mesta Michalovce.

IV. Spolupráca so štátom a samosprávou

Misijná činnosť medzi Rómami je predmetom verejného záujmu, preto očakávame úzku spoluprácu medzi štátom, samosprávou a inými organizáciami.

Navrhujeme v tejto oblasti neexperimentovať, ale budovať a podporovať osvedčené projekty. Štát a samosprávy by mali mať jasnú stratégiu misijnej činnosti medzi Rómami a vo väčšej miere podporiť (aj finančne) organizácie, ktoré sa dlhodobo a systematicky snažia o duchovné pozdvihnutie a kultiváciu života rómskeho etnika. Cirkev medzi také organizácie nepochybne patrí.

B.6 PRÁCA S RÓMSKYM ETNIKOM V NIEKTORÝCH CIRKEVNÝCH OBCIACH V PREŠOVSKÉJ PRAVOSLÁVNEJ EPARCHII

DOC. ALEXANDER CAP, CSC.

Takmer vo všetkých cirkevných obciach prichádzajú duchovní správcovia do kontaktu s touto „problematickou“ etnickou menšinou. Prístup k nim je individuálny, pretože každý duchovný správca vie, či ide o cirkevného¹⁰⁵ človeka, ktorého bežne a pravidelne vidí v chráme na bohoslužbách, alebo ide o človeka necirkevného, len momentálne riešiaceho nejaký svoj individuálny duchovný problém. Z celkového počtu 214 cirkevných obcí v rámci našej eparchie uvediem ako ukážku aspoň niektoré cirkevné obce, kde má kňaz väčšiu možnosť pracovať s týmto etnikom.

1. Pravoslávna cirkevná obec (PCO) Varadka sa nachádza na Východnom Slovensku, 22 km od Bardejova. Duchovným správcom, ktorý býva vo farskej budove v tejto obci, je Mgr. Peter Savčák spolu s manželkou a deťmi. Okrem tejto farnosti tento duchovný má ešte ďalšie dve cirkevné obce a to Vyšnú a Nižnú Polianku. Z celkového počtu okolo 180 obyvateľov obce je 150 Rómov. Kedysi boli v dedine Rómovia v menšine a dosť veľa ich formovali aj ostatní obyvatelia obce. Teraz je toto etnikum vo väčšine a podľa všetkého budúcnosť obce smeruje k tomu, že z nej onedlho bude úplne rómska obec. Domy na predaj sú ochotní odkúpiť iba Rómovia.

105 Ktorý je duchovne formovateľný priamo v chráme, kde ho oslovujeme spevom, modlitbami, Božím Slovom, kázňou, sviatosťami, rozhovorom...

106 Spomínam si na rozhovor s kňazom z Michalovskej pravoslávnej eparchie prot. J. Hatrákom správcom PCO Šamudovce, ktorý poukazoval na väčšiu nové rómske etnikum v ich obci. Agresivita voči ostatným obyvateľom je veľká a ľudia majú obavy o svoj majetok i život. Starosta obce s nimi nevie urobiť poriadok. Takýto stav pokiaľ si nebude všímať a riešiť štát, bude nahrávať extrémistickým skupinám, ako napr. Slovenská pospolitost', ktorí budú radi prichádzať do problematických dedín a tým si získajú aj podporu utláčanej menšiny.

107 PCO Ladomirová, PCO Lutina.

108 PCO Medvedie.

109 Kňaz pred pohrebom večer v dome neboheho číta Žaltár, čo prijímajú pozostalí veľmi pozitívne. Veľa sa pritom vypyťujú a sú radi, že kňaz sa prišiel do ich príbytku pomodliť. Taktiež účasť kňaza na smútočnom pohostení je vnímaná veľmi pozitívne.

Predposledný starosta obce patrilo tiež k tomuto etniku. V obci sa nepácha trestná činnosť a nažívanie v obci s týmto etnikom je normálne.¹⁰⁶ Okolo troch až päť rómskych chlapcov je viac menej stabilne duchovne aktívnych, pričom obsluhujú v oltárnej časti chrámu a podľa svojich možností sprevádzajú kňaza aj do vyššie spomenutých okolitých farností. Chlapci radi navštevujú pútnické miesta¹⁰⁷ aj detské pravoslávne tábory.¹⁰⁸ Ďalších okolo päť dospelých sa viac menej pravidelne zúčastňuje nedeľných bohoslužieb. Náboženstvo na základnej škole 1. – 9. navštevuje okolo 60 detí, z toho polovica je rómskych. Na farnosti majú Rómovia záujem predovšetkým o cirkevný pohreb,¹⁰⁹ krst a posvätenie príbytkov. Menší záujem je o sobáš v chráme. Vedia, že sa pred chrámom, krížom, ikonou majú prežehnať a tak to aj v praktickom živote robia. Ovládajú predovšetkým základné modlitby. Rómovia, aj keď pochádzajú predovšetkým zo sociálne slabších rodín, radi fyzicky pomáhajú pri prácach v okolí chrámu, kde robia tie najťažšie práce. Terajší duchovný správca hodnotí ich úroveň za pomerne dobrú. Pri práci s Rómami treba stanoviť jasné pravidlá a vymedziť tiež mantinely, aby nedochádzalo z ich strany napokon k zneužívaniu. Horšie je to s Rómami, ktorí sa prisťahovali do obce z osád a žili v úplnej izolácii od ostatných obyvateľov. Až takýchto „prisťahovalcov“ je možné nazvať v plnosti neprispôsobivými.

2. Mesto Krompachy sa nachádza v spíšskovoveskom arcidekanáte. Má okolo 8700 obyvateľov, z toho asi 3000 je Rómov. Pred niekoľkými rokmi bol za duchovného správcu pravoslávnej cirkevnej obce ustanovený o. Štefan Šak,¹¹⁰ ktorému sa podarilo zakúpiť farskú budovu. Okrem toho je tu zakúpený pozemok, kde v budúcnosti, pokiaľ budú finančné prostriedky, sa plánuje výstavba chrámu. Vo farskej budove sa začali pravidelne vykonávať bohoslužby, vyučovať náboženstvo a začal sa riadny farský a náboženský život. Podľa posledného sčítania ľudu sa k pravoslávnej viere hlási v tomto malom meste 300 obyvateľov. Z toho je 25 Rómov, z ktorých sa pravidelne asi pätnásť zúčastňujú na nedeľných bohoslužbách a žijú aktívny kresťanský život – pravidelne sa svedávajú a prijímajú sv. Eucharistiu. Jeden rómsky chlapec obsluhuje kňaza a 4 deti sa vyučujú na náboženstve. Všetci pravoslávni Rómovia pochádzajú zo sociálne slabších rodín a bývajú spoločne s ostatným rómskym etnikom v bytovkách. Pracovné príležitosti dostávajú v rámci mesta iba v rámci verejnoprospešných prác. Vzhľadom na to, že farnosť im pomáha so šatstvom, obuvou, jedlom, finančne, pomáha im dbať o ich hygienu, naši rómski kresťania sa tým odlišujú od ostatných Rómov. Často sú trňom v oku svojim etnickým kolegom, ktorí ich obviňujú, že žijú ako „bieli gadžovia“ a urážajú ich, že nedodržia „cigánske tradície“. Nie sú drogov závislí a snažia sa o to, aby sa nedostali do rozporu so zákonom. Kňazom sú vedení k tomu, aby aj oni, hoci sú chudobní, sa snažili obdarovať a pomôcť iným. Aktívne sa zúčastňujú týždenného vydáva-

nia jedla pre bezdomovcov z organizácie MAŠKA v meste, kde sa zúčastňuje okolo 50 bezdomovcov.

3. Mesto Medzilaborce sa nachádza na východe Slovenska a má nádherný pravoslávny chrám, ktorý je pamiatkou postavenou pre obeť ruských vojakov z prvej svetovej vojny. Pravoslávna cirkevná obec má svojho duchovného správcu a zaužívaný bohoslužobný rytmus. V tomto meste zriadila Prešovská pravoslávna eparchia Detský Domov (DeD) sv. Nikolaja, ktorý je najväčším neštátnym subjektom takého druhu na Slovensku. A práve tu prebieha nebadane, ale usilovne každodenná práca s rómskymi deťmi a maloletými mamičkami, ktorí tvoria asi 98% chovancov tohto domova. Ide o detský domov rodinného typu, kde sú chovanci od malička vedení k samostatnosti. Poriadok, hygiena, zašívanie, varenie, umývanie riadov, pranie, vysávanie, postaranie sa o súrodencov, to všetko sú aktivity, ktoré podľa svojich možností a schopností vykonávajú sami. Všetomže sa podporuje rozvíjanie ich talentov v hudbe, speve, športe. Hlavná myšlienka, ktorá sa im pripomína, je to, že po odchode z DeD sa budú môcť spoľahnúť len sami na seba. Často ich duchovný nabáda, že „musia byť nadpriemerní, pretože priemerní majú rodičov a tí im môžu pomôcť. Ale kto pomôže Vám?“. Pravidelné bohoslužby, vyučovanie náboženstva, modlitba pred a po jedle tvoria akýsi duchovný základ, ktorý sa dostáva každému. Z 50 detí si asi tretina pomaly osvojila tieto duchovné návyky a dá sa povedať, že ich vykonáva s radosťou, pretože v nich vidia istý zmysel. Veľmi aktívnych v duchov-

nej oblasti je momentálne okolo 10 detí, ktoré sa veľmi zapájajú do spevu, čítania Svätého Písma a obsluhovania. Dvaja chlapci Marek a Roman prijali nižšie svätenie za „čtecov“ od vysokopreosvieteného Jána, arcibiskupa prešovského a celého Slovenska. Veľký vplyv na deti zanechali návštevy posvätných miest a kláštorov na Ukrajine a v Grécku. Najťažšie je Rómov zapáliť a nadchnúť pre náboženský život. Ak však už horia, v ničom nezaostávajú vo svojej náboženskej horlivosti od Grékov či Španielov.

Zvláštnu skupinu tvoria maloleté matky – dievčatá vo veku od 14-16 rokov, ktorých je okolo 10. Neplánovane otehotneli, ale predsa sa rozhodli správne a nesiahli na život svojich detí. Nevybrali si ľahšiu cestu vo svojom živote, ale tú ťažšiu. Ak sa deti po skončení pobytu v DeD vrátia medzi svoje etnikum, medzi príbuzných, v prvom rade prichádzajú o všetky našporené financie, pretože každý je ich sesternica, bratranec a ujo a každý si od nich chce požičať a nikto im to nikdy nevráti. A potom sa zväčša chlapci uchýľujú ku krádeži, dievčatá k prostitúcii, a tak prichádza aj alkohol, cigarety, drogy. Hlavné krédo, ktoré sa týmto chovancom podáva, je „maj dobré vzdelanie a potom budeš môcť byť aj zamestnaný. Ak budeš mať peniaze, môžeš byť samostatný a dokážeš sa postarať o seba či rodinu“.

Tieto názorné príklady v troch rozličných lokalitách jasne poukazujú na to, že ak Rómov nadchneme pre duchovný život, keď budú viesť bohobojný život, nedostanú sa do sporu so zákonom. Zmena sa odohráva predovšetkým v ich duši a v nazeraní na svet. Chceme pokračovať v práci s týmto etnikom a privádzať ich bližšie k Bohu. Vláda SR, ako aj ďalšie inštitúcie by mali nadviazať bližší kontakt s kňazmi, ktorí pracujú s týmto etnikom a napomôcť už pri prebiehajúcej práci.

Zoznam bibliografických odkazov:

- Pastoriácia Rómov. Bratislava 2009. ISBN 978-80-89096-39-8.
- Pravoslávny cirkevný kalendár. Prešov 2010. ISBN 978-80-969437-3-9.
- Sociálna a duchovná revue. Prešov I/2010. ISBN 978-80-555-0156-7.

B.7 REFORMOVANÁ KREŠŤANSKÁ CIRKEV NA SLOVENSKU

ING. MGR. ISTVÁN BATTÁ, misijný duchovný

1. *Opíšte veľmi stručne históriu misijného pôsobenia Vašej denominácie medzi Rómami (roky, lokality, aktivity, cieľové skupiny...).*
Pôsobenie našej cirkvi v tejto oblasti bolo zhrnuté v „Dotazníku A pre mapovací predvýskum projektu SIRONA 2010“. Cieľovou skupinou sú obecne Rómovia so zvláštnym dôrazom na skupiny s obmedzenou sociálnou adaptabilitou a s hodnotovým svetom, ktorý nepodporuje zmenu sociálnych návykov a sociálneho postavenia cieľovej skupiny prostredníctvom zapojenia aktivistov bývajúcich v jednotlivých sídlach.
2. *Mala Vaša misia dopad na zmenu života Rómov v oblastiach, kde pôsobíte? V čom sa táto zmena / zmeny prejavili a ako ich hodnotíte?*
Vo všeobecnosti dochádza k zodpovednému prístupu k vlastnému životu. Nezamestnanosť výrazne zťažuje upevnenie a ustálenie nového spôsobu života zapojených osôb. Zmeny sú z hľadiska adaptability jednoznačné a kladné.
3. *Aké sú Vaše ciele / vízie pôsobenia medzi Rómami do budúcnosti (rozšírenie, prehĺbenie misie, prehodnotenie cieľových skupín alebo aktivít a pod.)?*

110 Doc. ThDr. Š. Šak, PhD. je zároveň učiteľom na Pravoslávnej bohosloveckej fakulte PU a prodekanom.

Využitím dostupných finančných prostriedkov európskych fondov rozbehnúť pilotný projekt zameraný na sociálnu inklúziu marginalizovaných rómskych skupín. V prípade kladných skúseností získaných úspešnou realizáciou pilotného projektu naše pôsobenie hodláme rozšíriť a prehĺbiť. Uvažujeme o priebežnej realizácii dvoch projektov zameraných na podporu sociálnej inklúzie a na upevnenie a ustálenie nového sociálneho správania sa, z ktorých prvý bude zameraný na vzdelávanie aktivistov – multiplikátorov: členov marginalizovaných rómskych skupín.

V súčasnosti máme dosah na cca 40-45 miestnych skupín, s ktorými sme v nepravidelnom kontakte z dôvodu obmedzenosti (nulového) finančného pozadia.

Uvažovaný pilotný projekt počíta so zapojením a holistickým vzdelávaním dlhoročných miestnych spolupracovníkov misie v nimi ovládanom jazyku, t.j. v južných oblastiach maďarsky, v severných oblastiach slovensky. Holistický charakter prístupu k marginalizovaným komunitám zabezpečuje po prvé vzdelávanie v oblasti sociálnych zručností, a po druhé vzdelávanie v oblasti reformovanej kresťanskej viery.

4. *V súvislosti s Vašou misiou v rómskych komunitách, v čom by ste chceli apelovať na vládu SR, prípadne na iné inštitúcie či samosprávu?*

Cieľová skupina žije v zlých sociálnych podmienkach, často si zabezpečuje len svoje najnevyhnutnejšie životné potreby. Členom marginalizovaných skupín neraz chýba snaha, prípadne aj schopnosť začlenenia sa do spoločnosti. Dôvodom je absencia morálnych hodnôt a nevedomosť pravidiel správania sa a pohybu vo verejnosti, resp. v spoločnosti.

Cieľom aktivít je zoznámenie členov komunit so sociálnymi zvyklosťami ako predpokladu včlenenia sa. De facto ide o kresťanskú morálku, o kresťanské zásady, o vieru v Spasiteľa, v Ježiša Krista. Kresťanské učenie je pevným základom súčasnej západnej spoločnosti. Tento, síce neustále nahlodávaný základ umožňuje integráciu skupín obyvateľstva rôznych tradícií.

Od vlastníkov rozhodovacích právomocí očakávame morálnu a finančnú podporu, ďalej zjednodušenie prístupu a obdržania podpory christianizačných aktivít (finančná podpora, morálna podpora, podpora zo strany regionálnych a miestnych samospráv a zo strany štátnej správy, všeobecnú benevolenciu v tejto oblasti).

B.8 PASTORAČNÉ PÔSOBENIE RÍMSKOKATOLÍCKEJ CIRKVI MEDZI RÓMAMI NA SLOVENSKU V ROKOCH 1990 – 2010

ING. MGR. PETER BEŠENYEI, Saleziáni dona Bosca

1. Stručná história misijného pôsobenia Rímskokatolíckej cirkvi medzi Rómami

Pastoračná činnosť medzi Rómami sa systematizovala až po páde komunizmu. V roku 1990 vznikla Rada pre pastoraáciu Rómov a menšín pri Konferencii biskupov Slovenska. Na Slovensku pôsobia šiesti rímskokatolícki kňazi, jeden trvalý diakon a päť rehoľných sestier, ktorí pochádzajú z rómskeho etnika.

Vznik pastoračných centier a verejných kaplniek v rómskych osadách na Slovensku a ich aktivity

Jednou z úloh pastoraácie Rómov je výstavba a zriaďovanie jednoduchých misijných centier a sakrálnych objektov v rómskych osadách.

Centrá poskytujú príležitosti pre duchovný, ale aj profesionálny rast, vzdelávanie, voľný čas... Veľmi dôležité je aj rozpoznanie a vyškolenie lídrov z ich vlastných komunit.¹¹¹

Bardejov

V roku 1990 začali Saleziáni dona Bosca budovať dielo pre Rómov v Bardejove na Poštárke. Vybudovali kostol a otvorili aj Rómske pastoračné centrum (RPC), ktoré je plne funkčné od roku 1998. V roku 2001 zriadili prvú cirkevnú materskú školu pre rómske deti, neskôr otvorili aj ZŠ s prvým stupňom.

Pečovská Nová Ves

V rómskej osade bola v roku 1996 ukončená kaplnka sv. Márie Goretti. V kaplnke sa pravidelne konajú bohoslužby.

Jarovnice

Špecifická pastoraácia Rómov sa už dlhšie roky rozvíja aj v rómskej osade v Jarovniciach. Okrem evanjelizačných aktivít v osade prebieha aj farská katechéza. Nenahraditeľnú službu, návštevu rodín v osade a spoločnú modlitbu po domoch organizujú laici z majority. Výstavba kostola a príľahlej miestnosti sa v osade začala v roku 1998 a v roku 2000 bola ukončená.¹¹²

Snina

V Snine sa Rómom dlhodobo venujú rehoľné sestry Božského Vykupiteľa. Vedú divadelný súbor – Čhave kamoro, pravidelne organizujú výtvarné tvorivé dielne, Biblické súťaže...

Hanušovce nad Topľou

Je to jedna z mála farností, kde sa podarilo zapojiť Rómov do života farnosti s rešpektova-

111 Záverečný dokument. In: *Pápežská rada pre pastoraáciu migrantov a cestujúcich v spolupráci s Konferenciou Biskupov Nemecka*. Šiesty svetový kongres pre pastoraáciu Rómov Freising, Nemecko, 1.-4. september 2008, s. 8.

112 Bešenyei, P. *Rómske ticho*. Bratislava: Vydavateľstvo Don Bosco, 2009, ISBN 978-80-8074-109-9, s. 70.

113 Treščák, J. Živý Boh zostúpil na Habeš. In: *Sečovský obzor*, 2008, č. 7, s. 2-3.

ním ich identity a tradícií. Okrem duchovných aktivít sa tam ponúkajú aj aktivity zamerané na zvyšovanie kvalifikácie dospelých. Dušou týchto činností je diakon rómskeho pôvodu, ktorý pôsobí ako koordinátor komunitného centra; je zapojený do pastoraácie Rómov nielen v Hanušovciach, ale aj v širšom okolí.

Košice – Luník IX

Od júla 2003 sa začala poskytovať duchovná služba aj najväčšiemu rómskemu sídlisku, Luníku IX v Košiciach, prostredníctvom kňazov, ktorí bývali priamo na sídlisku, a zároveň ponúkali širokú paletu duchovných a spoločenských služieb. V auguste 2005 začali aj s výstavbou pastoračného centra. Od 1. júla 2008 na Luníku IX pôsobia Saleziáni dona Bosca. Prebrali celkovú starostlivosť o pastoraáciu Rómov a rozbehli aj dostavbu pastoračného centra.

Sečovce

V roku 2004 sa začala výstavba kaplnky v Sečovciach, v rómskej osade Habeš. Prvá sv. omša sa slávila 2. júla 2008.¹¹³ Školskú katechézu priamo v osade už dlhoročne vykonáva kňaz Michal Fedorčák.

Brezno

Od decembra 2004 žijú v rómskej štvrti v Brezne malé sestry. Bývajú v domčeku medzi Rómami a spolu s nimi aj pracujú v rámci aktívnych prác. Cez priateľstvo sprostredkujú Božiu lásku a svojím životom ukazujú, že Boh miluje „maličkých“.

Plavecký Štvrtok

V roku 2002 sa sestry matky Terezy rozhodli ísť hlásať evanjelium do rómskej osady

a postupne sa k nim pridávali aj dobrovoľníci. Navštevovali rodiny, robili katechézy a prípravu k sviatostiam. V roku 2003 začali budovať stredisko, aby sa Rómovia mali kde stretávať, modliť a hrať. V septembri v roku 2004 otvorili materskú školu. Zamerali sa, okrem prebúdzania a rozvíjania duchovnej stránky, aj na motiváciu detí k vzdelaniu cez program „Vita victis“. Pomáhajú im nachádzať cesty obojstranne výhodného spolužitia, aby prevzali zodpovednosť za svoju budúcnosť a nečakali len na riešenia iných.

Nitra

V Nitre sa Rómom venujú rehoľné sestry z Misijnej kongregácie služobníc Ducha Svätého.

Rómske púte

Na najväčšom pútnickom mieste košickej arcidiecézy, v Gaboltove, sa koná od roku 1992 tradične v prvú augustovú nedeľu rómska púť, ktorá sa začína niekoľkohodinovým kultúrno-duchovným programom, kde sa predstavia rôzne skupiny Rómov z viacerých kútov Slovenska (v roku 2010 to bol už 18. ročník).

Boli zorganizované aj medzinárodné semináre a konferencie. V roku 2000 sa uskutočnil seminár v Bardejove na tému *Pastorácia Rómov*. V roku 2008 bola zorganizovaná konferencia v Košiciach na tému *Viera v živote Rómov*. V roku 2009 bola zorganizovaná medzinárodná konferencia v Košiciach na tému *Preventívny systém v rómskom svete*.

2. Pozitívne dopady na zmenu života Rómov

Prebudením záujmu o duchovné hodnoty a vzdelanie vzrástla u Rómov sebaúcta, zvýšila sa veková hranica ťarchavosti dievčat, znížila sa agresivita a kriminalita, zlepšili sa aj vzá-

114 Smernice pre pastoráciu Rómov. Trnava : SSV, 2007. ISBN 978-80-7162-651-0, s. 7.

jomné vzťahy s majoritným obyvateľstvom, vytratila sa anonymita, prebudil sa záujem o spoločenské dianie, odstránila sa ľahostajnosť.

3. Naše vízie pôsobenia medzi Rómami

Pri misijnej činnosti s Rómami sa stretávame s neistou situáciou v osadách, častou migráciou, predsudkami, s ľahostajnosťou a nezaujmom samotných Rómov o zmenu, s neschopnosťou participácie a preberania zodpovednosti za seba samých. Preto chceme v prvom rade meniť mentalitu (rómskej osady ale aj majority) – „rozbiť geto“.

4. Apel na „mocných“

Rozvoj národa sa neuskutočňuje v prvom rade peniazmi, ani materiálnou pomocou, ani technickými štruktúrami, ale formovaním svedomia, dozrievaním postojov a zvykov. Za materiálnou biedou, ktorá je veľmi viditeľná a ľahko merateľná, sa skrýva oveľa väčšia bieda duchovná. Pokiaľ sa z rómskeho prostredia neodstráni táto duchovná bieda, nie je možné účinne pomôcť odstraňovať ani biedu materiálnu. Integráciu Rómov do spoločnosti je potrebné robiť formou zintenzívnenia ich náboženského života a osvojenia si kresťanského hodnotového systému, ktorý je základným predpokladom ich ďalšieho rastu.¹¹⁴

Štát by mal zastabilizovať a dlhodobo podporovať osvedčené projekty.

B.9 CIRKEV MEDZI RÓMAMI V LOMNÍČKE – KATOLÍCKA CIRKEV CHCE POMÔCŤ

MARTIN MAJDA, Farský úrad Lomnička

V našej Spišskej diecéze žije okolo 80 tisíc Rómov, najviac v regióne Spiš – 74 tisíc,

t.j. 20 až 25% obyvateľstva. V našej diecéze v posledných rokoch narastá počet kňazov, ktorí sú ochotní venovať sa tejto pastorácii a začína tu pôsobiť aj čoraz viac rehoľných komunit zapálených pre túto činnosť. S našim pomocným pánom biskupom sa stretávame na pravidelných stretnutiach, ktoré pomáhajú k vzájomnej výmene skúseností a spoločnému riešeniu problémov. Uskutočňujú sa aj stretnutia na celoslovenskej úrovni. Myslím si, že by bolo veľmi užitočné, keby sa aj štátni predstavitelia zapojili do týchto stretnutí, ako aj predstavitelia iných cirkví, aby sme spoločne hľadali efektívnu spoluprácu.

Naša farnosť je takmer 100% rómska a takmer 99% sa hlási k rímskokatolíckemu vierovyznaniu. Preto tu pôsobíme dvaja kňazi a od roku 2007 aj školské sestry sv. Františka, ktoré tu zatiaľ priamo nebývajú. Lomnička je bývalá nemecká dedina. Pôvodné nemecké obyvateľstvo muselo po 2. svetovej vojne opustiť dedinu a odísť do Nemecka. Bola to obrovská nespravodlivosť, spáchaná na týchto ľuďoch. Hneď ako pôvodní obyvatelia Lomničky odišli, do ich domov sa nasťahovali Slováci z okolia. Lenže ani oni v Lomničke nevydržali veľmi dlho, keďže sa malá kolónia Rómov pri Lomničke rozrastala. Bieli obyvatelia začali z Lomničky utekať. Dnes v Lomničke žije okolo 2300 obyvateľov, z toho bielych okolo 15. Priemerný vek je 18,5 roka. Ročný prírastok je okolo 120 detí. Keď sa pred šiestimi rokmi začala intenzívnejšia práca v tejto farnosti, nebolo tu okrem školy a kostola nijaké iné miesto, o ktorom by sa dalo povedať, že je zdrojom kultúrneho a náboženského života. Pred dvomi rokmi, keď sme s pomocou nášho pána biskupa opravili malý dom na farský úrad, sme začali bývať priamo v dedine medzi ľuďmi, je to oveľa ťažšie a náročnejšie, ako keď sa dochádzalo zo susedného mesta Podolíneč, ale teraz je to oveľa užitočnejšie. Tak môžeme byť s nimi v neustálom kontakte a vnímať

ich život veľmi zblízka. Chýbala tu budova na voľnočasové aktivity a vôbec na systematickú prácu s miestnymi Rómami. Preto v roku 2008 Kongregácia školských sestier zakúpila rodinný dom v Lomničke za účelom zriadenia Domu Nepoškvrneného srdca Panny Márie, na prevádzkovanie zariadenia nízkoprahového denného centra pre deti a rodinu. Hlavnou cieľovou skupinou sú deti a mládež (je tu totiž 1400 detí vo veku do 18 rokov), ktoré dávajú prednosť pasívnemu tráveniu voľného času, mimo domov, na ulici. Z dôvodu vnímania potreby nielen pracovať, ale aj žiť medzi Rómami, ukazovať im vzor, by tu rehoľné sestry mali tiež prísť bývať. Nízkoprahové centrum poskytuje sociálne poradenstvo, základné sociálne služby, ošetrovateľskú starostlivosť a ponúka voľnočasové aktivity pre deti. V súčasnosti by sme chceli dobudovať pre túto činnosť obytné priestory, kde by mali prísť sestričky bývať a kde by sa mohli naplno venovať tejto svojej službe. Veríme teda, že spolupráca Cirkvi / našej farnosti / a štátu bude priaznivá a pomôže k vzájomnému obohacovaniu a odovzdávaniu skúseností i pomoci. Veľmi vítané by bolo v blízkej budúcnosti vytváranie tzv. misijných centier, ktoré by mali podporu štátnych autorít, v ktorých by mohli byť zamestnaní misiónári, ktorí by boli naplno zaangażovaní do života konkrétnych rómskych komunit. V Cirkvi je táto myšlienka podporená cirkevnými autoritami, o čom svedčí aj naša misia v Lomničke. Bolo by veľmi užitočné, keby aj štát uznal tzv. misijné centrá s misijnými pracovníkmi. Týka sa to predovšetkým rehoľných komunit. Toto by veľmi pomohlo aj nám, nakoľko sestry musia mať najprv civilné zamestnanie, a potom sa môžu venovať tejto svojej službe.

Z niektorých našich aktivít a zážitkov

Popri všetkej manuálnej práci okolo kostola, fary, centra, učenia v škole, zdravotníckej a sociálnej službe... sme si našli čas aj na mno-

hé duchovné aktivity. Púte v Levoči, rómske púte v Gaboltove. S deťmi organizujeme letné tábory v Liptovskom Jáne, Važci. Pre starších máme duchovné obnovy vo Važci, Spišskej Belej. So speváckym zborom sv. Kataríny sme navštívili viaceré miesta – Žakovce, Žehra, Spišská Sobota, Beňadovo, Sihelné... Pomodlili sme sa krížovú cestu v Litmanovej. V Osvienčime sme si pripomenuli rómsky Holokaust. Mladí si samostatne pripravili divadelné predstavenie o sv. Kataríne, patrónke našej farnosti. Sestričky si s deťmi každoročne na Vianoce pripravili jaskyňu a jaskyňu. Počas tohto roka niektorí mladí navštevovali Rómsku animátorskú školu v Spišskej Belej. Mohli sa tu stretnúť s mnohými mladými z okolitých farností, a najmä viac prehĺbiť svoj život s Bohom.

Formácia ich vnútra a svedomia je pre nás prioritou. Don Bosco, veľký vychovávateľ mládeže, hovoril: „Nech si hovorí kto chce, čo chce o výchove, ale nepoznám lepší spôsob, ako pravidelnú sv. spoveď. a sv. prijímanie“. Povedal veľkú pravdu a o toto sa snažíme aj my. Odhliadnuc od podstaty, čo je svätá spoveď, a pozerajúc sa len na psychologické hľadisko, je to obžaloba seba, vyznanie svojich vín a chýb. A to je veru niečo, keď človek sebakriticky na seba začína pozeráť a stále si pripomína odhodlanie zmeniť svoj život podľa zásad Desatora. Verím, že Desatoro uznávame všetci ako základný morálny princíp na rozlišovanie dobrého a zlého. A koľkokrát som zažil, že mi niekto povedal, chcel som to spraviť, ale nespravil som! Či toto nie je opravdivý pokrok? Ak sa nám podarí z Rómov vychovať dobrých kresťanov, budú aj dobrými občanmi.

Spolupráca so štátom

Som veľmi rád, že v *Programovom vyhlásení vlády* bola spomenutá táto veta: „Podporíme aktivity charity, mimovládnych organizácií, kresťanských spoločenstiev, ktoré majú

najlepšie výsledky v tejto oblasti.“ V tomto smere sa tešíme na spoluprácu, nakoľko práve v mnohých projektoch mala Cirkev oveľa vyššie spolufinancovanie, alebo zažívame priamo či nepriamo, že nás nechcú podporiť práve pre hlavičku – Rímskokatolícka Cirkev, do rôznych projektov sa takto nemôžeme zapojiť, a pritom si tiež dovoľím povedať, že je práve tu v Cirkvi mnoho ochotných ľudí pracovať v tejto oblasti s Rómami – a v drvivej väčšine aj za Pán Boh zaplať. Prečo by sme sa mali skrývať za rôzne neziskové organizácie? Prečo nemôžeme všetkým ukázať, že toto a toto robí Cirkev? Potom nám môžu niektorí vyčítať, čo sa nám aj stalo, a pýtať sa nás – čo vy robíte pre Rómov? My nevidíme vašu činnosť. Ale nikto už nedopovie, že musíme byť akoby skrytí za spomenutými organizáciami, lebo ináč by sme podporu nedostali. Veľmi túžim po tom, aby naša vláda komunikovala s Cirkvou a pýtala sa na jej skúsenosti. Vzájomná spolupráca môže byť veľmi osobná. Možno by sa mohli skontrolovať mnohé mimovládne organizácie, ktoré sa na projektoch typu – *Ako odnaučiť Rómov fajčiť* – poriadne nabaľujú. Stačí si pozrieť reportáž z 9. júna 2010 v TV Markíza o tom, ako vybrané mimovládne organizácie, ktoré sa venujú Rómom a získali obrovské sumy peňazí na svoju činnosť, nevedeli ani len povedať, čo to oni vlastne s tými Rómami robia. Na zamyslenie.

Pokúsil som sa sformulovať pár konkrétnych návrhov, o ktorých si myslím, že by Rómom pomohli a nemyslím si, že prioritou je postaviť im domy. Avšak na ich uskutočnenie je potrebná spolupráca so štátom:

Starosta na čele obce s rómskou majoritou by nemal byť slobodne volený, skôr dosadený štátny pracovník s veľmi prísnou autoritou a ochranou, aby bol poriadok. V obci s rómskou majoritou vyhráva totiž voľby ten, kto má najväčšiu rodinu. A ak sa toto nedá, tak aspoň sprísniť vo všeobecnosti

podmienky a kritériá pre kandidátov na starostu obce – aspoň nejaké vzdelanie.

Verejnoprospešné práce sprísniť. A keby musel pracovať každý, kto je zdravý a poberá sociálne dávky. V prípade, že nepracuje, zobrať mu časť dávok. Zo skúsenosti vidím, keď sa im siahla na peniaze, vtedy urobia, čo sa vyžaduje /ale predtým samozrejme treba počítať s revoltou/. Samozrejme, vždy treba počítať tiež s tým, že oni v každom systéme nájdu všetky medzery a vymyslia milión výhovoriek, ktoré vyzerajú vierohodne, len aby sa vyhli práci a povinnosti. My tu máme toľkých ľudí na maródku. Oni si svojou doslova drzosťou vydobývajú potvrdenie, že sú chorí, aj keď nie sú. Možno by bolo treba pre nich určiť nejakého lekára pre okres, ktorý by prísnejšie posudzoval ich práceschopnosť. Keď treba aj s dohľadnutím polície.

Polícia by mala byť ešte prísnejšia v konaní a mať neustále hliadky v osadách. Chápem, že je to psychicky náročné, ale nevychováme ich inakšie. Policajtom tiež posilniť kompetencie. Policajti musí byť najmä medzi Rómami autoritou, veľmi prísnou, a k tomu by mu mali pomôcť aj naše zákony. Keď naši Rómovia prekročia právny poriadok, musia byť potrestaní, nikdy by nemala nastať zo zákona taká situácia, že by boli nepotrestateľní. Najčastejšie sa asi stáva, že ak Rómovia niečo spravia a dostanú pokutu, nemajú im ju z čoho vziať, stiahnuť – je nevyhnutná, a tak si robia čo chcú a drzo sa správajú. Oni sú si toho vedomí, že im často nemôže nikto nič spraviť. Prečo im v takýchto prípadoch nesiahneme aj na životné minimum a dávky? To stačí urobiť len raz a oni si už potom dajú pozor na jazyk i správanie. Naozaj zisťujem, že pre nich je najmotivujúcejšie – zoberieme vám peniaze, ale nedať ich ani osobitnému príjemcovi. Aké je to potrestanie, že nedostanú peniaze oni, ale osobitný príjemca? Možno by bolo vhodné uvažovať o zriadení stálej policajnej stanice

v rómskych dedinách. Myslím, že časom to bude nevyhnutnosť v každej rómskej obci, ak budeme chcieť udržať poriadok. Dovtedy by bolo dobré posilniť hliadky v rómskych obciach, najviac asi počas vyplácania sociálnych dávok, vtedy to tu vyzerá katastrofálne. My tu máme vtedy štátne sviatky. Takmer všetci pijú. Rodičia doma a deti vonku.

Deti keby mali povinnú školskú dochádzku aj do 18 rokov, aj tak nič nerobia, len chodia a túľajú sa po nociach. Keby vedeli, že musia ráno vstať, nechodili by. Nemusíme im dávať navyše štipendiá len za to, že sa im uráčilo do školy. Keď už, tak radšej prospechové, keď sa snažia a učia. Ak im budeme hroziť, že im vezmeme soc. dávky, prídavky, rodičia si dajú záležať na tom, aby ich deti do školy chodili. Veľký problém je najmä so strednými školami. Tam deti nemusia chodiť a je ich tam ťažko dostať a aj udržať. Ale bolo by aj tak užitočnejšie, keby boli donútení tam chodiť, ako keď sedia doma. A znovu sa im len „vyhrážať“ vzatím dávok. A dávky by som zobral aj za neslušné správanie v škole, za zníženú známku zo správania a pod.

K návrhu E-pay kariet by som chcel povedať len toľko. Nech sa na to nedá kúpiť alkohol a cigarety a aj obchodníkov prísnejšie trestať, ak predajú. Prípadne spraviť vývarovňu v osade a z E-pay kariet sťahovať poplatky na nevyhnutné položky. Tiež by to mohla byť výhoda, keby už nemali z čoho dávať úžerníkom a prehrávať v automatoch. Automaty sú ďalší veľký problém – tie by sa mohli zakázať v malých dedinách a mestečkách, alebo dať aspoň zastupiteľstvu či občanom právo, keď nechcú mať automaty v dedine, meste, nech nie sú. Obmedziť v tomto slobodu podnikania. Jednoznačne poberatelia sociálnych dávok nemôžu rozhadzovať peniaze tých, ktorí pracujú, na hlúposti.

Čo sa týka práce, treba povedať a je pravdou, že pri všetkej dobrej vôli dať im prácu,

mnohí z nich sú nezamestnateľní, lebo nemajú skončenú takmer žiadnu školu, a mnohí sú aj nevzdelávateľní. V poriadku, ale aj taký dokáže zbierať smeti a drevo v lese a aspoň to treba využiť. Vybudovať niečo na spôsob sociálnych podnikov. Čistili by aj okolité dediny, lúky, kopali na stavbách, nemusí to robiť stroj, ale nech sa to dá robiť nezamestnaným za tie peniaze, ktoré už teraz poberajú a nevyžaduje sa niekedy žiadna protihodnota. A nie, že my pošleme ťažkú techniku na Lunik IX, aby im tam ten neporiadok upratával. A oni pozerajú na to, ako sa im to tam samo upratuje.

Zdá sa to byť veľmi prísne, čo píšem, ale záleží mi na Rómoch ako otcovi, ktorý keď chce dobre vychovať svoje deti, musí byť popri láskavosti aj prísny.

Spolupráca cirkví

Všimnime si, ako rastie nenávisť majority bielych voči tejto minority Rómov a aj naopak. Niekedy sa tomu ani nečudujeme. Predsa sa mi však zdá, že máme rezervy na oboch stranách v pochopení toho podstatne kresťanského myslenia – milovať svojich blízkych bez rozdielu, dokonca aj nepriateľov. Je preto potrebná aj vzájomná spolupráca medzi cirkvami. Formovať a vychovávať k láske, nie k nenávisti. A tu nemyslím iba na vzťah majorita verzus minorita, ale jedna cirkev verzus druhá cirkev. Asi sa ešte nedočkáme toho, že by cirkvi spolupracovali vo všetkom, ale snažme sa aspoň nerozsievať nenávisť jeden voči druhému. Stretávam sa s tým, že predstavitelia iných náboženstiev prídu medzi Rómov bez záujmu zostať medzi nimi a len rozsejú pochybnosti, nenávisť a odídu. Zničia to, čo iný tvrdo a ťažko budoval. Na druhej strane viem, že sú cirkvi, ktoré sú ochotné spolupracovať a pomôcť. Nech nám Pán Boh pomáha vo vzájomnej spolupráci pre spoločné dobro.

B.10 PÔSOBENIE KREŠŤANSKÉHO SPOLOČENSTVA ROMANI ARCHA

JÁN REPKA, pastor

1. História misijného pôsobenia

Naša misijná činnosť medzi Rómami začala v roku 1995 a motiváciou pre túto činnosť bolo presvedčenie, ktoré sme nadobudli v kresťanskej organizácii – Kresťanské spoločenstvo – Poprad. To na princípe lásky k blízkym zvestovalo vieru v Ježiša Krista nám. Pozitívne zmeny sme videli na našich životoch, a tak sme sa rozhodli túto vieru hlásať ďalším ľuďom.

Napriek tomu, že nie sme s manželkou rómskeho pôvodu, videli sme, že sa okolo nás zhromažďuje stále viac Rómov a v roku 2000 sme v regióne Starej Ľubovne mali vplyv na približne päťdesiat, zväčša mladých Rómov, s ktorými sme trávili čas pri športe, hudbe, ale aj študovaní Božieho slova a modlitbách. Vytvorilo sa jadro a štruktúra pre ďalšie napredovanie, vypracovali sme stanoviny občianskeho združenia a pod názvom Romani Archa sme ho 27. 5. 2004 na Ministerstve vnútra SR zaregistrovali.

Pravidelne sme sa stretávali v domoch, kam prichádzali aj noví ľudia. Riešili sme na základe Božieho slova konkrétne životné udalosti, ako výchova detí, manželstvo, spravovanie majetku, hospodárenie a iné praktické záležitosti. Nie všetko bolo úspešné, ale ich víťazstvá sme prežívali akoby boli naše. Vytvorili sa miestne komunity, ktoré boli postupom času viac a viac sebestačné a ja s manželkou som sa mohol venovať ďalším stretnutiam. V tomto čase máme pravidelné aktivity v piatich obciach a na ľuďoch z ďalších piatich obcí pracujeme.

2. Ako sa zmenili životy Rómov v našej lokalite

Zmeny, ktoré ľudia prežili, začali vo vnútri, v ich srdci a navonok sa prejavili u každého individuálne.

Vytrvalosť v tomto bola tiež individuálna. Zmeny sa týkali najmä:

- rodinných vzťahov – medzi manželmi sa obnovila úcta a láska, naučili sa odpúšťať vzájomné zlyhania, vo výchove detí sa zvýšil dôraz na vzdelávanie, hygienu a úctu k autoritám
- v oblasti hospodárenia – zbavili sa výdavkov na alkohol, cigarety, hazard a postupne sa naučili vyžiť s toľkými peniazmi, koľko mali, aby sa neuvážene nezadĺžili, nadobudli väčšiu triezvosť a zodpovednosť vo finančnej oblasti
- v oblasti zamestnanosti - viacerí si našli prácu na miestnych družstvách, v stavebníctve, ako opatrovatelky, upratovačky, ale tiež pracujú ako miestni koordinátori pri OÚ, vstupujú do miestnej samosprávy ako poslanci.

Ak by som mal zhodnotiť tieto zmeny, myslím že sú prevratné, ale v pomere k množstvu ešte nezmenených Rómov je to ako kvapka v mori. Ale čo funguje v malom, môže fungovať aj vo veľkom, preto som prijal toto pozvanie a očakávam, že tento vedecký výskum dospeje k záverom, ktoré pomôžu prehodnotiť financovanie nefungujúcich projektov a podporu tých už fungujúcich.

3. Naše ciele s Rómami do budúcnosti

Čo sa týka ďalšej vízie, tak by sme chceli vidieť takéto zmeny v tisícoch ľudských životov, nielen rómskych. Neplánujeme meniť cieľovú skupinu a chceme do budúcnosti využiť dosiahnuté skúsenosti a poznatky. V zasiahnutých komunitách chceme sprofesionalizovať prácu

miestnych vedúcich a s dosiahnutými výsledkami rozširovať svoju činnosť v regióne.

Hľadáme spoluprácu s podobne zameranými spoločenstvami a budeme využívať tieto vzťahy na pozdvihnutie rómskeho etnika v tejto krajine, lebo vieme, že sú to hodnotní ľudia, ktorí už v mnohom obohatili našu kultúru, šport, literatúru, ale majú na druhej strane aj veľa potrieb. Verím, že nie je náhoda, že Rómovia sú nám daní za blízkych a Boh očakáva, že ich budeme milovať ako nás samých, preto nesmieme dovoliť, aby sa v spoločnosti prehlbovala rasová nenávisť proti Rómom. Je potrebné posilniť spravodlivosť a múdrom a citlivým spôsobom vytlačiť parazitovanie na sociálnych výhodách na úkor iných. Aj to pomôže k zapracovaniu Rómov do spoločnosti. V oblasti náboženských rozdielov by sme si chceli zachovať svoju tvár a charakter služby, ktorá sa osvedčila. Mojm želaním je, aby sa oslabil náboženský monopol tradičných cirkví, ktorý často ruší našu prácu namiesto toho, aby v nás spoločnosť videla spostenie a obohatenie v praktizovaní kresťanstva.

4. Očakávania od vlády SR

Veľmi si vážime úsilie vlády SR, a tiež inštitúcií EÚ hľadať účinné riešenie na zapracovanie rómskeho etnika do spoločnosti. Veríme, že práve náboženskou formou je možné dosiahnuť dlhodobé pozitívne zmeny rómskeho národa. Nesmie to však byť násilnou formou a politickými represiami, ale skrze duchovne obdarovaných ľudí, ktorí sa vedia priblížiť k srdcu týchto ľudí a odovzdať im kresťansko-duchovné hodnoty. Práve ochranou týchto vzácných ľudí a spoluprácou s nimi by sa mala zaoberať vláda SR a inštitúcie na miestnej úrovni, ako sú OÚ, ZŠ, Polícia, Zdravotné strediská a iné.

Potrebné sú komunitné centrá v blízkosti rómskych osád, kde sa môže zhromaždiť aspoň štvrtina obyvateľov osady za predpokladu, že je vytvorený odborný tím, ktorý bude systematicky a zodpovedne pracovať nielen na sociálnej úrovni, ale aj na duchovnej úrovni, podľa demokratických a právnych požiadaviek. Mali by to byť budovy, v ktorých sa dá vykonávať aj bohoslužba, ale tiež prednášky a iné spoločenské udalosti za primeraný prenájom. V niektorých osadách sú takéto centrá už vybudované, ale často ich spravujú ľudia a inštitúcie, ktoré sa správajú maximálne nedemokraticky, a to by bolo potrebné dať na správnu mieru, aby nás nepovažovali za škodlivú sektu a budovy ostali pre všetkých obyvateľov.

Od vlády SR požadujeme, aby prebehla registrácia cirkvi Kresťanské spoločenstvá Slovenska a aby sme mohli legitímne vystupovať aj na úrovni cirkví na Slovensku. Pre túto registráciu sú splnené všetky právne podmienky a momentálne je v štádiu schvaľovania. Teologická odbornosť cirkvi Kresťanské spoločenstvá má veľký podiel na úspechoch našej služby medzi Rómami na Slovensku. Poslednou požiadavkou je pomoc na získavanie finančných prostriedkov z fondov. Naše skúsenosti sú zlé z toho dôvodu, že sú na žiadateľov kladené neprimerané byrokratické požiadavky. Keď sme oslovili agentúru na vypracovanie projektov, ich provízia bola nekresťansky vysoká a požadovaná dopredu. Bolo potrebné dať im podrobné detaily, ktorým sme museli venovať množstvo času, ktorý sme mohli radšej venovať ľuďom. Neovládame rôzne smernice a ani sa im nechceme venovať. Týmto veciam by sa mali venovať odborníci. Pomohlo by nám, keby sme aj my mali prístup k financiám na našu činnosť okrem tých, ktoré si vyzbierame svojpomocne z našich rodinných rozpočtov.

Navrhujem, aby sa finančné prostriedky na sociálnu inklúziu Rómov náboženskou cestou neprideľovali len podľa požiadaviek, ale najmä podľa už dosiahnutých výsledkov, na ich stabilitu a ďalší rozvoj.

*Tatiana Podolinská
Tomáš Hrustič*

The Success of Social Inclusion of ROMA through the Religious Pathway

English summary

In 2010 the Institute of Ethnology, Slovak Academy of Sciences achieved the research project to measure the influence of religious missions toward the social inclusion of Roma in Slovakia – the SIRONA 2010 Project (Social Inclusion of the Roma by the Religious Pathway). The project was financed by the Fund for Social Development within the context of the National Program of the Slovak Republic for the European Year for the Fight Against Poverty and for Social Inclusion. The team included 20 researchers under the leadership of Tatiana Podolinska, PhD. and Tomas Hrustic, PhD. from the Institute of Ethnology, Slovak Academy of Sciences.

THE PURPOSE OF THE RESEARCH – WHAT WE WANTED TO LEARN

In Slovakia we are hearing more and more about missionary outreach programs to the Roma community. These outreach programs come from some of the traditional churches as well as some newer and less traditional churches. Preliminary information from the field or from partial research has indicated that many of these missions have had a genuinely positive influence for change in the lives of the Roma who live in segregated communities. Until now though, there has not been any mapping of the locations and extent of the church and religious groups' work. It has not been known how many missions there are and how many are actively engaged in Roma missions. An assumed 'side effect' of a religious conversion has been positive social change which can help enable social inclusion of marginalized Roma. This effect however has not yet been thoroughly researched. One of the goals of the SIRONA 2010 project has been to comprehensively map out the locations of all churches, religious groups and movements which are having an impact among the Roma in Slovakia. In addition we want to measure the influence that spiritual conversions would have toward social inclusion of Roma in Slovakia.

THE MAPPING OF ROMA CHURCH COMMUNITIES IN THE COUNTRY

The research was broken into two parts. Mapping and then analytical. The purpose of the mapping part was to determine which of the existing churches, denominations and religious groups actively devote themselves to outreach to Roma in Slovakia. In the research questionnaire some of the questions were about the history of these missions and their current locations. The questionnaire also asked if any mission outreaches have been terminated. In addition to the quantitative questions focused on gathering estimates of numbers, we were also interested in the motivations behind starting these missions to Roma, the strategies of the mission and their specific activities. The church representatives who answered the questions were also asked to make an estimate of the numbers of those who became members as well the number of people who have been impacted on in some way by the outreach. Based upon the mapping information, we learned that there are 14 registered churches and 5 unregistered religious groups who are actively working in approximately 130 locations. According to the internal estimates of each church, the mission outreach to Roma has touched the lives of about 10,000 Roma in Slovakia.

CHURCHES AND RELIGIOUS GROUPS HAVING AN IMPACT AMONG ROMA IN SLOVAKIA

- Apostolic Church (Assemblies of God)
- Bahai
- Brethren Unity of Baptists
- Seventh Day Adventists
- Brethren Church
- Evangelical Church of the Augsburg Confession (Lutheran)
- Evangelical Methodist Church (United Methodist Church)
- The Greek Catholic Church
- Religious community of Jehovah's Witnesses
- Orthodox Church
- Reformed Christian Church
- Roman Catholic Church
- Salesians of Don Bosco
- Old Catholic Church
- Devleskero Kher (Pentecostals)
- Christian community Romani Archa (Pentecostals)
- Christian mission Maranata (Pentecostals)
- Word of Life
- Christian community Joyful Heart (Pentecostals)

Considering the amount of Roma affected by various missions, the most important churches and religious groups for Roma are following: the Roman Catholic Church, the Religious community of Jehovah's Witnesses, the Greek Catholic Church, the Christian mission Maranata and the Apostolic Church (Assemblies of God). According to the internal estimates of each church:

- the Roman Catholic Church affects approximately 5000 Roma who are devoted and active within the church,

- the Religious community of Jehovah's Witnesses affects approximately 2000 Roma,
- the Greek Catholic Church approx. 1000,
- the Pentecostal mission Maranata approximately 1000
- the Apostolic Church (Assemblies of God) approximately 500 Roma.

We did not count people who are only members of a church by 'registration'. For example, we did not consider members according to their baptism at birth.

THE ANALYTICAL OBJECTIVES OF THE RESEARCH

In the second, qualitative part of the research, we identified 15 locations to conduct analytical and qualitative case studies. Each of these locations represented one church or religious movement. At the same time it introduced a successful mission, (based upon the recommendation of that particular church or movement.) This brought us to the point of studying the effectiveness of the religious route toward social inclusion. This criteria of social inclusion was very important for our research when we looked at the successful missions. The researchers in these locations conducted their interviews with three selected groups (a. The leaders of the churches, b. The Roma members of the selected denomination, c. Outside observers (Roma and non-Roma) who are not connected to the church, municipal representatives etc.) The researchers also observed and participated in the religious services of the church groups. Thus, in the second phase of the research, we conducted more than 270 interviews in 15 locations. We talked with the local religious leaders of the outreaches,

the Roma members of the church groups and with outside observers.

Some of the dominant churches already have a large presence in the communities. However it is necessary to emphasize that the research was oriented only on the active missions which are being done in the Roma communities.

MOTIVATIONS FOR MISSIONS IN ROMA COMMUNITIES

It was shown that these missions and pastoral work are in the overwhelming majority of cases motivated by the interest of specific priests or pastors. In a few cases, mainly in the smaller and unregistered religious groups, the pastoring work of Roma is the primary part of the missionary activities and plans of the church. In the case of the ,larger churches‘ (from the perspective of the overall number of their members) the mission work has been more from the individual initiative and energy from ,the bottom‘ rather than a programic and systematic intention from ,above‘. Most of the denominations did not originally plan to specifically direct their work toward Roma or any other ethnic or social group. Instead, according to their mission calling of spreading the Gospel, without making any differentiation between groups, they addressed Roma believers with a systematic plan for outreach. They met the greatest commitment and response to their outreach from the Roma themselves. It is interesting to note that in some places, the initiation for pastoral work and missionary activities came from the Roma communities or specific individuals who approached various churches. The Roma themselves expressed interest about more active outreach to them. Some of the missions and pastoral work of some churches grew out of humani-

tarian and charitable work. At the same time some churches showed that their work in the Roma community had come out of the changes of the demographic make of the town where their church is located. In other words, they are working in towns where the Roma population has become the majority.

In a number of Roma communities we came upon mission work by churches that had closed down, or in other words, missions that were not able to be sustained. We wanted to discover the causes of the termination of these missions. The most frequent reason was the departure of the pastors or mission leaders. It was shown that some specific pastors, priests or missionaries had begun that particular mission and then left. The reasons for their departures varied from health or personal reasons to a directive from ,above‘. In a number of cases a misunderstanding arose in the Roma community or in the village in general and the mission was not accepted. Some cases reported that the pastor or priest had begun devoting too much time to the Roma outreach and began to have misunderstandings with the members from the majority (non-Roma) members of the church. Some church outreaches closed down because of another mission from another church had created a ,competition‘ that was more successful in its approach to the Roma. On more than one occasion the mission closed down because the Roma members left the community because they had migrated to England and countries in western Europe for work.

QUALITATIVE MEASUREMENTS OF SOCIAL INCLUSION OF THE ROMA

For the qualitative part of the research we defined three types of questionnaires that would be specific for each target group of respondents – the religious leaders and their assis-

tants, the local Roma members of the fellowship, and the outsider observers who are not church members (non-Roma neighbors, municipal representatives etc.). The questionnaires were then broken into three parts. In the general part of the questionnaire for the religious leaders we followed the motivation, the response in the leadership, an estimate of the number of converted Roma, the degree of cooperation from the local community, and the kinds of activities that fall within their outreach activities. In the questionnaire for the Roma members of the movement, one part was aimed at the basic questions of their faith. It asked also about the length of time they had been members of the movement. The third group of questions was about their confession to a particular faith, the degree that they are active in their faith activities and the level of information that the people in the community have about their mission. In the second evaluation part we asked all respondents their subjective assessment of the given mission, whether they believed that the mission has had any impact on their community, how many people have been affected by the change, how that change shows itself and so on. In the concluding part of the questionnaire we followed specifically identified indicators to what degree the individual respondents perceive the influence of the religious conversions toward the given indicators. In the case of the questionnaire for the Roma members of the movement we framed the discussion to focus on their own narrations of personal conversions and what kind of an impact that has had on their own lives. These narrations were a very valuable part of the research because they enriched the research data with stories from real people and details of the individual locations.

Since the research was aimed at learning the influence of religious missions on social change and the potential social inclusion of Roma, we set uniform indicators of social inclusion of which the frequency we could follow in the given location with the three groups of respondents. We addressed the frequently used indicators for social inclusion such as its value on the job market and school attendance. We wanted to get to other ,softer‘ issues that are of equal importance for social inclusion as well. We wanted to know about the quality of inter-communication and problem solving skills in relationships and so on. The set of indicators in the qualitative part of the research to a large degree came out of the previous mapping research. The representatives of the churches and movements proposed a large number of the indicators based upon their own experiences on the field. The research contained 14 indicators:

1. increased school attendance,
2. decline of indebtedness,
3. decline of bondage to loan sharks,
4. increased diligence in job search,
5. higher capacity to stay on the job market,
6. decline of petty crime (in the case of segregated settlements)
7. decline of alcohol abuse and other narcotics,
8. decline of gambling and addiction to games of risk,
9. increase of literacy skills,
10. increase of communication skills
11. increase of social skills
12. increase of positive contacts with other Roma outside of their community,
13. increase of positive contacts with the majority population
14. removal of negative stereotypes.

This set of indicators was, of course, open ended and during the qualitative research the respondents they could add to it their own criteria and examples of change which had been affected by the religious mission in their location. In addition to the set of indicators that we had searched for, we came upon other factors for social change:

- improvement of marriage relationships,
- improved relationships between children and their parents,
- change in consumption habits,
- change of financial management in the family,
- increase of self – respect,
- change of value system,
- personal responsibility for one’s life,
- overall increase in active search for work,
- higher levels of presenting themselves in the public sphere,
- changes in problem solving skills,
- the ability to plan for the future and develop long-term visions

THE RESULTS OF SOCIAL CHANGES THROUGH CHURCH WORK AMONG ROMA

The SIRONA 2010 research confirmed the basic hypothesis that the influence of religious mission leads to positive social changes and under certain conditions also to social inclusion. The evaluation and visiting of all of the denominations lead to the comparatively surprising conclusion: that after learning from all three target groups in the three types of questionnaires, including the majority opinions of the independent, outside observers, we can state that all 14 of our research indicators showed a minimum of 80% success. The success of the Roma missions from the point of view of positive social change

has also had an impact on their non-Roma neighbors, mayors, school teachers, town workers, field social workers and others who have regular contact with Roma. The majority of the Slovak population reveals itself to be fairly conservative which leads them, to a certain degree, to prefer the established, larger churches. And they tend toward a negative judgment of new and non-traditional denominations. The positive social changes of the Roma in many cases was able to not only break the religious stereotypes but also the ethnic stereotypes. When this happened it created a new environment for positive social communication and inclusion. According to the research, here are some of the most successful indicators, decline of addiction to narcotics, significant decline of petty crime, decline of the degree of indebtedness among the Roma who had become members of the religious groups. Toward less success (we speak of an 80% rate of success) were the removal of stereotypes and barriers from both sides. In this case we learned that the most significant factor is time. These changes require a longer period of time to develop. In addition to the set of indicators that we had searched for, we came upon other factors for social change. Improvement of marriage relationships, improved relationships between children and their parents, change in consumption habits, change of financial management in the family, increase of self – respect, change of value system, personal responsibility for one’s life, overall increase in active search for work. (This increase of job search also includes more connection with the social network that opens doors for job opportunities.) Other changes indicated were higher levels of presenting themselves in the public sphere, and changes in problem solving skills and the ability to plan for the future.

According to this research, the pastoral outreach to Roma proved to be an exceptional tool for change. It showed namely that a spiritual change leads to a change of these other social indicators. More precisely it leads to those parts of life which are emphasized in the pastoral work. In practice this means that if in a specific pastoral discourse the emphasis is on the marriage and legalizing the marriage then there is a rapid rise of the number of church weddings and wedding confirmations. If in the indicator of narcotics or usury for example, there is no indication of any positive change, until the pastoral discussion becomes about the use of alcohol or cigarettes. Then these factors acutely change. The research also affirmed that if the pastoral work is focused toward only one group, be it toward an age group or gender, the changes only occur within that group. Its overall effect however, is very much influenced by the others (non-changed) groups of the community. It was showed that in the case of the visible social changes, the pastoral discourse is a complex ministry and the mission should be aimed toward all of the age categories and to both genders of the community.

THE ISSUE AND OBSTACLE THAT OCCURS IN POLARIZING CHURCH GROUPS

The research also showed that in some instances there is a tendency for various types of polarization. For example within the Roma community there can be a polarization between members and nonmembers just as there is between the Roma community and the majority population. Roma who convert to non-traditional church can be targets of double stigmatizations as a sect members and ,Gypsies‘ at the same time in Roma

communities and also by non-Roma. But in practice we learned that many cases of the polarization did not lead to sustained conflict and much more often we encountered the cases of reconciliation or elimination of the initial polarization. The biggest factor in reducing the polarization was the very effect of positive social change. Given the factor of time then the effect of positive example can come into the picture, and then the perspective can change toward a reevaluation of the original negative label ,sect‘ or the ethnic stigma ,Gypsy‘. What can significantly contribute to improvement of relationships is when the pastoral discourse affirms an emphasis on inclusiveness, or at least on respecting differences of religion or even healthy indifference toward the others. Honoring differences and respecting of the right to be different can prevent many negative reactions. In some communities where the research was performed we encountered several factors leading to polarization. However, in some of these examples, after the early polarization they moved toward understanding of one another and lead to few examples of social inclusion of the Roma members of the religious group. The very efforts toward unifying and pro-inclusive potential has the effect of causing positive changes. Combining the factors of time, positive examples and emphasize of inclusive pastoral discourse, a group of converted Roma who had begun as a stigmatized with the label of a sect can lead to relatively successful social inclusion.

THE EXPANDED SOCIAL NETWORK AMONG ROMA WHO ARE INVOLVED IN A CHURCH

The research showed that one of the reasons for religious missions being highly effective in causing social change in the marginalized

Roma settlements is that the church comes with the offer of a social network. It is generally held to be true that a person has two 'packages' of social networks to which he can step into and be active. One given package is the primary social network (family and extended family). The secondary social network comes from society in which a person moves are not that of family connections. This network is built upon common interests in a community or professional interests. In the present majority population, the contents and offerings of the secondary network consists of a lot more than the primary network. Yet in the segregated Roma settlements, or in the environment of the Roma the general rule applies that they live almost exclusively in the primary social network. Their connection with the secondary social network is very limited. Or in many cases the Roma do not have access to the secondary network in their communities. Moreover, in many locations these networks don't exist at all. This is one of the areas where the two communities, living separately from each other are failing. Today in many segregated settlements even the primary social networks of the family and extended family are also failing. This phenomenon reveals itself especially in the segregated Roma settlements. The religious fellowships come into these communities and bring with them the unique package of social networks, which is breaking into both the primary and secondary networks. The religious fellowship on one hand stands for the building of a family. For example many refer to one another as brother or sister in faith. Likewise it is often the only possible institution which brings to the Roma community a real possibility to actively connect to the functional social network outside of their settlement.

RECOMMENDATIONS FOR INCREASING CHURCH EFFECTIVENESS IN COMMUNITIES

Using the analysis from several locations that have had successful religious missionary work and from the different denominations, we included in the framework of the project a model of 'complex pastoral package', which brings the most significant effects for social inclusion of Roma. We also come with several recommendation for the state administration and for the local governments:

RECOMMENDATIONS FOR THE CHURCHES:

- pastoral discourse should consider every aspect of the life in the community and should include all the age groups,
- to work with each age and gender group according to their special interests,
- importance of intensive and permanent work in the community,
- to allow participation in the structure of fellowship of the Roma members,
- to emphasise the development of Roma leaders,
- to conduct activities of a local character
- to create activities that extend beyond the local community,
- the discourse should avoid any model that promotes strict exclusivity,
- mutual tolerance and respect for differences in theology, traditions or emphasis,
- openness to cooperation with the other denominations, with the local government and with the media helps to reduce the possibility of the group being tagged as a sect,
- to communicate positive information about the group,

- to request from its members at least symbolic financial participation,
- to try sustaining a long term commitment to the community,
- to have the support and dedication of the mother church or organization.

RECOMMENDATIONS FOR THE STATE ADMINISTRATION:

- to perceive the pastoral outreach to Roma as an effective social resource,
- to create systematic and transparent models for supporting the practices of these outreaches,
- to learn about the uses of the inclusive model in its own practices,
- to create inclusive approach to pastoral outreach,
- to motivate the local governments and churches to set aside the exclusive model,
- to motivate or create pressure on the church denominations to conduct pastoral outreach to Roma within their denominational structures and capacities,
- to provide useful information to the public about positive cases of social change,
- to reevaluate the strict criteria that are required for churches to register in Slovakia (according to the research the most of the nonregistered churches achieve quite good results in building social inclusion among the Roma - they have often been labeled as sects).

RECOMMENDATIONS FOR THE LOCAL GOVERNMENTS:

- to practice the model of inclusivity of cooperation with the religious fellowships that are both registered and unregistered,

- to support some of the pastoral initiatives among the Roma (financial and moral support),
- to provide information to the rest of the community about the church and their work in the town,
- to play the role of a mediator in order to eliminate potential conflicts,
- by informal and formal relationships with the local denominations to cut out the exclusive approach toward fellowship,
- to help in preparing grant requests and looking for financial resources in order to support activities that improve relationships and inclusion for local projects .

Slovník

základných termínov a pojmov

Exkluzívny pastoračný diskurz: pastoračný diskurz striktno zdôrazňujúci exkluzivitu – výlučnosť určitej náboženskej skupiny / náboženského svetonázoru. Takýto diskurz podnecuje k tvorbe uzavretých náboženských skupín na spôsob elitných klubov, vedie k náboženskej neznášanlivosti a môže stupňovať alebo podnecovať nielen náboženské, ale aj sociálne napätie v rámci pôvodne homogénnych skupín. Vyhranené formy exkluzívnych náboženských skupín môžu viesť k sociálnej exklúzii (resp. k prehľbeniu sociálnej exklúzie) svojich členov.

Indikátory sociálnej inklúzie (ISI): v rámci kvalitatívnej časti projektu SIRONA 2010 sme používali vo všetkých typoch dotazníka pevný set štrnástich indikátorov sociálnej inklúzie s otvorenou možnosťou „iné“. Pri stanovovaní pevného setu ISI sme rámcovo vychádzali z tzv. národných indikátorov sociálnej inklúzie a z indikátorov sociálnej inklúzie tak, ako ich videli iniciátori a svedkovia sociálnej zmeny / sociálnej inklúzie náboženskou cestou v dotazníkoch mapovacieho predvýskumu SIRONA 2010. Pevný set ISI pre dotazníky kvalitatívnej časti projektu SIRONA 2010 obsahoval tieto indikátory: zlepšenie dochádzky detí do vzdelávacích zariadení, zníženie miery zadĺženosti, zníženie miery úžery, zvýšenie aktivity pri hľadaní práce, uplatnenie na trhu práce, zníženie miery drobnej kriminality, zníženie problémov s alkoholizmom a inými návykovými látkami, zníženie miery gamblerstva a závislosti na hazardných hrách, zvýšenie miery gramotnosti (odstránenie negramotnosti), nárast komunikačných zručností, nárast sociálnych zručností, zvýšenie frekvencie pozitívnych kontaktov s inými Rómami (Rómami z iných obcí), zvýšenie frekvencie pozitívnych kontaktov s majoritou, odstraňovanie vžitých stereotypov.

Inkluzívny pastoračný diskurz: pastoračný diskurz rešpektujúci mnohosť náboženských právd a ciest, ktorý vedie k náboženskej tolerancii. Pastor nabáda členov svojej náboženskej skupiny k aktívnej spolupráci s nečlenmi skupiny. Inkluzívny pastoračný diskurz môže významne napomôcť pri sociálnej inklúzii vylúčených jednotlivcov i skupín.

„Komplexný pastoračný balíček“: v rámci projektu SIRONA 2010 sme vypracovali komplexný balíček všeobecných praktických odporúčaní pre cirkvi a náboženské spoločnosti, ktoré pracujú v sociálne vylúčených komunitách. Komplexný pastoračný balíček obsahuje pastoračné stratégie s vysokým potenciálom (efektom) sociálnej inklúzie.

Letničné hnutia: termín „letničné hnutia“ v publikácii používame ako všeobecné označenie často heterogénnych evanjelikálnych hnutí, ktoré sa začali aktivizovať na začiatku 20. storočia najmä v Spojených štátoch amerických. Pre hnutia, ktoré vznikali v druhej polovici 20. storočia sa v niektorých kruhoch ustálili názvy „neo-letničné hnutia“, „evanjelikálne hnutia“, „neo-protestantské hnutia“ alebo „charizmatické hnutia“ atď. Kvôli zjednodušeniu sme v publikácii všetky tieto denominácie označovali jednotným termínom „letničné“.

Výraz „charizmatické hnutia“ sa v pôvodnom význame vzťahovalo na prax darov Ducha Svätého a na krst Duchom Svätým v historických či majoritných cirkvách, ktoré sa formovali ako istý reformný prúd v rámci pôvodných tradícií. Časom však tieto reformné prúdy prerástli do samostatných (nových) cirkví. S rozvojom samostatných charizmatických cirkví sa termín rozšíril aj na všetky hnutia ktoré zdôrazňujú princíp naplnenia Duchom Svätým. V súčasnosti je tak veľmi zložitá rozlíšiť medzi „letničnými“ a „charizmatickými“ hnutiami. Výraz „letničné hnutia“ sa dá chápať aj ako zastrešujúci názov pre všetky hnutia odvolávajúce sa na inšpiráciu letničnými udalosťami. Termín „charizmatické hnutia“ je širší a zahŕňa jednak hnutia charizmatickej obnovy v ďalších kresťanských cirkvách ako aj rozličné autochtónne profetické cirkvi nezávislé na letničnom prúde v kresťanstve. S výnimkou pravoslávnej cirkvi sa hnutia charizmatickej obnovy objavujú vo všetkých kresťanských denomináciách (vrátane Rímskokatolíckej cirkvi). Letničné a charizmatické denominácie vo všeobecnosti zdôrazňujú reálnu prítomnosť Ducha Svätého počas bohoslužieb, veriaci očakávajú istý druh božieho zásahu v podobe darov Ducha Svätého. Tieto hnutia podporujú aktívnu účasť

veriacich na bohoslužbách, ktorých súčasťou je spev, tanec a modlitby. Typickým prvkom sú spontánne a exaltované prejavy pocitov zúčastnených, pričom môže dochádzať aj k extatickým prejavom. Zhromaždenia môžu viesť aj laickí kazatelia.

Letničné (charizmatické) cirkvi a hnutia patria v súčasnosti celosvetovo k jedným z najdynamickejších prúdov v rámci kresťanstva. Za takmer sto rokov svojho pôsobenia sú v počte veriacich na druhom mieste (za RKC). Momentálne sa takmer jedna štvrtina kresťanov na celom svete hlási k letničným (charizmatickým) hnutiam.

Malé cirkvi a náboženské hnutia: termínom „malé cirkvi a náboženské hnutia“ v publikácii označujeme menšie cirkvi, ku ktorým sa podľa štatistických údajov zo *Sčítania obyvateľov, domov a bytov z roku 2001* prihlásilo menej ako 20 000 veriacich, čiže podľa počtu veriacich sa radia od 6. miesta (vrátane) nižšie. Najpočetnejšiu základňu veriacich z týchto cirkví a náboženských hnutí má Náboženská spoločnosť Jehovovi svedkovia (16 975 členov). V literatúre sa často používajú pomerne nejednoznačné termíny ako „tradičné“, „dominantné“ či „majoritné“ cirkvi resp. „netradičné“, „minoritné“ či „menšie“ cirkvi a náboženské hnutia. Avšak aj niektoré „netradičné“ cirkvi majú na Slovensku dlhú tradíciu (i keď oficiálne nie sú označované termínom „tradičné“; v praxi sa tiež môžeme stretnúť s pôsobením „tradičnej“ denominácie, ktorá sa inšpiruje „netradičným“ (letničným) rítom; v lokálnom kontexte môžu byť „dominantné“ aj malé (netradičné, minoritné) cirkvi resp. náboženské hnutia; termíny „majoritné“ a „minoritné“ cirkvi zase môžu evokovať etnické konotácie. Pre potreby našej publikácie sme sa preto rozhodli používať výhradne kritérium počtu členov, podľa ktorého cirkvi a náboženské hnutia na Slovensku delíme na „malé“ a „veľké“.

„Matriková religiozita“: religiozita „meraná“ výhradne na základe náboženskej príslušnosti. V tomto type religiozity nie je dôležitá miera participácie na náboženskom živote ani miera intenzity osobnej viery. Tento termín sa často používa aj ako synonymum „formálnej“ religiozity.

Náboženská zmena: dynamizmus v religiozite jednotlivca (skupiny). Môže sa prejavíť ako zmena v náboženskej príslušnosti, alebo ako zmena v miere participácie na náboženskom živote cirkvi či náboženskej spoločnosti alebo ako zmena v intenzite osobného prežívania (viery). V publikácii sme väčšinou dokumentovali prípady, kedy dochádzalo k zintenzívneniu alebo aktivizácii v religiozite jednotlivca (skupiny). Termín náboženská zmena však v sebe zahŕňa aj procesy osobného (skupinového) náboženského „ochladnutia“. V dotazníkoch, ktoré boli získané v rámci výskumu SIRONA 2010 respondenti často používali pri definovaní „náboženskej zmeny“ termíny ako: „duchovné obrátenie“, „upevnenie viery“, „aktívnejšie zapájanie sa do aktivít náboženskej skupiny“, „zmena v duchovnom živote“, resp. „duchovná zmena“.

Polarizácia: sociálne napätie v skupine môže viesť až ku sociálnemu konfliktu. Ide o konfrontáciu / stret / nejednotu minimálne dvoch názorov, subjektov, individuálnych aktérov či kolektív.

Pozitívna sociálna zmena: v kontexte tejto publikácie ide o sociálnu zmenu stanovenú percepčne, t.j. ide o takú zmenu sociálnych zvykov, návykov, kompetencií, zručností a správania sa jednotlivca alebo skupiny, ktorá je aktérmi, aktívnymi iniciátormi alebo pasívnymi pozorovateľmi tejto zmeny vnímané ako pozitívna, t.j. hodnotená kladne. V troch typoch dotazníkov kvalitatívnej časti projektu SIRONA 2010 jednotliví respondenti ako „pozitívnu sociálnu zmenu“ hodnotili buď pokles / elimináciu sociálnych zvykov a návykov v správaní sa jednotlivca (skupiny), ktoré vnímali ako negatívne alebo ako nárast / získavanie takých sociálnych zvykov, návykov, zručností a kompetencií, ktoré vnímali ako pozitívne.

Sociálna exklúzia: sociálne vylúčenie jednotlivca alebo skupiny. Niekedy sa definuje aj ako vyšší stupeň marginalizácie, ale sociálna exklúzia nemusí zákonite prejsť „marginalizačnou fázou“. Sociálne vylúčený jednotlivec (skupina) sa ocitá v externom priestore väčšinovej skupiny (spoločnosti) a reálne je úplne oddelený (-á) od možnosti

participovať na tvorbe jej kapitálov. Sociálnou exklúziou si väčšinová spoločnosť znižuje vnútorné napätie a zvyšuje svoju vnútornú konformitu a súdržnosť na „úkor“ vylúčeného jednotlivca (skupiny).

Sociálna inklúzia: sociálne začlenenie jednotlivca alebo skupiny. Pôvodne externý / out-sider-ský / marginalizovaný jednotlivec (skupina) sa ocitá v internom priestore väčšinovej skupiny (spoločnosti) a reálne získava možnosť participovať na tvorbe jej kapitálov. Sociálnou inklúziou sa väčšinová spoločnosť snaží znížiť sociálny konflikt / napätie s vylúčenými jednotlivcami alebo skupinami. V zásade závisí na miere uzavretosti interného priestoru prijímateľskej skupiny (spoločnosti); väčšinou bez intervencie a vôle väčšinovej skupiny (spoločnosti) k otvoreniu vnútorného priestoru pre „outsiderov“ ich sociálna inklúzia nie je možná.

Sociálny kapitál: sociologický termín, ktorý sa používa v súvislosti so sociálnymi sieťami, nakoľko sa predpokladá, že sociálne kontakty majú vplyv na úspešnosť jednotlivcov aj celých skupín. Rozsah, povaha, ale aj intenzita sociálnych kontaktov je tak významná nielen pri budovaní pozície jednotlivca v skupine, ale vplýva i na budovanie sociálnej súdržnosti skupiny. Sociálny kapitál sa nevzťahuje priamo na nehnuteľný alebo hmotný majetok. Ide skôr o súbor schopností a zručností jednotlivca, vďaka ktorým dokáže akumulovať symbolické statky v procese socializácie. Ide teda predovšetkým o spoločenské kontakty, známosti, priateľstvo, sympatiu a dôveru, ktoré sa v prípade potreby dajú využiť v prospech jednotlivca alebo skupiny. Sociálny kapitál vnímame predovšetkým ako interaktívny potenciál jednotlivca, ktorý umožňuje alebo uľahčuje jeho aktívnu účasť v spoločnosti. Niekedy sa definuje aj ako zdroje druhých ľudí, ktoré môžeme mobilizovať v svoj prospech, ak sme s týmito ľuďmi spojení a máme ku nim prístup.

Sociálne pole: je tvorené systémom sociálnych sietí, ktoré pomáhajú akumulovať sociálny kapitál jednotlivca alebo skupiny. Je to v podstate symbolický priestor, ktorý je determinovaný rozsahom,

kvalitou a intenzitou sociálnych sietí. Ak jednotlivec zmení / rozšíri svoje sociálne siete (skupinu), zmení aj svoj operačný sociálny priestor – sociálne pole. Sociálne pole sa zvykne definovať aj ako špecifický hrací priestor, ktorý je vymedzený konkrétnymi pravidlami a špecifickými vkladmi – formami vstupných kapitálov, ktoré je potrebné investovať „do hry“.

Sociálna sieť: systém sociálnych kontaktov, interakcií, známostí jednotlivca alebo skupiny. Z hľadiska teórie sociálnych sietí tvorí existujúce rozdelenie majetku, moci a prestíže vopred dané a nezmeniteľné kulisy, v rámci ktorých môžu rôzne disponovaní aktéri rozohrávať svoje individuálne stratégie. Individuálne budované sociálne siete dokážu jednotlivcovi saturovať jeho celkom konkrétne potreby a ciele a nahrádzať jeho nedostatok zdrojov.

Sociálne vylúčené rómske komunity (sociálne vylúčení Rómovia): podľa *Atlasu rómskych komunit* z roku 2004 na Slovensku žije približne 350 000 Rómov, z toho približne 60% žije integrované medzi majoritou a 40% v komunitách, ktoré sú medzi verejnosťou známe ako „rómske osady“. Atlas rozpoznáva obecné a mestské koncentrácie, osídlenia na okraji obce / mesta, a osídlenia priestorovo vzdialené, alebo oddelené prírodnou alebo umelou bariérou. Kvalita života a miera segregácie je aj v týchto rómskych osadách rôzna a často sú Rómovia žijúci v týchto komunitách priestorovo, sociálne a ekonomicky vylúčení z väčšinovej spoločnosti, respektíve vzájomné kontakty medzi rómskymi a nerómskymi obyvateľmi sú výrazne obmedzené. V súčasnosti sa často pre tieto osídlenia používajú termíny ako „marginalizované rómske komunity“, „marginalizované osady“, „segregované osady“, „rómske osady“ a podobne. Pre potreby výskumu a následnej publikácie sme sa rozhodli používať termín „sociálne vylúčené rómske komunity“ (resp. „sociálne vylúčené rómske osady“). Keďže bol výskum primárne zameraný na sociálnu inklúziu (sociálne začleňovanie) Rómov, v nadväznosti na tento termín sme hovorili o „sociálne vylúčených Rómoch“.

Sociálna zmena: zmena v sociálnych zvykoch, návykoch, kompetenciách, zručnostiach a v správaní sa jednotlivca alebo skupiny. Ide o dynamický jav, ktorý ako „zmenu“ (oproti predchádzajúcemu stavu), definujú buď samotní aktéri, alebo aktívni iniciátori či pasívni pozorovatelia tejto zmeny. V dotazníkoch z výskumu SIRONA 2010 respondenti pri definovaní „sociálnej zmeny“ často používali ako synonymné pojmy „svetská zmena“, resp. „zmena vo svetskom živote“.

Veľké cirkvi: termínom „veľké cirkvi“ v publikácii označujeme cirkvi, ktoré sa podľa *Sčítania obyvateľov, domov a bytov z roku 2001* z hľadiska počtu členov umiestnili na prvých piatich miestach. Cirkvi, ktoré v publikácii nazývame „veľké“ sa v literatúre často označujú termínmi ako „tradičné“, „dominantné“ či „majoritné“ kresťanské cirkvi (pre potreby našej publikácie používame výhradne termín „veľké“ cirkvi; bližšie pozri heslo „malé cirkvi a náboženské hnutia“). Podľa štatistických údajov o počte členov zo *Sčítania obyvateľov, domov a bytov z roku 2001* ide o tieto cirkvi: Rímskokatolícka cirkev (2 993 036), Evanjelická cirkev augsburského vyznania (321 455), Gréckokatolícka cirkev (176 845), Reformovaná kresťanská cirkev (92 049) a Pravoslávna cirkev (40 648).

ACTON, THOMAS (1979): „The Gypsy Evangelical Church“, In: S. Crawford (ed.): *The Ecumenical Review – Journal of the World Council of Churches* 31/3, s. 11 – 17.

ACTON, THOMAS (1997): „Mediterranean Religions and Romani People“, In: *Journal of Mediterranean Studies* 7/1, s. 37 – 51.

ANDERSON, ALLAN (2004): *An Introduction to Pentecostalism*. Cambridge University Press.

BOISSEVAIN, JEREMY (ed.) (1973): *Network Analysis: Studies in Human Interaction*. The Hague: Mouton.

BOISSEVAIN, JEREMY (1974): *Friends of Friends: Networks, Manipulators and Coalitions*. London: Basil Blackwell.

BOTT, ELISABETH [1957] (1971): *Family and Social Network*. London: Tavistock Publications.

BOURDIEU, PIERRE (1980): „Le capital social. Notes provisoires“, In: *Actes de la recherche en sciences sociales*, n. 3, janvier, s. 2 – 3.

BURT, RONALD S. (1992): *Structural Holes. The Social Structure of Competition*. Cambridge, London: Harvard University Press.

COLEMAN, JAMES S. (1988): „Social Capital in the Creation of Human Capital“, In: *The American Journal of Sociology*, vol. 94 / Supp., s. 95 – 120.

DAVIDOVÁ, EVA (1988): „Lidové náboženství trebišovských Cikánů – Romů v padesátých letech 20. století, před rozpadem jejich tradiční komunity“, In: *Slovenský národopis* 36/1, s. 92 – 103.

DIENSTBIEROVÁ, KRISTINA (2008): „Vliv letničního hnutí na komunity katalánských Gitanů v jižní Francii“, In: *Romano džaniben*, Ňilaj, s. 31 – 51.

GAY Y BLASCO, PALOMA (1999): *Gypsies in Madrid*. Oxford: Berg.

FOSZTÓ, LÁSZLÓ (2010): *Ritual Revitalisation After Socialism: Community, Personhood, and Conversion Among Roma in a Transylvanian Village*. Berlin: Lit Verlag.

GRANOVETTER, MARK (1973): „The Strength of Weak Ties“, In: *American Journal of Sociology*, vol. 78/6, s. 1360 – 1380.

GRANOVETTER, MARK (2000): *Le marché autrement*. Paris: Desclée de Brouwer.

GREŠKOVÁ, LUCIA (ed.) (2009): *Pastorácia Rómov (Hľadanie rómskeho Boha)*. Bratislava: Ústav pre vzťahy štátu a cirkví.

HANESOVÁ, DANA (2006): *Sociálna a misijná práca s rómskou komunitou*. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici.

HORVÁTHOVÁ, EMÍLIA (1964): *Cigáni na Slovensku – historicko – etnografický náčrt*. Bratislava: Vydavateľstvo SAV.

HRUSTIČ, TOMÁŠ (2004): „Náboženská odysea – konverzie a viacvrstvá religiozita u Rómov“, In: *Hieron* VIII. – IX./ 2003 – 2004, s. 150 – 166.

HRUSTIČ, TOMÁŠ (2006): „Telo a telesné tekutiny v ľúbostnej mágii u Rómov vo východnom Zemplíne“, In: I. Doležalová – N. Hamar – L. Bělka (eds.): *Náboženstvo a telo*. Brno: CERES, s. 73 – 86.

HRUSTIČ, TOMÁŠ (2009): „Náboženské konverzie Rómov vo východnom Zemplíne – prípadová štúdia reťazových konverzií“, In: L. Grešková (ed.): *Pastorácia Rómov (hľadanie rómskeho Boha)*. Bratislava: Ústav pre vzťahy štátu a cirkví, s. 123 – 142.

HRUSTIČ, TOMÁŠ (2010 a): „Faktory ovplyvňujúce náboženské konverzie Rómov“, In: *Slovenský národopis* 58/3, s. 306 – 322.

HRUSTIČ, TOMÁŠ (2010 b): „Social change and some other factors of religious conversion among Roma in Eastern Slovakia“, In: M. Kováč – T. Gál (eds.): *Religious Change*. Bratislava: Chronos, s. 125 – 130.

HRUSTIČ, TOMÁŠ (2010 c): „My nemáme rozdielov. Diskurz o etnicite a identite rómskych a nerómskych svedkov Jehovových na východnom Slovensku“, In: *Romano Džaniben*, Jevend, s. 27 – 43.

HRUSTIČOVÁ, ĽUDMILA (2010 a): „Letničné hnutie medzi Rómami (Na príklade dvoch zborov z východného Slovenska)“, In: *Slovenský národopis* 58 / 3, s. 335 – 343.

HRUSTIČOVÁ, ĽUDMILA (2010 b): „Sociálne aspekty misie letničných hnutí medzi Rómami. Príklady zo Spiša“, In: K. Kardis – M. Kardis (eds.): *Nové náboženské hnutia, sekty a alternatívna spiritualita v kontexte postmodernity*. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove, s. 95 – 108.

JURKOVÁ, ZUZANA (2004): „Rómske letniční hnutia v Čechách a na Moravě: letný dotyk tématu“, In: *Romano Džaniben*, Ňilaj, s. 56 – 65.

KELLER, JAN (2009): *Nejistota a důvera aneb k čemu je modernitě dobrá tradice*. Praha: Slon.

KOVÁČ, MILAN – JURÍK, MILAN (2002): „Religiozita Rómov a aktivity cirkví vo vzťahu k Rómom“, In: M. Vašečka (ed.): *Čačipen pal o Roma – Súhrnná správa a Rómoch na Slovensku*. Bratislava: Inštitút pre verejné otázky.

KOVÁČ, MILAN – MANN, ARNE B. (eds.) (2003): *Boh všetko vidí – duchovný svet Rómov na Slovensku*. Bratislava: Chronos.

LAZELL, DAVID (1997): *Gypsy From the Forest – A new biography of the international evangelist Gypsy Smith (1860 – 1947)*. Bridgend: Gwasg Bryntirion Press.

LIN, NAN (1990): „Social resources and social mobility: a structural theory of status attainment“, In: R. Breiger (ed.): *Social Mobility and Social Structure*. Cambridge: Cambridge University Press, s. 247–271.

LIN, NAN [2001] (2006): *Social Capital. A Theory of Social Structure and Action*. Cambridge: Cambridge University Press.

MANN, ARNE B. (1988): „Obyčaje pri úmrtí Cigánov – Rómov v troch spišských obciach“, In: *Slovenský národopis* 36/1, s. 192 – 201.

MANN, ARNE B. (1993): „Vartovanie pri mŕtvych u Rómov na Slovensku“, In: E. Krekovič (ed.): *Kultové a sociálne aspekty pohrebného ritu od najstarších čias po súčasnosť*. Bratislava: Slovenská archeologická spoločnosť – Slovenská národopisná spoločnosť, s. 81 – 88.

MANN, ARNE B. (1994): „Obyčaje pri narodení dieťaťa u Rómov na Slovensku“, In: V. Feglová (ed.): *Tradičná ľudová kultúra a výchova v Európe*, Nitra, s. 132 – 136.

MANN, ARNE B. (2002): „Rómovia a viera pohľadom etnológa“, In: *Nové dimenzie* VI/3, s. 8 – 10.

MARUSHIAKOVA, ELENA – POPOV, VESSELIN (1999): „The Relations of Ethnic and Confessional Consciousness of Gypsies in Bulgaria“, In: *Facta Universitatis University of Niš* 2/6, s. 81 – 89.

MAXIMOFF, MATEO (1965): „The Evangelical Gypsies in France“, In: *Journal of Gypsy Lore Society* XLIV/3 – 4, s. 151 – 153.

MENDS, BERNARD (1997): „Researching the Religious Affiliations of Travellers and their Beliefs“, In: T. Acton – G. Mundi (eds.): *Romani Culture and Gypsy Identity*. Hertfordshire: University of Hertfordshire Press, s. 160 – 163.

NOVOTNÁ, ELIŠKA (2010): *Sociologie sociálních skupin*. Praha: Grada.

PAYNE, RUBY K. – DEVOL, PHILIP – DREUSSI SMITH, TERIE (2010): *Mosty z chudoby. Stratégie pre profesionálov a komunity*. Košice: Equilibria.

PODOLINSKÁ, TATIANA (2003 a): „Boh medzi vojnovými plotmi. Náboženská polarizácia v rómskej kolónii v Plaveckom Štvrtku“, In: M. Kováč – A. B. Mann (eds.): *Boh všetko vidí. Duchovný svet Rómov na Slovensku*. Bratislava: Chronos, s. 147 – 175.

PODOLINSKÁ, TATIANA (2003b): „Boh alebo satan? Úloha nového náboženského hnutia Slovo života v polarizácii rómskej kolónie v Plaveckom Štvrtku“, In: *Slovenský národopis* 51/ 1, s. 4 – 31.

PODOLINSKÁ, TATIANA (2004): „Religious Identity, Process of Christianization and Missionary Strategies among the Roma in Slovakia“, In: *Penser l' Europe, Seminaire international. Religion and European Culture*. Bucharest, s. 69 – 75.

PODOLINSKÁ, TATIANA (2007): „Čokoládová Mária – rómske kresťanstvo na Slovensku“, In: *Etnologické rozpravy* XIV/1, s. 50 – 77.

PODOLINSKÁ, TATIANA (2009 a): „Nová rómska duchovná identita. Charizmatické hnutia medzi Rómami na Slovensku“, In: G. Kiliánová – E. Kowalská – E. Krekovičová (eds.): *My a tí druhí. Konštrukcie a transformácie kolektívnych identít v moderných spoločnostiach. Región strednej Európy*. Bratislava: VEDA, s. 175 – 216.

PODOLINSKÁ, TATIANA (2009 b): „Koho Boh? O kultúrnej aproximácii kresťanstva medzi Rómami na Slovensku“, In: L. Grešková (ed.): *Pastorácia Rómov (Hľadanie rómskeho Boha)*. Bratislava: Ústav pre vzťahy štátu a cirkvi, s. 73 – 110.

PODOLINSKÁ, TATIANA (2010): „Pentecostal Conversion as Factor of Religious Change among the Romanies in Slovakia“, In: M. Kováč – T. Gál (eds): *Religious Change*. Bratislava: CERES: Chronos, s. 131 – 142.

PUTNAM, ROBERT D. (1995): „Bowling Alone: America's Declining Social Capital“, In: *Journal of Democracy* 6/1, s. 65 – 78.

PUTNAM, ROBERT D. (2000): *Bowling Alone. The Collapse and Revival of American Community*. New York: Touchstone Book.

RADIČOVÁ, IVETA (ed.) (2004): *Atlas rómskych komunit na Slovensku*. Bratislava: Social Policy Analysis Centre IVO, Krajské centrum pre rómske otázky.

ROBERTSON, GLEN RANDOLPH (2009): *The Romani People and Selected Churches in Slovakia: a description, analysis, and interpretation of their relations (1989 – 2007)*. Oregon: Boekencentrum B.V.

ROBERTSON, GLEN RANDOLPH (2005): „The Influence of the Gospel on Roma Society“, In: *Theological Journal no. 2*, Katedra evanjelíkálnej teológie a misie, Pedagogická fakulta Univerzity Mateja Bela, s. 138 – 54.

RIPKA, ŠTĚPÁN (2008): „Romský letniční sbor v Kánčí, Mexiko“, In: *Romano Džaniben*, Jevend, s. 71 – 97.

RIES, JOHANNES (2007): *Welten Wanderer. Über die kulturelle Souveränität siebenbürgischer Zigeuner und den Einfluß des Pfingstchristentums*. Würzburg: Ergon.

ROSE LANGE, BARBARA (2003): *Holy Brotherhood – Romani Music in a Hungarian Pentecostal Church*. Oxford: Oxford University Press.

SLAVKOVA, MAGDALENA (2003): „Roma Pastors in Bulgaria as the Leaders for Roma Protestant Communities“, In: D. B. Dordevic (ed.): *Roma Religious Culture*. Niš: PUNTA, s. 168 – 176.

SCHMITT, JEAN – CLAUDE (2002): *Revenanti. Živí a mrtví ve středověké společnosti*. Praha: Argo.

ŠOLTÉSOVÁ, VIKTÓRIA – ROBERTSON, RANDOLPH G. (2004): *Misiológia so zameraním na rómske komunity*. Banská Bystrica: Pedagogická fakulta UMB Katedra evanjelíkálnej teológie a misie.

ŠUBRT, JIŘÍ – BALON, JAN (2010): *Soudobá sociologická teorie*. Praha: Grada.

ŠVECOVÁ, ANEŽKA (2008): „Romský pentekostální sbor Maranatha, Spišská Nová Ves“, In: *Romano Džaniben*, Jevend, s. 58 – 70.

WILLIAMS, PATRICK (1991): „Le Miracle et la Necessité: á Propos du Developpement

du Pentecotisme chez les Tsiganes“, In: *Archives de Sciences Sociales des Religions* 73, s. 81 – 98.

WILLIAMS, PATRICK (2003): *Gypsy World. The Silence of the Living and the Voices of the Dead*. Chigaco and London: The University of Chicago Press.

DIPLOMOVÉ A DIZERTAČNÉ PRÁCE K RELIGIOZITE RÓMOV

BEŠENYEI, PETER (1997): *Rómovia a spôsoby pastorácie*. Diplomová práca. Univerzita Komenského, Rímskokatolícka cyrilometodská bohoslovecká fakulta. Bratislava.

ČUREJA, FRANTIŠEK (1996): *Rómovia a Kresťanská Viera*. Diplomová práca. Univerzita Komenského, Rímskokatolícka cyrilometodská bohoslovecká fakulta. Bratislava.

HOLUBOVÁ, MÁRIA ATANÁZIA (1996): *Kresťan vo sviatostnej starostlivosti cirkvi*. Diplomová práca. Univerzita Komenského, Rímskokatolícka cyrilometodská bohoslovecká fakulta. Bratislava.

HRUSTIČ, TOMÁŠ (2008): *Náboženské konverzie Rómov vo východnom Zemplíne v spektre interpretácií*. Dizertačná práca. Univerzita Komenského, Filozofická fakulta, Katedra porovnávej religionistiky. Bratislava.

KRNOVÁ, ZUZANA (2001): *Kresťanská práca medzi Rómami*. Diplomová práca. Univerzita Mateja Bela, Pedagogická fakulta, Katedra evanjelíkálnej teológie a misie. Banská Bystrica.

MIŠINA, DANIEL (2001): *Rómovia: Možnosti inkulturácie evanjelia pri rómskom obyvateľstve na Slovensku*. Diplomová práca. Univerzita Komenského, Evanjelická bohoslovecká fakulta. Bratislava.

MOYZES, MATÚŠ (2004): *Špecifická pastorácie Rómov*. Diplomová práca. Univerzita Mateja Bela, Pedagogická fakulta, Katedra evanjelíkálnej teológie a misie. Banská Bystrica.

PORUBEC, ONDREJ (1998): *Právne zásady a organizácia dušpastierstva Cigánov na Slovensku*. Dizertačná práca. Katolícki universytet Lubeski, Lublin, Poľsko.

PLACHÁ, ĽUDMILA (2007): *Dosah pôsobenia letničných a charizmatických hnutí u Rómov – so zameraním na transformáciu emického vnímania rómskej etnickej identity*. Diplomová práca. Univerzita Komenského. Filozofická fakulta, Katedra porovnávacej religionistiky. Bratislava.

POLLÁK, PETER (2009): *Náboženstvo a rómske komunity*. Dizertačná práca. Katolícka univerzita, Katedra sociálnej práce, Pedagogická fakulta. Ružomberok.

RIPKA, ŠTĚPÁN (2008): *Změna a řád u mexických Romů. Případ letničního hnutí*. Diplomová práca. Fakulta sociálních věd. Univerzita Karlova v Praze. Praha.

TOMČANY, VIKTOR (1997): *Pastorácia Rómov*. Diplomová práca. Univerzita Komenského, Rímskokatolícka cyrilometodská bohoslovecká fakulta. Bratislava.

VARGA, V. (2004): *Zakladanie zborov v rómskej kultúre*. Diplomová práca. Univerzita Mateja Bela, Pedagogická fakulta, Katedra evanjelikalnej teológie a misie. Banská Bystrica.

ZÁKONY, SPRÁVY A CIRKEVNÉ DOKUMENTY

Dohoda medzi Slovenskou republikou a registrovanými cirkvami a náboženskými spoločnosťami o náboženskej výchove a vzdelávaní z roku 2004: <http://www.culture.gov.sk/cirkev-nabozenske-spolocnosti/legislatva/zkony/dohoda-medzi-slovenskou-republikou-a-registrovanymi-cirkvami-a-nabozenskymi>.

DŽAMBAZOVIČ, ROMAN A KOLEKTÍV, 2004: *Chudoba a sociálna exklúzia / inklúzia: Skupiny najviac ohrozené sociálnou exklúziou a námety na riešenie / prevenciu*. Záverečná správa z prvej

etapy riešenia výskumnej úlohy. Bratislava: Stredisko pre štúdium práce a rodiny.

Národná správa o stratégiách sociálnej ochrany a sociálnej inklúzie na roky 2008 – 2010. Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny SR. Bratislava 2008. Vyhodnotenie vhodnosti systému indikátorov a ich používania v Operačnom programe Zamestnanosť a sociálna inklúzia, IBS SLOVAKIA, s.r.o., január 2010, dostupné na www.fondyeu.info.

Pastoračný plán Katolíckej cirkvi na Slovensku 2007 – 2013. Konferencia biskupov Slovenska, 2007.

Zákon č. 218/1949 Sb. zo dňa 14. októbra 1949 o hospodárskom zabezpečení cirkví a náboženských spoločností štátom v neskoršom znení zákona č. 88/1950 Zb a zákona č. 16/1990 Zb. ktorý nadobudol účinnosť od 23.1.1990 a tiež v znení zákona č. 522/1992 Zb., ktorý nadobudol účinnosť od 20.11.1992 a zákona č. 467/2005 Z. z. s účinnosťou od 1. 1. 2006.

Zákon č. 467/2005 Z.z. s účinnosťou od 1. 1. 2006. Zákon č. 308/ 1991 Z.z. o slobode náboženskej viery a postavení cirkví a náboženských spoločností v neskoršom znení zákona č. 394/2000 Z. z. a zákona č. 201/2007 Z.z.

Zmluva medzi Slovenskou republikou a registrovanými cirkvami a náboženskými spoločnosťami z roku 2002: <http://www.culture.gov.sk/cirkev-nabozenske-spolocnosti/legislatva/zkony/zmluva-medzi-slovenskou-republikou-a-registrovanymi-cirkvami-a-nabozenskymi-spolocnostami>.

INTERNETOVÉ ODKAZY A STRÁNKY

Devleskero Kher – Boží dom: <http://www.devleskerokher.sk/>

Ecce Homo Euro – civil advocacy, organizácia monitorujúca občianske práva: http://www.eheca.sk/aktualne/2006_05_22_europski_pravnici_kritizuju_slovensky_zakon_o_registracii_cirkvi.html

Kresťanská misia Maranata: <http://www.maranata.sk/>

Kresťanské spoločenstvo Romani Archa: <http://www.romaniarcha.sk/>

Ministerstvo kultúry – zoznam registrovaných cirkví a náboženských spoločností: <http://www.culture.gov.sk/cirkvi-nabozenske-spolocnosti>

Ministerstvo vnútra – informácie o cirkvách a náboženských spoločnostiach: <http://www.civil.gov.sk/archiv/casopis/2002/1312zc.htm>

Rómska gospelová kapela F6: <http://www.kapelaf6.sk/sk/>

Saleziáni dona Bosca, Luník IX: <http://www.lunik9.sk/pastoracia-romov/inkulturacia-viery/>

Správa projektu SIRONA 2010: http://www.uet.sav.sk/download/socialna_inkluzia_Romov_nabozenskou_cestou.pdf

Sčítanie obyvateľov domov a bytov z roku 2001. Štatistický úrad slovenskej republiky, výsledky sčítania ľudu z roku 2001, údaje o cirkvách a náboženských spoločnostiach: http://portal.statistics.sk/files/Sekcie/sek_600/Demografia/SODB/Tabulky/tab13.pdf

Zmluva medzi Slovenskou republikou a registrovanými cirkvami a náboženskými spoločnosťami: <http://www.culture.gov.sk/cirkev-nabozenske-spolocnosti/legislatva/zkony/zmluva-medzi-slovenskou-republikou-a-registrovanymi-cirkvami-a-nabozenskymi-spolocnostami>

SPRÁVY Z MÉDIÍ

HARKOTOVÁ, STANISLAVA 2009: *Rusíni strážia poklad. Kľúčom k nemu je ich rodná reč*, uverejnené 17. 8. 2009 na internetovom portáli aktualne.sk. <http://aktualne.centrum.sk/domov/regiony/clanek.phtml?id=1188103>

PRUŽINEC, PAVOL 2010: *Peniaze od štátu nechce 5 registrovaných cirkví*, uverejnené 23. 8. 2010 v tlačovej agentúre SITA. <http://www.webnoviny.sk/slovensko/peniaze-od-statu-nechce-5-registrovan/204472-clanok.html>

SUDOR, KAROL 2010: Zákon hodil moslimov do vreca so sektami, uverejnené 23. 10. 2010 v denníku SME. <http://www.sme.sk/c/5605331/zakon-hodil-moslimov-do-vreca-so-sektami.html>

Agentúrna správa: Prísnejšia registrácia cirkví nie je protiústavná: <http://www.sme.sk/c/5223176/prisnejšia-registracia-cirkvi-nie-je-protiustavna.html>

Nový Čas, článok z 15. 12. 2009: <http://vas.cas.sk/clanok/1347/nova-viera-romov-z-bystrian-prestali-fetovat-namiesto-toho-spievaju.html>

TV Markíza, Televízne noviny zo 17. 10. 2010: http://tvnoviny.sk/spravy/regiony/slovenski-romovia-sa-vzdali-alkoholu-a-gamblerstva-vdaka-pastorom_comment_p8_a110.html?&page=8&p_all_items=110

VECNÝ REGISTER

Agapé (hudobná skupina): 71
 broker: 110
 Centrum voľného času pre rómske deti: 93
 Cirkevné komisie a orgány pre pastoračiu
 Rómov: 48
 Connexio: 48
 etický kódex: 53–54
 exkluzívny pastoračný diskurz / model: 13–14, 101–102, 107, 112, 116
 FestRom: 36, 37, 45, 65
 indikátory sociálnej inklúzie (ISI) / sociálnej zmeny: 11, 12, 27, 55–56, 57, 81, 83, 85, 87–88, 91, 96–98, 100, 121, 123–124, 126
 inkluzívny pastoračný diskurz / model: 13, 101, 103, 107, 112, 117, 118
 IN Networks Slovakia: 62
 integrované rómske osady: 91
 integrovaní Rómovia: 78
 „komplexný pastoračný balíček“: 12–13, 116
 koncept dôvery: 110, 113
 „matriková religiozita“: 20, 45, 76
 Misijný výbor pri Generálnom biskupstve: 34
 náboženská zmena: 10–11, 31, 71–72, 74, 77–78, 79, 80–81, 84, 85, 86–88, 96, 100–101, 116, 124, 125
 neregistrované cirkvi / denominácie: 117, 128
 Občianske združenie Ad Patrem: 93
 Občianske združenie na podporu a rozvoj regiónov z Prešova: 81
 Občianske združenie Pre lepší život: 34, 67, 68
 Občianske združenie ROMA: 34, 48
 patrón: 108–110
 polarizácia: 101–103
 pozitívna sociálna zmena: 69, 91, 96–97, 101, 103, 116
 registrované cirkvi: 128
 sociálna inklúzia / sociálna inklúzia Rómov: 9–14, 16, 22–23, 26, 31, 52–53, 55–56, 57, 59, 64, 66, 69, 71–72, 78, 79–80, 81–82, 83–84, 86, 88, 90, 95–98, 101, 103, 105, 106–107, 111–113, 116–117, 121, 123, 126, 128
 sociálna exklúzia / vylúčenie: 11, 79, 80, 96, 105, 106, 107, 108, 112
 sociálny kapitál: 12, 111–113, 116
 — premostujúci (bridging): 112
 — viažuci (bonding) : 112

sociálna sieť: 12–13, 103–108, 110, 111, 113
 — otvorená sieť: 107
 — premostujúce vzťahy: 106
 — primárna sociálna sieť: 104–107, 113
 — sekundárna sociálna sieť: 104–107, 108, 113
 — silné väzby: 106–107
 — slabé väzby: 106–107
 — štrukturálne diery: 106
 — uzavretá sieť: 107
 sociálne pole: 113
 sociálne vylúčené (rómske) komunity: 9, 11, 12, 13, 16, 18, 19, 48, 54, 62, 78, 92, 93, 97, 100, 103, 104, 106–108, 113, 116
 sociálne vylúčení / marginalizovaní jedinci (Rómovia) : 9, 18, 26, 52, 63, 106–108, 111–113
 sociálna zmena: 10, 11, 12, 14, 16, 26–27, 31, 52, 62, 64, 66, 69–70, 71, 72, 73–75, 77, 78–79, 80–82, 84–88, 90–91, 92–93, 94, 95–98, 100–101, 103, 113, 116, 121, 123, 124, 125, 126
 štát / štátna správa / štátne orgány: 9, 13, 85, 117

MENNÝ REGISTER

cirkvi a náboženských spoločností

Apoštolská cirkev (AP): 21, 28, 29–30, 33, 35, 43, 45, 46, 47, 50, 57, 58, 60–61, 65, 93
 Bahájske spoločenstvo v SR (B): 21, 22, 28, 30–31, 45, 46, 47
 Bratská jednota baptistov (BJB): 21, 28, 31–32, 35, 45, 46, 47, 57, 58, 61–63
 Cirkev adventistov siedmeho dňa (CASD): 21, 22, 28, 32, 35, 45, 46, 47, 57, 58, 62–64, 67
 Cirkev bratská (CB): 21, 28, 32–33, 35, 45, 46, 47, 57, 58, 64–66
 Cirkev československá husitská: 21, 28
 Cirkev Ježiša Krista svätých neskorších dní (CJKSND): 21, 22, 28, 33, 45, 46, 47, 50
 Evanjelická cirkev augsburského vyznania (ECAV): 21, 28, 33–34, 45–46, 47, 48, 50, 57, 58, 66–70, 79
 Evanjelická cirkev metodistická (ECM): 21, 28, 35, 45, 46, 47, 48, 50, 57, 58, 59, 70–73
 Gréckokatolícka cirkev (GKC): 21, 28, 35, 36–37, 38, 45, 46, 47, 48–49, 50, 57, 58, 65, 66, 70, 73–75, 78
 — Agatangel (gréckokatolícky zbor): 36, 70, 72
 — Gréckokatolícke Pastoračné centrum pre Rómov: 73

— Spoločenstvo Apoštola Pavla: 35, 36, 59, 65, 74–75
 Kresťanská misia Maranata (M): 28, 35, 42–43, 45, 46, 47, 50, 57, 58, 59, 71, 91–92
 Kresťanské spoločenstvá (KS): 88
 Kresťanské spoločenstvo Devleskero Kher (DK): 50, 28, 35, 41–42, 45, 46, 47, 57, 58, 59, 61, 85–88
 Kresťanské spoločenstvo Dom viery: 35, 42, 45, 89–90
 Kresťanské spoločenstvo Radostné srdce: 28, 35, 44, 45, 46, 47
 Kresťanské spoločenstvo Romani Archa (RA): 28, 35, 42, 45, 46, 47, 57, 58, 59, 88–91
 Kresťanské zbory (KZ): 21, 22, 27, 28, 46, 47
 Letničné hnutia: 27, 41, 42, 43, 45, 46, 49–50, 59, 60, 61, 72, 74, 86, 88, 89, 92, 101
 — Hnutie charizmatickej obnovy: 74
 — Bund Freier Pfingstmeinden: 41–42
 — Letničné hnutie Kresťanská medzinárodná misia: 91
 Náboženská spoločnosť Jehovovi svedkovia (NSJS): 21, 22, 28, 37–38, 45, 46, 47, 50, 57, 58, 59, 60, 61, 65, 66, 67, 75–78
 Novoapoštolská cirkev: 21, 22, 28
 Pravoslávna cirkev (PC): 21, 28, 38, 45, 46, 47, 50, 75, 57, 58, 59, 78
 Reformovaná (kresťanská) cirkev (RC): 21, 28, 38–39, 45, 46, 47, 48–49, 50, 57, 58, 60
 Rímskokatolícka cirkev (RKC): 21, 28, 39–41, 45, 46, 47, 48–49, 50, 57, 58, 59, 60, 62, 70, 73, 79–82, 85, 89, 90, 91, 92, 93
 — františkáni : 93
 — Malé sestry Ježišove: 41
 — Misijné sestry Ducha svätého: 41
 — redemptoristi: 93
 — Saleziáni dona Bosca: 28, 40, 41, 57, 58, 59, 82–85, 93, 94
 — saleziánky: 93
 — Sestry Matky Terezy: 93
 — verbisti: 93
 Romano Zbor: 61
 Slovo života (SŽ): 28, 29, 35, 43–45, 46, 47, 50, 57, 58, 59, 92–94
 Slovo života international Bratislava: 43
 Starokatolícka cirkev: 21, 28, 40, 41, 45, 46, 47
 Ústredný zväz židovských náboženských obcí: 21, 28

GEOGRAFICKÝ REGISTER

Angin Mlyn: 41
Bačka: 39
Banská Bystrica: 30, 31
Bardejov: 38, 40, 59, 82 – 85
Bátorové Kosihy: 38, 39
Blatné Remety: 7, 36, 43 – 44, 57, 58, 59
Bratislava: 32, 43, 50
Brezno: 37, 40, 41
Boťany: 39
Budapešť: 90
Bystrany: 29, 40, 42, 43
Bystré: 73
Cinobaňa: 7, 31, 35, 57, 58, 61 – 62, 63
Čadca: 29, 30
Čaklov: 73
Čaňa: 41, 42
Červenica: 32
Čičava: 7, 35, 36, 57, 58, 59, 73 – 75
Čierna nad Tisou: 37, 39, 50
Detva: 39
Dobšiná: 34
Dvory nad Žitavou: 39
Fiľakovo: 37, 50,
Gabolto: 41
Galanta: 7, 43 – 44, 57, 58, 60, 93
Gerlachov: 35
Giraltovce: 42, 43, 79, 80, 81, 82
Hanušovce nad Topľou: 7, 39, 40, 57, 58, 59, 64 – 65, 79 – 82
Herľany: 67
Hermanovce nad Topľou: 33, 35, 65
Hlinné: 7, 29, 32, 33, 35, 36, 57, 58, 64 – 66, 67, 73
Hnúšťa: 37, 50,
Hodejov: 39
Hranovnica: 7, 42, 43, 57, 58, 59
Humenné: 29, 30, 42, 43, 79
Husí Hrb: 60, 61
Chminianske Jakubovany: 79, 80
Ilava: 29
Iňačovce: 41, 43 – 44
Jarovnice: 39, 40, 79 – 80
Jelka: 31, 32
Jelšava: 31, 34, 37
Kecеровce: 7, 41, 42, 57, 58, 59, 67, 85 – 88
Kežmarok: 7, 32, 37, 57, 58, 62

Komárno: 39
Košice: 31, 32, 34, 35, 36, 40, 41, 42, 45, 48, 60, 86
Kráľovský Chlmec: 37
Krásna Hôrka: 29, 30
Kremnica: 83, 85
Kristy: 43 – 44
Križová Ves: 7, 39, 40, 42, 57, 58, 88 – 91, 101
Krompachy: 29, 30, 35, 37, 38, 50
Kuklov: 29, 30
Lastomír: 35
Levoča: 43
Letanovce: 34, 43
Liptovský Hrádok: 37
Liptovský Mikuláš: 37, 50,
Liptovský Peter: 34
Lomnička: 40
Lučenec: 31, 45, 63
Lúčky: 37
Luník IX (Košice): 29, 31, 35, 40, 41, 50,
Malý Slivník: 41
Markovce: 38
Markušovce: 42, 43
Martin: 40, 41
Medzany: 41, 42
Medzevo: 30
Medzilaborce: 7, 38, 57, 59
Michalovce: 34, 35, 36, 37, 38, 40, 41, 43, 50, 70, 71
Moldava nad Bodvou: 41
Nižná Rybnica: 36, 50
Nitra: 40, 41
Nové Mesto nad Váhom: 30
Nová Sedlica: 76
Oborín: 37, 50
Ostrava: 92
Partizánske: 35, 44, 45, 50
Pečovská Nová Ves: 39, 40
Piešťany: 37
Plavecký Štvrtok: 7, 29, 35, 40, 41, 43 – 44, 57, 58, 59, 92 – 94
Plešivec: 37, 50,
Poltár: 61
Poprad: 35, 42, 43, 89, 90, 92
Poráč: 42, 43
Prešov: 29, 32, 36, 38, 41, 42, 48, 60, 73, 81
Prievidza: 44, 45
Poštárka (Bardejov): 7, 41, 57, 58, 59, 82 – 85

Pozdišovce: 34
Púchov: 30
Rankovce: 7, 32, 34, 35, 41, 45, 57, 58, 66 – 70
Revúca: 37
Revúcka Lehota: 31
Richnava: 43
Rimavská Seč: 38
Rimavská Sobota: 34, 37, 38, 39, 50
Rožňava: 29, 30, 37, 50,
Rudňany: 7, 19, 34, 42 – 43, 57, 58, 59, 91 – 93, 110
Sabinov: 7, 29, 35, 37, 41, 42, 50, 57, 58, 60 – 61, 62, 79
Sečovce: 36, 39, 40
Senica: 30, 37
Slavec: 39
Slavkovce: 7, 35, 36, 50, 57, 58, 70 – 73
Slavošovce: 7, 29, 30, 34, 45, 57, 58
Slovinky: 7, 38, 57, 58, 59, 78 – 79
Snina: 37, 40, 75
Sobrance: 36, 43 – 44, 45, 50, 59
Soľ: 29, 35, 36, 73
Spiš: 42, 50, 92
Spišská Belá: 35, 37, 42, 43, 89
Spišská Nová Ves: 34, 42 – 43, 71, 78, 92, 109
Spišský Štvrtok: 42, 43
Stará Ľubovňa: 40
Stakčín: 37, 38
Strážske: 38
Sútor: 38, 39
Šahy: 39
Štvrtok na Ostrove: 7, 38, 60
Tegárt: 39
Teplý Vrch: 34
Telek: 60, 61
Toporec: 40
Tornaľa: 29, 30, 37, 50,
Trebišov: 29, 30, 36
Trenčín: 30
Trnava: 35
Turčianske Teplice: 29, 30
Turňa nad Bodvou: 41, 42
Ulič: 7, 37, 50, 57, 58, 59, 75 – 78
Uličské Krivé: 76
Varadka: 38
Varhaňovce: 36
Veľká Ida: 41
Veľké Kapušany: 35, 37, 38 – 39

Vikartovce: 42, 43
Vítaz: 79
Vranov nad Topľou: 29, 30, 33, 35, 36, 37, 59, 64, 65, 73
Výborná: 42
Vysoká nad Uhom: 37
Vyšné Valice: 39
Závadka nad Hronom: 31
Zboj: 76
Zemianska Olča: 38, 39
Zlaté Klasy: 7, 38, 39, 57, 58, 60
Zug: 60
Zvolen: 64
Žehra: 29, 42
Žiar nad Hronom: 7, 32, 35, 57, 58, 64
Žilina: 34
Žitný Ostrov: 38

Popisky k fotografiám:

- Mladý muž maľuje Ježiša na stenu domu pre svoju starú mamu v rómskej osade v Sobranciach.
Foto: Tomáš Hrustič, júl 2004 (s. 8)
- Záber z nedeľného zhromaždenia zboru Devleskero Kher v Košiciach, počas ktorého boli krstení noví členovia cirkvi.
Foto: Tomáš Hrustič, apríl 2010 (s. 15)
- Mladý muž s Bibliou na nedeľnom zhromaždení zboru Maranata v Spišskej Novej Vsi.
Foto: Tatiana Podolinská, júl 2010 (s. 25)
- Fotografia zo stretnutia biblickej študijnej skupiny Náboženskej spoločnosti Jehovovi svedkovia. Zbor na východnom Slovensku.
Foto: Tomáš Hrustič, január 2008 (s. 51)
- Záber z omše gréckokatolíckej cirkvi v Blatných Remetoch.
Foto: Tomáš Hrustič, január 2008 (s. 95)
- Záber z nedeľného zhromaždenia zboru Maranata v Spišskej Novej Vsi.
Foto: Tatiana Podolinská, júl 2010 (s. 99)
- Kultúrny program po omši na rómskej púti v Gaboltove.
Foto: Tomáš Hrustič, august 2007 (s. 114–115)
- Vystúpenie chrámového zboru rómskych žien v Rankovciach.
Foto: Tomáš Hrustič, august 2009 (s. 119)
- Prijímanie večere pánovej rómskymi veriacimi z Cinobane v zbere Bratskej jednoty baptistov v Lučenci.
Foto: Andrej Fukas, júl 2010 (s. 127)
- Nedeľné zhromaždenie veriacich v zbere Romani Archa.
Foto: archív Romani Archa, 2009–2010 (s. 158–159)

9 788089 027347

ISBN: 978-80-89027-34-7